

**ПРАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТОПАЛОВА ІРИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 332.1:330.34:005.7:330.341.1:330.8(043.3/5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ В УМОВАХ
ТЕХНОГЛОБАЛІЗМУ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Подається на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І.А. Топалова

Київ - 2025

АНОТАЦІЯ

Топалова І.А. Теоретико-методологічні засади формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»», Київ, 2025.

Дисертаційна робота виконана в Міжрегіональній Академії управління персоналом.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад і методичних рекомендацій щодо формування ресурсного забезпечення саморозвитку і адаптації соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму та розробці практичних рекомендацій для посилення його соціально-економічного розвитку. Для цього проаналізовано стан сучасних досліджень, присвячених соціально-економічному розвитку та інфраструктурі регіонів, особливостям сучасного процесу глобалізації та науково-технологічного розвитку, виокремленню природно-ресурсного потенціалу, систематизовано наукові погляди на зазначені питання, розглянуто передумови та чинники цифрової економіки у підприємстві.

Виявлено, що відповідно до сучасних трендів регіон стає не тільки середовищем здійснення економічних дій, але й продавцем товарів, послуг, ресурсів, що робить його повноправним суб'єктом ринку, об'єктом політики держави в цілому з інтеграцією у світове господарство. Розвиток соціально-економічної системи регіону базується на багатьох факторах, важливішим з яких є ресурсний потенціал, який формується завдяки впровадженню новітніх технологій та інноваційних змін, інтенсифікації виробничих процесів та використання наявних резервів і ресурсів, висококваліфікованого персоналу з відповідними компетенціями. Особливо гостро постають

питання самозабезпечення соціально-економічної системи регіону на засадах її саморозвитку. Перспективний соціально-економічний розвиток стає більш реалістичним в результаті реалізації і зміцнення концепції саморозвитку регіонів, що засновано на наявному ресурсному потенціалі їх територій. Саме ресурсне забезпечення надає цілісний зміст соціально-економічній системі регіону, забезпечуючи її незалежність та конкурентоспроможність.

Зміни, що пов'язані з появою новітніх технологій, цілеспрямованого інноваційного розвитку, формують, у свою чергу, таке явище як техноглобалізм, який виступає основою процесів глобалізації економіки, інноваційно-інвестиційної активності, інформаційного глобалізму, інноваційних процесів, інтернаціоналізації технологій, прирощення нових знань. Частиною техноглобалізму є цифрова трансформація, яка визначає шлях подальшого розвитку соціально-економічних систем регіону.

Цифрова трансформація усіх сфер діяльності регіону безпосередньо пов'язана з його організаційним устроєм, соціальною і виробничою підсистемами, економічною політикою. Формування всебічного е-середовища, нових форм товарного обміну, цифрової трансформації бізнес-середовища, платформатизації господарської діяльності соціально-економічної системи регіону – це умови впевненого сьогодення.

Розроблено концептуальні підходи до саморозвитку соціально-економічної системи регіону, які набувають практичного значення. Саморозвиток і адаптація до змінних умов екзогенного та ендогенного середовища, як постійний процес, потребує зміни організаційної системи на основі принципу самоорганізації. Важливими при цьому постають питання формування і використання ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону, створення можливостей ефективного його використання в економіці регіонів, визначення особливостей ресурсного забезпечення та запровадження кількісної та якісної оцінки, формування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону та ефективного освоєння ресурсів.

Доведено, що в умовах цифровізації суспільного життя, цифрова трансформація господарської та підприємницької діяльності потребує більш детального дослідження питань методичного забезпечення формування інструментарію впровадження процесу цифрових технологій у регіональні бізнес-процеси, одним з яких є створення цифрових платформ. Поставлено і вирішено питання створення взаємозв'язків між цифровими технологіями та компетентнісним потенціалом – змістом господарської діяльності, розвитком підприємницького середовища, суб'єктами бізнес-процесів, регіонального ринкового середовища. Це дозволяє сформувати сталі взаємозв'язки, які виникають між учасниками бізнес-процесів, забезпечувати регіональну/міжрегіональну взаємодію суб'єктів підприємництва для формування та перерозподілу ресурсів, відтворювати можливості для появи нових (адаптованих) бізнес-моделей та бізнес-процесів, забезпечувати товарно-ресурсну незалежність соціально-економічної системи регіону, швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища за умов військового стану та післявоєнного відновлення, розгалужувати ринкову інфраструктуру.

Сьогодні наукові інтереси фахівців змістилися у бік дослідження стійкості та витривалості соціально-економічної системи регіону у конкурентному середовищі, що викликано все більшим проявом тенденцій техноглобалізму.

У першому розділі дослідження автором визначені сучасні закономірності соціально-економічного розвитку регіональних систем на основі взаємодії факторів придбання ресурсів і аналізу відповідної теоретичної моделі системи, запропоновано концепцію саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах формування її ресурсного потенціалу, проведена систематизація факторів саморозвитку регіону на основі визначених за теоретичними джерелами підходів, розпочато розробку понятійно-категоріального апарату дослідження.

У другому розділі проведено дослідження сучасних аспектів цифрової трансформації у формуванні ефективної соціально-економічної системи

регіону, особливостей формування векторів розвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму, створено удосконалену модель стрибкоподібного розвитку сучасних технологій у регіональному просторі, враховуючи нестачу ресурсного забезпечення в регіоні.

На основі проведеного в роботі дослідження у третьому розділі обґрунтовано та ідентифіковано існуючі сьогодні бізнес-процеси соціально-економічної системи регіону та їх трансформацію до саморозвитку на основі взаємодії та координації інформаційно-комунікативного середовища і адаптаційного управління, формування рефлексивно-активного регіонального середовища; визначено сутність адаптивного управління суб'єктами господарювання соціально-економічної системи регіону; розроблена методика виявлення структури диспропорцій у ресурсному забезпеченні саморозвитку підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону з відповідним інформаційним забезпеченням моніторингу перерозподілу ресурсів в господарській діяльності регіону.

У четвертому розділі дослідження побудовано структуру організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону, обґрунтовано побудову процесу формування стійких ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону, що ґрунтується на висунутих автором гіпотезах їх стійкого функціонування; з нових позицій здійснено підхід до процесу планування ефективних взаємовідносин суб'єктів господарювання соціально-економічної системи регіону з позицій ресурсного забезпечення у процесі саморозвитку економіки регіону з використанням SCOR-моделі під час проектування бізнес-процесів ланцюгів ресурсного забезпечення.

В цілому аналіз потенційних можливостей регіону було розглянуто у п'ятому розділі та було відображено у наданні пропозицій щодо інструментального забезпечення ресурсами за допомоги імплементації закордонного досвіду у дослідженнях диспропорцій у ресурсному

забезпеченні, наведені напрями поліпшення продуктивності бізнес-процесів з позиції формування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону на основі цифрових платформ, запропоновано концептуальну модель підвищення результативності соціально-економічної системи регіону на основі відповідних критеріїв рентабельності.

Ключові слова: саморозвиток, регіон, соціально-економічна система, техноглобалізм, ресурс, бізнес-процес, адаптація, управління, потенціал, ланцюг, ефективність, трансформація, цифровізація, інновація, результативність.

SUMMARY

Topalova I.A. Theoretical and methodological foundations of the formation of resource support for the self-development of the socio-economic system of the region in the conditions of techno globalism. - Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences on the specialty 08.00.05 - development of productive forces and regional economy. - PJSC «Higher educational institution» «Interregional Academy of Personnel Management», Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the study of the theoretical, methodological and methodological foundations of the formation of resource support for the self-development of the socio-economic system of the region in the conditions of techno globalism and the development of practical recommendations for the activation of its socio-economic development. For this, the state of modern research devoted to the socio-economic development and infrastructure of regions, the features of the modern process of globalization and scientific and technological development, the identification of natural resource potential, systematized scientific views on the mentioned issues, considered the prerequisites and factors of the digital economy in entrepreneurship were analyzed.

It was revealed that according to modern trends, the region becomes not only an environment for economic activities, but also a seller of goods, services, and resources, which makes it a full-fledged market subject, an object of state policy as a whole with integration into the world economy. The development of the socio-economic system of the region is based on many factors, the most important of which is the resource potential, which is formed under the influence of innovative changes, the introduction of the latest technologies, the intensification of the use of available reserves and resources, highly qualified personnel with the appropriate competencies. The issue of self-sufficiency of the socio-economic system of the region on the basis of its self-development is particularly acute. Promising socio-economic development is seen in the implementation of the concept of self-development of domestic regions based on the resource potential of their territories. It is resource provision that provides a holistic meaning to the socio-economic system of the region, ensuring its independence and competitiveness.

Changes associated with the emergence of the latest technologies, purposeful innovative development, in turn, form such a phenomenon as techno globalism, which is the basis of the processes of globalization of the economy, innovation and investment activity, information globalism, innovation processes, internationalization of technologies, and the growth of new knowledge. Part of techno globalism is digital transformation, which determines the path of further development of the socio-economic systems of the region.

The digital transformation of all areas of the region's activity is directly related to its organizational structure, social and production subsystems, and economic policy. The formation of a comprehensive e-environment, new forms of commodity exchange, digital transformation of the business environment, platformization of economic activity of the socio-economic system of the region are the conditions of a confident present.

Conceptual approaches to the self-development of the socio-economic system of the region, which acquire practical significance, have been developed. In the process of self-regulation and adaptation to constantly changing conditions of the

internal and external environment, a change of the organizational system to self-organization occurs. At the same time, the issues of formation and use of the potential of resource support of the socio-economic system of the region, determination of its features and possibilities of effective use in the economy of domestic regions, quantitative and qualitative assessment, effective development of resources and formation of chains of resource support of the socio-economic system of the region become important.

It has been proven that in the conditions of digitalization of social life, digital transformation of economic and entrepreneurial activities, the issue of methodical support for the formation of tools for the implementation of digital technologies in regional business processes, one of which is the creation of digital platforms, requires a more detailed study. The issue of creating relationships between digital technologies and competence potential - the content of economic activity, the development of the business environment, subjects of business processes, and the regional market environment - was raised and resolved.

This made it possible to build stable relationships between the participants of these processes, create opportunities for the emergence of new business models, ensure regional and interregional interaction of economic entities for the redistribution of resources and raw materials, ensure product and resource independence of the socio-economic system of the region, to quickly respond to changes in the surrounding environment in the conditions of martial law, to branch out the market infrastructure.

Today, the scientific interests of researchers have shifted towards the stability and endurance of the socio-economic system of the region in a competitive environment, which is caused by the increasing manifestation of techno-globalism trends.

In the first chapter of the study, the author determined the modern patterns of socio-economic development of regional systems based on the interaction of resource acquisition factors and the analysis of the corresponding theoretical model of the system, proposed the concept of self-development of the socio-economic

system of the region on the basis of the formation of its resource potential, the systematization of the factors of self-development of the region was carried out on the basis of the approaches determined by theoretical sources, the development of the conceptual and categorical apparatus of the study was started.

In the second chapter, a study of modern aspects of digital transformation in the formation of an effective socio-economic system of the region, features of the formation of vectors of development of the socio-economic system of the region in the conditions of techno globalism was carried out, an improved model of the leap-like development of modern technologies in the regional space was created, taking into account the lack of resource provision in the region.

On the basis of the research carried out in the work, the third section substantiates and identifies the existing business processes of the socio-economic system of the region and their transformation to self-development based on interaction and coordination of the information and communication environment and adaptive management, the formation of a reflexive and active regional environment; the essence of adaptive management of economic entities of the socio-economic system of the region is defined; a method of identifying the structure of disparities in the resource provision of self-development of the entrepreneurial sector of the socio-economic system of the region with appropriate information support for monitoring the redistribution of resources in the economic activity of the region has been developed.

In the fourth chapter of the study, the structure of the organizational and economic mechanism for the formation of effective resource supply chains of the socio-economic system of the region is built, the construction of the process of formation of sustainable resource supply chains for the self-development of the socio-economic system of the region is substantiated, based on the hypotheses of their sustainable functioning put forward by the author; from new positions, an approach was made to the process of planning effective relationships of business entities of the socio-economic system of the region from the standpoint of resource

provision in the process of self-development of the region's economy using the SCOR model during the design of business processes of resource provision chains.

In general, the analysis of the potential opportunities of the region in the fifth chapter was reflected in the provision of proposals for instrumental provision of resources with the help of the implementation of foreign experience in studies of disparities in resource provision, directions for improving the productivity of business processes from the standpoint of forming chains of resource provision of the socio-economic system of the region on the basis of digital platforms are given, a conceptual model for increasing the effectiveness of the socio-economic system of the region is proposed based on the relevant criteria of profitability.

Keywords: self-development, region, socio-economic system, techno globalism, resource, business process, adaptation, management, potential, chain, efficiency, transformation, digitalization, innovation, effectiveness.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Топалова І.А. Формування і розвиток ресурсного потенціалу соціально-економічної системи регіону: монографія. Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2024. 464 с. (26,97 друк.арк.).

2. Топалова І.А., Захарченко В.І. Інноваційний розвиток регіонального промислового комплексу на засадах стратегічного управління: монографія. Одеса: Бахва, 2017. 172 с. (10,03 друк.арк. *особистий внесок автора*: обґрунтовано методичний підхід до формування регіональних стратегій інноваційного розвитку промисловості регіону на основі побудови ієрархічно взаємопов'язаної системи рішення цілей і завдань; удосконалено концептуальний підхід до формування теоретико-методичних основ інноваційного розвитку регіону на засадах стратегічного управління, 9,28 друк.арк.).

3. Топалова І.А., Меркулов М.М., Захарченко В.І. та ін. Економічна складність прикордонного регіону. Монографія. Суми: Університетська книга, 2024. 190 с. (9,38 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано теоретичні засади побудови ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону, 1,0 друк.арк.).

4. Топалова І.А., Уманець Т.В., Шлафман Н.Л. Домінанти та імперативи адаптації управління бізнес-процесами в умовах цифрової трансформації. Монографія. За заг. ред. Т.В. Уманець. Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2024. 397 с. (23,02 друк.арк. *особистий внесок автора*: розглянуто цифрову платформу як домінанту адаптації управління бізнес-процесами, розроблено шляхи щодо функціонування рефлексивно-активного середовища та його складових в управлінні бізнес-процесами на базі платформного підходу, 2,36 друк.арк.).

5. Топалова І.А., Меркулов М.М., Захарченко В.І. та ін. Маркетинг інновацій у стійкому розвитку прикордонного регіону. Монографія. Одеса:

Фенікс, 2023. 168 с. (24,36 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано методичний підхід до формування клієнтоорієнтованої маркетингової стратегії підприємства роздрібної торгівлі, 0,10 друк.арк.).

6. Топалова І.А., Уманець Т.В., Шлафман Н.Л. Адаптація управління бізнес процесами в умовах цифрової економіки: теоретичні засади. Одеса: ІРЕЕД НАНУ, 2022. 380 с. (22,09 друк.арк. *особистий внесок автора*: сформовано системну характеристику розвитку регіональних бізнес-процесів суб'єктів підприємництва на засадах кіберфізичних систем, 1,0 друк.арк.).

7. Топалова І.А., Меркулов М.М., Захарченко В.І. та ін. Соціально-економічні та науково-технологічні аспекти безпекоорієнтованого розвитку прикордонного регіону: монографія. За ред. М.М. Меркулова. Одеса: Фенікс, 2022. 220 с. (12,32 друк.арк. *особистий внесок автора*: розглянуто програми соціально-економічного розвитку як інструмент програмно-цільового підходу розвитку регіону, 0,66 друк.арк.).

8. Топалова І.А., Уманець Т.В., Шлафман Н.Л. та ін. Трансформація теоретичних засад розвитку ринку інноваційних технологій. Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2021. 426 с. (24,8 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано шляхи підвищення результативності функціонування суб'єктів діяльності в розрізі ринку інноваційних технологій, 1,78 друк.арк.).

9. Топалова І.А., Лисюк В.М., Тараканов М.Л. Організаційно-економічні механізми формування ефективної логістики товарних ринків. Одеса: ІРЕЕД НАНУ, 2021. 264 с. (15,35 друк.арк. *особистий внесок автора*: сформовано концепцію формування ефективних логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків; вдосконалено процес формування ринкових ланцюгів у регіональному та міжрегіональному вимірі, організаційні механізми розбудови ефективної логістики на овочевому ринку України, 2,42 друк.арк.).

10. Топалова І.А., Маковецька О.В. Управління потенціалом ресурсного забезпечення регіону. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph, 44.

2021. Рр. 148-156. (0,58 друк.арк. *особистий внесок автора*: розроблено теоретико-методологічні основи формування потенціалу ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону, сформовано підходи до управління ресурсним забезпеченням регіону, 0,49 друк.арк.).

11. Топалова І.А., Уманець Т.В., Шлафман Н.Л. та ін. Домінанти сталого розвитку регіонів України. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 620 с. (36,1 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано індикатори (показники) векторів регіонального розвитку підприємництва на засадах неоглобалізму, 2,66 друк.арк.).

12. Топалова І.А., Нікішина О.В., Тараканов М.Л. Методологічні засади формування ефективної логістики товарних ринків. Монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 200 с. (11,4 друк. арк. *особистий внесок автора*: розглянуто еволюцію розвитку логістики економічних систем, теоретичні основи формування та розвитку логістичних ланцюгів на регіональних товарних ринках, логістична структура товарного ринку, 1,79 друк.арк.).

13. Топалова І.А. Цифрова трансформація соціально-економічних систем регіонів України. Series of monographs Faculty of Architecture, Monograph, 36 Contemporary issues of digital economy and society. Katowice: School of Technology, 2020. Рр. 272-281. (0,61 друк.арк.).

14. Топалова І.А. Інноваційні логістичні підходи на товарних ринках: регіональний аспект. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph, 27. 2019. Рр. 155-161. (0,6 друк.арк.).

15. Topalova I.A. Development in Ukraine (problems and directions for their resolution. Collection of scientific articles. Stair, Austria. 2019. Рр. 62-66 (0,49 друк.арк.).

16. Топалова І.А., Буркинський Б.В., Лисюк В.М., Нікішина О.В. та ін. Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків. Монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 244 с. (24,3 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано методологічні засади інституційного забезпечення реалізації

ринкових інтеграційних механізмів, напрями вдосконалення інституційної бази інтеграційного розвитку українського ринку молока й плодоовочевої продукції, 1,4 друк.арк.).

17. Topalova I., Merkulov M. Innovative investment climate of Ukrainian Black Sea region: state and safety-oriented development. Riga, Latvia: «Baltic Publishing», 2019. 308 p. (17,95 друк.пак. *особистий внесок автора*: features of creation of an innovative-investment climate in territorial socio-economic system, 0,72 друк.арк.).

18. Topalova I., Lysiuk V. Modern innovative and information technologies in the development of society. Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 23. 2019. Pp. 173-180. (0,7 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено концепцію глобальних ланцюгів доданої вартості на основі інформаційних технологій та за допомогою інтеграційних економічних механізмів, 0,36 друк.арк.).

19. Топалова І.А. Теоретичні засади розвитку ринкової логістики у регіональному вимірі. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 55 с. (2,22 друк.арк.).

20. Топалова І.А., Захарченко Л.А., Захарченко Є.М. Людський потенціал як чинник успішного соціально-економічного розвитку України: монографія. Одеса: Лерадрук, 2019. 156 с. (9,81 друк.арк. *особистий внесок автора*: розглянуто демографічні процеси в умовах соціально-економічної кризи в Україні, проаналізовано соціально-економічне значення здоров'я населення задля підвищення конкурентоспроможності регіонів, 1,03 друк.арк.).

21. Топалова І.А., Буркинський Б.В., Лисюк В.М. Логістика товарного ринку. Монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2018. 244 с. (14,2 друк.арк. *особистий внесок автора*: розглянуто логістику ринку як науку щодо ефективної організації ринкових процесів, питання управління ринковою логістикою, 4,38 друк.арк.).

22. Топалова І.А., Захарченко В.І., Меркулов М.М. та ін. Теоретико-методологічні аспекти підвищення конкурентоспроможності прикордонного

регіону. Монографія. Одеса: Атлант, 2018. 243 с. (14,18 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано теоретичний базис інноваційного розвитку промисловості регіону, 0,98 друк.арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

23. Топалова І.А., Захарченко В.І. основні аспекти сучасного процесу зіставлення кредитоспроможності регіонів. *Держава та регіони*, 2017. №3 (96). С. 8-14. (0,41 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено об'єктивний рейтинг щодо посилення конкурентоспроможності регіону, 0,3 друк.арк.).

24. Топалова І.А., Тараканов М.Л., Маковеев А.П. Складові товароруху плодоовочевої продукції: проблеми та інструменти їх усунення. *Економічні інновації*, 2018. №66. С. 190-196. (0,8 друк.арк. *особистий внесок автора*: здійснено діагностику використання каналів просування продукції на споживчі ринки та визначено типові області розбалансування відносин у відтворювальному циклі товароруху регіону, 0,45 друк.арк.).

25. Topalova I.A., Zacharchenko V.I. Modern peculiarities of developing a technical task for competitiveness fastener products. *Економіка: реалії часу*, 2018. №1 (35). С. 26-35. (0,98 друк.арк. *особистий внесок автора*: досліджено вплив інноваційного вектору розвитку при розбудові верстатобудівного виробництва, 0,5 друк.арк.).

26. Топалова І.А., Тараканов М.Л., Лисюк В.М., Лозова Т.П. Перспективні напрями та форми розвитку сіті-логістики в системі управління міським господарством. *Економічні інновації*, 2018. №66. С. 197-205. (0,91 друк.арк. *особистий внесок автора*: розроблено пріоритети сіті-логістики, які спрямовано на підтримку реформ адміністративно-територіального устрою міст, докорінне покращення міського навколишнього середовища, ліквідацію диспропорцій в параметрах якості життя та життєдіяльності різних районів міст, 0,33 друк.арк.).

27. Топалова І.А., Лисюк В.М., А. Roncevic. Відтворювальний принцип формування теорії ринкової логістики. *Економічні інновації*, 2018. №67. С. 120-130. (1,0 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано формування ланцюгів товарного ринку виходячи з реалізації функцій товароруху, 0,55 друк.арк.).

28. Топалова І.А. Комплексна оцінка інноваційної привабливості галузі промисловості в регіоні: методичний аспект. *Вісник економічної науки України*, 2019. №1 (36). С. 137-142.

29. Топалова І.А. Теоретичні основи формування логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків. *Економічний вісник Донбасу*, 2019. №2(56). С. 126-134.

30. Топалова І.А. Інтегроване планування формування логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків. *Вісник ХНУ*, 2019. №3 (270). С. 186-193.

31. Топалова І.А., Тараканов М.Л., Буюклі-Таран Т.П. Інтеграційні логістичні механізми функціонування сировинного сектору ринку молока та молочних продуктів. *Економічні інновації*, 2019. №73. С. 161-170. (1,14 друк.арк. *особистий внесок автора*: розробка концептуальних засад використання інтеграційних механізмів в процесі забезпечення ресурсним потенціалом регіону, 0,8 друк.арк.).

32. Топалова І.А., Лисюк В.М. Методологія формування та аналізу логістичної структури товарних ринків. *Економіка: реалії часу*, 2019. №5 (45). С. 5-15. (1,14 друк.арк. *особистий внесок автора*: побудова схеми ресурсного забезпечення різних типів регіональних товарних ринків, 0,79 друк.арк.).

33. Topalova I.A., Lisyuk V.M. Logistics development: evolution and prospects. *Економічні інновації*, 2020. №74. С. 122-128. (0,45 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначення тенденцій та факторів впливу на розвиток ринково-логістичного середовища, 0,29 друк.арк.).

34. Топалова І.А. Роль регіональної логістики на засадах економіки знань. *Бізнес-Інформ*, 2020. №5. С. 169-175. (0,59 друк.арк.).

35. Топалова І.А., Уманець Т.В. Формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональних товарних ринках на основі SCOR-моделі. *Вісник економічної науки*, 2020. №2 (39). С. 128-132. (0,58 друк.арк. особистий внесок автора: розробка системи планування ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональних товарних ринках на основі SCOR-моделі та сучасних управлінських технологій, 0,48 друк.арк.).

36. Топалова І.А. Організаційно-економічний механізм формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків: концептуальний підхід. *Вісник ХНУ*, 2020. №3. С. 167-173. (1,0 друк.арк.).

37. Топалова І.А., Уманець Т.В. Архітектура процесу побудови ланцюга ресурсного забезпечення саморозвитку регіону: методичний аспект. *Економічні інновації*, 2020. №76. С. 116-125. (0,85 друк.арк. особистий внесок автора: побудова структури ланцюга ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального відповідального співробітництва на основі соціально-етичної концепції, 0,75 друк.арк.).

38. Топалова І.А. Етапи побудови організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку регіону. *Бізнес-Інформ*, 2020. №7. С. 118-124. (0,7 друк.арк.).

39. Топалова І.А. Особливості формування логістичної інфраструктури регіональних товарних ринків. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету*, 2020. №58. С. 22-31. (0,82 друк.арк.).

40. Топалова І.А. Методологія формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків. *Держава та регіони*, 2020. №5 (116). С. 83-90. (0,87 друк.арк.).

41. Топалова І.А. Формування потенціалу ресурсного забезпечення економіки регіону: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*, 2020. №10. (0,74 друк.арк.).

42. Топалова І.А. Соціально-економічний розвиток регіонів: закономірності та створення умов для їх саморозвитку. *Інфраструктура ринку*, 2020. №49. С. 218-221. (0,53 друк.арк.).

43. Топалова І.А. Організаційні механізми формування ефективної логістики овочевого ринку України. *Економічні інновації*, 2020. №4 (77). С. 150-170. (1,79 друк.арк.).

44. Топалова І.А., Маковецька О.В. Адаптивний розвиток суб'єктів господарювання регіональної економічної системи в умовах цифровізації. *Бізнес-Інформ*, 2021. №4. С. 97-103. (0,89 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено шляхи до адаптивного розвитку господарюючими суб'єктами регіону, 0,75 друк.арк.).

45. Топалова І.А. Шляхи підвищення результативності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності регіону в контексті розвитку ринку інноваційних технологій. *Економічні інновації*, 2021. №3 (80). С. 319-328. (1,58 друк.арк.).

46. Топалова І.А. Управління бізнес-процесами під впливом кіберфізичних систем на мезорівні. *Економічні інновації*, 2022. № 3 (84). С. 111-120. (0,9 друк.арк.).

47. Топалова І.А. Адаптивне управління бізнес-процесами на мезорівні з позиції формування рефлексивно-активного середовища. *Причорноморські економічні студії*, 2022. №78. С. 80-88. (0,74 друк.арк.).

48. Топалова І.А. Шляхи підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання регіону в контексті їх ресурсного забезпечення. *Бізнес-Інформ*, 2022. №11. С. 133-141. (0,8 друк.арк.).

49. Топалова І.А. Теоретичний базис саморозвитку соціально-економічної системи (регіону). *Наук. зб. ХНУ*, 2022. №6. Т.2. С. 224-230. (1,06 друк.арк.).

50. Топалова І.А. Теоретичні основи структурних змін ресурсного забезпечення підприємницького сектору. *Економічні інновації*, 2023. №2 (87). С. 76-85. (0,95 друк.арк.).

51. Топалова І.А., Балахонова О.В., Захарченко В.І. До питання систематизації моделей управління запасами в інтегрованих ланцюгах постачання. *Наук. вісник МГУ*, 2023. №54. С. 4-12. (0,95 друк.арк. *особистий внесок автора*: систематизовано інтегровані ланцюги постачання, визначено їх сутність та роль у економіці, 0,55 друк.арк.).

52. Топалова І.А. Трансформація сучасних бізнес-процесів на основі запровадження цифрових платформ. *Проблеми системного підходу в економіці*, 2023. №4(93). С. 39-45. (0,61 друк.арк.).

53. Топалова І.А. Функціонування складових рефлексивно-активного середовища та управління бізнес-процесами на базі цифрових платформ. *Економічні інновації*, 2023. №4 (89). С. 104-112. (0,66 друк.арк.).

54. Топалова І.А. Теоретико-методологічне обґрунтування формування управлінської моделі цифрової платформи. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, 2024. №10. С. 1-14. (0,65 друк.арк.).

55. Топалова І.А. Теоретико-методологічні основи управлінської моделі цифрової платформи в умовах рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації бізнес-процесів. *Економічні інновації*, 2024. №4 (93). С. 166-174. (0,88 друк.арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

56. Topalova I.A., Kostenko R.V., Zakharchenko N.V., Zakharchenko O.V., Shatalova L.S. Diagnostics of formalness of system of future economists in professional preparation process. *European research studies journal*, 2017. Vol. XX, Is. 4A. Pp. 675-683. (0,37 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено ціннісні орієнтації працівників як важливу спрямованість потреб індивіда на певну групу цінностей задля підвищення ефективності праці, 0,20 друк.арк.). SCOPUS.

57. Topalova I.A., Kostenko R.V., Zakharchenko O.V., Zakharchenko N.V. and Balakhonova O.V. The innovative technologies of education in the higher economic education of Ukraine. *European research studies journal*, 2018. Vol.

XXI, Is. №1. Pp. 340-351. (0,89 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено взаємозалежність оволодіння персоналом знаннями, уміннями та навичками до підвищення продуктивності праці, 0,29 друк.арк.). SCOPUS.

58. Topalova I., Umanets T., Grinevich L., Darienko O., Shatalova L. Economical self-sufficiency of a territorial community as a system characteristic of its self-development. *Academy of Strategic Management Journal*, 2018. Volume 17. Issue 5. (0,33 друк.арк. *особистий внесок автора*: розроблено систему оцінки забезпечення економічної самодостатності територій на основі узагальнення показників у 5 блоків, 0,18 друк.арк.). SCOPUS.

59. Topalova I.A., Zakharchenko N.V., Hrinchenko R.V., Horbachenko S.A., Fialkovska A.A. Formation principles of the organization and economic management mechanism of the regional enterprise's creative potential. Collection of scientific papers «*Financial and credit activities*», 2021. №4 (39). С. 405-414. (0,94 друк.арк. *особистий внесок автора*: запропоновано побудова організаційно-економічного механізму управління креативним потенціалом регіону, 0,35 друк.арк.). SCOPUS.

60. Topalova I., Kassein O., Lozova T., Riepnova T., Kulakovska T. The impact of globalization process on the technological development change. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. Papers published in the journal express the viewpoints of independent authors, 2023. Vol. 13, № 1. Special issue XXXIII. P. 23-28. (0,74 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено вплив глобалізаційних процесів на технологічний розвиток задля виявлення подальших напрямів соціально-економічного розвитку регіонів в Україні, 0,65 друк.арк.). Web of Science.

61. Topalova I., Lozova T., Riepnova T., Dashchenko N., Chudaieva I., Darushyn O. Business Process Management in Entrepreneurial Activity Based on a Platform Approach. *Indian journal of information sources and Services*, 2024. Vol. 14. №2. Pp. 46-55. (0,77 друк.арк. *особистий внесок автора*: досліджено стратегічну інтеграцію бізнес-процесів у підприємницьку діяльність за допомогою платфоцентичного підходу, необхідність цифрової

трансформації бізнес середовища задля оптимізації його ефективності та підвищення конкурентоспроможності, 0,62 друк.арк.). SCOPUS.

62. Topalova I., Umanets T. Peculiarities of innovation policy on the formation of the system of technological entrepreneurship. *Science and practice: innovative approach*. Les Editions L'Originale, Paris, France. 2017. Pp. 24-30. (0,49 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено сутнісну характеристику поетапного переходу до наступного технологічного укладу, 0,32 друк.арк.).

63. Topalova I.A. System analysis of the innovational security level of the industrial complex of the Odessa region. *Business Economics*, 2018. Issue 4(2). 53. Pp. 453-475. (0,97 друк.арк.).

64. Topalova I., Umanets T. Assessment of the infrastructure and productive potential of the context technological entrepreneurship in Ukraine. *Research and innovation*: New York, USA. 2019. Pp. 73-79. (0,41 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено структурну компонентну базу інфраструктурно-виробничого потенціалу технологічного підприємництва регіону, 0,29 друк.арк.).

65. Топалова І.А. Регіональне та міжрегіональне співробітництво на засадах формування ланцюгів доданої вартості. *Topical issues of the development of modern science and practical conference*. Sofia, Bulgaria. 2019. Pp. 614-620. (0,26 друк.арк.).

Інші публікації:

66. Topalova I.A. Methodological approaches on the selection of options for innovational development of regional industrial complex. *Economics. Ecology. Socium*, 2017. №1. Pp. 16-34. (0,7 друк.арк.).

67. Топалова І.А. Формування цілей регіонального маркетингу. XIII наук.-практ. конф. «Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політики-правові, історичні, культурні, ментальні аспекти» (м. Одеса, 23.11.2017 р.). Одеса: Лерадрук, 2017. С. 18-23. (0,29 друк.арк.).

68. Топалова І.А. Формування позитивного іміджу державно-приватного партнерства на регіональному рівні: теоретичний аспект. Наук.-практ. конф. *«Перспективні напрями вітчизняної науки»* (м. Одеса, 17.05.2018 р.). Одеса: Лерадрук, 2018. С. 52-60. (0,32 друк.арк.).

69. Топалова І.А. Методичні аспекти розвитку регіональних соціо-економічних систем. XIV Міжн. наук.-практ. конф. *«Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політики-правові, історичні, культурні, ментальні аспекти»* (м. Одеса, 21.11.2018 р.). Одеса: Лерадрук, 2018. С. 33-38. (0,25 друк.арк.).

70. Топалова І.А. Вплив міжрегіональної інтеграції на розвиток інноваційних процесів. *Освіта, економіка, управління: сучасний стан та інновації*. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. №2. С. 132-135. (0,22 друк. арк.).

71. Топалова І.А., Лисюк В.М. Наука і суспільство – взаємна інтеграція. *Наука як рушійна сила ефективного розвитку держави*. Зб. наук. праць за матеріалами Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17.05.2019 р.). Одеса: Лерадрук, 2019. С. 238-247. (0,62 друк.арк. особистий внесок автора: визначено взаємовідносини науки із суспільством через механізм взаємної інтеграції їх інтересів на основі економіки знань, 0,49 друк.арк.).

72. Топалова І.А. Маркетинг територій як запорука формування ресурсно-товарної бази розвитку регіону. *Актуальні проблеми управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах*. Збірник наукових праць за матеріалами Міжн. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 14.11.2019 р.). Одеса: Лерадрук, 2019. С. 31-42. (0,45 друк.арк.).

73. Топалова І.А. Взаємодія суб'єктів регіональної економічної системи на засадах цифровізації. *Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті*. Зб. наук. праць (м. Одеса, 15.05.2020 р.). Одеса: Лерадрук, 2020. С. 109–115. (0,29 друк.арк.).

74. Топалова І.А. Формування ефективних логістичних ланцюгів на регіональних товарних ринках. *Актуальні проблеми управління в соціально-*

економічних, гуманітарних та технічних системах. Зб. наук. праць (м. Одеса, 19.11.2020 р.). Одеса: Лерадрук, 2020. С. 26-32. (0,34 друк.арк.).

75. Топалова І.А. Особливості формування потенціалу ресурсного забезпечення регіону. *Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті*. Зб. наук. праць (м. Одеса, 14.05.2021 р.). Одеса: Лерадрук, 2021. С. 125-131. (0,33 друк.арк.).

76. Топалова І.А. Сутність бізнес-процесів суб'єктів господарювання регіональної економічної системи на засадах адаптивного розвитку. *Освіта, економіка, управління: сучасний стан та інновації*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. № 6. С. 80-88. (0,60 друк.арк.).

77. Топалова І.А. Вплив інформаційно-комунікаційного середовища на управління бізнес-процесами на регіональному рівні. *Актуальні проблеми управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах*. Зб. наук. праць (м. Одеса, 17.11.2022 р.). Одеса: Лерадрук, 2022. С. 30-35. (0,25 друк.арк.).

78. Топалова І.А., Виявлення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору. *Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті*. Зб. наук. праць (м. Одеса, 19.05.2023 р.). Одеса: Лерадрук, 2023. С. 233-241. (0,25 друк.арк.).

Тези наукових доповідей:

79. Топалова І.А. Сучасні основи регіонального маркетингу. Матеріали міжвузівської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12.04.2017 р.). Одеса: Лерадрук, 2017. С. 36-40. (0,15 друк.арк.).

80. Топалова І.А., Лисюк В.М. Формування концепції глобальних ланцюгів вартості за логістичним принципом. *Маркетинг: виклики та рішення*. Матеріали наук.-практ. конф. Одеса: ОНЕУ, 2019. С. 31-33. (0,36 друк.арк. *особистий внесок автора*: розглянуто вибір концепції і стратегії формування логістичних ланцюгів на ринках, 0,20 друк.арк.).

81. Топалова І.А., Уманець Т.В., Топалов С.В. Моніторинг економіко-екологічного потенціалу технологічного підприємництва в регіонах України. Зб. наук. пр. (м. Львів, 23-25.05.2019 р.). Л.: Львівська політехніка, 2019. С. 436-437. (0,17 друк.арк. *особистий внесок автора*: визначено характеристику природи регіонального лідерства з позиції технологічної компоненти, 0,10 друк.арк.).

82. Топалова І.А. Результативність діяльності суб'єктів підприємницької діяльності регіону: проблеми та шляхи підвищення. *Україна в світовому економічному просторі: сучасні виклики та інноваційні рішення*. Матеріали XII Міжн. наук.-практ. конф. Залізний порт, 2021. С. 23-25. (0,14 друк.арк.).

83. Топалова І.А. Регіональні аспекти управління бізнес-процесами. *Formation of innovative potential of world science* (19.08.2022, Tel Aviv). Israel. European Scientific Platform. Pp. 25-26. (0,17 друк.арк.).

84. Топалова І.А., Захарченко В.І. Розвиток антикризового механізму управління регіоном в умовах функціонування ВЕЗ. Матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18.09.2023 р.). НУ «Одеська політехніка» С. 59-60. (0,21 друк.арк. *особистий внесок автора*: розробка антикризового механізму управління як запорука адаптації бізнес-процесів, 0,15 друк.арк.).

85. Топалова І.А. Формування ланцюгів доданої вартості на основі цифрових платформ. *Грааль науки*, 2023. №32. С. 47-49. (0,16 друк.арк.).

86. Топалова І.А. Теоретичні основи дослідження диспропорцій в економіці. *Економіка, менеджмент і бізнес-адміністрування в системі транскордонного співробітництва* (м. Черкаси, 23.06.2023 р.). Черкаси: ПЗВО «Східноєвропейський університет імені Р. Аблязова», 2023. Ч. I. С. 64-68. (0,21 друк.арк.).

87. Топалова І.А. Систематизація сфер застосування цифрових платформ та трансформаційних змін у сферах реального сектору економіки. *Грааль науки*, 2023. № 33. С. 46-49. (0,19 друк.арк.).

88. Топалова І.А., Ширяєва Л.В. Державний фінансовий контроль в умовах трансформації національної економіки. За матеріалами ІХ міжн.

наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22-23.09.2023 р.). Одеса, 2023. С. 284-286. (0,19 др.арк. *особистий внесок автора*: розглянуто умови трансформації національної економіки, 0,10 друк.арк.).

89. Топалова І.А. Цифрові сервіси для суб'єктів бізнес-процесів на базі цифрової платформи. За матеріалами X наук.-практ. конф. (м. Одеса, 4-5.10.2024 р.). ОНЕУ, 2024. С. 787-789. (0,18 друк.арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	28
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ЇЇ САМОРОЗВИТКУ.....	45
1.1. Соціально-економічний розвиток регіону: тенденції, закономірності створення умов для саморозвитку.....	45
1.2. Теоретичні підходи до управління ресурсним забезпеченням соціально-економічної системи регіону.....	68
1.3. Концептуальні підходи до саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах її ресурсного забезпечення.....	96
Висновки до розділу 1.....	119
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ТЕХНОГЛОБАЛІЗМУ.....	124
2.1. Вплив глобалізаційних процесів на зміни у науково-технологічному розвитку.....	124
2.2. Сучасні аспекти цифрової трансформації соціально-економічної системи регіону.....	133
2.3. Вектори трансформаційних зрушень та їх індикатори у розвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму.....	152
Висновки до розділу 2.....	182
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ.....	186
3.1. Координація інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні бізнес-процесами соціально-економічної системи регіону.....	186
3.2. Адаптивне управління суб'єктами підприємництва соціально-економічної системи регіону в умовах її саморозвитку.....	203
3.3. Методичні засади виявлення структурних диспропорцій ресурсного	

забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону.....	218
Висновки до розділу 3.....	251
РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЛАНЦЮГІВ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ	256
4.1. Формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону.....	256
4.2. Організаційно-економічний механізм формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону.....	287
4.3. Планування та формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону.....	314
Висновки до розділу 4.....	327
РОЗДІЛ 5. ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ПІДТРИМКА ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ.....	331
5.1. Інструментальна підтримка вирівнювання структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону.....	331
5.2. Методичне забезпечення розробки стратегії саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах формування ланцюгів ресурсного забезпечення.....	346
5.3. Шляхи підвищення результативності підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону на основі її ресурсного забезпечення.....	359
Висновки до розділу 5.....	373
ВИСНОВКИ.....	376
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	383
ДОДАТКИ.....	439

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне ведення світового господарювання в умовах глобальних змін супроводжується появою нових технологій, прирощенням нових знань, відтворення продукції та надання поновлених послуг, в тому числі інформаційно-комунікаційних. Ці важливі явища формують інноваційний вектор розвитку регіонів, допомагають формувати конкурентні переваги та розробляти адаптивні механізми. Відповідно до сучасних трендів територіальні одиниці (території) стають як середовищем для здійснення економічних дій, так і власником ресурсів (товарів, послуг), що робить їх повноцінним, повноправним суб'єктом ринку, а також об'єктом регіональної економіки та державної політики в цілому. Окремі регіони інтегруються у світове господарство.

Сталий розвиток соціально-економічної системи (СЕС) регіону засновується на багатьох факторах. Одним з важливіших є ресурсний потенціал СЕС регіону, який виникає у ході інноваційних змін, появі новітніх технологій, інтенсифікації виробництва на основі використання наявного ресурсного потенціалу, кваліфікованого персоналу наділеного додатковими компетенціями тощо. Особливо гостро постають питання самозабезпечення СЕС регіону на засадах її саморозвитку. Подальший економічний розвиток будується з позиції концепції саморозвитку регіонів на засадах використання ресурсного забезпечення їх територій. Саме ресурсне забезпечення надає цілісний зміст регіональним економічним системам, забезпечуючи їх незалежність та конкурентоспроможність.

Зміни, що пов'язані із появою новітніх технологій, нарощенням інноваційного вектору розвитку формують, у свою чергу, фактор техноглобалізму, який є невід'ємною частиною процесів глобалізації у світі. Формується техноглобалізм на основі інноваційно-інвестиційної активності регіонів, інформаційного глобалізму, технологічно-інноваційних процесів, трансферу технологій, прирощення нових знань. Важливою частиною

техноглобалізму є цифрова трансформація, яка задає напрям подальшого розвитку регіонів та їх соціально-економічних систем. Цифрова трансформація регіонів безпосередньо пов'язана саме з його устроєм, політикою, що проводиться, функціонуванням економічної та соціальної підсистем. Формування всебічного е-середовища, нових форм економічного обміну, цифрової трансформації оточуючого бізнес-середовища, штучного інтелекту, платформатизації господарської діяльності – це умови сьогодення.

Концепція саморозвитку соціально-економічної системи регіону набуває практичного спрямування. Самовідтворення та адаптація до змінних умов екзогенного та ендегенного середовища, як процесів, потребує зміни організаційно-управлінської системи. Вбачаємо ці зміни у самоорганізації, яка заснована саме на формуванні та накопиченні ресурсного забезпечення, його особливостях та можливостях, результативному використанню в економіці регіонів, якісної оцінки, освоєнні ресурсів та ефективності формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіону та його соціально-економічної системи.

Дослідженням стійкості регіонів, їх соціально-економічної системи, відновленню його інфраструктури, технологічно-інноваційному розвитку в умовах трансформаційних змін займалися такі видатні вчені, як: Амоша О., Бойченко Е., Буркинський Б., Головченко О., Гончаренко М., Данилишин Б., Заблодська І., Дубницький В., Захарченко В., Кравців В., Ляшенко В., Лайко О., Вахович І., Горячук В., Кизим М., Меркулов М., Попело О., Степанов В., Сторонянська І., Тульчинська С., Федулова Л., Уманець Т., Шлафман Н., Шульц С., Хвесик М., Снігова О., Шевчук Я., Реутов В., Мельник М., Якушик І., Шевчук Л. та ін. Однак, не зовсім повно досліджені умови для саморозвитку регіонів на базі виявлення закономірностей їх соціально-економічного розвитку. Окремі вчені ретельно розглядають питання цифровізації суспільного життя, цифрової трансформації господарської та підприємницької діяльності в контексті стійкого розвитку СЕС регіону. На наш погляд, потребує подальшого дослідження методичне забезпечення

інструментальної підтримки процесу цифрових технологій в господарську діяльність та бізнес-процеси, якою, саме є, цифрові платформи. Також, важливим постають питання створення взаємозв'язків між цифровими технологіями та компетентнісним потенціалом, тобто змістом господарської діяльності, розвитком підприємницького середовища, суб'єктами бізнес-процесів, ринкового середовища та іншими компонентами.

Повоєнне відновлення країни буде здійснюватись завдяки збалансованому (сталому) розвитку регіонів шляхом накопичення та використання ресурсного потенціалу СЕС регіону. Недостатньо повно вирішеними є питання раціонального використання ресурсного забезпечення регіонів та його прирощення з позицій ресурсної забезпеченості регіонів, саморозвитку та самозабезпечення регіонів, а також економічної незалежності регіонів.

Важливим є формування та управління виробничими ланцюгами та бізнес-процесами СЕС регіону, тому, що це дозволяє: формувати сталі взаємозв'язки між суб'єктами/учасниками цих процесів, відтворити можливості для появи нових процесів та бізнес-моделей, побудувати регіональну і міжрегіональну взаємодію суб'єктів господарювання задля перерозподілу ресурсів та сировини, сформувати товарно-ресурсну незалежність регіону, адаптацію на зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі в умовах військових та післявоєнних дій, розвивати ринкову інфраструктуру відповідно сучасним тенденціям науково-технологічного прогресу.

Дослідження таких питань створюють можливість для підвищення адаптивності учасників/суб'єктів підприємництва СЕС регіону до впливів оточуючого середовища та запровадження відповідних бізнес-процесів для формування стійких взаємозв'язків в умовах адаптивного управління та здійснення бізнес-процесів задля підвищення їх результативності на регіональному рівні.

Вищезазначене зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, завдання, предмет, структуру і подальші напрями реалізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно науково-дослідним темам: «Формування підходів управління соціальною відповідальністю у менеджменті персоналу» (№ держреєстрації 0121U114724), у межах якої автором запропонована укрупнена структура ланцюга ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального співробітництва на основі соціально-етичної концепції маркетингу; «Удосконалення управління бізнес-процесами на підприємствах» (№ держреєстрації 0121U000270), де автором розроблено концептуальний підхід до організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональних ринках; «Стратегії і технології формування конкурентоздатного людського капіталу в системі освіти як головного фактору розвитку вітчизняної економіки» (№ держреєстрації 0121U107901), у межах якої запропоновано інструмент експортного опитування щодо систематизації конкретних проблем у підприємницькому секторі та здійснено пропозиції щодо підвищення результативності суб'єктів підприємницького сектору СЕС регіону; «Створення комплексу маркетингу інновацій на регіональному рівні» (№ держреєстрації (0119U000417), у межах якої обґрунтовано концептуальний підхід до діагностики ресурсного забезпечення економічної самодостатності регіону як домінанти повоєнного відродження та модернізації підприємницького середовища на засадах резильєнтності; «Організаційне проектування інтеграційних бізнес-структур у національній економіці» (№ держреєстрації 0118U007238), де автором обґрунтовано концептуальний підхід до управління бізнес-процесами СЕС регіону у взаємодії та координації суб'єктів підприємництва; «Науково-методичні засади формування маркетингу стійкості в забезпеченні сталого розвитку на рівні підприємств, регіону, держави (№ держреєстрації 0121U108977), де запропоновано заходи інструментальної підтримки вирівнювання

структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону; «Адаптивне управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки України» (№ держреєстрації 0122U000801), де автором визначено теоретичне підґрунття формування цифрових платформ як складових цифрової екосистеми регіону.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних положень та методично-прикладних засад щодо формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму.*

Досягнення зазначеної мети зумовило визначення таких *завдань*:

- розвинути соціально-економічну сутність регіональної економічної системи та визначити її характерні ознаки;
- розробити теоретико-методологічний базис дослідження саморозвитку соціально-економічної системи регіону з удосконаленням понятійно-категоріального апарату;
- сформувати концептуальні положення саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах формування її ресурсного забезпечення;
- запропонувати модельне забезпечення науково-технологічного розвитку регіону в умовах цифрової трансформації соціально-економічної системи регіону;
- визначити особливості формування векторів саморозвитку СЕС регіону в умовах техноглобалізму та з'ясувати при цьому сутність адаптивного управління регіональної економічної системи;
- розробити науково-методичний підхід до виявлення структурних диспропорцій ресурсного саморозвитку підприємницького сектору СЕС регіону з наданням відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу перерозподілу ресурсів в господарській діяльності регіону;
- удосконалити процес планування ефективних взаємовідносин суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону у її

ресурсному забезпеченні в процесі саморозвитку з відповідним структурним моделюванням та ідентифікацією бізнес-процесів ланцюгів постачання ресурсів;

- конкретизувати зміст та специфічні риси взаємодії та координації суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону в умовах рефлексивно-активного середовища;

- дослідити сучасні тенденції саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах процесів цифровізації та науково-технологічного розвитку;

- розробити структуру організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону;

- удосконалити концептуальні положення підвищення результативності регіональної економіки з розробкою відповідних критеріїв;

- описати пропозиції інструментального забезпечення ресурсами з поліпшенням якості бізнес-процесів на основі формування цифрових платформ за допомоги імплементації закордонного досвіду.

Об'єкт дослідження є соціально-економічні процеси у формуванні ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму.

Предмет дослідження є теоретико-методологічні та методичні положення щодо формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму.

Методи дослідження. Для реалізації окреслених у роботі завдань застосовувались такі сучасні методи дослідження: *системний підхід* як основа проведення цього дослідження і виокремлення соціально-економічних проблем існуючої СЕС регіону (підрозділи 1.1, 1.2); *економіко-статистичний аналіз* тенденцій розвитку СЕС регіону задля виявлення існуючих відмінностей щодо розробки стратегії їх сталого розвитку (підрозділ 1.3); *відтворювальний підхід* для обґрунтування необхідного

ресурсного забезпечення стійкого функціонування СЕС регіону (підрозділи 1.3, 2.3); *методологічний аналіз* щодо прийняття управлінських рішень в регіональній економіці на основі визначення конкретних підходів (підрозділи 5.1, 5.2); *факторний аналіз* діяльності СЕС регіону для виявлення впливів окремих факторів на їх конкурентоспроможність в умовах глобалізації економіки (підрозділи 2.1, 2.2); *клієнто-орієнтований підхід* для визначення напрямів і видів створення інноваційних продуктів для населення регіону (підрозділи 4.2, 4.3); *інструмент рефлексивно-активної взаємодії* для координації управління бізнес-процесами СЕС регіону (підрозділи 3.1, 3.2); *теоретичне моделювання* для встановлення тенденцій або суперечностей, що виникають у процесі визначення завдань щодо формування концептуальних положень регіонального розвитку (підрозділ 2.1); *теоретико-методологічний аналіз* для формування засад розвитку регіонів в умовах техноглобалізму на основі інформаційно-комунікаційного забезпечення (підрозділ 2.3); *програмно-цільовий підхід* при формуванні науково обґрунтованих програм соціально-економічного розвитку регіону (підрозділ 1.2); *графічний аналіз* для розробки методичного підходу щодо оцінки ефективності функціонування СЕС регіону на основі цифрових (інформаційно-комунікаційних) платформ (підрозділ 5.3).

Інформаційну базу дослідження становили наукові наробки та праці вітчизняних і закордонних вчених з регіональної та інноваційної економіки, вітчизняні та міжнародні нормативні і правові документи, матеріали статистичних органів на державну і регіональному рівнях, стандарти, довідкових і періодичних наукових видань та результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні теоретико-методологічних і методико-прикладних підходів до формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи вітчизняного регіону в умовах техноглобалізму та організаційно-економічних рекомендацій щодо його стратегічного розвитку.

Найбільш вагомими науковими результатами, що визначають новизну, такі:

вперше:

- запропоновано теоретико-методологічний підхід до формування концепції саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах розвитку її ресурсного потенціалу, впровадження якої відповідає сучасним потребам населення та відбувається завдяки реалізації внутрішньої самодостатності, цільовим установкам, сприятливим внутрішнім і зовнішнім умовам, можливостям автономного існування регіональних підсистем, що у поєднанні з інструментами саморегуляції ринку ресурсів спрямована на посилення справедливої конкуренції серед регіонів, обґрунтованості міжрегіональної інтеграції, вдосконаленню територіального управління;

- розроблено методичний підхід до визначення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону, в основі якого має бути систематизація видів економічної діяльності за певними групами і розробка алгоритму дій щодо перерозподілу ресурсів з однієї групи до іншої, що, у свою чергу, передбачає проведення діагностики ресурсного забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону з використанням наданих науково-методичних підходів, використання яких дозволяє здійснювати обґрунтований перерозподіл ресурсів за визначеними кроками з метою формування надійного інформаційного забезпечення системи моніторингу;

- запропоновано організаційно-економічний механізм ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону, який ґрунтується на висунутих теоретичних гіпотезах та являє собою об'єднання відтворювальних процесів одночасно у декількох регіонах, формуючи їх у цілісний механізм, якому притаманні системність взаємозв'язків, поява нових рівнів управління товарно-ресурсними потоками і їх властивостей, що відображається у детермінованій тісноті регіональних зв'язків між суб'єктами ланцюгів, забезпечення опосередкованих за принципами прогнозування на основі контент-аналізу існуючих підходів за

критеріями врахування інноваційної специфіки ефективних взаємодій в системі управління регіональною економікою;

- доведено необхідність трансформації існуючої моделі підвищення результативності соціально-економічної системи регіону шляхом запровадження у її складі сформованих показників ефективності регіонального господарства, що надає їй можливість більш ефективно трансформувати фактичні ресурси через механізм задоволення існуючих потреб населення з визначеним рівнем адаптації суб'єктів підприємництва регіону до зовнішнього оточення та який базується на розрахунку інтегрального показника, визначення якого дозволяє обґрунтовано формувати економічний результат функціонування системи в поєднанні з іншими функціями стійкого управління, плануванням, регулюванням, стимулюванням, програмуванням регіонального господарства;

удосконалено:

- визначення закономірностей соціально-економічного розвитку регіону на основі теоретичної моделі взаємодії факторів забезпечення процесу придбання ресурсів, що у подальшому дає змогу визначати методологічні засади формування і управління потенціалом ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону з виділенням елементів якісного та кількісного його наповнення, а також можливість більш повного та якісного оцінювання розвитку соціально-економічної системи регіону;

- модель стрибкоподібного розвитку технологій у регіональному просторі на основі нестачі ресурсного забезпечення з урахуванням умов техноглобалізму, що дозволяє поглибити розуміння змін технологічних укладів й планувати впровадження новітніх технологій, формувати довгострокові прогнози соціально-економічного розвитку регіону та країни;

- ідентифікацію бізнес-процесів у трансформації соціально-економічної системи регіону до саморозвитку на основі взаємодії та координації інформаційно-комунікаційного середовища і адаптації управління під впливом рефлексивно-активного середовища, що передбачає

безальтернативність впровадження розроблених принципів адаптивного управління суб'єктами підприємництва на основі активізації факторів при застосуванні синергетичного підходу;

- процес планування ефективних взаємовідносин суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону в процесі її саморозвитку з використанням SCOR-моделі задля проектування ланцюгів ресурсного забезпечення у складі наданого методичного забезпечення, що досягається за рахунок деталізації, дозволяє оптимізувати регіональні процеси планування, виробництва, споживання, утилізації;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат економічної науки у частині уточнення сутності категорій «соціально-економічна система регіону», «потенціал ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», «саморозвиток соціально-економічної системи регіону», «цифрова трансформація соціально-економічної системи регіону», «ланцюг ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», «організаційно-економічний механізм формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», «рівень адаптації суб'єктів господарювання соціально-економічної системи регіону до зовнішнього оточення», котрі, на відміну від існуючих, розглядаються як комплекс базових інститутів із підсистемами та активно беруть участь у процесі саморозвитку соціально-економічної системи регіону, формують умови для її самозабезпечення та активної розбудови на всіх стадіях господарської діяльності;

- визначення векторів розвитку соціально-економічної системи регіону в умовах існуючих процесів техноглобалізму, використовуючи при цьому заходи еволюції концептуальних моделей трансферу технологій, що у підсумку дозволило на основі розроблених принципів саморозвитку соціально-економічної системи регіону вирішувати завдання реалізації великих проєктів, раціонального використання ресурсів, поглиблювати

міжрегіональні зв'язки, підвищувати стійкість ринкової інфраструктури, інтенсифікувати виробництво на новій технологічній основі;

- визначення умов переходу до управління суб'єктами підприємництва регіону на основі синергетичного підходу у групуванні основних бізнес-процесів, під яким розуміємо безперервний процес переходу системи з одного якісного стану в інших, на засадах цифровізації і на умовах встановлення протиріч зовнішнього середовища та нарощення ресурсного забезпечення з метою підвищення результативності функціонування соціально-економічної системи регіону;

- інструментальна підтримка вирівнювання структурних диспропорцій на основі чотирнадцятикровоного підходу та використання цифрових платформ за допомоги імплементації закордонного досвіду з нейтралізації диспропорцій, яка підвищує результативність ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у теоретичному узагальненні, методичних розробках, практичних рекомендаціях здобувача, які доведені до конкретних положень, методик та рекомендацій, що сприяють процесу формування ресурсного забезпечення стійкому соціально-економічному розвитку регіону. Вони використані в практичній діяльності органів державного регіонального управління, місцевої влади та місцевого самоврядування, господарюючими суб'єктами, громадськими організаціями.

Основні рекомендації та розробки дисертаційної роботи використані Департаментом аграрної політики Одеської обласної державної адміністрації при підготовці перспективних планів соціально-економічного розвитку Одеської області з урахуванням підвищення ресурсного потенціалу «Про використання результатів дисертаційної роботи щодо теоретико-методологічного базису формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку регіону в умовах техноглобалізму» (довідка №02-18/1085 від 22.12.2020 р.); «Організаційно-економічні механізми формування ефективної логістики овочевого ринку України» (довідка №399/02-1084 від 22.12.2020

p.); «Методичний підхід до оцінювання впливу факторів внутрішнього середовища на розвиток регіонального ринку інноваційних технологій України» (довідка №69 від 29.12.2020 р.);

Міжрегіональної академією управління персоналом у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Менеджмент», «Маркетинг», «Стратегічний менеджмент», «Регіональна економіка» у період з 2018-2023 рр. з підготовки першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів за фаховим напрямом 07 «Управління та адміністрування» та спеціальності 073 «Менеджмент»» (довідка № 01-04-13/84 від 02.06.2023 р.).

Українським союзом промисловців та підприємців при дослідженні сектору підприємництва та з питань інноваційної політики в Україні за 2021-2022 р. «Рекомендації щодо підвищення результативності діяльності суб'єктів підприємництва в контексті розвитку ринку інноваційних технологій» (довідка №02-4-616 від 20.12.2021 р.); Методичний підхід до оцінювання впливу факторів внутрішнього середовища на розвиток ринку інноваційних технологій України на регіональному рівні» (довідка №02-4-617 від 20.12.2021 р.); «Методичні засади побудови моделі координаційний потоків синергетичного ефекту взаємодії між суб'єктами ринку інноваційних технологій» (довідка №02-4-615 від 20.12.2021 р.);

Державною службою статистики України та Одеської обласної державної адміністрації при визначенні показників оцінки впливу факторів на розвиток інноваційних технологій «Методичний підхід до оцінювання впливу факторів внутрішнього середовища на розвиток регіонального ринку інноваційних технологій України (довідка №04-6-09/7-21 від 27.01.2021 р.) та (довідка № 501/5/01-22/1505/2-21 від 19.02.2021 р.);

Українським союзом промисловців та підприємців при формуванні стратегії розвитку підприємництва в умовах цифровізації до 2030 року та у питаннях збільшення економічної самодостатності України в умовах війни: «Системна характеристика управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом кіберфізичних систем на мезорівні» (довідка №02-4-

285 від 04.08.2022 р.); «Напрями інструментальної підтримки вимірювання структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору» (довідка №02-4-412 від 27.09.2023 р.); «Пропозиції щодо функціонування складових рефлексивного середовища взаємодії та координації управління бізнес-процесами на базі цифрових платформ» (довідка №02-4-575 від 25.12.2023 р.).

Асоціацією міст України при реалізації стратегічних програм та проектів міст та громад регіону на 2020-2022 рр.: «Наукові засади до організаційно-економічного механізму формування ефективних логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків» (довідка №67 від 28.12.2020 р.); «Методичний підхід до оцінювання впливу факторів внутрішнього середовища на розвиток регіонального ринку інноваційних технологій України» (довідка №69 від 29.12.2020 р.); «Рекомендації щодо підвищення результативності діяльності суб'єктів підприємництва в контексті розвитку ринку інноваційних технологій» (довідка №100 від 05.08.2021 р.); «Про впровадження результатів дисертаційного дослідження щодо теоретико-методологічного формування ланцюгів ресурсного забезпечення економічного саморозвитку регіону в умовах техноглобалізму» (довідка №68 від 28.12.2020 р., довідка №70 від 29.12.2020 р.).

Асоціацією міст України при формуванні стратегії розвитку регіонів та міст України в умовах цифровізації до 2030 року: «Системна характеристика управління бізнес-процесами підприємницьких структур під впливом кіберфізичних систем на мезорівні» (довідка №52 від 08.11.2022 р.); «Цифрова платформа як домінанта адаптації управління бізнес-процесами» (довідка №98 від 12.12.2023 р.).

Латвійським науково-експериментальним підприємством «Earth revival» в процесі реалізації поточної діяльності підприємства та при формуванні стратегії його діяльності в частині удосконалення процесів регіональних економічних систем з позиції формування ресурсно-сировинної бази: «Рекомендації щодо підвищення результативності діяльності суб'єктів

підприємництва в контексті розвитку ринку інноваційних технологій» (довідка від 10.09.2021 р.); «Теоретико-методологічна база формування ланцюгів ресурсного забезпечення в регіоні на основі техноглобалізму» (довідка від 26.12.2022 р.).

Ізмаїльським державним гуманітарним університетом в створенні комплексу маркетингу інновацій на регіональному рівні та організаційному проектуванні інтеграційний бізнес-структур у національній економіці: «Програми соціально-економічного розвитку як інструмент програмно-цільового підходу розвитку регіону» (довідка №1-7/16 від 11.01.2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Отримані наукові результати, положення, висновки, рекомендації є самостійним результатом у ході проведеного дослідження. Основні положення дисертаційної роботи знайшли відображення в опублікованих працях здобувача. З наукових праць, які опубліковані у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті результати, які належать здобувачу особисто. Внесок автора у опубліковані праці колективного виконання зазначено у список використаних джерел.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації доповідались, обговорювалися та схвалені на 25 конференціях, серед яких слід виділити такі: XIV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, культурні, ментальні аспекти» (21 листопада 2018 р., м. Одеса); Круглий стіл «Розвиток ринку інноваційних товарів як один із засобів подолання деіндустріалізації економіки України» (27 лютого 2019 р., м. Одеса); II Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інноваційні та інформаційні технології в розвитку суспільства» (1-3 квітня 2019 р., м. Катовице, Польща); V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» (23-25 травня 2019 р., м. Львів); Міжнародна науково-практична конференція «Science and innovation» (30 травня 2019 р., м. Стеір, Австрія); Thirty International scientific-practical

«Contemporary issues of digital economy and society» (27.05.2020, Katowice); Спільне засідання українсько-литовської та литовсько-української ділових рад (17 вересня 2020 р., м. Київ, УСПП); XIX Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми планування в ринкових умовах» (25 вересня 2020 р., м. Хмельницький); Інформаційна бізнес-зустріч «Податкова реформа 2020. Бізнес в епоху змін» (9 жовтня 2020 р., Одеса, Одеська регіональна ТПП); Міжнародний проект (мережа) Enterprise Europe Network Ukraine (9 лютого 2021 р., м. Одеса, Центр підтримки бізнесу Одеської РТПП); II Міжнародна наукова конференція «Роль науки та освіти в забезпеченні сталого розвитку» (5-6 квітня 2021 р., м. Катовіце, Польща); Литовсько-українська конференція «Впровадження технологій Індустрії 4.0 в агросекторі» (12 липня 2021 р., м. Київ, УСПП); XVI Український муніципальний форум в рамках проекту Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи «Посилення демократії та довіри на місцевому рівні в Україні» (27-29 липня 2021 р., м. Одеса, Асоціація міст України); XII Міжнародна науково-практична конференція «Україна в світовому економічному просторі: сучасні виклики та інноваційні рішення» (9-10 вересня 2021 р., смт. Залізний Порт); Засідання Антикризової ради громадських організацій України та Правління УСПП «Спільні дії влади та бізнесу: упередження ризиків для відновлення економіки у 2022 році» (12 листопада 2021 р., м. Київ, УСПП); Засідання Антикризової ради громадських організацій України та Правління УСПП на тему «Пріоритети спільних дій на поточний рік в умовах зростання негативних викликів для економіки країни» (18 лютого 2022 р., м. Київ, УСПП); III International Scientific and Theoretical Conference «Formation of innovative potential of world science» (19 august 2022, Tel Aviv, State of Israel); Економічний форум та конференція «Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів» (1-3 грудня 2022 р., м. Хмельницький); Webinar «Using the opportunities of cloud services in online education» (9-16 січня 2023 р., м. Люблін, Польща); Вебінарний проєкт «Хмарні технології як шлях до інновацій та росту бізнесу» (6 червня

2023 р., м. Київ, Міністерство Цифрової трансформації, офіс розвитку підприємництва та експорту, національний проект Дія.Бізнес); Всеукраїнська науково-практична конференція «Економіка, менеджмент і бізнес-адміністрування в системі транскордонного співробітництва» (23 червня 2023 р., м. Черкаси); V Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний менеджмент економічних систем в координатах парадигми сталого розвитку» (18 вересня 2023 р., м. Одеса); IX Міжнародна науково-практична конференція «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи» (22-23 вересня 2023 р., м. Одеса); Презентація програми «Цифрова Європа» (6 жовтня 2023 р., ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту», Міністерство цифрової трансформації); VI Міжнародна науково-практична конференція «Globalization of scientific knowledge international cooperation and integration of science» (13 жовтня 2023 р., м. Вінниця-Відень); II Міжнародна науково-практична конференція «Scientific vector of various sphere development reality: and future trends» (10 листопада 2023 р., м. Вінниця-Відень).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 89 наукових праць, з них: 22 монографії, з яких 1 - одноосібна, 33 статті у наукових фахових виданнях України, 10 – у наукових періодичних виданнях інших держав, з яких 6 включено у міжнародні науко метричні бази (5 – Scopus, 1 – WOS), 11 публікацій за матеріалами наукових конференцій, 13 публікацій в інших виданнях, 5 авторських свідоцтв про реєстрацію авторського права. Загальний обсяг публікацій 299,96 друк. арк., з яких особисто автору належать 99,17 друк. арк.

Автором отримано 5 свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір «Методика оцінки інноваційної безпеки регіону», № 69610 від 04.01.2017 р.; «Методичний підхід до оцінювання впливу факторів внутрішнього середовища на розвиток регіонального ринку інноваційних технологій України», № 105138 від 02.06.2021 р.; «Інтеграційні механізми товарних ринків», № 114728 від 07.09.2022 р.; «Методологічні засади формування

ефективної логістики товарних ринків», №114729 від 07.09.2022 р.; «Організаційно-економічні механізми формування ефективної логістики товарних ринків», №114730 від 07.09.2022 р.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота містить вступ, п'ять основних розділів, висновки (викладених на 382 сторінках друкованого тексту), додатків. Матеріали роботи містять 48 таблиць і 62 рисунків. Список використаної літератури із 568 джерел (розміщених на 55 сторінках), 10 додатків (зазначених на 87 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 526 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ЇЇ САМОРОЗВИТКУ

1.1. Соціально-економічний розвиток регіону: тенденції, закономірності створення умов для саморозвитку

Сучасні умови господарювання таких соціально-економічних систем як регіон формуються під впливом всесвітніх викликів, які диктують особливості до ведення регіональної економіки. Соціально-економічний розвиток регіонів України відбувається в умовах глобальних змін та специфічних особливостей і тенденцій, які, у свою чергу, виникають в залежності від змін економічної інфраструктури саме регіонів та країни в цілому. Особливо гостро постають питання самозабезпечення регіонів на засадах їх саморозвитку.

Питаннями соціально-економічного розвитку та формування сталої інфраструктури регіонів займалися такі сучасні вчені, як: Біла С. [16], Буркинський Б. [5], Грос В. [4], Горячук В. [8], Дубницький В. [11], Ель-Еріан М. [3], Жаліло Я. [17], Завадських Г. [18], Захарченко В. [10], Іванова О. [15], Ізард У. [2], Лайко О. [7], Лебедева Л. [13], Мельник А. [20], Пуцентейло П. [19], Степанов В. [9], Топчієв О. [12], Уманець Т. [6], Чуріканова О. [14] та ін. Однак, при цьому не у повному обсязі розглянуті можливості створення умов щодо встановлення закономірностей та особливостей соціально-економічного розвитку регіонів задля стійкого саморозвитку регіонів на нових базових умовах.

Регіону як соціально-економічній системі характерні певні ознаки, до яких слід віднести:

1. Когерентність як корельоване протікання у часі (для елементів системи характерна спільна дія, у результаті якої вони зміцнюються або

послабляються).

2. Цілісність як внутрішню єдність (для елементів системи виконує «нову» функцію, яка відрізняється від простої суми функцій елементів по відношенню до цих елементів).

3. Поліструктурність як поєднання різних елементів (взаємопереплетіння різноякісних підсистем, що утворюють декілька взаємозв'язаних між собою ієрархічних структур – виробничо-технологічну, територіальну, інституціональну, соціальну).

Федулова С. пропонує власне бачення категорії СЕС - «це детермінована система в соціальному і економічному просторі визначених елементів: природно-ресурсний потенціал (природний елемент), суб'єкти господарювання (економічний елемент), громади та населення (соціальний елемент), природно-екологічні об'єкти (екологічний елемент), при чому у такій системі відбуваються різні динамічні процеси та вона має природно-ресурсну спеціалізацію» [1, с. 28]. Графічне та змістовне уявлення про СЕС також достатньо досліджено у цього науковця [1, с. 15, 22, 27, 31-35].

Відповідно до сучасних трендів, територія (регіон) стає не тільки середовищем здійснення економічних дій, але й ринком ресурсів, товарів та послуг, що робить її повноправним учасником (суб'єктом) ринку, об'єктом регіональної економіки та політики держави в цілому. Окремі регіони інтегруються навіть у світове господарство. Дана тенденція є достатньо актуальною для такого прикордонного регіону як Одеський [21].

Шевчук Я. у своїй праці досліджує дефініцію «територія» і, крім відомих вимірів – за місцем дослідження, має особливий просторовий ресурс (як операційний базис діяльності суспільства), кількісних і якісних характеристик, розглядає додатковий вимір у вигляді вертикальної протяжності (як вглиб землі/океану, так і вгору) [22, с. 7], маючи на увазі зосередження всіх або майже всіх ресурсів.

Виявлення закономірностей та особливостей соціально-економічного розвитку територій і регіонів України та забезпечення умов для їх

саморозвитку є пріоритетним напрямом регіональної політики. Регіональний соціально-економічний розвиток відбувається подібно циклам, що мають хвилеподібну структуру, яку охарактеризував Ізард У. [2]. Науковець розробив районні економічні цикли і розглянув напрямки циклічності з позиції регіонів:

- галузева та секторальна господарська структура регіону;
- основні базові та обслуговуючі підсистеми у регіональному утворенні та відповідне створення пропорцій між ними;
- наслідки та вплив циклічних коливань/змін соціально-економічних зв'язків регіону на сталість регіональної економіки;
- наслідки впливу національних циклів на нижчі (регіональні).

Вищеперелічені напрями та їх поєднання дозволяють здійснювати більш повний аналіз економічного стану певної території та на його основі прогнозувати та планувати подальший соціально-економічний розвиток регіону, формувати основу для його самозабезпечення.

У дослідженнях, які проводяться в ДУ «ІРЕЕД НАНУ», вже наголошувалось, що при формуванні потенціалу ресурсного забезпечення регіону виникають характеристики (часові, просторові, товарні, кількісні та якісні) [23; 24]. З усіх окреслених характеристик, саме просторова - має визначити цикли, які притаманні соціально-економічному розвитку того чи іншого регіону.

Однак, багато вчених подовжують шукати нові концепції, підходи та моделі, які дозволять переглянути існуючі теорії та ідеї задля більш повного та всебічного аналізу саме економічних процесів, які відбуваються у просторі та часі [25; 26; 27; 28]. Особливого значення це набуває у повоєнний період шляхом відтворення усіх галузей та сфер нашої країни [29; 30; 31; 32]. Саме просторова ознака вибудовує цикли, які забезпечують подальший соціально-економічний розвиток регіону.

За подальших досліджень ресурсного самозабезпечення територій важливим постають питання визначення закономірностей та особливостей

соціально-економічного розвитку регіонів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення закономірностей та особливостей соціально-економічного розвитку регіонів*

Підхід	Автори	Опис	Перспективи впровадження підходу
Нова нормальність New Normal (економічне зростання без зростання)	Ель-Еріан М., Грос В. [3; 4]	Визначення новітніх умов виробничих відносин та праці, які пов'язані із цифровізацією суспільного життя та техноглобалізацією	Трансформація бізнесу за рахунок використання нових компетенцій підприємницького сектору та впровадження концепції співконкуренції (синергетичний ефект від бізнес-систем та бізнес-процесів). Розвиток високотехнологічних ринків за рахунок використання та впровадження новітніх технології 5-6 технологічних укладів у суспільне життя
Нова індустріалізація (неоіндустріалізація)	Ель-Еріан М. [3], Зверяков М., Жданова Л., Шараг О. [33]	Встановлює взаємозв'язки із досягненням соціально-економічного зростання регіонів	Досягнення нового рівня економічного зростання та самозабезпечення/саморозвитку регіонів на основі розбудови технологічного виробництва, раціонального використання ресурсів та їх переробки на базі 5-6 технологічних укладів
Парадигма управління просторовим розвитком Place-based policy	Немарк Д., Сімпсон Х. [34], Хабнер Д., Барса Ф.	Визначення можливостей територій, які дозволяють використовувати потенціал даної місцевості задля подолання нерівностей та неефективності в управлінні	Усунення питань недовикористання або неефективного використання потенціалу територій на основі адаптивного управління та підвищення соціальних стандартів, що супроводжується інституціональним забезпеченням та підтримкою уряду країни
Регіональний розвиток на засадах типологізації регіонів	Топчієв О., Мальчикова Д., Яворська В. [35]	Усі регіони не однакові за рівнем свого розвитку	Диференціація регіонів в залежності від набору наявних складових: природно-кліматичних умов, економічного розвитку, ресурсного потенціалу, екологізації оточуючого середовища, логістики, ринкової та промислової інфраструктури, інституціональне середовище, диверсифікація регіональних економік

*Джерело: узагальнення автора

На основі даних таблиці 1.1 проаналізуємо основні закономірності соціально-економічного розвитку регіонів в контексті їх ресурсного забезпечення:

1. У продовж останніх років відбувається зменшення динаміки економічних темпів розвинених країн та окремих територій, і пов'язане це із фінансово-економічною кризою, Covid-19 – пандемією, військовими діями. Це явище має назву «нова нормальність» (New Normal) або «економічне зростання без росту»), і відрізняється «L-подібним розвитком» та характеризується різким падінням економічних показників, довготривалою стагнацією, нульовим зростанням ВВП, доволі повільним відновленням, пошуком нових економічних пріоритетів, форм підприємництва та ринків [36].

Ель-Еріан М. та Грос В. вважають, що новому стану регіональної економіки притаманна низка тенденцій, а саме: низькі темпи економічного зростання; високий рівень безробіття; зниження рівня заробітної плати; постійне зuboжіння соціально не захищених верств населення, що виникає в результаті старих стимулів розвитку економіки регіону та, у свою чергу, потребує визначення новітніх умов виробничих відносин і праці, пов'язані із цифровізацією суспільного життя та техноглобалізацією [3; 4].

Виходячи з вищевикресленого важливим є формування системи пов'язаних між собою виробничої, інституціональної, соціальної складових у теорії і практиці регіональної економіки, що дозволяє вийти на новий регіональний економічний рівень в рамках реалізації концепції «Нова нормальність».

Використання чітких інструментів (виявлення запасів надлишкового людського капіталу та його залучення, загрузка виробничих потужностей на неповних обсягах, збільшені ціни на ресурсно-сировинну базу, інструменти державної політики (фіскальної, бюджетної, монетарної та стимулюючої попит), демонструють доволі низьку спроможність. Запорукою стійкого соціально-економічного розвитку регіонів та досягнення бажаного рівня

економічного розвитку країни є:

- трансформація бізнесу за рахунок використання нових компетенцій підприємницького сектору та впровадження концепції співконкуренції (синергетичний ефект від організаційно-технологічних систем і бізнес-процесів) [37; 38];

- розвиток високотехнологічних ринків за рахунок використання та впровадження новітніх технологій 5-6 технологічних укладів.

Така концепція як «Нова нормальність» дозволяє формувати більш адаптивні види підприємницької діяльності на відмінну від традиційних; знаходити нові підходи до формування зв'язків між суб'єктами господарських відносин в умовах повоєнного стану та кризових впливів; пристосовуватись до зовнішнього оточення; будувати бізнес-процеси на основі формування ланцюгу «вдосконалення (трансформація) – діяльність (результат) – ефективність»; здійснювати пошук новітніх ідей та інноваційних технологій; впроваджувати відкриті інновації; пристосовуватись та запроваджувати положення Концепції Індустрія 4.0 та концепції техноглобалізму; створювати умови для співконкурентного розвитку (кластери, кооперативні зв'язки, об'єднання, згуртованість) задля нарощення вартості бізнесу, підвищення його результативності та мінімізації витрат.

2. Сучасна СЕС регіону потребує впровадження концепції «Нова індустріалізація» (неоіндустріалізація), яка розглядається як підхід до встановлення зв'язків із отриманням ефекту соціально-економічного «збудження» та зростання регіонів. Дане зростання призводить до «нової якості» економічного зростання та самозабезпечення/саморозвитку регіонів за умови запозичення промислового виробництва на базі нових технологічних укладів 5-6 рівнів [27; 39]. Саме, науково-технологічний прогрес й ефективне використання ресурсно-сировинних потоків та перетворення їх готову продукцію в межах регіону на засадах принципу неоіндустріалізації є бажаними напрямками економічного зростання країни в

цілому та її регіонів.

В технологічно розвинених та індустриально налаштованих країнах постійно спостерігаються стійкі темпи соціально-економічного розвитку. В рамках зазначеного, стійкий територіально-промисловий сектор виступає імперативом саме соціально-економічного зростання та розвитку СЕС регіону. Важливим є дотримання таких завдань індустриалізації територій та макрорегіонів: залучення ресурсної бази, імпортозаміщення, нарощування внутрішнього потенціалу, забезпечення кваліфікованого та компетентного персоналу, зниження зовнішньої залежності та залучення фінансово-кредитних ресурсів.

3. Сталий регіональний розвиток полягає у встановленні зв'язків між рівнями технологічного розвитку територіального виробництва та соціально-економічного зростання країни в цілому. У свою чергу, подальший технологічний розвиток, базується на розробці науково обґрунтованих висновків та генеруванні нових ідей, технологічних і інноваційних розробок на засадах цифровізації та інформаційно-комунікаційних технологій.

4. Зміни, трансформації в частині перерозподілу товарно-ресурсного забезпечення СЕС регіону в на засадах техноглобалізму. Виникають питання формування та управління соціально-економічних чинників зміни бізнес-процесів суб'єктів підприємництва регіону на основі Суспільства 5.0.

5. Глобалізація просторового розвитку вимагає впровадження ефективних та адаптивних підходів на основі визначення технологічного потенціалу регіонів. Сьогодні формується так звана парадигма управління просторовим розвитком «Place-based policy» - політика на основі визначення можливостей територій, яка дозволяє використовувати потенціал конкретної місцевості задля подолання нерівностей та неефективності в управлінні нею. Тобто, усунення питань недовикористання або неефективного використання технологічного потенціалу територій на основі адаптивного управління та підвищення соціальних стандартів, що супроводжується інституціональним забезпеченням та підтримкою урядом країни [40].

6. Важливими пріоритетами управління СЕС регіону та формування науково обґрунтованої регіональної політики відповідно європейських стратегій регіонального розвитку виступають: регіональний розвиток на засадах сталості (гармонізація взаємодії таких сфер, як: соціальна, економічна та екологічна); регіональний розвиток на засадах циркулярної економіки (розробка заходів циркулярних бізнес-моделей та їх реалізація, розробка політики та стратегії державної та регіональної підтримки/взаємодії); регіональний розвиток на основі принципів нової регіональної політики (однакові можливості для усіх територій країни, вплив зовнішніх факторів; пошук шляхів розвитку, зростання та підвищення конкурентоспроможності регіонів; запровадження багаторівневого управління за типом ланцюга «суб'єкт (учасник) бізнесу – ринок (галузь) – регіон (територія) – держава – громади»; набуття нових компетенцій шляхом формування компетентнісного потенціалу регіону та поява нових робочих місць, здійснення результативної діяльності територіального утворення на основі дотримання тріади «економіка-екологія-соціум» [41; 42; 43].

7. Стійкий регіональний розвиток на засадах типологізації регіонів - усі регіони не однакові за рівнем власного розвитку та мають диференціацію в залежності від набору наявних складових: природно-кліматичних умов, економічного розвитку, ресурсного потенціалу, екологізації оточуючого середовища, логістичного забезпечення, ринкової та промислової інфраструктури, інституціональне середовище, диверсифікація регіональної економіки). Сучасний регіональний розвиток відбувається, як правило, на засадах інвестиційної політики: оптимальний розподіл інвестицій, пріоритетні напрямки інвестування, оцінка ефективності інвестицій, інвестиційний розвиток [44; 45].

Такі прояви впливають під формуванням структурних змін, які пронизують усі галузі, сектори, види економічної діяльності (ВЕД) СЕС регіону, потребують запровадження структурного, системного, комплексного аналізу при дослідженні закономірностей та особливостей створення умов до

саморозвитку територій і регіонів, подальшого нарощення соціально-економічного розвитку регіонів [45]. При цьому виникають окремі важливі проблеми розвитку СЕС регіону, а саме:

- наявність фінансових та інвестиційних ресурсів (у достатніх обсягах);
- нестача регіонального бюджету або не ефективний перерозподіл бюджетних коштів;
- скорочення виробничих підприємств та їх потужностей, масштабів та видів діяльності;
- вивільнення робочих місць, зниження кваліфікації, компетенцій та відтік людського капіталу.

Іванова О. вважає, що дані слабкі місця у соціально-економічній системі регіону висунули на перший план питання регіонального відтворення та його саморозвиток [46].

Реутов В. стверджує: «регіону як соціально-економічній системі притаманні такі ланки, кожна з яких має своє специфічне функціональне призначення: економічна структура продуктивних сил, соціально-економічні відносини і механізм господарювання, які складаються з підсистем нижчого рівня (промисловість, сфера послуг), які виступають елементами єдиного цілого» [47; 48, с. 10].

Встановлення взаємозв'язків між різним процесами, які протікають у СЕС регіону є ключовою умовою для подальшого розвитку та включають у себе, на думку автора, такі типи ланцюгів відносин, а саме: виробництво-обмін; накопичення-споживання; ввезення-вивезення (рис. 1.1).

Зазначені взаємозв'язки створюють можливості для забезпечення СЕС регіону ресурсами, виробництвом оновлених продуктів/товарів, здійснення товарообмінних операцій та підвищення відтворювальної функції регіону. Відтворювальний підхід «дозволяє встановити безперервність відтворювальних процесів, які виникають в регіоні, мають характерні закономірності та особливості взаємодій» [49, с. 25].

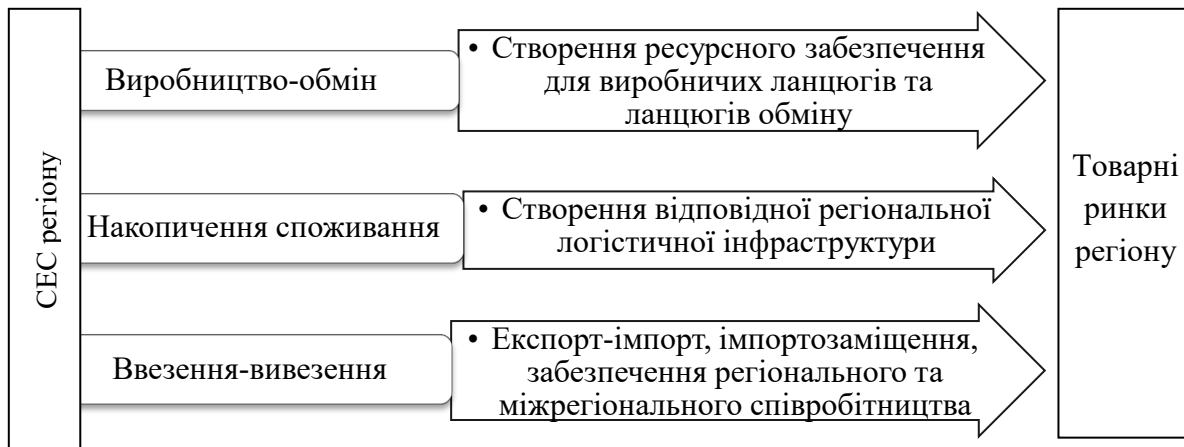

Рис. 1.1. Встановлення сталих взаємозв'язків між процесами у соціально-економічній системі регіону (розробка автора)

Саме, виходячи з відтворювального підходу, вважаємо за необхідне розглянути основні підходи до встановлення взаємозв'язків між процесами, які протікають у СЕС регіону.

1. Інтеграція економічних і соціальних процесів:

- взаємодія економіки і соціальної сфери (зростання економіки створює нові робочі місця);

- аналіз зайнятості та соціальної стабільності.

2. Взаємозв'язок економічного розвитку з екологічними процесами:

- сталий розвиток (встановлення балансу між задоволенням потреб суспільства та і підтримкою інтересів майбутніх поколінь у здоровому довкіллі);

- економічні вигоди та екологічні ризики (розширення транспортної інфраструктури вигідне для економіки, але водночас призводить до забруднення та змін у природних екосистемах).

3. Синергія між інноваціями та економічним зростанням:

- розвиток інноваційних кластерів, нових технологій;

- розвиток малого та середнього бізнесу (залучення бізнесу до інноваційної діяльності зміцнює регіональну економіку, забезпечує новими робочими місцями та можливостями працевлаштування).

4. Політика і регіональне управління як основа координації:

- розробка інтегрованих стратегій;
- транскордонне співробітництво (кооперація зі сусідніми країнами та територіями).

5. Моніторинг та аналіз взаємозв'язків у реальному часі:

- система показників (впровадження показників для оцінки);
- аналіз даних та прогнозування (використання сучасних методів аналізу даних та прогнозування дозволяє відстежувати реальну ситуацію).

6. Координація з громадськими та соціальними інститутами:

- взаємодія з громадами та соціальними інституціями;
- соціальна відповідальність бізнесу (встановлення зв'язків між підприємствами та громадами, підтримка місцевих ініціатив та соціальних проєктів).

З точки зору колективу авторів Національного інституту стратегічних досліджень важливими постають також питання взаємодії секторів, галузей, ВЕД, пропорцій відтворення на території/регіоні, а також співробітництво у рамках регіонального та міжрегіонального розподілу [50]. Синергія між складовими виникає під час управління (регулювання, координації, планування, організації) на регіональному рівні. Завадських Г., зокрема, зазначає, що відсутність системної цілісності єдиного регіонального комплексу призводить до існуючої сьогодні деградації [51; 52].

Вважаємо, що управління СЕС регіону повинно відбуватись на основі запровадження теоретико-методологічних положень [53]. Так відбувається не завжди, тому що виникають інтереси різних учасників (представники регіональних органів влади, представників бізнесу) часто не співпадають та виникає конфлікт інтересів сторін. Подальше зростання СЕС регіону повинно будуватися виходячи з інтересів зазначених суб'єктів - представників влади та бізнесу в ході впровадження різних проєктів (концесії, проєктів державно-приватного партнерства тощо). При чому, першочерговим є спонукання науковців забезпечити методико-методологічний супровід вищезазначених проєктів. Однак, представники регіональних/місцевих/локальних органів

влади можуть не приймати участь у програмних заходах як учасники, а створювати координаційні дії у відтворювальному процесі.

Інші автори, Качний О., Пуцентейло П. та Завитій О., бачать розвиток економіко-соціальної політики регіону та методологічне забезпечення її реалізації в постійному удосконаленні системи інтегрованого планування та стратегічного управління територією/регіоном [54; 55].

Мельник А. вважає, що головним завданням територіального планування є використання наявних ресурсів територій задля максимального задоволення усіх потреб населення у матеріальних благах та послугах, створення можливостей щодо підвищення ефективності суспільного виробництва на основі відтворювального підходу [56; 57].

У Національній економічній стратегії України на період до 2030 р., важливим орієнтиром зазначається – створення нових можливостей для українців як громадян, як підприємців та інвесторів [58, с. 8], за напрямом 16 - Регіональний розвиток визначаються такі цілі: «можливість забезпечення ефективного планування регіонального розвитку; нарощення інституційної спроможності місцевих/локальних органів виконавчої влади та агенцій регіонального розвитку задля забезпечення ефективного розвитку регіонів і громад; створення умов забезпечення ефективного фінансування регіонального розвитку» [58, с. 27].

Функціонування регіону і його СЕС базується на формуванні інструментального забезпечення, яке у майбутньому буде здійснювати координацію напрямів управління соціально-економічним розвитком територій/регіону.

Подальший розвиток СЕС регіону повинен включати такі першочергові етапи:

- 1) необхідність здійснення аналітичних і інформаційних спостережень (дослідження, діагностика) задля підбору більш оптимальних варіантів розвитку СЕС регіону;

2) розробка системного бачення подальшого соціально-економічного розвитку регіону, яка може бути основним ключовим завданням створення науково обґрунтованого підходу до саморозвитку (побудови організаційної моделі, визначення стратегічних цілей, окреслення пріоритетних напрямів розвитку та концепції їх реалізації);

3) у відповідності до стратегічного та оперативного планування розробляється стратегія соціально-економічного розвитку регіону та цільові регіональні програми;

4) трансформації та зміни до загальної стратегії соціально-економічного розвитку регіону;

5) моніторинг і контроль термінів виконання і реалізації розроблених заходів стратегічної програми соціально-економічного розвитку регіону.

Для вирішення вищезазначених питань у повоєнному розвитку регіонів також важливим є формування соціально-економічної привабливості території, тобто створення мотиваційних стимулів для нарощування (залучення) зацікавлених суб'єктів господарювання та населення у регіони, які, у свою чергу, сприятимуть зростанню ринку праці і ринку споживчої продукції, що призведе до створення нових підприємств (стартапів), розширення торговельних зв'язків, значному притоку інвестицій, збільшенню доходів даної території та створення її конкурентоспроможних умов.

Це призводить до подальшого інфраструктурного, високотехнологічного розвитку та підвищення рівня життя населення.

Економічне зростання відбивається також на культурному і духовному розвитку населення, що впливає на зростання інтересу суб'єктів господарювання СЕС регіону (рис. 1.2).

Наведений рис. 1.2 демонструє, що вказані дії дозволяють отримати ефект соціально-економічного та інноваційного зростання суб'єктів ресурсно-товарному сенсі з метою:

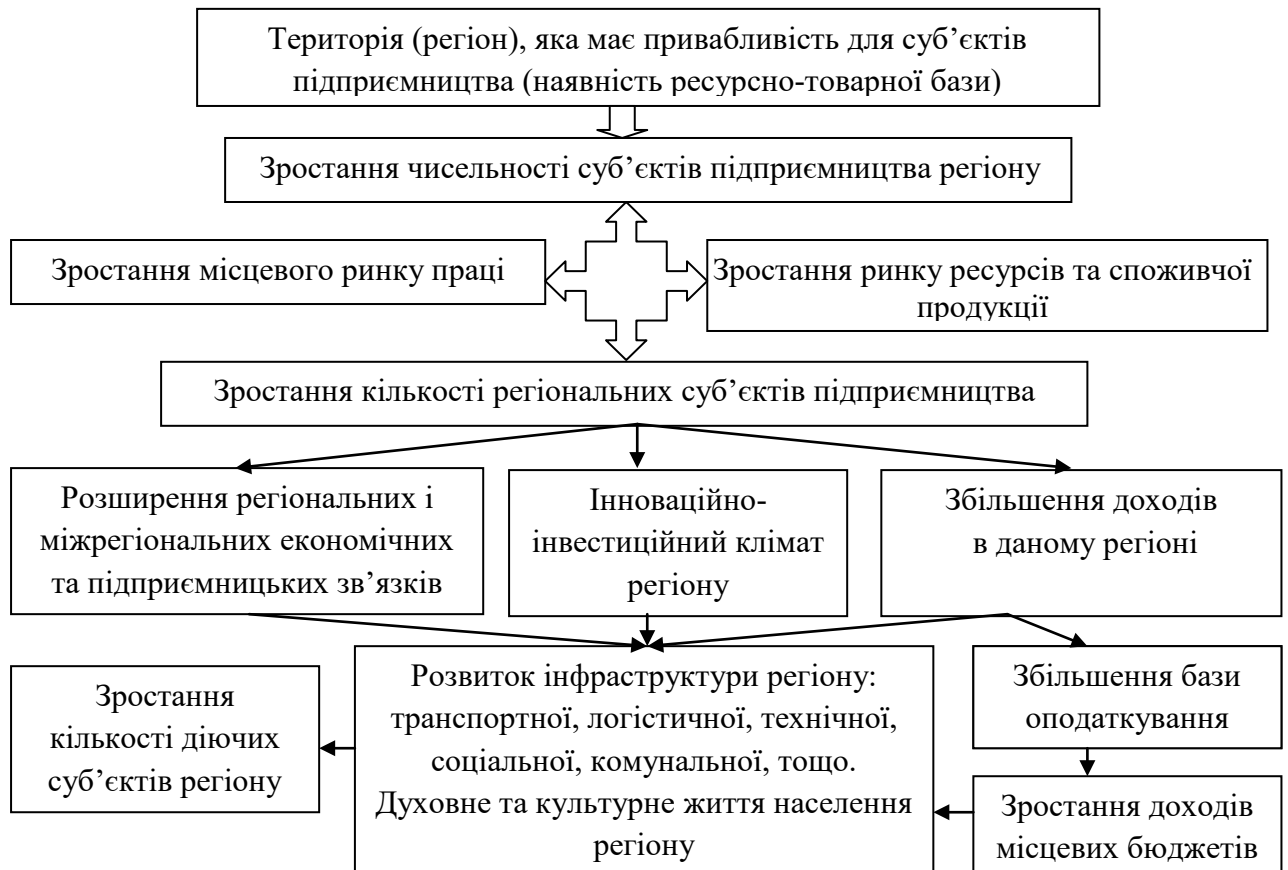

Рис. 1.2. Закономірності зростання інтересу суб'єктів підприємництва СЕС регіону до його товарно-ресурсного забезпечення (розроблено автором на основі [3; 59; 60])

- розміщення інноваційного бізнесу та сучасних виробничих потужностей;
- придбання нерухомого майна (комерційного, житлового, тощо);
- розміщення грошових вкладень (інвестицій) задля цілеспрямованих капіталовкладень;
- придбання високотехнологічної продукції та товарів, які виготовлені на даній території;
- отримання освіти світового рівня;
- працевлаштування фахівців (отримання робочих місць).

Визначені суб'єкти формують подальші стратегічні напрями розвитку території з погляду на існуючі запити та потреби споживачів ресурсів та товарів на даній території.

Однак, більший інтерес представляють суб'єкти, які бажають здійснювати інноваційні бізнес-процеси в регіоні.

Мотивами для здійснення будь-якої господарської діяльності є такі:

- збільшення прибутку;
- здійснення чистого інвестування;
- досягнення конкурентної переваги у конкурентній боротьбі;
- розширення меж ринків (географічних, територіальних, демографічних, технологічних).

Так, Уманець Т. зазначає, що територія може розглядатись як ринок, під яким розуміється аналіз регіональних ринків як нових форм територіальної організації кадрового потенціалу з відповідними особливостями та взаємовідносинами між різними учасниками ринку та формування інфраструктури і умов для здійснення економічної діяльності [6].

Між територіями виникає суперництво за ресурси, бюджетні кошти, інвесторів, суб'єктів господарювання, туристів, робочу силу тощо. Будь-яка територія, як місце отримання ресурсів, виробництва товарів, продукції, послуг, безпосередньо впливає на їх оцінку та особливо на прийняття рішення щодо її придбання. Споживачі формують своє уявлення щодо даної території як виробника. Сама територія (регіон) впливає на здійснення бізнес-процесів щодо: видобутку ресурсів, їх переробки, виробництва товарів/послуг; прийняття рішення щодо покупки даної продукції.

Розглянемо ієрархічну модель, яка демонструє споживчий ефект регіону-виробника та вплив різних факторів в різних ситуаціях. У даній моделі виділено 4 рівні, на кожному з яких фактори впливу мають різний ступінь на прояв ефекту регіону-виробника, при цьому фактори вищого рівня послаблюють вплив факторів більш низького рівня (рис. 1.3).

Запропонована схема демонструє, що для суб'єкта ринку, який бажає придбати ресурси та товари, впливає ряд факторів: збір даних щодо регіональних ресурсів та товарів; особливості (психографічні, демографічні) суб'єктів господарювання; оцінка ресурсів, товарів або послуг.

Розглянемо фактори, які систематизуємо у такі групи:

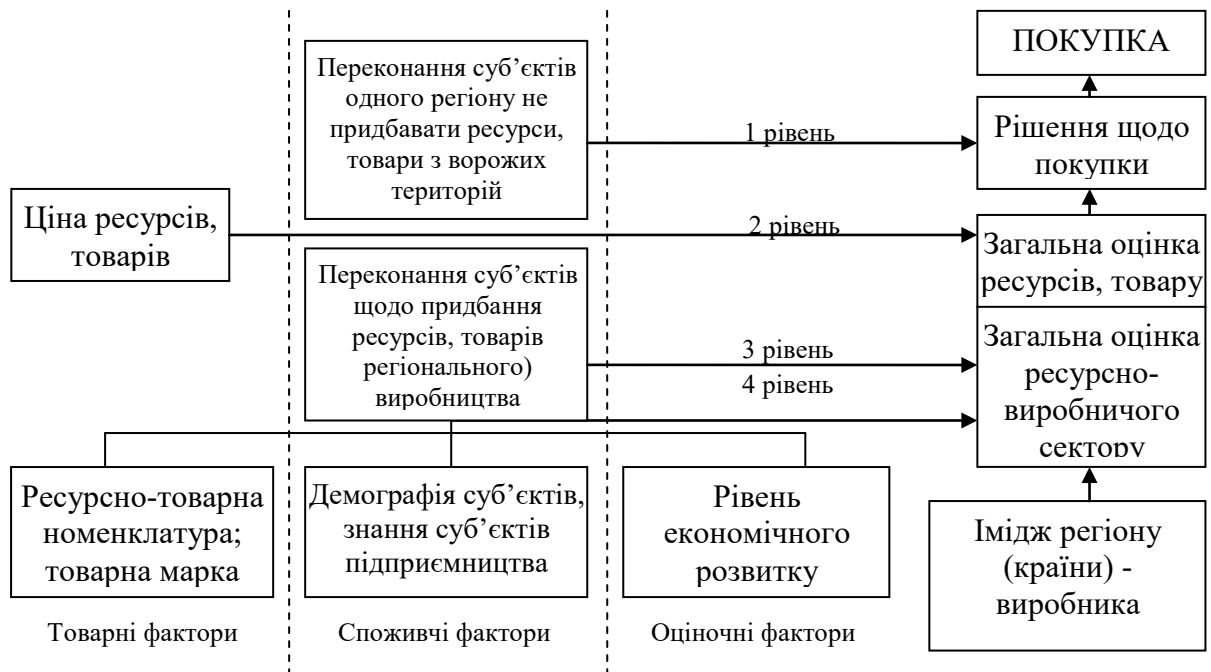

Рис. 1.3. Теоретична модель взаємодії факторів прийняття рішення щодо товарно-ресурсного забезпечення на регіональному рівні (узагальнено автором на основі [61; 62])

- товарна (визначення ціни, торгова марка, якість, зовнішній вигляд, функціональні якості ресурсів/товарів/послуг);
- споживча (рівень інформованості про ресурси/товари/послуги; переконання споживачів щодо придбання ресурсів та товарів вітчизняного виробництва; переконання споживачів однієї території не споживати ресурси та товари з інших територій);
- оціночна (рівень економічного розвитку території, престиж торговельної мережі, поведінка дистрибуторів тощо).

Реалізація у повному обсязі окреслених напрямів дозволить створити умови для самозабезпечення СЕС регіону шляхом територіального відтворення та формування стійкого потенціалу ресурсного забезпечення, що буде якісно підвищувати їх соціально-економічний рівень. У регіональному розвитку важливим є підвищення результативності та ефективності будь-якої господарської діяльності, яка спрямована на просування унікальних характеристик (природничо-кліматичних, ресурсних, етнічних, соціально-економічних, товарних тощо) на даній території серед зацікавлених суб'єктів господарювання.

Отже логіку, а також структуру даного дослідження наведено автором у Додатку А.

Подальше удосконалення управління процесом розвитку СЕС регіону повинно базуватися завдяки формуванню відповідної стратегії, що буде адаптовано до особливостей соціально-економічного устрою регіону та створення умов до самозабезпечення і саморозвитку даної території на засадах регіонального/міжрегіонального розподілу і співробітництва. При цьому до закономірностей та особливостей соціально-економічного розвитку регіонів відносять уповільнення темпів здійснення економічних процесів більш розвинених країн/регіонів.

Головним пріоритетом розвитку територій/регіонів та досягнення ними нового рівня соціально-економічного розвитку є використання та впровадження новітніх технологій 5-6 технологічних укладів. СЕС регіону потребує впровадження концепції «Нова індустріалізація» (неоіндустріалізація), завдяки якій можливо досягти нового стану економічного зростання (саморозвитку регіонів) завдяки відродженню промислового виробництва на базі 5-6 технологічних укладів. Подальший соціально-економічний розвиток буде здійснюватись з позиції високотехнологічного розвитку виробництва, шляхом впровадження інновацій та новітніх розробок на основі сучасних інформаційних технологій (цифровізація, Big Data, інформаційно-комунікативні технології, Індустрія 4.0, Суспільство 5.0, Людина 2.0).

Серед поточних та прогнозованих чинників, що впливають на розвиток оборонно-промислового комплексу країни Стратегією його стану визначені були, у тому числі, такі внутрішні умови та недоліки: «...у виробництві переважають технології третього і четвертого технологічних укладів, не створено належних набутоків п'ятого і шостого технологічних укладів, що призводить до невідповідності лінійки систем, підсистем озброєння та військової техніки, що виробляються підприємствами, сучасному рівню; існуючи засади організації оборонно-промислової сфери у державі не

відповідають пануючим тенденціям світового індустріального розвитку, зокрема принципам, визначеним у стандартах ISO, що являють собою найбільш адаптовані механізми управління матеріальним виробництвом у ринкових умовах за критеріями якості» [63, с. 9].

Вважаємо за доцільне розглянути сутність поняття «соціально-економічна система регіону» (рис. 1.4).

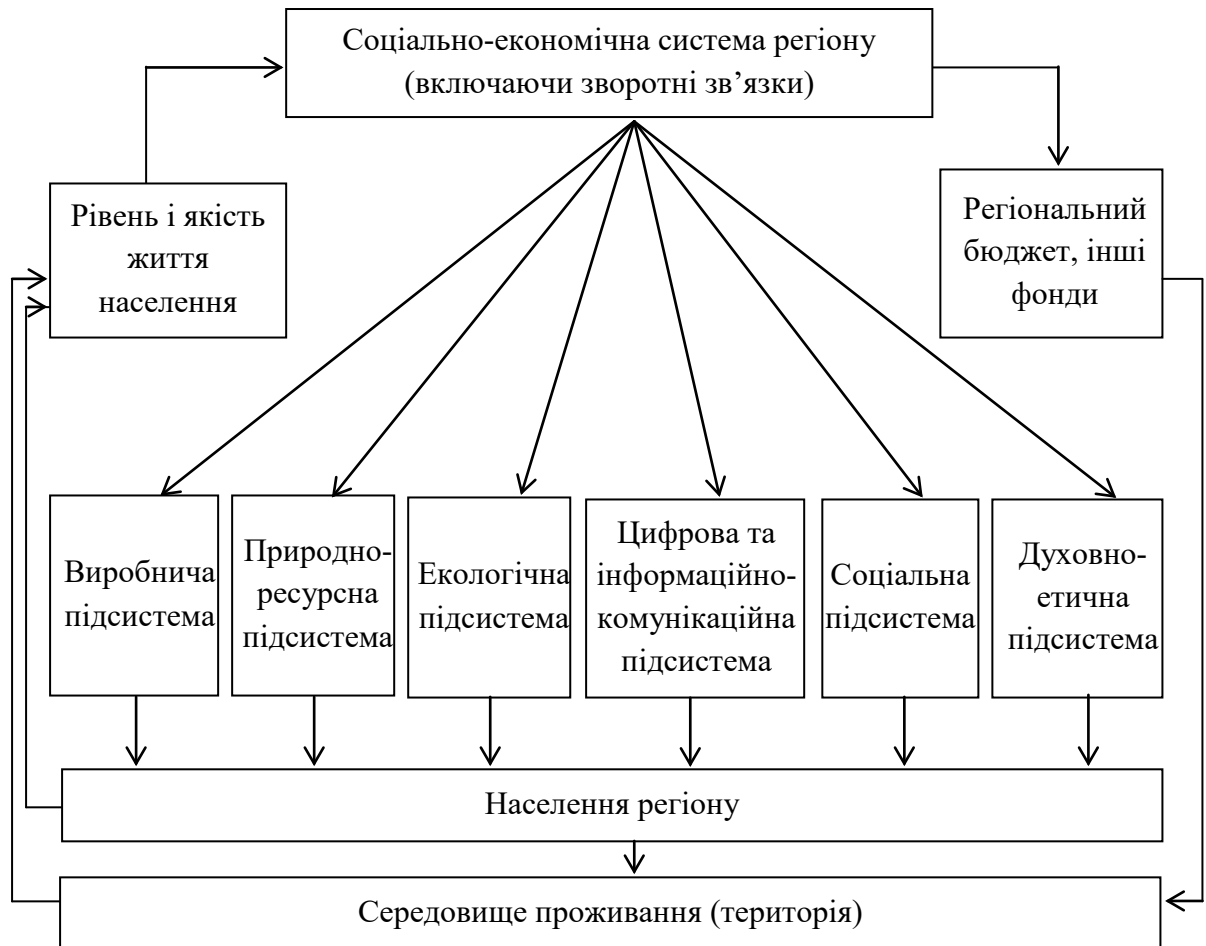

Рис. 1.4. Соціально-економічна система регіону
(доповнено автором на основі [21, с. 76; 74, с. 12-22])

Сучасні теорії регіонального розвитку дійсно розглядають регіон як складну систему, в якій соціальні та економічні процеси взаємодіють між собою та утворюють цілісність [64; 65; 66; 67; 68; 69; 70; 71; 72]. Це підкреслює не лише наявність взаємозв'язків між різними аспектами регіонального розвитку, але і їх взаємозалежність та взаємовплив [73].

Соціальна складова регіону включає в себе такі аспекти, як населення, культура, освіта, організація громадського суспільства тощо. Економічна

складова охоплює такі елементи як виробництво, інфраструктура, ринки праці, фінансова система та ін. Взаємодія між цими складовими частинами регіону визначає його загальний рівень розвитку та ефективність функціонування. Підходи до стійкого регіонального розвитку часто враховують ці взаємозв'язки та єдність, розглядаючи регіон як систему, що має свою внутрішню структуру та динаміку. Це дозволяє враховувати різноманітні аспекти регіонального розвитку при формулюванні політик та стратегій для стимулювання його сталого розвитку.

СЕС регіону може бути розглянута як форма організації економічних процесів у певній територіальній одиниці. Формування, функціонування і розвиток такої системи визначається загальними передумовами (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Передумови та чинники формування та розвитку СЕС регіону*

Фактори	Передумови	Розвиток
Економічні	Включають рівень розвитку господарства регіону, його економічні ресурси, інфраструктуру, доступ до ринків та інші аспекти	Вплив на економічну активність регіону
Соціальні	Демографічні характеристики, освіта, здоров'я та інші аспекти соціальної сфери впливають на структуру та потенціал працівників, споживчі можливості	Зростання соціально-економічних показників
Технічні та технологічні	Рівень технологічного розвитку, доступ до новітніх технологій, інноваційний потенціал і технічна база регіону	Збільшення конкурентоспроможності та можливостей для економічного розвитку
Політичні та інституціональні	Політичні та інституціональні чинники: політична стабільність, законодавча база, рівень корупції, ефективність управління та інші фактори	Підвищення сприятливості умов для економічної діяльності та інвестицій у регіоні
Екологічні	Стан навколишнього середовища та природних ресурсів	Вплив на можливості економічної діяльності та стійкість регіональної СЕС
Цифрові	Цифрова трансформація бізнес-середовища, державних органів влади, суспільного життя населення	Якісні зміни у введенні господарської діяльності (бізнес-процесів) суб'єктів СЕС регіону

* Джерело: узагальнено автором

Урахування широкого кола цих економічних, соціальних, технологічних, політичних та екологічних чинників дозволяє краще розуміти процеси формування, функціонування і розвитку регіональних СЕС і розробляти ефективні стратегії для їх підтримки та розвитку.

СЕС регіону розглядається як сукупність елементів або підсистем, які об'єднані певними ознаками та взаємодіють між собою у рамках певного територіального простору. Елементами СЕС регіону можуть бути такі складові частини, як населення, виробництво, освіта, інфраструктура, екологічний стан та ін. Вони взаємодіють між собою та формують різні типи зв'язків та залежностей.

Сталість СЕС регіону полягає у тому, що всі ці елементи взаємодіють між собою та впливають один на одного, створюючи певну структуру та динаміку регіону як цілісної системи.

Цей взаємозв'язок обумовлюється єдністю виробничої і соціальної інфраструктури регіону, підготовкою і використанням робочих кадрів, взаємодією з навколишнім природним середовищем, системою адміністративного управління тощо. Єдність СЕС регіону зумовлена ринком товарів та послуг, використанням місцевих мінерально-сировинних ресурсів, інфраструктурою та іншими характерними компонентами території, їх зосередженням, що формує єдиний економічний простір [75].

Економічний інтерес виступає головним чинником функціонування таких систем. Основними пріоритетами при реалізації соціально-економічної концепції розвитку регіонів України є:

- соціальний розвиток території та забезпечення базового рівня соціальних благ і послуг для населення на рівні ЕС;
- забезпечення суспільно прийнятого рівня безпеки;
- забезпечення необхідного рівня інноваційно-маркетингового потенціалу території;
- формування сучасного соціокультурного та інноваційного середовища регіону за участю інших суб'єктів (інституцій ЕС);

- формування необхідного рівня інфраструктури регіональних ринків і розвитку регіональної системою підприємництва, їх гармонізація з ЄС.

Ця концепція майбутнього розвитку регіонів визнає важливість інтеграції та єдності в рамках СЕС регіонів.

У цьому підході СЕС регіону розглядається як складова частина загальної національної економічної системи, де кожен регіон взаємодіє з іншими регіонами та державою в цілому. Важливою характеристикою таких систем є збалансованість їх структури, темпів та векторів розвитку. Це означає, що розвиток кожного регіону враховується з урахуванням його взаємозв'язків з іншими регіонами та державою в цілому, а також у межах тісної співпраці з країнами ЄС.

Згідно з цією концепцією, інтереси регіонів завжди взаємопов'язані, і успіх одного регіону може бути важливим для інших регіонів і для країни в цілому. Тому співпраця між регіонами (регіональні та міжрегіональні зв'язки) і розуміння їх взаємозв'язків мають велике значення для сталого розвитку країни. Реалізація такої концепції може сприяти зміцненню соціально-економічної стабільності та зростанню загального рівня процвітання всієї країни [76].

СЕС регіону має спрямованість на вирішення практичних завдань у різних напрямках, таких як технічні, соціальні та управлінські завдання. Це відображається у її цілісності та впорядкованості, оскільки різні аспекти системи взаємодіють між собою для досягнення загальних цілей розвитку регіону, таких як:

- технічні завдання: СЕС регіону може бути спрямована на розвиток інфраструктури, впровадження новітніх технологій, забезпечення доступу до високоякісних технологічних сервісів та ресурсів для підтримки економічного та соціального розвитку;

- соціальні завдання: СЕС регіону може ставити перед собою завдання з підвищення якості життя населення, можливості забезпечення доступу усім до освіти, медичних та інших соціальних послуг, а також сприяння розвитку

громадянського суспільства та культурних ініціатив;

- управлінські завдання: СЕС регіону включає в себе також аспекти управління, такі як планування розвитку, координація діяльності різних суб'єктів регіону, моніторинг та оцінка результатів діяльності, а також вирішення конкретних проблем та викликів, що виникають у процесі розвитку.

Взаємодія між технологічними, соціальними та управлінськими аспектами системи дозволяє досягти більш ефективних та стійких результатів у вирішенні складних проблем та викликів, що стоять перед регіоном.

Регіональна СЕС, будучи цілісною сукупністю, включає різні складові частини, такі як підприємства, установи, організації, населення, інфраструктура та інші. Ці елементи взаємодіють між собою та зовнішнім середовищем з метою досягнення загальних цілей розвитку регіону. Реалізація цих цілей може бути досягнута через впорядковану та координовану діяльність всіх елементів системи з врахуванням їх взаємозв'язку та співпраці.

Безумовно усі регіони мають свою різноманітність та класифікацію, а їх підсистеми та бізнес-процеси націлені на реалізацію стратегічної мети – створення умов для максимального задоволення потреб (матеріальних, духовних) за умов охорони природного середовища [77].

Ця мета відображає усвідомлення важливості забезпечення якості життя для всіх мешканців регіону, збереження та охорони навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Задоволення матеріальних потреб включає в себе економічний розвиток, забезпечення працевлаштування, підвищення доходів, доступ до житла та інфраструктури. Духовні потреби охоплюють сферу культури, освіти, розваг та соціальної взаємодії.

Урахування широкого кола цих економічних, соціальних, технологічних, політичних та екологічних чинників дозволяє краще розуміти процеси формування, функціонування і розвитку СЕС регіону і розробляти

ефективні стратегії для її підтримки та розвитку.

СЕС регіону складається з сукупності п'яти основних підсистем:

1) системоутворююча база: ця підсистема включає в себе природні ресурси, технологічні можливості, галузевий склад економіки та інші фактори, які утворюють основу для економічної діяльності в регіоні;

2) системообслуговуючий комплекс: це підсистема, яка забезпечує різноманітні послуги, які потрібні для ефективного функціонування регіону, включаючи фінансові, банківські, транспортні, логістичні, інформаційні;

3) екологія: така підсистема охоплює стан природного середовища в регіоні та його взаємодію з економічною діяльністю та соціальними процесами. Зображення природних ресурсів та раціональне використання екологічних ресурсів важливо для сталого розвитку регіонів;

4) населення: така підсистема охоплює всі аспекти, які пов'язані з населенням регіону, включаючи демографічні характеристики, якість життя, рівень освіти, здоров'я та соціальної безпеки;

5) інфраструктура ринку: така підсистема стосується інфраструктурних об'єктів та умов, які сприяють розвитку ринкових відносин у регіоні, включаючи ринки праці, товарів і послуг, фінансові установи та інші елементи інфраструктури, необхідні для функціонування економіки.

Отже, дослідивши сутність регіону як соціально-економічної системи вважаємо за необхідне надати власне розуміння цього терміну: *соціально-економічна система регіону – це упорядкована система процесів (бізнес-процесів) на основі інтеграції та цифрової взаємодії складових елементів та підсистем за умов впливу чинників, що обумовлено механізмами формування, функціонування та розвитку визначеної території за наявними властивостями системи задля задоволення матеріальних і духовних потреб населення при збереженні (нарощенні) потенціалу природного середовища та формуванні єдиного економічного простору на засадах саморозвитку, що створює єдність виробничої і соціальної інфраструктури регіону як єдиної національної системи (визначення здобувача).*

Складовими елементами у даній системі виступають підприємства, установи, організації, населення, інфраструктура). До підсистем відносяться системоутворююча база, системообслуговуючий комплекс, екологія, населення, інфраструктура ринку. Чинниками є: природно-географічні, економічні, демографічні, адміністративні, інфраструктурні, політичні, історико-культурні, соціальні.

Дана дефініція дозволить здійснити всебічне бачення сталого розвитку СЕС регіону та сформуванню теоретико-методологічну та практично-прикладну базу для її саморозвитку на базі науково-технологічного прогресу (техноглобалізму).

1.2. Теоретичні підходи до управління ресурсним забезпеченням соціально-економічної системи регіону

Економічний розвиток СЕС базується на багатьох факторах. Одним з важливіших де виступає саме ресурсний потенціал. Даний потенціал формується виходячи з: інноваційних перебудов, використанні новітніх технологій, інтенсифікації виробничих процесів і ресурсного потенціалу, кваліфікованого персоналу наділеного додатковими компетенціями тощо. Сучасні глобалізаційні впливи щодо ресурсного забезпечення стають дедалі важливішими як для суб'єктів підприємництва, так і територій/регіонів, в яких вони здійснюють свою господарську діяльність. Саме наявність ресурсів визначає стабільність економічної діяльності суб'єктів СЕС регіону, сприяючи автономності та конкурентоспроможності.

Україна має доволі складну просторову специфіку - територіальну протяжність, і, відповідно, велике різноманіття ресурсів. Подальший розвиток регіонів та їхня економічна ефективність залежать від наявності, наповненості та можливостей використання ресурсного потенціалу. Важливим завданням є формування цього потенціалу, аналіз його особливостей та ефективного застосування в економіці регіонів України, а

також оцінка кількісних і якісних показників використання ресурсного забезпечення, ефективності освоєння ресурсів та побудови ланцюгів їх забезпечення.

Теоретичними наробками використання та управління природно-ресурсного потенціалу займалися такі вчені, а саме: Вахович І. [78], Неживенко А. [79], Якімчук А. [80], Олійник Я. [81], Хвесик М. [82], Вишневська О. [83], Бондаренко В. [84], Кича А. [85] та ін. Ефективне використання ресурсного забезпечення регіону розглядали у своїх працях: Кравців В. [86], Вініченко І. [87], Уманець Т. [88], Добровольська Е. [89], Захарченко В. [90], Васіна А. [91], Гедз М. [92], Безверхнюх Т. [93], Ткач І. [94], Орлатий М., Романюк С. [95], Дегтярьова І. [96], Бабаєв В. [97], Кузькін Є., Новікова М. [98], Берданова О. [99], Данилишин Б. [100], Колот А. [101], Верхоглядова Н. [102], Чорна А. [103], Горшков М. [104], Мельник А. [105], Васильченко Г. [106] тощо.

Більшість науковців, із зазначений вище, вважають, що ресурсне забезпечення регіонів охоплює не лише технологічні можливості використання наявних ресурсів, але й розробку ефективних управлінських дій для їх раціонального використання. Значну увагу дослідники приділяють вивченню сталого розвитку регіонів через використання їхнього природно-ресурсного потенціалу, що безумовно, є актуальним напрямком. Проте залишаються невирішеними питання збільшення та раціонального використання ресурсного потенціалу регіонів України з точки зору продовольчої та товарної безпеки, самозабезпечення, саморозвитку та економічної незалежності.

Оцінка рівня конкурентоспроможності регіонів дасть змогу забезпечити регіональне та міжрегіональне вирівнювання ресурсно-сировинних і товарних потоків. В результаті такого балансування стає можливим вирішення питання посилення відтворення товарно-ресурсних потоків саме у тих регіонах, які вважаються більш депресивними, або створення умов для такого відтворення. Такий підхід дозволяє оцінити

потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону як у кількісному, так і в якісному вимірі. Кількісна оцінка, надалі, дає змогу порівнювати потенціал ресурсного забезпечення різних регіонів або країн для визначення найбільш конкурентоспроможних і життєздатних. Оскільки ресурси як елементи системи є основою потенціалу, важливо мати їх достатній набір, що бере участь у ключових процесах, необхідних для подальшого конкурентного функціонування СЕС регіону на принципах самозабезпечення та саморозвитку.

Згідно Макконелла К. та Брю С., до економічних ресурсів належать: земля, капітал, праця, підприємницька спроможність [107]. Однак, Коломієць Т. вважає, що до переліку даних ресурсів, слід додати інформаційні ресурси [108].

Важлива відмінність між категоріями «потенціал», «ресурс», «ресурсний потенціал» полягає у тому, що ресурси існують самі по собі, незалежно від суб'єктів СЕС регіону, а ресурсний потенціал регіону або суб'єкт господарювання формується саме суб'єктами та учасниками господарської діяльності регіону.

Поняття «потенціал» по суті, це сукупність здібностей та можливостей, які проявляються у визначених умовах. Потенціал – це сукупність ресурсів та створення можливостей, які використовує підприємство для досягнення поставлених цілей [109]. Потенціал – це певний набір ресурсів та їх цільова спрямованість використання, що необхідне для нормального функціонування регіону [110].

Козловський С. наголошує, що під потенціалом соціально-економічного розвитку регіону слід розуміти його можливості для самостійного розвитку при використанні власних територіальних ресурсів, особливостей структури його господарської системи, географічного положення з метою поліпшення якості життя суспільства [111].

Під потенціалом території Миленький В., Ляшко С., Шулежко О. розуміють «сукупний потенціал суспільства на певній території/регіоні щодо

можливого задоволення потреб у товарних і матеріальних потоках/послугах шляхом оптимального використання ресурсів» [112]. Окремі науковці вважають, що під потенціалом території слід вважати можливості для забезпечення виробництва, його ефективність та реалізацію продукції шляхом наявних ресурсів за умови ефективного їх використання та відтворення [113]. Останні два твердження демонструють двоїстий підхід до визначення терміну «потенціал», оскільки він розглядається з позиції максимально доступних ресурсів території та максимального задоволення потреб населення території.

Такий підхід охоплює кілька рівні взаємовідносин і зв'язків у просторі та часі, зокрема:

- представляє собою сукупність накопичених системою властивостей, які забезпечують її функціонування та розвиток;

- дає змогу визначити резерви системи шляхом аналізу реалізованих і нереалізованих можливостей (при цьому нереалізовані можливості і можуть знижувати ефективність її функціонування);

- містить у собі ключові елементи майбутнього розвитку.

Оцінка рівня конкурентоспроможності регіонів дасть змогу забезпечити регіональне та міжрегіональне врівноваження товарних і ресурсно-сировинних потоків у соціально-економічній системі. Завдяки цьому стане можливим як посилення відтворення товарно-ресурсних потоків у більш депресивних регіонах, так і створення умов для їхнього розвитку у цих та інших регіонах. Такий підхід також дозволить оцінити потенціал ресурсного забезпечення регіону як у кількісному, так і в якісному аспекті, що дозволяє цілком побачити його стан.

Кількісна діагностика, безумовно, дозволяє здійснювати порівняльний аналіз потенціалів ресурсного забезпечення різних за економічними показниками регіонів або макрорегіонів задля визначення серед них найбільш конкурентоспроможних, незалежних та конкурентоздатних. Ресурси, як елементи системи є базовою основою потенціалу, тому важливо

мати достатній їх набір, який бере участь у ключових процесах, що забезпечують подальше конкурентоспроможне функціонування СЕС регіону на принципах самозабезпечення та саморозвитку.

Невід'ємною частиною стійкого функціонування СЕС регіону є його достатнє ресурсне забезпечення. Від наявності якого, повноти його наповнення та можливості використовувати формується подальше функціонування регіонів та їх ефективна економічна політика.

У контексті регіонального співробітництва щодо відтворення ресурсного потенціалу, виробництва продукції та товарообміну важливу роль відіграє розробка науково обґрунтованої та методично забезпеченої регіональної економічної політики.

СЕС регіону формує свій вектор розвитку. Визначимо основні фактори сучасної економічної політики регіону:

1. Наявність потужного ресурсного забезпечення регіону.
2. Стійкий соціально-економічний стан регіону.
3. Урахування структурних (інфраструктурних) особливостей економіки регіону.

Перший зазначений фактор – наявність достатнього ресурсного забезпечення регіону, має велике значення та є найбільш важливим при оцінці стану регіональної економіки. Ресурсне забезпечення, його управління є багатограним процесом, дослідження якого передбачає застосування статичних і управлінсько-логістичних методів. Такий підхід дає змогу сформувати системну діяльність, спрямовану на відтворення, накопичення та територіальний розподіл ресурсів та сировини, результатом чого є створення різних форм ланцюгів ресурсного забезпечення у розрізі міжрегіональних взаємозв'язків для задоволення потреб суб'єктів підприємництва регіону та досягнення завдань його організаційно-управлінської системи та вирішення стратегічних цілей.

Ресурсне забезпечення має такі характерні ознаки: достатність, належність до власника, якість, просторове та часове балансування,

функціональна наповненість, конкурентоспроможність. Всі ці фактори разом дозволяють здійснити якісну та кількісну оцінку ресурсного забезпечення, що сприяє досягненню поставлених цілей в інтересах СЕС регіону.

Отже, більш ретельна увага даної наукової проблематики потребує більш ретельного розгляду основних категорій. Саме, потенціал як економічна категорія, уособлює здібності та можливості, які повинні реалізовуватись за певних умов. ця категорія дає змогу узагальнити кілька рівнів відносин та взаємозв'язків у регіональному контексті, зокрема:

- є сукупністю властивостей, накопичених соціально-економічною системою, які забезпечують її ефективне функціонування та розвиток;
- виявляє резерви соціально-економічної регіональної системи через аналіз реалізованих і нереалізованих можливостей, причому нереалізовані можливості можуть знизити ефективність функціонування як елементів системи, так і системи в цілому;
- характеризується значними елементами найближчого та майбутнього розвитку.

Під потенціалом соціально-економічної системи регіону розуміємо сукупні можливості та спроможності соціально-економічної системи регіону, які можуть реалізовуватись при існуванні товарно-ресурсного забезпечення задля функціонування та стійкого саморозвитку соціально-економічної системи регіону, а також максимального задоволення потреб усіх учасників даної системи (визначення здобувача).

Потенціал базується на визначеному наборі ресурсів, які беруть участь у бізнес-процесах, сприяючи забезпечення подальшого конкурентоспроможного та сталого функціонування регіональної системи. Між поняттями «потенціал» та «ресурси» регіону є відмінності, у тому, що ресурси аналізуються незалежно від суб'єктів господарювання, а потенціал нерозривно пов'язаний із ними. Однак, багато науковців розглядають категорію «ресурсний потенціал». Кендрік Л. визначає його як сукупний обсяг усіх існуючих запасів природних ресурсів, як національне

багатство[114].

Ресурсний потенціал характеризують як сукупність (матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових) ресурсів, які підкріплюють здатність працівників ефективно їх використовувати для виконання місії та досягнення цілей [115].

Томпсон А. та Стрікленд А. під ресурсним потенціалом розуміють складну систему, яка включає досвід та знання суб'єкту, його інтелектуальний капітал, конкурентні можливості, унікальні навички робітників, а також стратегічні активи та ринкові досягнення задля успішної конкурентної боротьби на ринку [116].

Ресурсний потенціал СЕС регіону відповідає таким характеристикам (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Характеристики ресурсного потенціалу СЕС регіону*

Характеристики	Опис характеристики
Системність	Сукупність взаємопов'язаних елементів системи ресурсного потенціалу
Ефективність	Затребуваність існуючого набору ресурсів, обґрунтування його використання
Повнота	Використання у економічному розвитку наявної сукупності ресурсів (природних, матеріальних, трудових, фінансових)
Синергія	Посилення якостей системи за рахунок об'єднання складових ресурсного потенціалу
Екологічність	Використання ресурсів без нанесення шкоди оточуючому середовищу та створення умов для використання ними майбутніх поколінь
Соціальність	Ефективне використання ресурсів з позиції соціально-економічного устрою, рівня та якості життя населення
Інноваційність	Сучасні засоби використання ресурсів задля ефективного їх використання, комерціалізації ідей, створення нової продукції
Результативність/ ефективність	Вища система підпорядковується системі нижчого порядку, застосовуються методики оцінки, виконується моніторинг, розробляються програми та стратегічні напрями подальшого розвитку
Ретроспектива	Врахування історичності розвитку та формування взаємовідносин між усіма учасниками системи

* Джерело: узагальнено автором

Безверхнюх Т. розглядає ресурсний потенціал збалансованого розвитку територій та регіонів як сукупність ресурсів, що бере участь у формуванні умов для динамічної збалансованості параметрів процесів розвитку. Він забезпечує внутрішню стабільну рівновагу, раціонально співвідносячи обсяги використання ресурсів для реалізації цілей переходу до збалансованого розвитку [117].

Приходченко Л., Рекаціло О., Сивак Т. вважають, що дефініція «ресурсний потенціал» є більш широкою, ніж поняття «ресурси». Ресурсний потенціал розглядається як сума потенціалів окремих видів природних ресурсів, незалежно від того, як саме вони використовуються. Він визначається як сукупність усіх відомих на сьогодні видів ресурсів, а використання яких у майбутньому є технологічно можливим [118].

Важливе місце у формуванні структурного сукупного потенціалу займає природно-ресурсний потенціал, вважає Бобровська О. Він, з точки зору автора, є визначальним чинником формування спеціалізації економіки країни та її регіонів [119].

Ресурсний потенціал, на думку Гедз М. це сума потенціалів різних природних ресурсів [120; 121].

Неживенко А., Орлатий М. вважають, що сукупний ресурсний потенціал дуже складна система, яка включає у себе: природні, виробничі, фінансові, трудові, інвестиційно-інноваційні, інфраструктурні, інформаційні та інші ресурси, які між собою пов'язані з метою отримання економічного ефекту [79; 122].

Бабаєв В., Жихор О. декларують, що ресурсний потенціал – це майнові, природно-ресурсні, виробничо-технічні, фінансові, інтелектуальні, інвестиційно-інноваційні потенціали, включаючи територію з її інфраструктурою [123].

Вахович І. та Бодак І. вважають, що ресурсний потенціал регіонів передбачає наявність резервів – наявний та невикористаний резервний потенціал та його результативне використання [78].

Дзюбинська О. під ресурсним потенціалом розуміє сукупну величину (не)реалізованих можливостей залучення ресурсів у процес максимізації задоволення потреб суспільства, що базується на ресурсній формі її уявлення [124].

Ресурсний потенціал Ульянченко О. трактує як сукупність ресурсів певної кількості та якості задля розширеного відтворення екологічної, соціальної та економічної систем, і які в абсолютному або відносному виразі диктують поточний та майбутній розвиток [125].

Отже, розглянувши вищезазначені наукові погляди, вважаємо, що вони не мають єдиного системного погляду на дане питання. Саме тому, слід визначити дефініцію «потенціал ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», розглянувши його як у вузькому, так і в широкому сенсі.

Таким чином, *потенціал ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону – це можливість соціально-економічної системи регіону змінювати, трансформувати фактичний порядок речей у новий (змінений) стан для задоволення постійно зростаючих потреб його суб'єктів (учасників) задля розвитку регіональної економічної системи (визначення здобувача).*

Більш широке тлумачення: *потенціал ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону можливо інтерпретувати як можливість соціально-економічної системи регіону змінювати, трансформувати фактичні ресурсні потоки у механізми для задоволення постійно зростаючих потреб суб'єктів (учасників) ринкового процесу (посередників, виробників, продавців, споживачів) з ціллю посилення саморозвитку території, регіонів на засадах техноглобалізму (визначення здобувача).*

Формування та розвиток ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону вимагає визначення методологічного базису, якій включає підходи, принципи, інструменти (рис. 1.5).

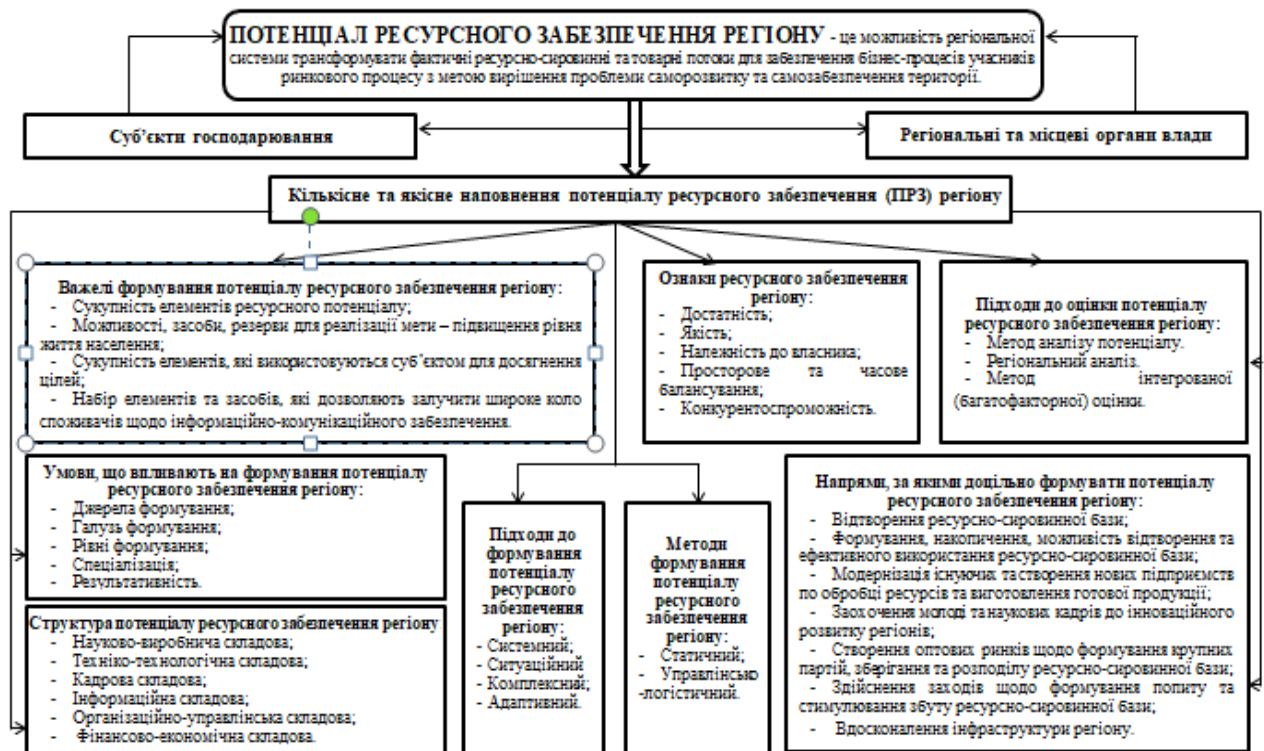

Рис. 1.5. Методологічні засади управління та формування потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Дана структурна схема дозволяє комплексно сформувати бачення управління процесами відтворення та управління потенціалом ресурсного забезпечення територій та регіону. Важливими елементами цієї системи є суб'єкти підприємництва, які здійснюють процеси моніторингу, отримання, накопичення, розподілу та відтворення ресурсів. У свою чергу, представники органів місцевого (локального) та регіонального управління можуть виконувати координуючі функції для забезпечення ефективного здійснення даних процесів. Координуюча дія та згуртованість можуть бути реалізовані через відповідні інформаційно-консультаційні центри, де залучатимуться фахівці з різних галузей (менеджменти, економісти, ІТ – спеціалісти, юристи тощо).

Багаторівневий потенціал (локальний, регіональний, національний, глобальний) можливо проаналізувати завдяки чітко визначеним підходам. Так, проаналізуємо та визначимо ресурсний потенціал регіону (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Методичні підходи до визначення ресурсного потенціалу СЕС регіону*

Підхід	Опис
1.Системний	Цей підхід дозволяє розглядати об'єкт як цілісне явище ,яке складається з сукупності складових та підсистем, при цьому враховуючи всі внутрішні зв'язки та властивості об'єкта. Це важливо для оцінки розвитку наявного ресурсного потенціалу регіону, оскільки дає змогу більш точно визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості для подальшого розвитку
2.Ситуаційний	Цей підхід дозволяє застосовувати процедури аналізу та оцінки рівня ресурсного потенціалу, ґрунтуючись на соціально-економічному стані регіонів або макрорегіонів
3.Метод аналізу потенціалу	Цей підхід дозволяє оцінити рівень ресурсного потенціалу регіону за допомогою елементної та комплексної оцінки. Така оцінка дає змогу розрахувати рейтинги на основі відібраних показників, що дозволяє виявити внутрішні проблеми у регіональному розвитку. Після цього проводиться ранжування цих рейтингів та здійснюється комплексна оцінка, що дає можливість проводити регіональні та міжрегіональні порівняння в межах країни
3.Регіональний аналіз	Цей підхід дає змогу виявити напрями розвитку через дослідження територіальних особливостей, таких як наявність специфічних регіональних галузей або секторів
4.Метод інтегрованої (багатофакторної) оцінки	Цей підхід здійснює відбір часткових показників, які відповідають таким критеріям: всебічний розвиток регіону (коефіцієнти кореляції між парами зводяться до мінімуму); показники приведені у порівняльній формі

*Джерело: розробка автора

Однак, дослідивши підходи, вважаємо, що більш повно розкрити сутність ресурсного забезпечення СЕС регіону стає можливим завдяки використанню ресурсного підходу.

Даний підхід, у своїх працях розглядав Барні Дж., який першим зазначив, що необхідно приділяти увагу як набору матеріальних та нематеріальних ресурсів (активи, здібності, організаційні процеси, знання, технології, відповідні характеристики, тощо), так і специфічним ресурсам, які потребують нарощення компетенцій системи в контексті її конкурентних стратегій [126].

Далі розглянемо ресурсний підхід, як інструментарій для формування потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону. Сам ресурсний підхід вважаємо за доцільно розподілити на похідні (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Структурне бачення ресурсного підходу до формування потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону*

Підхід	Сутність ресурсного потенціалу	Структура (складові) ресурсного потенціалу	Інструментарій ресурсного потенціалу
Ресурсний	Сукупність, кількість та якість ресурсів, якими володіє соціально-економічна система	Природні, матеріальні, товарні, трудові, нематеріальні, фінансові, інформаційні	Натуральні та вартісні показники (індикатори) наявності та стану ресурсів
Ресурсно-цільовий	Сукупність ресурсів, які є у наявності та які приймають участь у випуску продукції та послуг	Техніко-технологічні, виробничі, трудові, просторово-часові, фінансові	Натуральні та вартісні показники (індикатори) наявності, стану та руху (залучення та витрачання) ресурсів
Результативний (цільова ефективність)	Можливість комплексу ресурсів виконувати поставлені цілі та завдання (саморозвиток соціально-економічних систем)	Система видів ресурсів, які вирішують питання досягнення цілей та завдань соціально-економічної системи регіону	Натуральні та вартісні показники (індикатори) наявності, стану та руху, залучення та витрачання ресурсів
Результативний (ресурсна)	Можливість комплексу ресурсів та надбаних компетенцій створювати результат (ефект) завдяки впровадженню системі результативних заходів (в т.ч. програмних)	Система ресурсів: природні, матеріальні, інноваційні, трудові, фінансові, інформаційно-комунікаційні, техніко-технологічні, виробничі, просторово-часові	Натуральні та вартісні показники (індикатори) наявності, стану та руху ресурсів, показники результативності та економічної ефективності використання ресурсно-сировинної бази регіону

* Джерело: розробка автора

Ефективне використання ресурсного забезпечення дозволяє перетворити приховані можливості до реальні результати. Для того, щоб ефективно управляти потенціалом ресурсного забезпечення, необхідно постійно отримувати сучасну та актуальну інформацію про всі компоненти, їх динаміку, трансформаційні та якісні зміни, а також систему взаємовідносин і зв'язків між ними. Ознаки, які притаманні цьому: достатність, якість, різноманітність, гнучкість, конкурентоспроможність, сталий розвиток. Розглянемо більш широко ознаки у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Ознаки потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону*

Ознаки	Формування потенціалу ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону
Джерела формування	Наукові установи та продукт їх діяльності – наукові розробки, техніко-технологічне забезпечення, виробничо-промислові комплекси, сільськогосподарські інноваційні підприємства, оптові ринки, спеціалізовані логістичні центри, дистриб'ютори та посередницькі підприємства
Галузь формування	Прикладні та фундаментальні дослідження
Форма існування	Матеріальні та нематеріальні
Час формування	Оперативні, стратегічні, резервні, потенційні
Масштаб розподілу	Локальний (місцевий), галузевий (секторальний), регіональний (міжрегіональний), національний, міжнародний
Спеціалізація	Сукупність сприятливих соціально-економічних, природно-географічних, політико-історичних та інших факторів розвитку
Рівень формування	Державні, регіональні, місцеві, територіальних громад, домогосподарств
Системи	Економічна, соціальна, екологічна, людська
Формування та організація	Ресурси забезпечення (інституціональні, адміністративні, кадрові), ресурси живлення (інформаційні, знаннєві, інтелектуальні, інноваційні, цифрові), системоутворювальні (природні, територіальні)
Результативність використання	Створення ресурсно-сировинної та товарної бази на засадах інноваційності, використання нових (удосконалених) видів транспорту, оновлена складська техніка, запровадження заходів щодо збільшення попиту/збуту, організаційно-управлінські процеси, регіональні цільові проекти та програми

* Джерело: розробка автора

Процес формування та управління потенціалом ресурсного забезпечення СЕС регіону включає кілька важливих етапів:

- 1) генерування та виникнення ідеї;
- 2) формування, розвиток, накопичення та можливість ефективного використання ресурсного забезпечення;
- 3) створення умов до відтворення ресурсно-сировинної бази;
- 4) трансформація існуючих виробництв та створення інноваційних підприємств з обробки ресурсів, сировини та виготовлення продукції/послуг;
- 5) мотивація молодих та наукових кадрів до інноваційного розвитку країни та її регіонів;
- 6) організація оптових логістичних ринків та логістичних центрів щодо формування оптових партій, зберігання та розподілу ресурсів та сировини;
- 7) реалізація та комерціалізація інноваційних методів просування ресурсів на ринок;
- 8) організація заходів формування попиту, стимулювання збуту ресурсів за допомоги маркетингових та логістичних прийомів;
- 9) мотивація виробників до згуртованості (об'єднання, інтеграції), до створення налагодженої системи збуту на регіональних ресурсних ринках;
- 10) розвиток ринку транспортних і логістичних послуг;
- 11) відтворення інфраструктури регіону, побудова більш ефективних хабів та автошляхів для здійснення перевезень;
- 12) стимулювання професійних кадрів на внутрішню міграцію в країні серед регіонів, які більш привабливі та конкурентоспроможні.

Ці етапи формують основу для сталого розвитку ресурсного забезпечення, що сприяє підвищенню економічної ефективності.

Величина потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону є параметром, який дозволяє оцінити можливості самозабезпечення регіону і дозволяє визначити подальшу соціально-економічну стратегію регіону.

Розглянувши потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону визначимо його відмінні особливості (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Відмінні особливості потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону*

Особливості	Характеристика
Потенціал ресурсного забезпечення як система ресурсів	Система ресурсів використовується комплексно (взаємодоповнення ресурсів) у процесі суспільного виробництва, тобто відтворення ресурсно-сировинної бази регіону
Багатофункціональність потенціалу ресурсного забезпечення	Взаємозамінність ресурсів у суспільному виробництві (заміна одних ресурсів іншими або елементів одних ресурсів на складові інших) з метою самозабезпечення та саморозвитку регіонів
Наявний потенціал ресурсного забезпечення та його страховий фонд	Комплекс ресурсів для споживання і використання, а також їх страховий запас (накопичення) задля потенційної можливості його споживання
Технологічний базис потенціалу ресурсного забезпечення	У процесі суспільного виробництва використовується та частина ресурсів, яка може бути використана на даному рівні технологічного розвитку за умови економічної доцільності та отримання результативності від їх використання
Інноваційний базис потенціалу ресурсного забезпечення	У процесі суспільного виробництва використовується задана система ресурсів, альтернативні ресурси, нові види ресурсів, що має науково обґрунтовану базу їх використання у сучасному та майбутньому періодах

* Джерело: розробка автора

Потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону формується на основі визначених автором складових елементів (рис. 1.6).

Ефективне використання потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону дозволяє реалізувати приховані можливості та перетворити їх на конкретні досягнення. Для ефективного управління цим потенціалом необхідно постійно мати доступ до сучасної та актуальної інформації про всі компоненти ресурсного забезпечення, їх динаміку, трансформаційні та якісні зміни. Це також включає аналіз системи взаємовідносин та зв'язків між компонентами, що забезпечує правильне прогнозування і вчасне реагування у внутрішньому та зовнішньому середовищі регіону.

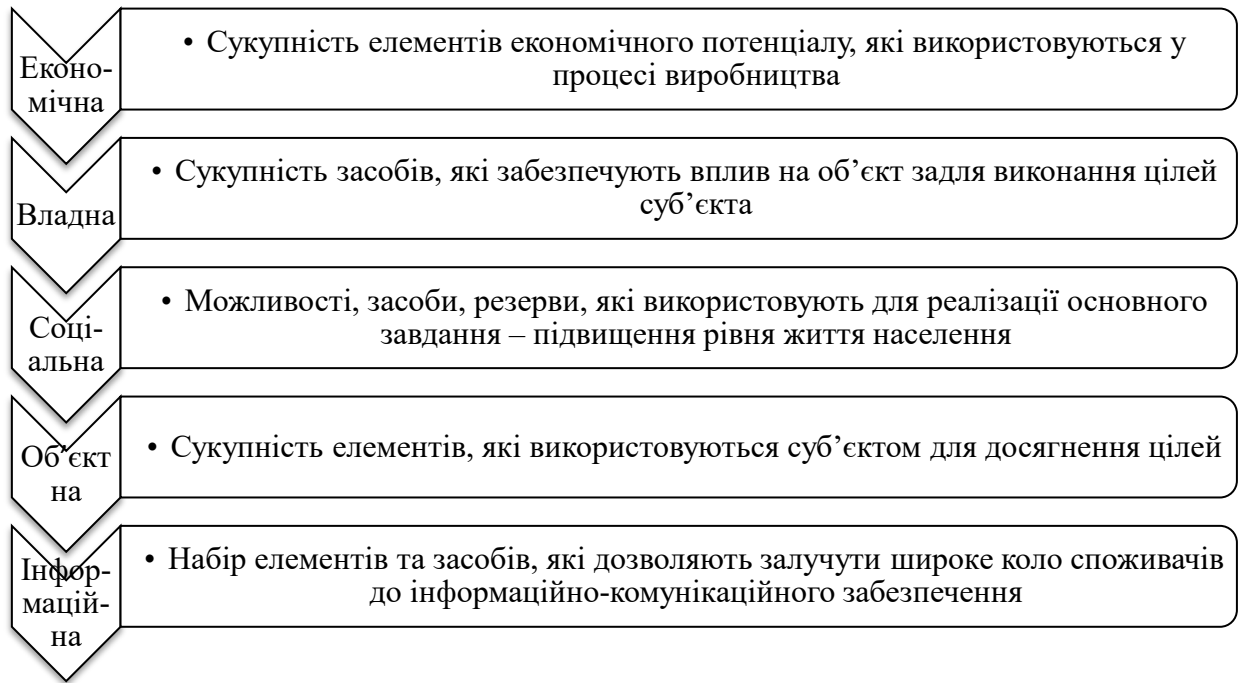

Рис. 1.6. Комплексні складові формування та управління потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Процес формування ресурсного забезпечення СЕС регіону забезпечується визначеними напрямми (рис. 1.7).

Визначення потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону та його величина є індикатором, за допомогою якого можливо здійснити оцінку переходу до саморозвитку регіону, а також визначити подальшу стратегію розвитку. Як будуть визначенні напрямми щодо потенціалу ресурсного забезпечення регіону постає наступне завдання - визначення його структури.

Для подальшого визначення ресурсного забезпечення СЕС регіону слід запровадити його комплексну оцінку. Враховуючи, що даний потенціал є комплексним показником та поєднує у собі дію окреслених складових потенціалу.

Окремі вчені визначають такі складові потенціалу регіону: природно-ресурсну, виробничо-технологічну, трудову, науково-технічну, внутрішньо-економічну, експортну [127]. Деякі автори виділяють інші складові потенціалу: виробничу, трудову, природно-ресурсну, інноваційну, інвестиційну, інституційну, інтелектуальну [128].

Рис. 1.7. Напрями процесу формування та управління потенціалом ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

До складових регіонального соціально-економічного потенціалу інші науковці відносять такі: природно-ресурсні, територіально-географічні, демографічні, трудові, виробничі, соціально-інфраструктурні, фінансові, науково-інноваційні [129].

Автор вважає, що для формування відповідних бізнес-процесів (ланцюгів ресурсного забезпечення), задля забезпечення стійкого соціально-економічного саморозвитку регіону, слід визначати більш уточнені складові потенціалу соціально-економічної системи регіону (рис. 1.8).

Згідно даних, наведених на рис. 1.8, можливо здійснити опис складових елементів потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону. Так, складові «науково-виробнича» та «техніко-технологічна» відрізняються тісним зв'язком. Слідуючи складові: інформаційна, кадрова, фінансова формують та дозволяють здійснювати інтенсивний розвиток ресурсного забезпечення, а це

неможливо без чіткої організації між ними. Зазначені складові ресурсного забезпечення між собою взаємодіють та складають відкриту систему.

Рис. 1.8. Структура потенціалу ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону (розробка автора)

До науково-виробничої складової потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону слід віднести такі показники:

- 1) сукупний обсяг інноваційних товарів/послуг;
- 2) питома вага інноваційних продуктів/послуг у загальному обсязі товарів та послуг, які вироблені у регіоні;
- 3) сумарна кількість проєктів та цільових програм здійснення соціально-економічного розвитку в регіоні (рис. 1.9).

Ці показники допомагають оцінити рівень розвитку інноваційної складової в економіці регіону та сприяють ефективному використанню науково-виробничого потенціалу для сталого розвитку.

Техніко-технологічну складова зазначеного потенціалу ресурсного забезпечення містить в себе: тип технології; опис виробничих фондів; технологічне забезпечення; комп'ютерні системи і мережі (цифровізація); існуюче обладнання та матеріали; систему управління якістю; сформовану систему зберігання ресурсів.

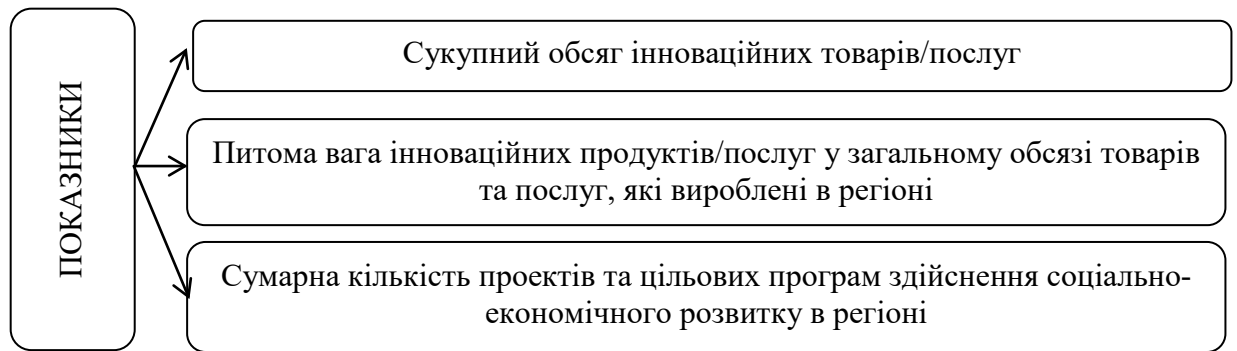

Рис. 1.9. Показники оцінки науково-виробничої складової потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Зазначена складова потенціалу генерує інноваційні наукові та технологічні ідеї із наданням наукової та конструкторської реалізацією у СЕС регіону.

Розглянемо наступну систему показників оцінки техніко-технологічної складової, яка може містити такі показники (рис. 1.10).

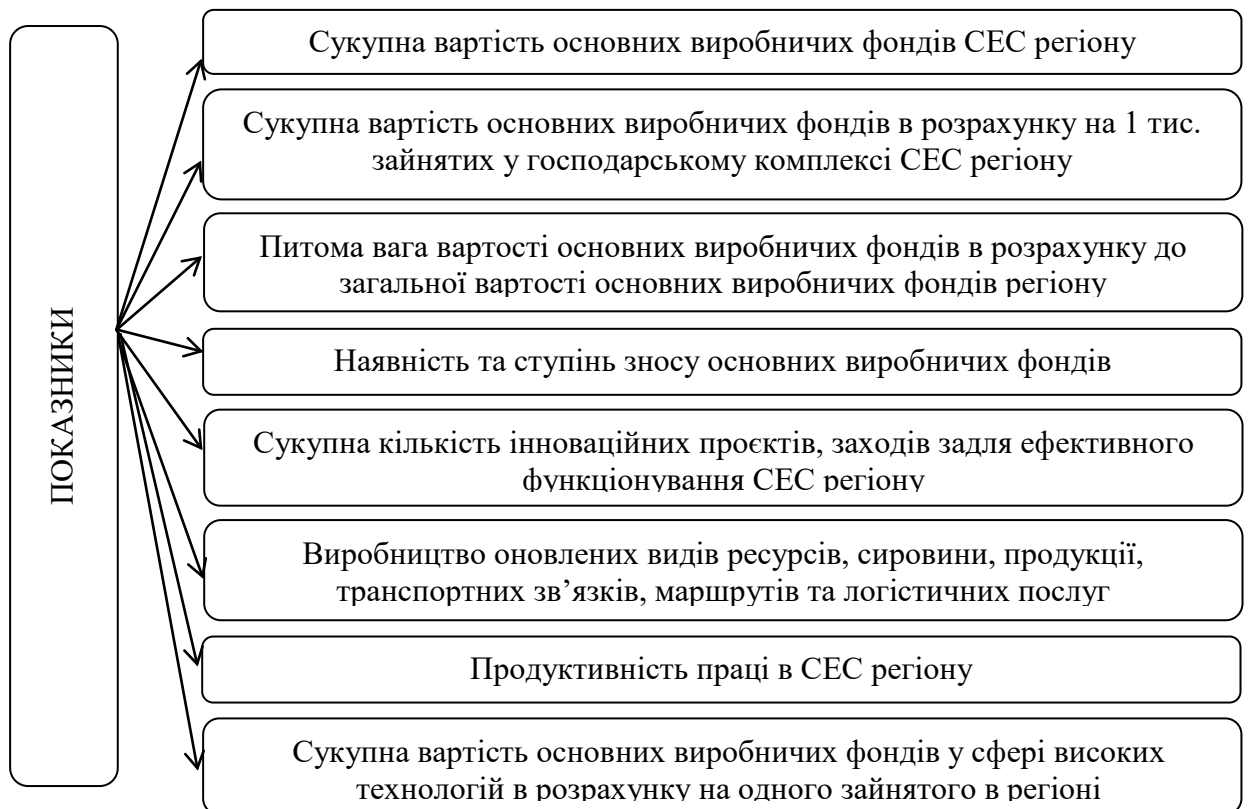

Рис. 1.10. Показники оцінки складової техніко-технологічного наповнення ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

До кадрової складової потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону слід віднести такі ключові елементи:

- 1) чисельність працівників (забезпеченість регіону людським ресурсами – кількість і якість робочої сили, що доступна для виконання економічних, виробничих та інших функцій регіону);
- 2) сукупна чисельність працівників на 1 тисячу населення регіону;
- 3) питома вага кількості суб'єктів господарювання відповідного рівня компетентностей, які мають інноваційну орієнтованість у загальній кількості підприємств регіону;
- 4) питома вага персоналу, який має відповідну кваліфікацію та рівень підготовки і зайнятий у ресурсному забезпеченні (середньорічна чисельність зайнятих в СЕС регіону);
- 5) сукупна чисельність працівників на 1 тисячу населення, яке задіяні у господарському комплексі СЕС регіону.

Важливо у кадровому потенціалі СЕС регіону приділяти увагу не тільки рівню кваліфікації кадрів, а й кільком ключовим аспектам: система навчання та підвищення кваліфікації; мотиваційна складова; вікова структура кадрів. Даний потенціал є ключовим для ефективного функціонування СЕС регіону, оскільки від його кваліфікації, мотивації та здатності виконувати свої функції залежить досягнення високих економічних результатів та сприяння сталому розвитку. А також здатність адаптуватись до змін.

Інформаційна складова потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону є важливим елементом, який формує базу для прийняття обґрунтованих рішень, розвитку та інтеграції регіону в сучасні економічні та інформаційні процеси. Вона включає в себе: сучасність та доступність інформації; надійність та комплексність; правову коректність та актуальність; доступ до міжнародних баз даних і мереж. Ця складова стає потужним інструментом для управління розвитком СЕС регіону.

Зазначена складова має складну систему управління та забезпечення кіберзахисту (рис. 1.11).

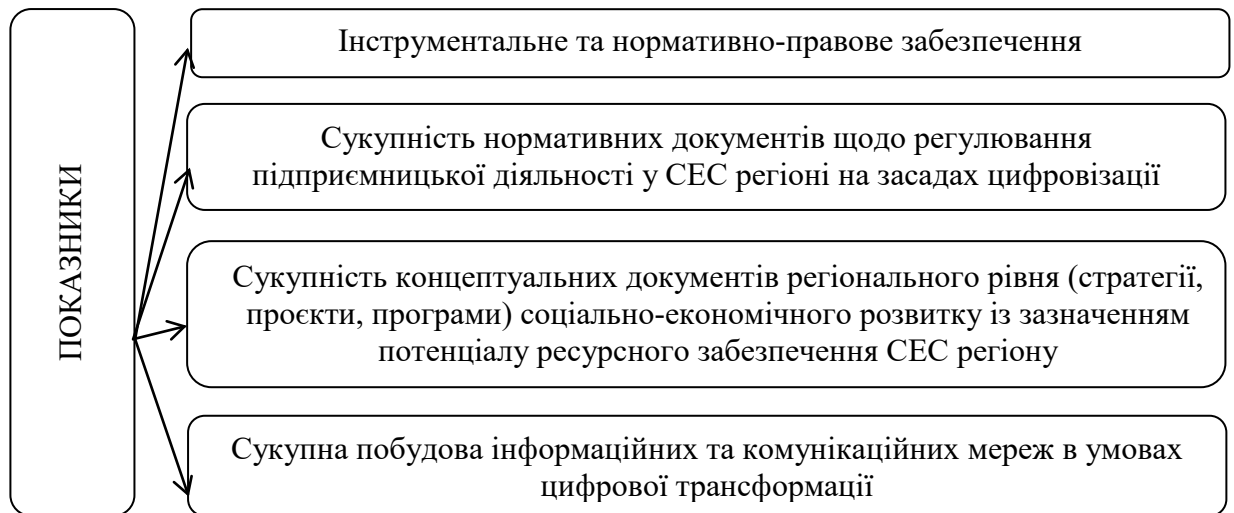

Рис. 1.11. Показники оцінки інформаційної складової потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Наступна, *фінансово-економічна складова* потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону здійснює оцінювання на основі показників:

1) сукупні витрати на наукові розробки для формування ресурсних партій, їх переміщення, складування, логістика, транспортування, інформаційне забезпечення, управлінський супровід руху ресурсів, формування сталих регіональних зв'язків та співробітництва;

2) залучення інвестування у сучасне виробництво та модернізацію технологічного оснащення СЕС регіону, відтворення інфраструктури;

3) сукупні витрати на інновації та технології (в % у ВРП);

4) сукупні видатки на науку та освітянську діяльність в бюджеті регіонів;

5) співставлення державного, регіонального і місцевих бюджетів області/регіону;

6) сукупні витрати на наукову та інноваційну діяльність у загальному обсязі витрат області/регіону.

Організаційно-управлінська складова потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону є основою для ефективного управління розвитком та використання ресурсів, а також забезпечення стійкості СЕС регіону. Вона може включати у себе: організаційні процеси як управління виробничими,

інноваційними, інформаційними та фінансовими процесами; процеси планування і прийняття рішень як процесу стратегічного планування, прийняття обґрунтованих рішень та реалізації цілей; взаємодію суб'єктів господарювання як координації і взаємодії між різними учасниками економічних процесів; інформаційно-комунікаційну інфраструктуру як систему зв'язків та інформаційних потоків між усіма учасникам процесів; інноваційні форми управління як впровадження сучасних підходів до управління, зокрема інноваційні методи; стратегічне і тактичне управління як розробка та реалізація стратегій розвитку на основі чітко визначених цілей і завдань.

Основою організаційно-управлінської складової також є подальший інноваційний вектор розвитку усіх процесів пов'язаних з функціональним забезпеченням господарської діяльності, та який дозволить створити оптимальну організаційну структуру, яка буде включати адаптовані механізми стратегічного і тактичного управління. Це дозволить більш ефективно управляти інноваційними процесами, сприяти розвитку ключових галузей економіки, а також знижувати бар'єри для впровадження управлінських інновацій.

Система організаційно-управлінських процесів повинна бути гнучкою, адаптованою до реалій СЕС регіону і здатною ефективно використовувати ресурси для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Для подальшого дослідження ресурсного забезпечення СЕС регіону вважаємо за доцільне здійснити аналіз динаміки доходів і витрат, визначити структуру ресурсів, здійснити порівняльний аналіз регіонів України, здійснити оцінку зовнішніх факторів, а також здійснити прогнозування та планування.

Розглянемо сукупні ресурси домогосподарств за регіонами України у 2020-2021 рр. на рис. 1.12 та 1.13.

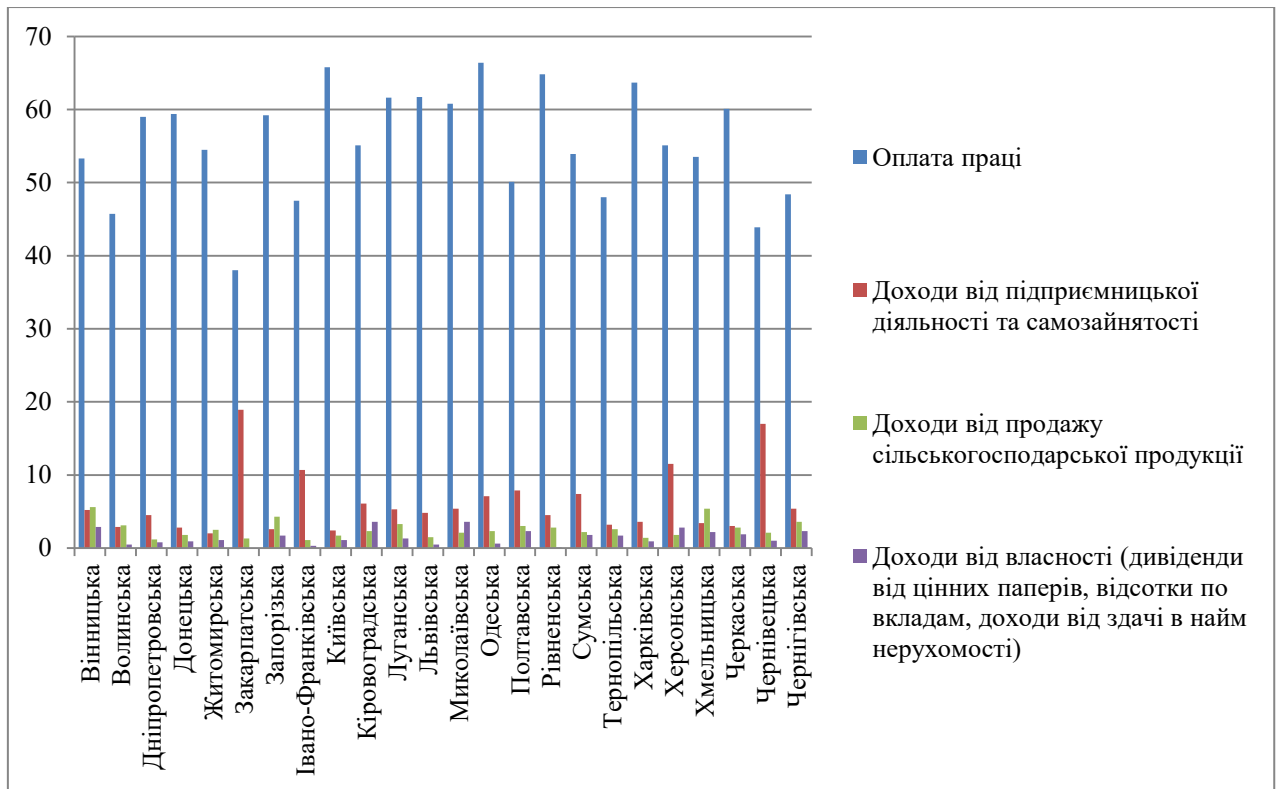

Рис. 1.12. Сукупні ресурси домогосподарств у 2020 р. (%)
(побудовано автором на основі Додатку А)

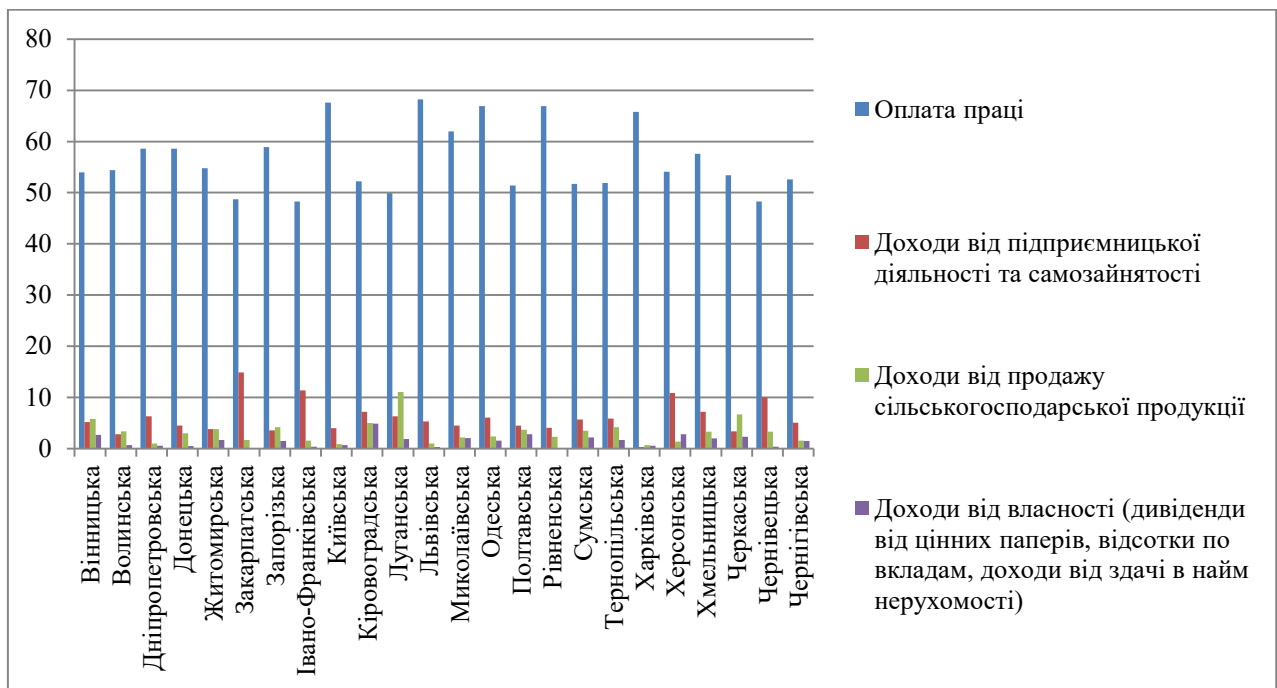

Рис. 1.13. Сукупні ресурси домогосподарств у 2021 р. (%)
(побудовано автором на основі Додатку А)

Дані рисунків 1.12 та 1.13 демонструють, що основними надходження у домогосподарств є заробітна плата, причому Одеська область лідирує за цим

показником, після неї йде Київська та Рівненська. За показником «Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості» перші шаблі займають Закарпатська, Чернівецька та Херсонська області. Піонерами у доходах від продажу сільськогосподарської продукції є Волинська, Херсонська та Запорізька області. Трійку лідерів за показником «Доходи від власності» посіли Миколаївська, Вінницька та Херсонські області.

Отже, зазначені дані говорять про структурні диспропорції у господарській діяльності домогосподарств та формуванні їх ресурсного наповнення.

Таким чином, потенціал ресурсного забезпечення (ПРЗ) СЕС регіону вважаємо за доцільне представити такою формулою:

$$\text{ПРЗ} = \sqrt[6]{\text{ТТ} * \text{НВ} * \text{К} * \text{І} * \text{ОУ} * \text{ФЕ}}, \quad (1.1)$$

де: ПРЗ - потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону, який узагальнюючим (інтегральним) показником для кількісного вимірювання;

ТТ – складова техніко-технологічного наповнення;

НВ - науково-виробнича складова;

К – складова кадрового наповнення;

І – складова інформаційного наповнення;

ОУ – складова організаційно-управлінського наповнення;

ФЕ – складова фінансово-економічного наповнення (вимірювання в умовних одиницях).

Але прями розрахунки за формулою (1.1) проблематичні внаслідок відсутності належної статистичної бази. Також відмічаємо, що, в залежності від поставленого завдання, формулу (1.1) можливо і далі модифікувати в залежності від наявної статистичної бази. Вважаємо за необхідне ввести ще одну формулу для розрахунків:

$$\text{ПРЗ} = \sqrt[6]{\text{ТР} * \text{ІОП} * \text{РД} * \text{ЗМП} * \text{НС} * \text{ІЗ}}, \quad (1.2)$$

де: ТР – трудові ресурси регіону;

ІОП – інфраструктура освітянського процесу в регіоні;

РД – ресурси домогосподарств регіону;

ЗМП – забезпеченість населення регіону медичними послугами;

НС – охорона навколишнього середовища в регіоні;

ІЗ – інформаційне забезпечення населення регіону.

Тому на основі модифікованої формули (1.2) для ПРЗ СЕС регіону розглянемо показники соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я у таблиці 1.8 з ціллю проведення порівняльного аналізу і надання рекомендацій.

Таблиця 1.8

Показники соціально-економічного розвитку регіонів Українського
Причорномор'я у 2020-2021 рр.*

Показник	Регіон область		Запорізька		Миколаївська		Одеська		Херсонська	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021		
Зайнятість населення у віці 15-70 рр. (% до населення віком 15-70 рр.) – ТР	55,2	56,2	56,8	58,1	56,1	57,2	56,2	57,2		
Частка забезпечення освіти регіону інфраструктурою (% до зайнятого населення у віці 15-70 рр.) – ІОП	2,26	2,02	2,29	1,71	3,13	2,25	2,99	2,59		
Частка малозабезпечених домогосподарств регіону (% до населення віком 15-70 рр.) – РД	0,13	0,15	0,19	2,21	0,12	0,14	0,21	0,23		
Частка забезпечення населення медичними послугами (кількість лікарів на території до чисельності населення віком 15-70 рр.), відсотків - ЗМП	83,44	68,07	35,34	29,10	111,38	91,23	33,80	26,66		
Частка капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища (% до кап. інвестицій регіону в цілому, відсотків - НС	0,01	0,01	0,01	0,01	3,14	5,17	1,03	7,53		
Частка домогосподарств, які мають доступ до послуг Інтернету вдома, відсотків – ІЗ	87,2	89,6	79,3	81,3	80,3	88,5	76,1	81,5		
ПРЗ СЕС регіону	7,003	4,671	6,408	8,966	19,74	20,545	14,514	19,545		

* Джерело: узагальнено на основі [131, с. 30, 63, 87, 143, 178, 247, 266; 132], Додаток Б.

Таким чином, на основі проведених розрахунків за формулою (1.2) та поставленого у дослідженні завдання – визначення тенденцій зміни ПРЗ СЕС конкретного регіону, можливо відмітити таке: відносно невелике зростання ПРЗ у трьох регіонах Українського Причорномор'я; падіння потенціалу в Запоріжській області; найбільший потенціал для розвитку СЕС мають Одеська та Херсонська області.

Падіння ПРЗ СЕС регіону в Запоріжській області обумовлено великим обсягом застарілої виробничої інфраструктури. У Миколаївській області ПРЗ демонструє зростання, що пов'язано із багатовекторністю (промисловість та АПК, розробка шельфу Чорного моря) розвиток та відсутність концентрованих зусиль на окремих напрямках соціально-економічного розвитку. Херсонська область характеризується зростанням за рахунок сільського господарства та великими обсягами біоресурсів.

Застосування такого розрахунку дозволить прорахувати потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону, тобто здійснити його визначення кількісно. Така оцінка дасть можливість зрівняти ресурсне забезпечення декількох регіонів задля визначення більш конкурентоспроможних. Конкурентоздатність регіону дозволяє, у подальшому, здійснювати регіональний та міжрегіональний розподіл (балансування між товарними та ресурсними, сировинними потоками) та запроваджувати відтворення цих потоків у тих регіонах, які є більш відсталими, депресивними.

Для подальшого розвитку потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону вважаємо за доцільне використання моделі ресурсних можливостей (ресурсна концепція), яка формує базис для стійкого розвитку ресурсного потенціалу, його відтворення і збереження, ефективного використання. Враховуючі неоднорідність ресурсно-сировинної бази регіонів, їх ресурсні диспропорції та стадії розвитку основних суб'єктів–учасників регіональної економічної системи (зростання, стабільність, існування, занепад), слід дотримуватись правила виходу з рамок неможливості використання ресурсів та сировини регіону.

Під впливом вище зазначеного постають питання дотримання суб'єктами СЕС регіону відповідних дій:

1. Збереження (наращення) потенціалу ресурсного забезпечення завдяки функціонуванню механізмів самофінансування, самозабезпечення, саморозвитку.

2. Розвиток (достатність) потенціалу ресурсного забезпечення здійснюється завдяки ранжування ресурсів по важливості їх стратегічної позиції, з визначенням точок зростання в їх економіці.

3. Перерозподіл ресурсів (зміна структури ресурсів) внаслідок запровадження синергетичного ефекту між слабкими ланками ланцюга.

Для використання моделі ресурсних можливостей слід здійснити ранжування регіонів в залежності від їх наявного ресурсного потенціалу, визначити напрями спеціалізації видів економічної діяльності та подальші кроки розвитку у ланцюгу «сфера використання – внутрішні та скриті можливості ресурсного забезпечення – ключові компетенції учасників (суб'єктів) – розвиток галузевого (секторального) ринку». Запровадження моделей розвитку стає можливим завдяки запровадженню ресурсного підходу, в процесі якого виявляються ресурси СЕС регіону, які у сукупності із компетенціями формують її конкурентні переваги підходу [132].

Ключові ресурси першочергове повинні бути наділені характеристиками:

- цінність: можливість системи за рахунок ресурсів запобігати загрозам зовнішнього оточення;
- рідкість: ступінь розповсюдження ресурсів у конкурентному середовищі;
- неповність імітації: ресурси мають відмінні риси, фізичні унікальні якості, економічний захист;
- незамінними: ексклюзивні ресурси, не відтворення ресурсів [133].

Виходячи з вищевказаного, зрозумілим є те, що потенціал формує ресурси, які, у свою чергу, дають змогу отримати результат [134].

Так, дійсно, подальше відтворення потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону є складним процесом. Воно вимагає глибокого аналізу та постійного вдосконалення методів управління, адаптації до змінюваних умов ринку та економічної ситуації. Ефективне управління ресурсним потенціалом потребує врахування різних факторів (економічних, соціальних, технологічних, екологічних, цифрових).

Для забезпечення сталого розвитку СЕС регіону важливим є також створення механізмів для постійного моніторингу, оцінки та коригування стратегій і завдань управління. це дозволить швидко реагувати на зміни та оптимізувати використання ресурсів у відповідності до нових викликів і можливостей.

Таким чином, розвиток і вдосконалення управління потенціалом ресурсного забезпечення СЕС регіону потребує комплексного підходу, включаючи інновацій, покращення інфраструктури, розвиток людського капіталу та налагодження ефективної міжрегіональної співпраці.

Описані умови, що впливають на формування потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону є критично важливими для переходу від теоретичних можливостей до реальних результатів. Підходи до розуміння джерел формування (наявні природні, людські, інфраструктурні ресурси), галузей формування (основні сфери економіки регіону), рівнів формування (міжрегіональний, регіональний, місцевий, локальний), спеціалізації (визначення сильних сторін та пріоритетних напрямків розвитку регіону) та результативності використання ресурсів (оцінка ефективності використання, виявлення недоліків та оптимізація процесів управління) допомагають не лише оцінити поточний їх стан, але й визначити напрямки для подальшого розвитку та вдосконалення ресурсної бази СЕС регіону.

Сучасна та актуальна інформація про компоненти потенціалу, їх динаміку та трансформаційні зміни дозволить краще розуміти тенденції розвитку, виявляти проблеми і адаптувати стратегії, щоб уникнути неефективного використання ресурсів.

Важливим є також визначення основних напрямків для формування потенціалу ресурсного забезпечення, що сприятиме більш точному оцінюванню можливостей та загальному стратегічному плануванню розвитку регіону. Система складових (інформаційна, організаційно-управлінська, фінансово-економічна, техніко-технологічна, науково-виробнича, кадрова) є базою для створення ефективного механізму управління ресурсами та їх рівномірного розподілу як на регіональному, так і на міжрегіональному рівнях.

Цей підхід дозволить значно покращити управління потенціалом ресурсного забезпечення СЕС регіону та забезпечити сталий розвиток, з огляду на унікальні можливості, потреби та виклики, що постають перед кожним регіоном.

1.3. Концептуальні підходи до саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах її ресурсного забезпечення

Подальший соціально-економічний та сталий розвиток територій буде будуватись з позиції концепції саморозвитку СЕС регіону на основі теоретично-методологічного обґрунтування формування потенціалу ресурсного забезпечення регіону, територій. Питаннями саморозвитку займалися представники науки фізичних та біологічних систем, хоча в останні десятиріччя до цього поняття стали залучати інші галузі знань [135]. Ідеї та концепції саморозвитку СЕС регіонів відображають сучасні виклики та загрози. В ході саморегулювання систем та їх адаптації до змін оточуючого середовища виникає потреба у зміні організаційно-управлінської системи на самоорганізацію [136].

У Європі в кінці 1970-х рр. з'являється нова теорія регіонального розвитку на основі впровадження ендогенного потенціалу, яка отримала назву теорії саморозвитку регіонів або теорії ендогенного розвитку [137]. Основні тези теорії полягають у виявленні та використанні локальних

конкурентних переваг, запровадженні організаційної культури, розповсюдженні індустріальних традицій, формуванні концепції конкурентоспроможності регіонів, виявленні та формуванні оптимального соціально-економічного потенціалу. Це сприяло посиленню конкуренції серед регіонів, обґрунтованості міжрегіональної інтеграції, посиленню якісного регіонального розвитку, вдосконаленню територіального управління.

До сучасних концепцій регіонального розвитку можна віднести наступні: теорія саморозвитку регіону, теорія центр-периферійного територіального розвитку, теорія полюсів зростання, теорія міських агломерацій, концепція сталого розвитку регіону. Саме в основі концепції сталого розвитку відображено теорію суспільного відтворення регіонів та відповідно й концепцію саморозвитку регіонів [138].

Узагальнюючи думки експертів (ООН, ОЕСР, ЕС) можливо виділити такі функції оцінки індикаторів сталого розвитку: «- зменшувати кількість підходів, які необхідні задля отримання опису поточної ситуації (оцінювання прогресу у ході досягнення цілей); - спрощувати сприйняття подій (позитивних та негативних) різними суб'єктами (політиками, управлінцями, громадянсьтю); - зазначені суб'єкти розробляють політику щодо управління горизонтальними і вертикальними процесами та здійснюють шляхи щодо запровадження вертикальної інтеграції у країнах ЕС» [139, с. 422].

Саме, під саморозвитком у загальному контексті розуміють декілька значень:

- розумовий, фізичний, духовний, соціально-економічний, професійний розвиток людей, який вони досягають самостійно;
- розвиток кого -, чого-небудь власними силами, без впливу та сприяння яких-небудь зовнішніх сил;
- саморух [134].

Соціально-економічні системи мають свої особливості та проблеми розвитку. Всередині таких систем виникають зв'язки між її елементами, які

не завжди позитивно впливають на подальший розвиток (стагнація розвитку), не дозволяють здійснювати зміни, стабілізують або зменшують темпи функціонування, не продукують заходи щодо досягнення рівноваги. Дані твердження відображають прояви неокласичної школи та її прибічників, яка характеризується неоднорідністю [137].

Для подальшого розвитку СЕС, вважаємо, необхідним використовувати еволюційний підхід Нельсона Р. та Вінера С., відповідно до якого, соціально-економічні процеси розвиваються за аналогією до процесів еволюції (наприклад, інновації у створених моделях, забезпечення вибору шляхом пізнання мотивів людини в процесі управління, генерація ідей, забезпечення самовідтворення, дослідження сутності діяльності суб'єктів підприємництва) [140].

У більш вузькому сенсі, соціально-економічна система – це складна система, у якій відображено прояв еволюційного підходу, шляхом визначення соціально-економічних процесів нелінійними, та, відповідно, здатність системи до самоорганізації та саморозвитку (визначення здобувача).

Категорія «саморозвиток» доволі глибоко використовується в економічній науці, однак, вважаємо не повним розкриття сутності даної категорії у розрізі соціально-економічного розвитку регіонів.

Теоретичний опис концепції саморозвитку територій (регіонів) здійснювали багато вчених: Ешейм Б. [141], Ісакен А. [142], Кітгінг М. [143], Путнам Р. [144], Сторпер М. [145], Кіндлбергер Ч. [146], Мушинська Н. [147], Волкер Р. [148], Гальчинський А. [149], Хагес Д. [150], Гріневська С. [151], Чумаченко М. [152], Вахович І. [153], Кизим М. [154], Лайко О. [155], Уманець Т. [6], Сторонянська І. [156], Семіноженко В., Данилишин Б. [157], Ляшенко В. [158] та ін. Вивчення такої важливої наукової проблеми дозволить отримати синергетичний ефект від взаємодії складових регіонального розвитку (соціальної, економічної, ресурсної, інноваційної, технологічної, інформаційної), а також встановити гармонійні відносини між владою різних рівнів управління та суб'єктами підприємництва СЕС регіону.

Делегування повноважень та відповідальності, які покладені на регіональні органи влади, дозволяють стверджувати, що регіони отримали обмежену незалежність, можливість ведення господарської діяльності на свій розсуд, адміністрування територіальних утворень, ведення територіальних соціально-економічних заходів тощо. Все це демонструє актуальність формування економічних засад запровадження концепції саморозвитку регіонів.

Сучасна концептуальні положення саморозвитку СЕС регіону формуються на засадах відтворювального підходу, який допомагає кожному окремому територіальному утворенню задовольнити потреби своїх суб'єктів господарювання, шляхом побудови регіональних і міжрегіональних сталих зв'язків. Фрагмент концепції саморозвитку СЕС регіону на засадах її ресурсного потенціалу наведено у додатку В, а також на рис. 1.14.

Виходячи з інформації на рис. 1.14 слід виокремити такі складові ресурсного потенціалу СЕС регіону: відтворювальний та інфраструктурний; природно-ресурсний; соціально-економічний; інноваційний та інформаційно-комунікаційний. На рівні із зазначеними складовими, на регіональному рівні також формуються і наступні: регіональні та міжрегіональні зв'язки, децентралізація, конкурентні переваги, регіональні та місцеві органи влади; система базується на визначенні головної мети – дотримання умов до максимального задоволення потреб населення, що досягається з а дотримання умов внутрішньої самодостатності, сприятливим та зовнішнім умовам, цільовим установкам, можливостям автономного існування підсистем СЕС регіону. Отже, ціллю реалізації положень саморозвитку СЕС регіону виступає реалізація стратегічних завдань, пріоритетів та регіональних цільових напрямів. Вітчизняні наробки, які стоять у джерел формування теорії регіональної економіки, базуються у своїх дослідженнях на положеннях концепції регіонального саморозвитку з урахуванням інтересів та розподілу відповідальності за подальший вплив на розвиток органів місцевого самоврядування [159].

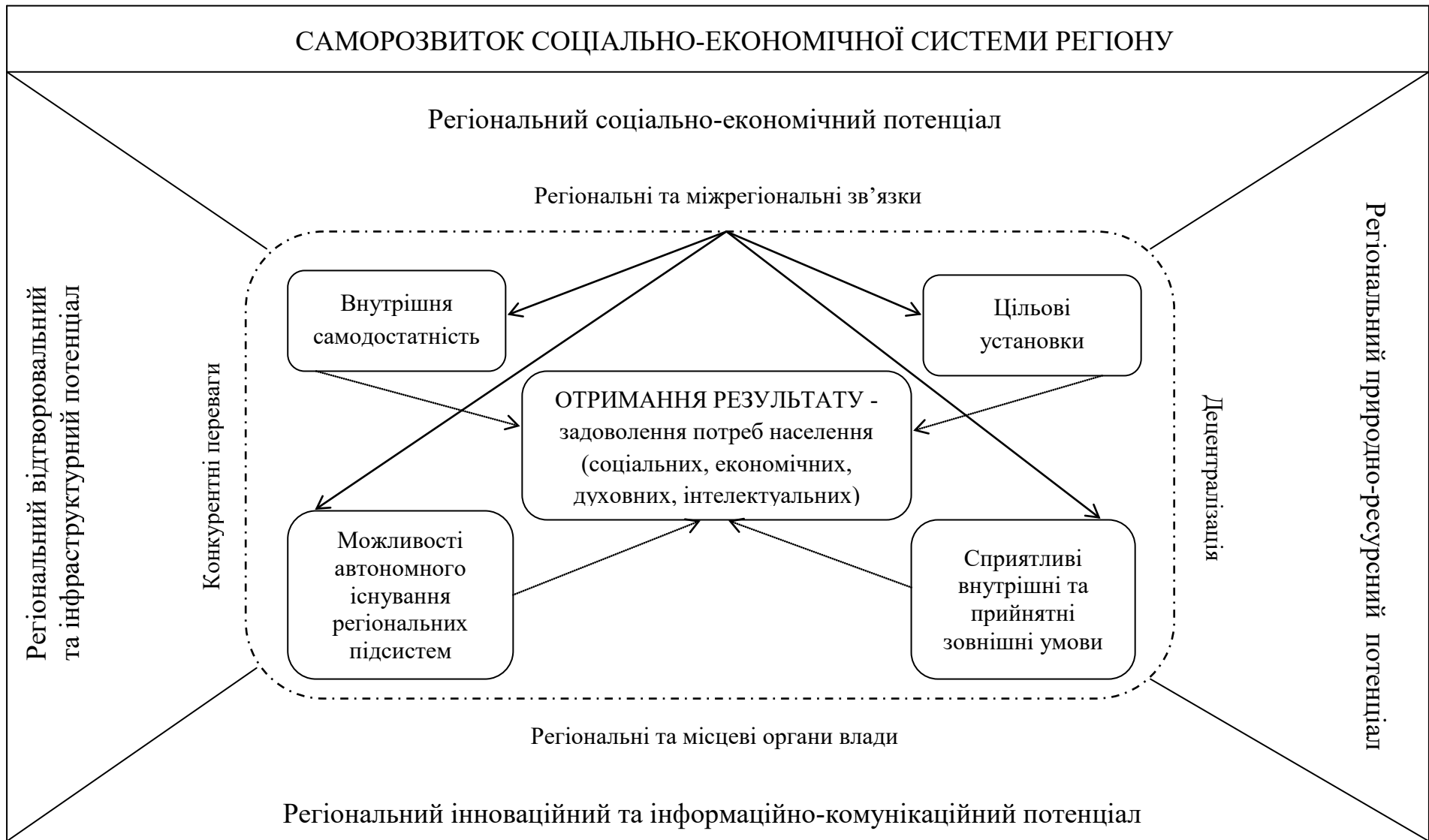

Рис. 1.13. Концептуальне бачення реалізації саморозвитку СЕС регіону на засадах формування потенціалу ресурсного забезпечення

Окремі автори, досліджуючи питання самодостатності СЕС регіону, визначають вектор розвитку нашої країни як самостійність регіонів у можливості розширення повноважень для регіональних та місцевих органів влади на засадах повного державного регулювання та координування [151].

Цей підхід до саморозвитку СЕС регіону акцентує увагу на його здатності забезпечувати економіку регіону нарощенням валового регіонального продукту (ВРП) за рахунок власних можливостей та коштів, що здійснює формування конкурентного середовища виходячи з умов забезпечення місцевого/регіонального саморегулювання, а також державного регулювання агломераційного (територіального) розвитку [150].

Ведення конкурентоспроможної діяльності СЕС регіонів із забезпеченням високого рівня життя населення побудується на основі: симбіозу державного, регіонального та місцевого управління як цілісного поєднання; застосування концепції саморозвитку регіонів; посилення соціально-економічного розвитку країни та її регіонів враховуючи реальні умови та існуючі ресурси [160].

Поняття «саморозвиток» сучасні вчені поєднують із такими термінами, як: «самоуправління», «самодостатність», «самофінансування», «самоокупність», «самозабезпечення». Дослідивши їх, вважаємо, що саморозвиток має дещо іншу природу. Так, наявність власних ресурсів, нарощення компетенцій потенціалу, джерел розвитку, розбудова зв'язків як із іншими регіонами, так із суб'єктами підприємницької діяльності інших територій є відмінними ознаками саморозвитку регіонів.

Деякі науковці під саморозвитком вважають можливість регіону та його СЕС функціонувати у макросередовищі, завдяки розширеному відтворенню ВРП за рахунок власних джерел [161].

Сучасні автори вважають, що саморозвиток це можливість СЕС регіону до розвитку у соціальній та економічній сферах на довгострокову перспективу завдяки трансформації існуючих ресурсів (природних, фінансових, людських) за допомогою механізмів самоорганізації,

самозабезпеченості, самофінансування та самоуправління [162].

Іванова О. і Лаптев В. зазначають, що саморозвиток регіонів будується на основі використання механізмів саморозвитку, де покладено концепцію створення умов до саморозвитку на засадах визначення субконцепцій: стабілізація фінансової стійкості, акумулююча складові використання потенціалу, стимулювання саморозвитку регіонів відповідно рівня самодостатності, державна та регіональна підтримка) [163].

Це твердження підкреслює, що саморозвиток СЕС регіону залежить не лише від наявних ресурсів, а й від їхнього ефективного використання, здатності регіону адаптуватись до змін та розвивати свої конкурентні переваги. Основні умови успішного саморозвитку регіону: ефективне використання потенціалу та конкурентних переваг (максимальне залучення природних, економічних, інфраструктурних та людських ресурсів); наявність системи міжбюджетних відносин (чітка взаємодія між органами місцевого самоврядування, бізнесом і державою); компетенції та кадровий потенціал (залучення висококваліфікованих фахівців, розвиток професійної освіти); ендогенні фактори (економічна структура, рівень підприємництва, культура).

Цікава ідея про укрупнення регіонів як спосіб подолання проблем саморозвитку. Дійсно, багато регіонів стикаються з бар'єрами, які ускладнюють їхній розвиток, і часто ці проблеми мають системний характер: низький рівень управління і координації; конфлікт інтересів між різними рівнями влади та бізнесом; слабкий економічний потенціал та залежність влади від зовнішніх ресурсів; відсутність власної ресурсної бази; географічні та кліматичні особливості [164].

У сучасних умовах регіони повинні не просто адаптуватись до глобальних економічних змін, але й активно використовувати новітні технології для саморозвитку. Концепція техноглобалізму передбачає інтеграцію передових технологій у всі сфери соціально-економічного життя регіонів, що сприяє їх стійкому розвитку. До ключових технологічних трендів, що впливають на саморозвиток регіонів слід віднести:

інформаційно-комунікаційні технології, економіка знань, цифровізація управління регіоном, Індустрія 4.0, нові підходи до використання ресурсів, інноваційні організаційні зв'язки. Поєднання ресурсного потенціалу з технологічним розвитком та глобальними трендами формує основу для стійкого саморозвитку СЕС регіону.

Деркач Т. робить наголос «Ресурсна залежність є важливим кроком до територіальної самоорганізації соціуму» [165, с. 123].

Процес саморозвитку включає такі складові: наявність потенціалу (ресурсів, виробничих потужностей) та рівень організації, підприємницькі навички, управлінський процес, наявність кваліфікованого персоналу, нарощення компетенцій та можливість навчатись. Наявність потенціалу регіону та його СЕС визначає підприємницьку/господарську незалежність регіону, а технологічне виробництво матеріальних благ дозволяє підвищувати ефективність господарської діяльності самих суб'єктів і економіки регіону в цілому. Головною умовою є створення балансу між складовими, завдяки чіткій координації зазначених складових.

Концепція саморозвитку СЕС регіону має своє наповнення: економічне, бюджетне, інституціональне, правове, що дозволяє реформувати СЕС регіону та побудувати вертикальні зв'язки у такому ланцюгу «держава-регіон-громади» із зазначенням переліку відповідальності за стійкий соціально-економічний розвиток.

Сьогодні диктує вимоги до здійснення регіональної політики на засадах соціально-економічного вирівнювання територій (регіонів). Це забезпечується, як демонструє європейський досвід, завдяки залученню професійних кадрів, створенню високопродуктивних робочих місць, трудової міграції, що є вирівнюванням зайнятості агломерацій. Забезпечуючим фактором також є скорочення розривів (дисбалансів) у: рівні інноваційної озброєності територій (регіонів): цифровізації, інформаційно-комунікаційних технологіях, кіберфізичних системах. Зазначені кроки дозволяють підвищувати конкурентоспроможність регіонів всередині України і за її

межами (у європейських територіальних утвореннях). Саморозвиток завдяки створенню системи економічних/зовнішньоекономічних факторів, інституціональних змін за стандартами ЄС (політика згуртованості), механізмів саморозвитку.

Назаркевич І. підкреслює на саморозвитку як процесі, де це доволі продуманий та керований процес, який несе у собі синергетичний ефект у прискоренні регіонального розвитку. Здійснення процесу управління цим явищем, проходить шляхом змін: реформування регіональної економіки, інституціональні впливи, запозичення європейського досвіду [166].

Процес саморозвитку регіону можна розглядати з трьох ключових позицій, які забезпечують його сталий розвиток:

- підвищення обсягів виробництва регіону (в т.ч. інноваційного);
- створення можливостей для використання внутрішніх ресурсів;
- мінімальний негативний вплив в регіонах [155; 77].

Іванова О. вважає, що саморозвиток регіонів і територій - це поєднання таких системоутворюючих ознак:

1. Внутрішня самодостатність: довготривала стійкість регіонального розвитку, раціональне використання ресурсів, зменшення залежності від зовнішніх факторів, підвищення рівня економічної автономності регіонів.

2. Цільові установки та автономна перебудова підсистем регіону: гнучкість регіональних структур, формування сприятливого економічного середовища, досягнення збалансованого саморозвитку, стійке зростання[167].

Герасимчук З. і Вахович І. на основі проведеного власного аналізу визначають: «під сталим розвитком розуміємо соціо-еколого-економічний розвиток, задля гармонізації і забезпечення таких умов: належної якості життя населення; здійснення раціональної системи господарювання задля задоволення потреб населення; дотримання якісного стану оточуючого середовища і підтримки самовідтворювальної здатності довкілля» [168, с. 22].

Саморозвиток територіальних економічних систем полягає у стійкості регіону забезпечувати розширене відтворення валового регіонального продукту в умовах макросередовища за рахунок наявного потенціалу (ресурсів, національних векторів, доходних джерел задля реалізації макроекономічних завдань, внутрішньорегіональних цільових системних установок) [77].

Комплексними елементами СЕС регіону та його саморозвитку є: ресурсно-природний потенціал, трудовий потенціал, виробництво матеріальних та нематеріальних благ, можливості подальшого розвитку (фінансові, торговельні, соціальні, виробничі, логістичні), можливості до інноваційного розвитку, формування розвиненої інфраструктури. Зазначені комплексні елементи слід формувати у сукупності, процес управління ними здійснювати на основі раціонального підходу та забезпечувати досягнення результативності діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону.

Ведення процесів відтворення та організації об'єднання ресурсно-сировинної бази повинно бути високоефективним задля формування соціально-економічного потенціалу СЕС регіону та незалежності (самостійності) регіонів (рис. 1.15).

Слід погодитись з думками більшості вчених, що саме соціально-економічне зростання є у забезпеченні умов до підвищення валового регіонального продукту. Також, цільовим напрямом саморозвитку СЕС регіону є її соціально-економічна ефективність, що охоплює в собі процес технологічного виробництва і відтворення.

Під регіональним відтворенням слід розуміти:

- підвищення рівня і якості життя представників громади;
- співставлення результатів із потребами населення;
- визначення результативності шляхом співставлення досягнутих результатів із ресурсами, які були втрачені на їх отримання;
- врахування соціального та екологічного впливів [169].

Виходячи з цього, оцінювання буде як кількісне, так і якісне.

Саморозвиток соціально-економічної системи регіону	Складові реалізації поняття «саморозвиток соціально-економічної системи регіону»
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ресурсна незалежність (формування потенціалу ресурсного забезпечення) 2. Можливості системи (створення умов для соціально-економічного розвитку регіону) 3. Вектори розвитку (напрями подальшого соціально-економічного розвитку регіону) 4. Організаційні зміни (нові управлінські підходи до вирішення існуючих питань) 5. Вмотивованість (вдосконалення та розвиток компетенцій системи) 6. Інноваційність (нові знання, нові продукти, технології) 7. Розвиток (перспективність розвитку ресурсно-сировинної бази та її використання задля виробництва матеріальних благ) 8. Інституціонально-правові норми (зміни у законодавчих та нормативних документах щодо нарощення потенціалу регіонів та можливості його використання суб'єктами регіону) 9. Кластеризація (об'єднання територій, регіонів задля створення технологічних циклів та відтворення виробничих підприємств) 10. Визначення ключових здатностей регіону (підвищення конкурентоспроможності регіонів за рахунок унікальних та новітніх можливостей як системи, так і населення)

Рис. 1.15. Формування поняття «саморозвиток соціально-економічної системи регіону» (розробка автора)

Раціональним є подальше дослідження здійснювати на основі визначення соціально-економічної ефективності саморозвитку СЕС регіону, в основу якого покладено людський потенціал, якісний склад населення території України. Населення регіону, з позиції людського потенціалу, має такі характеристики: якісну складову; професійне та компетентнісне зростання; соціальний та економічний інтерес до розвитку; самомотивація до навчання, розвитку, самоменеджменту. Зазначені аспекти виступають важелями для відновлення регіонів та країни у майбутньому. Забезпечення такими характеристиками СЕС регіону дозволяє запроваджувати стартапи, створювати нові бізнеси, розширювати масштаби виробництва, підвищувати конкурентоспроможність продукції і регіонів, підвищувати зайнятість населення та продуктивність праці. Усе вищезазначене формує науково обґрунтовану концепцію саморозвитку СЕС регіону.

Врегульована регіональна політика та саморозвиток СЕС регіону забезпечується людяно-орієнтованим підходом збалансованого розвитку, а саме інвестування у людський потенціал, що продукує знання, інновації, технології. Саме людський потенціал при його використанні поточних не зменшується на відміну від видобутку невідтворювальних (природних) ресурсів. Сучасні науковці зазначають актуальність використання людського потенціалу та комплексу знань, які він формує, як головного чиннику стійкого регіонального розвитку. Досвід та знання мають нарощуватись, оскільки кваліфікований персонал приймає управлінські рішення щодо інвестування ресурсів у діяльність, яка є необхідною задля його зростання (дослідницька, викладацька, наукова, технологічна, виробнича) [170].

Коваленко М. впевнено стверджує: «...що існує взаємозв'язок між категоріями «зростання» та «розвиток», і що загально визначеною головною метою державного та регіонального регулювання є саме розвиток, а не зростання» [171, с. 15].

Також на ряду із людським потенціалом або соціально-орієнтованим розвитком населення, не мало важливу роль займає – інформаційне забезпечення соціально-економічного розвитку. Так, на вивчення закономірностей сталого соціально-економічного розвитку населення територій впливає концепція економіки знань. У політиці саморозвитку регіонів, територій, агломерацій майбутнє стратегічне бачення полягає у саморозвитку/самоменеджменті людського потенціалу цих територій.

У цьому контексті, необхідним є формування таких системоутворюючих складових, як:

- 1) формування внутрішньої самодостатності СЕС регіону (виробничі та соціально-економічні переваги), концентрація ресурсів за більш перспективними напрямками (точки зростання), розподіл ефекту/результату через горизонтальні рівні, що забезпечує стратегічну стійкість регіонального розвитку;

2) зовнішні фактори, вплив яких формує довгострокове бачення саморозвитку на основі реформ місцевого самоврядування, формування ідеї саморозвитку, інституціональних та законодавчих змін, впровадження моделі саморозвитку на основі ресурсної забезпеченості регіону;

3) наявність добрих зовнішніх умов, сукупність яких надає можливість збалансувати саморозвиток регіональних соціально-економічних систем (створення регіональних агенцій економічного розвитку, кластерних утворень, кооперативних зв'язків, згуртованість);

4) відкритість регіональної СЕС задля виявлення диспропорцій у наявності джерел саморозвитку, розробки інтегрального планування та прогнозування непередбачуваних ситуацій, адаптивного управління підсистемами;

5) розвиток інтелектуального капіталу, технологічного підприємництва, знань, прирощення компетенцій регіональної СЕС, що є критеріями розвитку та важелями для нарощення доданої вартості в регіоні;

6) формування соціально-економічно орієнтованого суспільства, шляхом підвищення його якісних характеристик та громадянсько-активної позиції населення;

7) мотиваційний вектор підвищення освітнього рівня населення та інноваційного вектору розвитку, шляхом створення та запровадження нових видів бізнесу, стартапів, нових галузей або сфер підприємницької діяльності та підвищення зайнятості, ефективності підприємницької діяльності, підвищення конкурентоспроможності регіонів.

В контексті розгляду основних домінант сталого розвитку регіонів України, слід звернути увагу на таку точку зору: «Збалансованим розвитком регіональної економічної системи є нарощення замкнених виробничих циклів, ланцюгів у визначеній локальній мережі, де формуються грошові потоки, які наповнюють регіональну економіку і забезпечують можливість її самовідтворення» [172, с. 123]. При цьому додається алгоритм організації

економічного співробітництва на основі формування територіально-господарського утворення [172, с. 119].

Багато вчених, праці яких було проаналізовано вище, вважають, що для подальшого стійкого регіонального розвитку для СЕС слід запроваджувати проєктне управління, яке дозволить впроваджувати результативно-орієнтовану модель регіонального управління.

Дана модель дійсно забезпечує всебічний розвиток СЕС регіону та дозволяє отримувати такі результати:

а) визначати та отримувати конкретно вимірювальні результати від реалізації функцій, цілей, задач, заходів тощо;

б) визначати мету та напрямки стійкого розвитку і на цій основі розробляти кількісні та якісні заходи, які будуть реалізовуватись у регіонах;

в) запроваджувати інтегроване планування та систему показників (індикаторів) і як вони можуть впливати на соціально-економічний розвиток регіональної системи у разі відхилення від нормативів (зменшення або збільшення);

г) визначати результативність діяльності регіональних і місцевих органів влади на основі аналізу видаткової частини відносно отриманого ефекту;

д) кожна поставлена мета та підзадача повинні мати реальну вартість, шляхи досягнення, інструменти реалізації, визначення точок відповідальності та виконавців, контроль за виконанням заходів.

Вищенаведене дозволяє використовувати думки науковці щодо концепції саморозвитку СЕС регіону, яку слід будувати за наступними базовими складовими:

1. Перерозподіл функцій управління (децентралізація) на основі визначення принципу симетрії між регіонами та формування стратегії за рівнями управління.

2. Методичне наукове забезпечення обґрунтування та реалізації принципу диференціації (типізації) регіонів та територій на основі

селективних, адресних методів централізації управління за рівнями.

3. Створення привабливого інвестиційного клімату (концесія, спонсорвання, державно-приватне партнерство, грантова допомога).

4. Інституціоналізації регіональної економіки як новітня домінанта саморозвитку регіонів задля досягнення якісного нового рівня [173; 174].

Зазначені зміни регіональних взаємовідносин створюють умови для балансування бюджетних надходжень у регіони різної типологізації завдяки подоланню диспропорцій у менш розвинутих регіонах та розробка подальших шляхів економічного зростання із переходом на технологічно-інноваційну модель їх розвитку.

Копилук О., у відносно закритій регіональній банківській системі, вивчаючи її розвиток, надає таке визначення: «це сукупність банківських установ на території, які активно взаємодіють між собою і оточуючим середовищем та здійснюють ресурсне забезпечення суспільних відносин (соціально-трудова, економічних, політико-правових), яка є важливою складовою системи регіону і банківської системи країни» [175, с. 31].

До питання саморозвитку СЕС регіону додається близький за значенням термін «адаптація» (лат. adaptation – пристосування). Адаптація - дії, які спрямовані на об'єкт з метою його пристосування до визначених вимог та у конкретних умовах. Під адаптацією в економіці також розуміють пристосування СЕС та її суб'єктів до змін зовнішнього оточення, виробництва, праці, обміну та життя [176].

Деякі автори вважають, що стійкість будь-якої системи характеризується її саморозвитком та саморегулюванням [177], їх називають адаптивними за набір таких якостей: самоорганізація (самостійне перетворення власної структури системи та збереження її якісних ознак); самоналаштування (трансформаційні зміни параметрів системи на засадах їх внутрішньої самоорганізації); самонавчання/самоменеджмент (вибір умов самою системою, за якими відбувається більше задоволення критеріїв якості її функціонування).

Розглянемо саморозвиток СЕС регіону як категорію за різними науковими підходами (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Саморозвиток СЕС регіону як категорія за різними підходами*

Категорія	Підхід	Характеристика
Саморозвиток регіону	Стратегічний: пов'язаний із плануванням на довгострокову перспективу	Стійка можливість регіону на стратегічну перспективу
Саморозвиток регіону	Управлінський: управлінська теорія формується на основі системи процесів	Господарсько-підприємницька самостійність регіону шляхом управління (координації) усіх складових СЕС регіону
Саморозвиток регіону	Синергетичний: врахування всіх аспектів проблеми та встановлення зв'язків між ними, властивостями та характеристиками	Синергетичний ефект шляхом прискореного та стійкого розвитку між учасниками (суб'єктами) системи
Саморозвиток регіону	Людино-орієнтований підхід: симбіоз штучного та людського інтелектів	Інституціональне забезпечення інвестування у людський потенціал, який, у свою чергу, продукує інновації
Саморозвиток регіону	Когнітивно-поведінковий: вирішення питань шляхом розумової діяльності людини та її співробітництва в колективі на основі зв'язку між ідеями	Відтворення людського потенціалу та його комплексу знань (вмін, компетенцій), як головного чиннику регіонального розвитку
Система (соціально-економічна), що само-розвивається	Соціосинергетичний підхід: рушійними силами виступають ціннісні зміни та цільові установки	Структурно-організована впорядкована сукупність елементів, які мають здібності до стійкого розвитку без залучення (мінімального залучення) зовнішніх джерел розвитку

*Джерело: розробка автора

Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення терміну «саморозвиток», вважаємо за необхідне поповнити понятійно-категоріальний апарат регіональної економіки шляхом введення додаткового терміну.

Визначення спробуємо надати у вузькому та широкому розуміннях.

У вузькому: *саморозвиток СЕС регіону – це чітко організовані способи поєднання ресурсної бази та високоефективного ведення відтворювальних*

процесів на засадах техноглобалізму, побудові нових організаційних взаємозв'язків та інтеграції суб'єктів-учасників регіональної соціально-економічної системи (визначення здобувача).

У широкому: саморозвиток СЕС регіону – це його адаптивний розвиток за рахунок впливу внутрішніх і зовнішніх факторів та за умов розширення компетенцій потенціалу (ресурсного забезпечення) шляхом зміни організаційної системи та рівноважних відносин між гілками влади та суб'єктами регіональної соціально-економічної системи (міжбюджетні відносини) на основі автономного існування регіональних підсистем (визначення здобувача).

Як вже було зазначено, критеріями змістовного визначення саморозвитку регіонів виступають: розширене відтворення валового регіонального продукту та забезпеченість власними джерелами доходів [178].

Слід безумовно погодитися з усім вищенаведеним, однак, вважаємо, що процес саморозвитку регіону є явищем дещо масштабним та глибинним. Спробуємо узагальнити фактори саморозвитку СЕС регіону на основі визначення підходів до їх формування (табл. 1.9).

Поряд із критеріями саморозвитку регіонів визначають також фактори впливу на нього: за місцем формування (внутрішні, зовнішні), за природою виникнення (інституціональні, економічні, організаційно-правові, соціально-економічні, соціокультурні, природні, інноваційно-технологічні, інформаційні), за способом впливу на розвиток регіону (прямі, непрямі), за характером впливу (екстенсивні, інтенсивні) [179].

Виокремлюють також такі фактори саморозвитку регіону: за характером мотивації (стимулюючі, дестимулюючі), за наслідками впливу на саморозвиток регіонів (позитивні, негативні), за спрямованістю державного регулювання регіонального розвитку (екстенсивні, інтенсивні) [179].

Таблиця 1.9

Систематизація факторів саморозвитку СЕС регіону на основі визначення підходів до їх формування*

Автор	Підхід	Класифікаційні ознаки	Група факторів	Сутність фактору
Іванова О. [179]	Системний (розгляд об'єкта як цілісної множини факторів)	За місцем формування	Внутрішні (ендогенні)	Рівень розвитку підприємництва, структура економіки регіону, ефективність прийняття управлінських рішень, результативність суб'єктів господарювання
			Зовнішні (екзогенні)	Прийняття рішень органами влади, формування інтегрованих бізнес-груп, зміна кон'юнктури на ринках, наявність ресурсів
	Функціональний (визначення функцій, які потрібні для задоволення потреб системи)	За природою виникнення	Інституціональні	Демократія, громадська воля, робота владних структур
			Економічні	Обсяги інвестування, платоспроможність населення, ступінь освоєння потенціалу, основні виробничі фонди, інфраструктура, розміщення продуктивних сил, рівень безробіття
			Організаційно-правові	Розділення та організація праці, організаційна та виробнича структури, нормативно-правова база, продовольча безпека
			Соціально-економічні	Економічна, соціальна, фінансова політика держави, планування та прогнозування
			Соціокультурні	Демографічні показники, якість життя населення, рівень освіти, міграція населення, виховання суспільства, система охорони здоров'я
			Природні	Використання природного капіталу, стан навколишнього середовища, екологізації навколишнього середовища, впровадження енергозберігаючих технологій
			Інноваційно-технологічні	Інноваційна активність, оперативне та стратегічне управління, маркетинг та логістика
			Інформаційні	Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, доступність інформації, вартість інформації та інших технологій
	Ситуаційний (визначення ситуації із набором обставин і чинників)	За способом впливу на розвиток регіону	Прямі	Якість та чисельність трудових ресурсів, якісний склад основного капіталу, організація виробництва, наявність ресурсів, підприємницькі спроможності
			Непрямі	Зменшення цін, зниження податків, доступність кредитів
Процесний (взаємодіючі процеси усередині процесу)	За спрямованістю державного регулювання регіонального розвитку	Екстенсивні	Засоби та предмети праці, робоча сила, виробнича інфраструктура	
		Інтенсивні	Інновації, новітні технології, організація виробництва, управлінські механізми, соціальні та природні умови	
Міклова В., Латинін К., Фіалковський А. [178]	Мотиваційний (бажання, прагнення до змін)	За характером мотивації	Стимулюючі	Кластеризація, дерегулювання економіки, посилення ролі територіальних громад, умови до саморозвитку
			Дестимулюючі	Фінансова самодостатність, міжбюджетні трансферти, інноваційні розробки, розвиток підприємництва
	Перспективний (перегляд ситуації не	За наслідками впливу на саморозвиток	Позитивні	Регіональна політика, місцеві органи самоврядування, зміцнення самодостатності регіонів, додаткові права місцевих органів

Продовження табл. 1.9

	залежить від попередніх результатів)	регіонів		влади та територіальних громад, зростання валового регіонального продукту, поліпшення інфраструктури та виробництва, інвестиційно-інноваційна політика, зниження рівня безробіття, підвищення якості освіти
			Негативні	Низький рівень саморозвитку, обмеженість органів місцевого самоврядування, бар'єри для бізнесу, корупційні оборудки
	Інституціональний підхід (визначення економічних, соціальних, політичних, правових норм)	За спрямованістю державного регулювання регіонального розвитку	Податкові, бюджетні, демографічні, інноваційні екологічні	Створення бюджетного та податкового клімату, субсидування регіонів, розширення прав місцевої влади, розвиток інновацій, відносини «центр-регіон»
Буряченко А. [180]	Збалансований (сукупність складових процесу)	За збалансованістю	Збалансовані/незбалансовані	Збалансування соціальних, економічних, екологічних складових розвитку
	Активно стійкі	Функціонування економічної системи, незначний вплив зовнішнього середовища		
	Адаптивно-стійкі	Функціонування економічної системи в умовах зміни структури під впливом зовнішнього середовища		
	Превентивно стійкі	Функціонування економічної системи в умовах зміни структури до початку дії зовнішнього середовища		
	Результативний (важливість набору складових, які формують економічний ефект)	За якісним впливом на розвиток регіону	Кількісні	Функціонування системи за цільовими показниками (ВРП, інвестування в основний капітал, фізичний знос основних фондів, виробництво, товарообіг, доходи населення)
			Якісні	Швидка адаптація системи до зовнішніх впливів
			Внутрішні	Потенціал регіону, стиль управління влади, компетенції спеціалістів, взаємодія влади і бізнесу, інноваційний розвиток, корегування факторів, розвиток підприємництва, конкурентні переваги
		За формуванням	Зовнішні	Регулювання податково-бюджетних відносин, фінансова незалежність, перерозподіл повноважень між різними рівнями влади, адаптаційна політика, зміни у нормативно-правовій базі
Авторський	Ресурсний (визначення специфічних ресурсів із набуттям компетенцій для них)	За відновлюваністю	Фінансові, технічні, демографічні природні, екологічні	Сукупність факторів, які мають здатність до відтворення за наявності існуючих ресурсів та мотиваційної поведінки до подальшого зростання
		За не відновлюваністю (важко відновлюваністю)	Невідомі, потенційно нерозроблені	Створення можливостей (умов) для розробки, відновлення, визначення, появи ресурсів, тощо
	Відтворювальний (створення єдиних)	За функціональним призначенням	Організаційно-управлінські	Наявність людського потенціалу, набуття ними новітніх компетенцій, вмотивованість працівників до якісних змін, наявність ресурсної бази, зміна організаційних структур

Продовження табл. 1.9

	регіональних систем)		Інноваційні	Умови для інноваційних перетворень та розвитку, еволюційні та революційні перетворення, інноваційна активність суб'єктів господарювання
			Технологічні	Розвиток техніки, обладнання, процесів, матеріалів, інструментів, технологій
			Інфраструктурні	Використання різних форм, методів, процесів, проектів; споруд, комунікацій; відтворення та розвиток соціально-економічної та екологічної складових країни та регіонів; техніко-технологічні, організаційні, соціальні та комунікаційні багаторівневі зв'язки усіх складових регіональної економічної системи
			Ринкові	Сукупність суб'єктів задля розвитку і функціонування ринкового механізму регулювання регіональної економіки; взаємодія агентів ринків (товарів, послуг, цінностей, капіталу, робочої сили); налагодження та спрощення обігу ресурсів, сировини, товарів, послуг, грошей, матеріальних цінностей в регіонах; розгалужена мережа посередницьких суб'єктів та доведення товарів до споживачів
Затратно-ресурсний (враховуються витрати на освоєння та майбутній прибуток від використання)	За можливістю пошуку	Пошукові (можливість відтворення, надбання)	Інноваційна та науково-дослідницька діяльність, наукові доробки, які дозволяють створювати мотиваційні умови для пошуку винаходів, нових ресурсів або їх збагачення/відновлення, що направлено на гнучкість та можливості пристосування до нових умов та обставин	
		Самодостатні	Наявність та достатня кількість ресурсів, розробка місії та цілей саморозвитку, ефективне функціонування складових: інфраструктура, виробництво, управлінська система	
		Власні	Розширення економічних зв'язків (згуртованість, кооперація) між регіонами та іншими територіями, суб'єктами регіонів	

*Джерело: узагальнено автором на основі [178-180]

Виокремлюють також такі фактори саморозвитку регіону: за характером мотивації (стимулюючі, дестимулюючі), за наслідками впливу на саморозвиток регіонів (позитивні, негативні), за спрямованість державного регулювання регіонального розвитку (екстенсивні, інтенсивні) [179].

Особливого значення набуває класифікаційна ознака за характером мотивації, у якій виділяють стимулюючі та дестимулюючі фактори, що є доволі пріоритетним для регіонального розвитку, оскільки саме мотиваційний фактор відіграє велику значущість при змінах [178].

За наслідками впливу на саморозвиток визначаються позитивні та негативні фактори. За спрямованістю державного регулювання регіонального розвитку сформовано групу показників: податкові, бюджетні, демографічні, інноваційні, екологічні [178].

Кіш Г. вважає, що фактори слід розглядати на предмет збалансованості або незбалансованості [181]. За характером відносин регіону та впливу зовнішнього середовища автор виділяє: реактивні, активно стійкі, адаптивно-стійкі, превентивно стійкі фактори [182].

У роботі фактори розглядаємо з позиції відновлюваності ресурсів (фінансові, технічні, демографічні, природні, екологічні) та невідновлюваності (створення можливостей для розробки, відновлення, визначення, появи нових ресурсів). За функціональним призначенням будемо розглядати організаційно-управлінські, інноваційні, технологічні, інфраструктурні, ринкові та за можливістю пошуку (пошукові, самодостатні, власні).

5. Систематизація факторів саморозвитку регіону дозволяє складати програми соціально-економічного розвитку відповідно потребам та можливостям на основі формування їх потенціалу ресурсного забезпечення. Узагальнюючи вітчизняні наукові розробки автор в основу концепції та механізмів саморозвитку регіонів покладає такі аспекти модернізації регіонів: підтримка економічного потенціалу та його нарощування задля формування спеціалізації територій; виробництво та подальша реалізація конкурентоспроможної (унікальної) продукції/послуг у міжрегіональному розподілу та розподілу у макрорегіонах (експорт); створення міжрегіонального попиту на виробництво продукції/послуг за економічною спеціалізацією території; створення ресурсно-сировинного резерву для забезпечення життєдіяльності регіонів та їх самоорганізація; розвиток високоефективних секторів економіки, секторів та видів економічної діяльності; встановлення та посилення регіональних та міжрегіональних взаємозв'язків; стимулювання підприємницької діяльності та самозайнятості

населення; створення умов для якісних структурних перетворень (подолання диспропорцій) на основі впровадження наукових розробок; забезпечення сталого, збалансованого розвитку регіонів; забезпечення імпортозаміщення та відтворення виробничого сектору; нарощення ресурсного потенціалу, його раціональне використання та вдосконалення структур виробництва; розвиток ринкової інфраструктури, підвищення інвестиційної привабливості регіонів, розширення товарно-споживчих ринків; розвиток кластерних, кооперативних та інноваційних структур на засадах згуртованості.

6. У сучасних складних умовах функціонування регіональної економіки основні принципи саморозвитку СЕС регіону дозволять вирішувати важливі завдання: розробка та реалізація великих цільових проєктів та програм, в першу чергу, спрямованих на обороноздатність країни; раціональне використання, маневрування власними накопиченими ресурсами, що дозволить досягти самозабезпечення та саморозвитку; поглиблення міжрегіональних інтеграційних та кооперативних зв'язків, що дозволить підвищити стійкість СЕС регіону, галузей, секторів, ринків та їх інфраструктури; використання досягнень інноваційного прогресу у експлуатації природних ресурсів і розробка напрямків інтенсифікації виробництва на засадах ресурсозбереження та безвідходності; сталий розвиток міжрегіональних господарських зв'язків задля забезпечення насичення регіонального ринку; впровадження науково обґрунтованих основ для структурної перебудови регіонів (територій) за умови інвестиційної активності країн-партнерів та підтримки слаборозвинутих регіонів, територій на основі неявних, накопичених ресурсів у процесі відтворення; посилення підприємницьких міжрегіональних зв'язків задля встановлення раціональних, стійких господарських пропорцій і стабілізації єдиного національного господарства; диференціація економічних регуляторів за різними групами регіонів та її запровадження задля пристосування до різного набору ресурсів і циклічності виробництва [183].

Реалізація у економіку регіону та країни вище визначених положень можливе завдяки інтегрованому плануванню, розробці цільових регіональних/державних програм, стратегій соціально-економічного розвитку регіонів, територій. Ці питання важливі саме у процесі військової агресії росії проти України. Війна ще триває, і достовірно не відомо про остаточні втрати інфраструктури, потенціалу (економічного, соціального, культурного), ресурсів.

Отже, розвиток СЕС регіону, безпосередньо пов'язаний з її змінами та змінами окремих її параметрів. Це, наприклад, визначається обсягами товарно-грошових потоків, потужністю логістичних ланцюгів, балансом доходів – витрат та інший розвиток організації або системи визначається як «стратегічна програма удосконалення можливостей суб'єктів господарської діяльності вирішувати проблеми із оновленням на основі підвищення управління культурного виробництва» [184, с. 286]. Тобто, процес розвитку СЕС регіону передбачає, в першу чергу, активну роль її внутрішніх механізмів. І, таким чином, мова йде про самоорганізацію СЕС регіону (розвиток економіки регіону через реалізацію механізмів його самоорганізації).

Необхідно розрізнити поняття «самоорганізація» і «саморозвиток» СЕС регіону. Самоорганізацію можливо розглядати як «можливість системи без впливу ззовні, видозмінювати свою структуру, покращувати організацію з управління виробництвом» [184, с. 915].

Самоорганізація СЕС регіону – це процес підпорядкування його внутрішньої структури та відповідних товарно-матеріальних, енергетичних, інформаційних потоків, що проходить через систему, через механізм зворотнього зв'язку та забезпечують її стійкий розвиток (визначення здобувача).

Якщо враховувати, що розвитку господарюючого суб'єкта характерно протиріччя: з одного боку, розвитку СЕС притаманна її здібність до збереження стійкості та протидії змінам, а, з іншого боку, розвиток СЕС

пов'язаний з її намаганням до трансформації. Тоді можливо визначити: *саморозвиток СЕС регіону як внутрішньо необхідна її трансформація через зміни до наступного стійкого стану з відповідною акумуляцією ресурсів для подальших трансформацій* (визначення здобувача).

Отже, *робоча гіпотеза дослідження*: розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в умовах техноглобалізму здійснює впливовий поштовх на якість управління бізнес-процесами в СЕС регіону, змінюючи і трансформуючи існуючі моделі підприємницької діяльності визначеної території і вдосконалюючи підходи до її саморозвитку, сталий розвиток якої, слід забезпечити на основі поєднання потенціалу інноваційних технологій та механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку СЕС регіону, що потребує подальшої розробки науково-методологічного підґрунття функціонування зазначеної системи та надання прикладних положень її розвитку.

Висновки до розділу 1

1. Подальше удосконалення управління процесом соціально-економічного розвитку регіону повинно базуватися на основі формування стратегії, яка повинна бути адаптована до економічних особливостей конкретного регіону та дозволяти створювати умови щодо саморозвитку даної території шляхом регіонального та міжрегіонального розподілу і співробітництва. При цьому до сучасних закономірностей та особливостей соціально-економічного розвитку регіонів слід віднести уповільнення темпів економічної розвитку розвинених країн.

Запорукою розвитку соціально-економічної системи регіону та досягнення нового рівня соціально-економічного розвитку є запровадження інноваційних технологій 5-6 технологічних укладів. СЕС регіону потребує впровадження концепції «Нова індустріалізація» (неоіндустріалізація), що дозволить досягти нової якості соціально-економічного зростання та

саморозвитку СЕС регіону на основі використання промислового виробництва на базі 5-6 технологічних укладів. Подальший економічний розвиток буде здійснюватись з позиції розвитку високотехнологічного виробництва шляхом використання інноваційних розробок в контексті сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та використання відомих концепцій (цифровізація, ІКТ, Big Data, Індустрія 4.0, Суспільство 5.0, Людина 2.0). Перелічені інформаційні технології є важливими концепціями, оскільки формують сучасну економіку: шляхом впровадження нових технологій; оптимізації бізнес-процесів; приймання обґрунтованих рішень на основі великого масиву даних; обробки, зберігання та передачі інформації; підвищення ефективності роботи та забезпечення глобальної взаємодії; автоматизації виробництв, зниження витрат, підвищення якості продукції; зміни підходів до управління бізнесом, економікою та суспільством в цілому, формуючи нові підходи до адаптації та вирішення глобальних викликів.

2. У процесі виконання дисертаційної роботи визначено теоретико-методологічні основи формування ресурсного потенціалу СЕС регіону. Складовими кількісного та якісного наповнення ресурсного потенціалу є: визначені важелі; створені умови управління потенціалом ресурсного забезпечення; ознаки; наукові підходи; методи; структурні елементи потенціалу; цільові напрями, за якими формується потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону. Окреслено підходи до управління потенціалом ресурсного забезпечення, а саме: системний, комплексний, адаптивний, ситуаційний, які дозволяють зайнятись формуванням саме потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону на засадах системності.

3. У процесі дослідження вдосконалено понятійно-категоріальний апарат регіональної економіки шляхом введення поняття «потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону», під яким розуміється можливість СЕС регіону змінювати, трансформувати фактичні ресурси для забезпечення учасників бізнес-процесів (посередників, виробників, постачальників) задля

впровадження концепції саморозвитку та самозабезпечення регіонів.

4. Визначено та сформовано умови, що мають вплив на формування та управління потенціалом ресурсного забезпечення (основні джерела формування, рівні формування, спеціалізація, галузь формування, результативність використання). Зазначені умови дозволяють суб'єктам СЕС перейти від скритої можливості до наявної реальності завдяки отриманню сучасної, актуальної та своєчасної інформації про компоненти, їх динаміку, зміни та трансформації, систему взаємовідносин між об'єктами та суб'єктами, які здійснюють господарську діяльність в рамках СЕС регіону. Сформовано послідовні напрями, які дозволяють поетапно формувати потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону, що безумовно впливають на оцінювання можливості системи та визначають довгострокову стратегію соціально-економічного розвитку регіонів. Сформовано структуру потенціалу ресурсного забезпечення, яка містить такі складові: організаційно-управлінську, інформаційну, фінансово-економічну, науково-виробничу, кадрову, техніко-технологічну) і створює умови для здійснення регіонального та міжрегіонального розподілу ресурсів на засадах європейської політики згуртованості.

5. Систематизація факторів саморозвитку регіону дозволяє складати програми соціально-економічного розвитку відповідно потребам та можливостям на основі формування їх потенціалу ресурсного забезпечення. Узагальнюючи вітчизняні наукові розробки автор в основу концепції та механізмів саморозвитку регіонів покладає такі аспекти модернізації регіонів: підтримка економічного потенціалу та його нарощування задля формування спеціалізації територій; виробництво та подальша реалізація конкурентоспроможної (унікальної) продукції/послуг у міжрегіональному розподілу та розподілу у макрорегіонах (експорт); створення міжрегіонального попиту на виробництво продукції/послуг за економічною спеціалізацією території; створення ресурсно-сировинного резерву для забезпечення життєдіяльності регіонів та їх самоорганізація; розвиток

високоєфективних секторів економіки, секторів та видів економічної діяльності; встановлення та посилення регіональних та міжрегіональних взаємозв'язків; стимулювання підприємницької діяльності та самозайнятості населення; створення умов для якісних структурних перетворень (подолання диспропорцій) на основі впровадження наукових розробок; забезпечення сталого, збалансованого розвитку регіонів; забезпечення імпортозаміщення та відтворення виробничого сектору; нарощення ресурсного потенціалу, його раціональне використання та вдосконалення структур виробництва; розвиток ринкової інфраструктури, підвищення інвестиційної привабливості регіонів, розширення товарно-споживчих ринків; розвиток кластерних, кооперативних та інноваційних структур на засадах згуртованості.

6. У сучасних складних умовах функціонування регіональної економіки основні принципи саморозвитку СЕС регіону дозволять вирішувати важливі завдання: розробка та реалізація великих цільових проєктів та програм, в першу чергу, спрямованих на обороноздатність країни; раціональне використання, маневрування власними накопиченими ресурсами, що дозволить досягти самозабезпечення та саморозвитку; поглиблення міжрегіональних інтеграційних та кооперативних зв'язків, що дозволить підвищити стійкість СЕС регіону, галузей, секторів, ринків та їх інфраструктури; використання досягнень інноваційного прогресу у експлуатації природних ресурсів і розробка напрямків інтенсифікації виробництва на засадах ресурсозбереження та безвідходності; сталий розвиток міжрегіональних господарських зв'язків задля забезпечення насичення регіонального ринку; впровадження науково обґрунтованих основ для структурної перебудови регіонів/територій за умови інвестиційної активності країн-партнерів та підтримки слаборозвинутих регіонів, територій на основі неявних, накопичених ресурсів у процесі відтворення; посилення підприємницьких міжрегіональних зв'язків задля встановлення раціональних, стійких господарських пропорцій і стабілізації єдиного національного господарства; диференціація економічних регуляторів за різними групами

регіонів та її запровадження задля пристосування до різного набору ресурсів і циклічності виробництва.

7. Запровадження вищевказаних положень отримають своєї реалізації завдяки формуванню принципів дієвого інтегрованого планування, розробці регіональних/державних програм та стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Особливо складним це стає у процесі військової агресії проти нашої країни. Оскільки війна триває, і не відомо достовірно про втрати інфраструктури, економічного та соціального потенціалу, ресурсів тощо.

Результати розділу 1, які отримані протягом проведення дослідження, висвітлено у таких працях автора [23; 24; 39; 49; 169; 496; 501; 508-509; 515; 519; 528; 529; 535; 537; 543; 546; 547; 552; 566], наведених у списку посилань.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ В УМОВАХ ТЕХНОГЛОБАЛІЗМУ

2.1. Вплив глобалізаційних процесів на зміни у науково-технологічному розвитку

Сучасні умови глобалізації диктують свої вимоги, під впливом яких, формуються елементи нової економіки на базі інформаційних технологій та накопичення бази знань. Безумовно виникають нові відносини між суб'єктами економічних відносин, які формують нову економіку у світі. Перебудова у методах ведення бізнесу, суспільному житті людства, способах задоволення споживчих потреб, взаємовідносинах учасників ринків відбивається у чітко визначеному характері структурних та глобалізаційних змін. Формується принципова нова система господарювання, яка має характерний признак нелінійності, яка демонструє надзвичайно швидке наростання в досягненні певного результату [185].

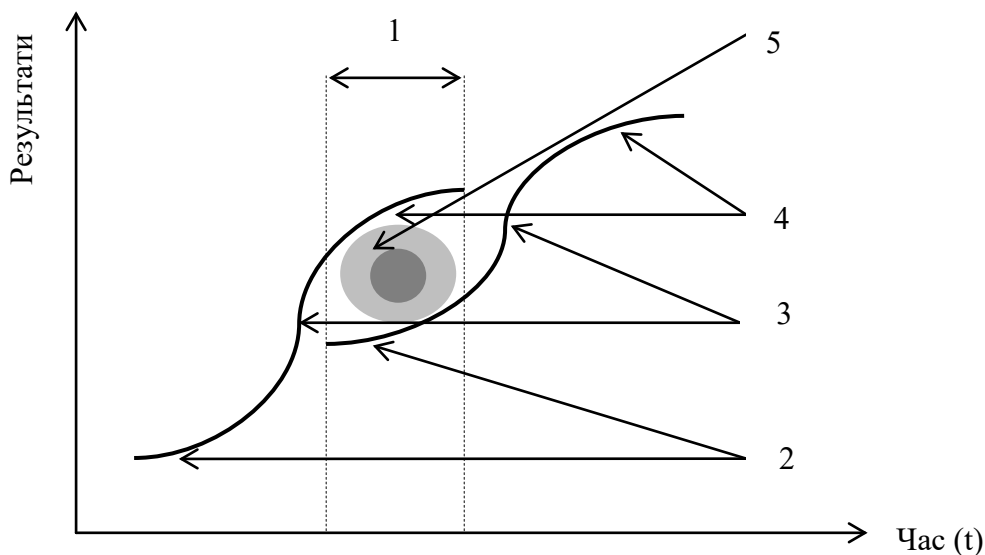
Питання впливу глобалізаційних процесів на технологічний розвиток досліджували такі вчені: Сіденко В. [185], Клаус Ш. [186], Марутян Р. [187], Новікова О., Дейч М., Панькова О. [188], Краус К., Краус Н., Осецький В. [189] та ін.

Провідні глобальні економічні форуми (Всесвітній економічний форум, дискусійні платформи «Група 20» і Організація економічного співробітництва та розвитку) вважають, що для України характерна структурна неадекватність економіки відповідно до Четвертої промислової революції [189].

Основні положення стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р. задля створення сталих зв'язків між українськими інноваторами з зарубіжними партнерами полягають у «...визначенні

регіональних напрямів розвитку на основі концепції смарт-спеціалізації та запуску проєктів, які спрямовані на створення системи сталих взаємозв'язків та взаємопідтримки регіонів із різним рівнем промислового розвитку» [190, с. 10].

Успішний соціально-економічний розвиток окремих країн пов'язаний із розвитком технологій. Останні мають свою криву розвитку (S-крива розвитку технологій або S-крива процесу інноваційного розвитку) (рис. 2.1, 2.2), що демонструє стан та розвиток новітнього за різними стадіями: поступове зростання ознак нового на ранньому етапі, відповідність темпів росту визначеним пороговим значенням, вагоме падіння темпів під впливом поширення нового (процесу, явища, технології, системи).

- де: 1 – технологічні розриви;
 2 – ембріони технології (зародження);
 3 – ключові (передові) технології;
 4 – класичні технології;
 5 – зона конкуренції технологій

Рис. 2.1. Модель стрибкоподібного розвитку технологій (уявлення автора)

В періоди, на протязі яких, відбуваються технологічні зміни (технологічні розриви), формують основи лідерства або відставання.

Отримання економічного ефекту від існуючої технології може стати більш пріоритетним, ніж впровадження новітніх технологій, що у

майбутньому приведе до програшу на ринку. Саме інноваційні технології розраховані на довготривалий успіх, постійна реструктуризація дозволяє досягти балансування між неперервністю та змінами. Ембріональні технології (2) не призводять до зростання та ефективності.

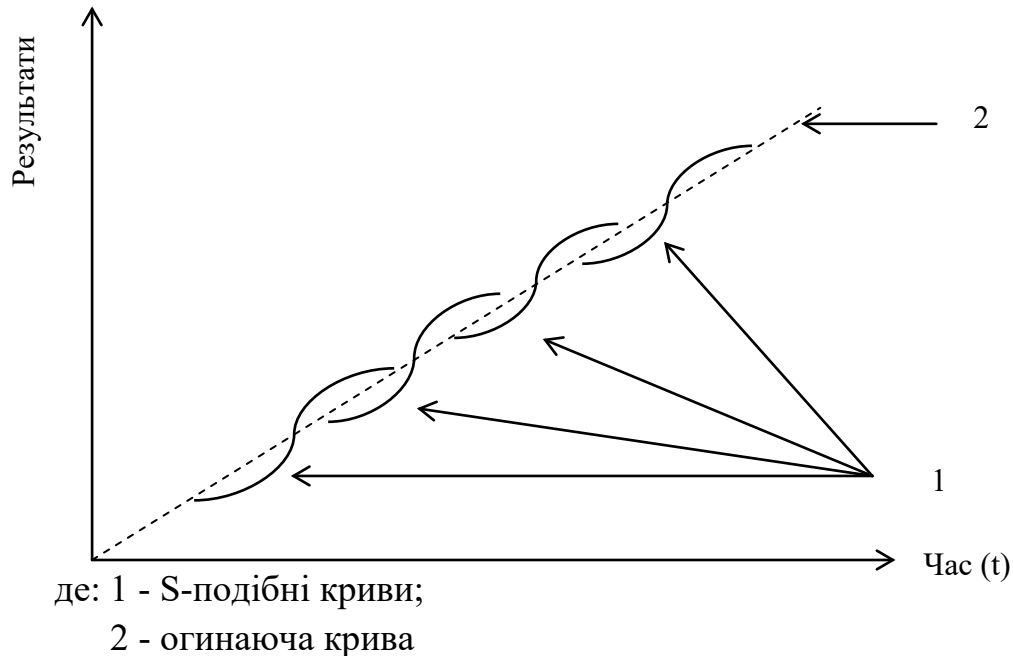

Рис. 2.2. Огиначаюча крива (уявлення автора)

Ключові технології (3) навпаки, демонструють різке зростання, а результат стрімко нарощує оберти. Класичні технології (4) характеризуються незначною віддачею. Після чого виникає ситуація (1) – період технологічного розриву, в результаті якого здійснюється перехід на новий принцип дій - принципово нові технології. Кінцевий відрізок попередньої S-подібної кривої стикається із початковим етапом нової S-подібної кривої та виникає жорстка конкурентна боротьба між існуючими (старою и новою) технологіями.

Рисунки 2.1 і 2.2 демонструють функціональний підхід, який дозволяє визначити саму систему (уклад, підхід) та визначення функцій, які виконує дана система. Огиначаюча крива демонструє зміну технологій, технологічних укладів, концепцій розвитку суспільства (наприклад, еволюцію

автомобільних двигунів). Отже, процес структурних зрушень в країні полягає у інноваційних змінах, які є головним чинником цих зрушень та стратегічним орієнтиром змін.

Роблячи попередні припущення, можливо стверджувати:

1. Обмеженість або нестача ресурсів сприяє більш активному розвитку технологій.

2. Планування та впровадження новітніх технології відбувається з використанням нових знань при незначній кількості ресурсів.

3. Використання закону природного зростання у сукупності із розвитком технологій за S-кривою дозволяє сформулювати довгострокові прогнози соціально-економічного розвитку країни.

Вважаємо, що саме закон природного зростання дозволяє стимулювати процеси відтворення нового знання та його поширення, зміну системи та бізнес-процесів, підвищення конкурентоспроможності. Саме даний закон дозволяє прогнозувати масштаб, складність систем, придбання знань за рахунок своїх фрактальних аспектів.

Здійснивши такі узагальнення, вважаємо за необхідне простежити як в рамках Четвертої промислової революції змінюються технології під впливом глобалізаційних викликів (табл. 2.1).

Таке узагальнення наочно демонструє зміну пріоритетів розвитку суспільства. В останні роки інновації мають чітко виражений напрям вирішення соціальних завдань, включаючи процеси поліпшення клімату на планеті. Це чітко вказує на розвиток концепції Суспільство 5.0. Концепція суперінтелектуального «Суспільство 5.0» призвана на основі концепції інформаційного суспільства «Індустрія 4.0» вирішити такі глобальні завдання людства, як: скорочення працездатного населення та продовження його здорового життя (здорове старіння), медичні послуги та біотехнології, підтримка клімату на планеті (глобальне потепління) та екологічні проблеми (зменшення викидів, водню, тощо), стихійні та техногенні лиха, альтернативні джерела енергії, нестача природних ресурсів та продуктів

харчування, всеосяжний зв'язок (інформаційно-комунікаційне забезпечення в будь якому кутку світу).

Таблиця 2.1

Найбільш важливі інноваційні технології у світі за версією Всесвітнього економічного форуму у періоді 2016-2021 рр.*

№	Передові технології 2016 р.		Передові технології 2021 р.	
	Технології	Опис технології	Технології	Опис технології
1.	Наносенсори та Інтернет речей	Під'єднання до мережі Інтернет великої кількості приладів, переведення на новий, якісний рівень медицини, механізмів енергоефективності, інших секторів	Декарбонізація	Полягає у новітніх технологіях щодо скорочення викидів вуглецю, включаючи: кондиціонування повітря без викидів, відтворені джерела енергії та виробіток білку без м'яса. Використання водневих паливних елементів
2.	Джерела енергії (акумулятори, батарежки)	Нетрадиційні види енергії (сонячна, вітряна, морських хвиль тощо). Акумулятори, які виготовлені без використання шкідливих речовин та металів підтримуватимуть життєдіяльність сіл, міст	Культури, які самозапліднюють (самоудобряються)	Агрокультури виробляють власні добрива, завдяки новітнім інженерним підходам, що дозволяє створювати симбіоз між корінням та ґрунтовими бактеріями
3.	Блокчейн	Ведення трансакцій та створення їх реєстру за допомогою криптографічних методів	Датчики дихання для діагностики захворювання	Новітнє обладнання розпізнає з'єднання при диханні пацієнта та визначає захворювання на упередження
4.	Двовимірні матеріали	Складаються з одного шару атомів – графен, германен, борозен, що надає матеріалам унікальності (гнучкості, легкості, гнучкості, оптичності)	Виробництво препаратів (ліків) за вимогою	Технології у фармакології дозволяють визначитись із складом та дозировкою конкретного препарату для конкретної людини
5.	Автономні гібридні авто (без водія)	Оснащені автопілотом, навігацією, камерами, радарми, пристроями задля отримання інформації на основі кіберфізичних систем	Передача енергії шляхом бездротових сигналів	Зарядження особистих пристроїв з низьким енергоспоживанням (розумні часи, кардіостимулятор, гемодіаліз) через сигнали Wi-Fi або бездротові мережі
6.	Органи, які функціонують на електронних чипах	До відповідного органу кріпляться нано електронні носії, які передають на відстань інформацію щодо «поведінки» органу під	Інженерія старіння	Виявлення механізмів старіння, попередження захворюваності та літніх негараздів, забезпечення здорового старіння людини

Продовження табл. 2.1

		впливом ліків, оточуючого середовища		
7.	Перовскітні складові для отримання сонячної енергії	Здешевлюють видобуток сонячної енергії (зменшено розміри панелей та їх вага), роблячи це більш екологічним шляхом	Зелений аміак	Виробництво аміаку-добрив із більш очищених джерел водню
8.	Відкриті екосистеми	Перехід до «контекстуального» інтелекту. Спрощує ведення справ людини через спеціальне програмне забезпечення (онлайн-медицина)	Бездротові біомаркерні пристрої	Портативні, бездротові, натільні пристрої відстежують біологічні маркери людини (аналіз крові) задля попередження захворювань
9.	Оптогенетика	Нові методи лікування нервових та психічних захворювань шляхом направлення світла задля визначення змінених нейронів	Будинки з підручних (місцевих) матеріалів	Будівництво домівок за допомогою 3D-принтерів з місцевих матеріалів (глина, зелені вітки пальм, водорості)
10.	Системний метаболічний інжиниринг	Розмноження мікроорганізмів задля зміни традиційної сировини для хімічних виробництв та фармакології. Даними мікроорганізмами замінюють природні рослини або органи тварин для виробництва ліків	Космічний Інтернет речей	Розповсюдження пристроїв під'єднання до мережі Інтернет шляхом використання легких наносупутників, які обертають навколо Земної кулі

*Джерело: складено автором на основі [191; 192]

Отже, філософією концепції «Суспільство 5.0» є використання технологій Інтернету речей, що дозволяє у фізичному просторі накопичити масиви інформації – Великі дані, які оброблюються штучним інтелектом і приймаються нові рішення з відсилкою їх у той же фізичний вимір [187]. Безумовно, цифровізація суспільного життя – це невід’ємна складова подальшого розвитку СЕС.

Новікова О., Дейч М., Панькова О. вважають, що цифрова трансформація диктує необхідність пошуку методів адаптації до нових викликів та ситуацій [188]. Слід погодитись із цим твердженням та вважаємо, що така трансформація може бути можливою завдяки появі працівників

нового цифрового покоління, які завдяки набору своїх компетенцій зможуть якнайшвидше віртуально взаємодіяти у кіберпросторі [189].

Здійснимо порівняльну характеристику досягнень 4-ї промислової революції, концепції «Суспільство 4.0» та концепції «Суспільство 5.0» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика досягнень 4-ї промислової революції, концепції «Суспільство 4.0» та концепції «Суспільство 5.0»*

4-а Промислова революція	Концепція «Суспільство 4.0»	Концепція «Суспільство 5.0»
Інтелектуальні датчики	Скорочення населення. Зниження конкурентоспроможності промисловості	Інтелектуальне суспільство. Скорочення чисельності населення
Інтернет речей, Хмарні сервіси, мобільні пристрої	Індивідуальна оптимізація за допомогою використання інформаційно-комунікативних технологій	Загальна оптимізація суспільства за допомогою кіберфізичного простору
Автоматизація виробництва. Керівництво усіма процесами та підпроцесами в режимі реального часу під впливом зовнішніх факторів	Світ, пов'язаний із обмеженнями (часовими, територіально-просторовими)	Світ, який вільний від будь-яких обмежень
Складні інформаційні системи	Швидке старіння суспільства. Недостатня участь жінок у розвитку суспільства	Суспільство, в розвитку якого усі версти населення та усі вікові групи приймають активну участь
Цифрові екосистеми	Стихійні та техногенні лиха. Застаріла інфраструктура. Екологічні проблеми. Ефективне використання природних ресурсів та води	Безпека суспільства у кіберфізичному просторі. Суспільство з підтриманням оптимального балансу економічного розвитку та стану оточуючого середовища. Використання нових ресурсів (даних)
Роботизація	Пошук рішень індивідуальних проблем. Підвищення ефективності окремих галузей економіки	Рішення складних соціальних проблем. Забезпечення рівня життя людей та їх добробут

Продовження табл. 2.2

Аналітика великих даних	Нерівний розвиток. Концентрація населення у великих містах	регіональний Концентрація	Суспільство, у якому існує висока якість життя не залежно від розміщення на території
-------------------------	--	---------------------------	---

*Джерело: узагальнення автора

Таке узагальнення наочно демонструє основні напрями науково-технологічного розвитку світу та дозволяє сформулювати пріоритети розвитку на основі сучасних тенденцій і здійснювати заходи розвитку СЕС регіону в контексті глобальних викликів. Згідно таблиці 2.2 та проведених досліджень побудуємо криву технологічно-еволюційного розвитку на основі S-кривої розвитку технологій та огинаючої кривої (рис. 2.3).

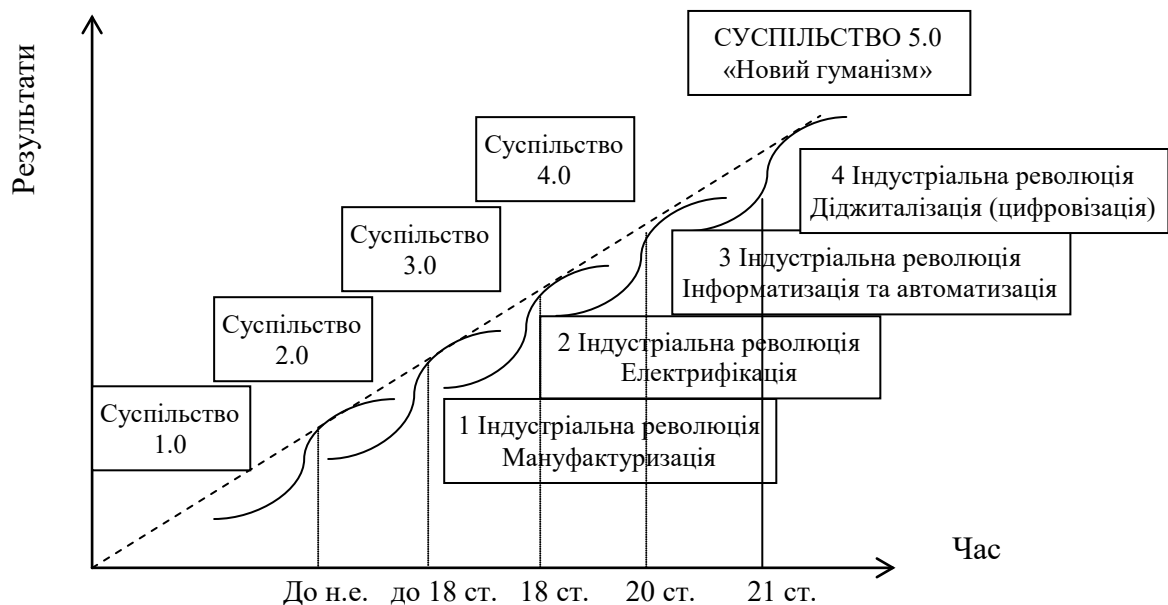

Рис. 2.3. Крива технологічно-еволюційного розвитку на основі S-кривої розвитку технологій та огинаючої кривої (складено автором на основі [189])

Можна відмітити, що простежуються чітко визначені етапи розвитку суспільства. Так, етап 1 – Суспільство 1.0, характерно виробництво аграрних та сільськогосподарських продуктів як результату діяльності людини. Другий етап – Суспільство 2.0, аграрні та сільськогосподарські продукти стають предметом обміну. Третій етап – Суспільство 3.0, розвивається промислове

виробництво, з'являються мотори та прилади, виробництво електрифікується. Четвертий етап – Суспільство 4.0, відбувається інформатизація суспільства, комп'ютеризація, нові технології, інновації (Індустрія 4.0). П'ятому етапу – Суспільство 5.0, притаманне розширення концепції «Індустрія 4.0» до «Індустрія X.0», кіберфізичного простору, вирішення негайних соціальних програм, стійкий економічний розвиток, цифровізація, відтворення відповідної інфраструктури в умовах віртуальної реальності.

Таким чином, подальший науково-технологічний розвиток формується на основі концепції «Суспільство 5.0», що дозволяє завдяки технологіям Інтернету речей накопичувати великі обсяги інформації у фізичному просторі, які аналізуються завдяки штучному інтелекту та зберігаються у кіберпросторі. У процесі обробки та накопичення інформації приймаються нові рішення щодо вирішення соціальних проблем та впровадження безпечних та екологічних інновацій, які потім повертаються у фізичний вимір [186]. Важливим, виступає капіталізація результатів від впровадження інноваційних технологій [187]. Головним пріоритетом подальшого розвитку є заміщення праці людини новітніми знаннями, що і виступає джерелом вартості у науково-технологічному розвитку.

Вчені, досліджуючи інституційні механізми капіталізації регіонів, виділяють такі стратегічні напрями: «подальший інноваційний шлях розвитку, формування положень економіки знань та використання людського капіталу та нематеріальних активів, і вирішення проблем спеціалізації економіки» [193, с. 477].

Розглядаючи слабкі і сильні сторони промислових територіальних систем (ПТС), Захарченко Вол. наполягає: «Раціональним вважається поєднання процесів організації й самоорганізації в зазначеній системі, коли впливи дозволяють самоорганізуватися в найкращій спосіб. При цьому реалізується системна раціональність, шляхом узгодження рівноважного стану, ринкових механізмів на різних рівнях структури ПТС, пропорцій.

Перетворення стихійного ринку виробника і споживачів ПТС у контрактний може бути ярким прикладом оптимального поєднання цих процесів» [194, с. 66].

На основі проведених досліджень важливо сформулювати концептуальне бачення ресурсного забезпечення країни та СЕС регіону. Саме завдяки ресурсному забезпеченню вирішується велика кількість питань щодо економічного та соціального добробуту населення, що у підсумку виступає пріоритетним питанням для країн світу.

2.2. Сучасні аспекти цифрової трансформації соціально-економічної системи регіону

Сучасні умови господарювання диктують актуальність та необхідність впровадження цифрової трансформації економіку та цифровізації СЕС. Впровадження цифрових трансформацій формують подальший розвиток СЕС, під якою, автором розуміється регіон. Трансформація цифрового господарювання регіону пов'язана з його закономірностями, устроєм, економічною та соціальною системами, політикою.

Зазначений науковий напрям досліджували багато науковців, серед яких: Белл Д. [195], Друкер П. [196], Еванс К. [197], Тофлер А. [198], Кларк К. [199], Шрейдж М. [200], Колін Н. [201], Коляденко С. [202], Федулова Л. [203], Ляшенко В. [204], Краус Н. [205] та ін.

В СЕС регіону цифровізація усіх економічних процесів дозволяє суб'єктам підприємництва більш якісно виявляти конкурентні переваги, протистояти усім негативним викликам сьогодення та взяти вектор на технологічні зміни. Дане твердження відповідає потребам споживачів та їх задоволенню, на що і націлені суб'єкти господарювання. Сутнісне розуміння цифровізації уособлює у собі процес оціфрування інформаційних та матеріальних ресурсів, а також дозволяє створювати цифрові платформи з мережевими ефектами взаємодії усіх учасників задля отримання результату в

жорстких конкурентних умовах за можливості використання різних засобів автоматизації та кіберфізичних систем.

За однією із стратегічних цілей - створення можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку креативних, «цифрових» та інноваційних індустрій і бізнесу, за напрямом 18 – Цифрова економіка у Національній економічній стратегії України до 2030 р. визначаються такі шляхи реалізації цієї цілі: «...посилення значення цифрових навичок громадян та їх постійне підвищення; створення нових цифрових професій; створення цифрових реєстрів для синхронізації державних даних; підвищення прозорості розподілу місцевих та державних бюджетів; розширення запитів щодо збору, обробки, доступності статистичної інформації; розширення можливостей і підвищення якості державних електронних сервісів; запровадження інструментів е-демократії; розширення можливостей сервісів електронної ідентифікації; вільний доступ до міжнародного обміну інформацією; удосконалення та розробка цифрового законодавства; включення України до міжнародної цифрової інфраструктури; затвердження та імплементація цифрових прав та обов'язків» [58, с. 30].

Цифрова трансформація СЕС регіону – це перехід на нові технології, системи та електронно-комунікаційний обмін між ними, засоби, а також створення цифрового простору та інфраструктури на конкретній території у взаємозв'язку з національними цілями (визначення здобувача).

Цифрова трансформація суб'єктів підприємництва регіону якісно змінює їх на цифрові підприємства, що здійснюють свою діяльність за новими правовими, економічними, управлінськими, соціальними принципами, які цифрові технології самі по собі реалізувати не можуть.

Інфраструктура цифрової економіки СЕС регіону – це основа для моделювання та ведення бізнес-процесів на основі цифровізації, зниження впливів ризиків та перепон на шляху цифрової трансформації, набуття цифрових навичок населення конкретної території, розвиток соціальних мереж (визначення здобувача).

Відповідно Закону України «Про критичну інфраструктуру» розробка та планування заходів щодо забезпечення стійкості регіональних об'єктів критичної інфраструктури «органи державної влади розробляють, затверджують і реалізують галузеві, регіональні плани та цільові програми з протидії загрозам критичній інфраструктурі (включаючи військову агресію росії), аварійні плани, реагування на форс-мажорні ситуації, плани взаємодії, плани відновлення об'єктів критичної інфраструктури, плани проведення навчань та тренувань» [206].

Впровадження цифрової трансформації на рівні суб'єктів господарювання і на рівні регіонів створює низку проблем, які потребують вирішення:

- недосконалість регіональних/місцевих програм цифрового розвитку;
- розробка механізмів впровадження цифрової трансформації у соціально-економічне життя території;
- недостатньо розвинена цифрова інфраструктура по регіонах та країні в цілому;
- необізнаність та низька мотивація суб'єктів підприємництва щодо здійснення цифрових змін;
- недосконалість або відсутність інституціональної підтримки цифрової трансформації з боку регіонів та держави;
- низький рівень інформованості та обізнаності суспільства;
- відсутність (низький рівень) інвестиційної активності у цифрову інфраструктуру;
- відсутність/недосконалість податкового законодавства щодо впровадження цифрової трансформації у сфери життєдіяльності держави.

На ряду з вище окресленими питаннями, наприкінці 2019 р. було створено Міністерство цифрової трансформації України та Комітет цифрової трансформації України у ВР, а також розроблено/прийнято низку законодавчих актів:

- Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. [207];

- Цифрова адженда України – 2020 [210];
- Цифрова ЗеУкраїна: план розвитку digital-економіки [208];
- Дорожня карта цифрової економіки [209];
- Проект Закону «Про розвиток цифрової економіки» [211].

У Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. сформовано такі напрями дії:

- нормативно-правове і методичне забезпечення;
- розвиток та розширення сучасних напрямів цифрової економіки;
- експорт цифрових даних та технологій;
- впровадження та посилення цифрового розвитку в усі сфери господарської діяльності;
- створення системи мотивації до розвитку цифрових навичок населення;
- розвиток цифрової інфраструктури.

У даному дослідженні, під цифровою трансформацію СЕС регіону вважаємо розробка та впровадження сучасних цифрових технологій у сучасні бізнес-процеси СЕС регіону, які здійснюють через суб'єктів підприємництва даного регіону на товарно-ресурсних ринках. Сама трансформація потребує поступової, поетапної, послідовної та усвідомленої перебудови усіх внутрішніх і зовнішніх процесів. Причому, глибинне розуміння поняття «цифрова трансформація» уявляє собою зміни у таких процесів у діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону: нові бізнес-процеси, розробка технологій, надання нових сервісів, оновлені процеси управління, новітні підходи до прийняття управлінських рішень, нові бізнес-задачі (рис. 2.4).

Внутрішні господарські процеси, які є двигунами у роботі суб'єктів підприємництва СЕС регіону, під впливом цифрової трансформації включають наступні вектори розвитку: наявність та постійне оновлення даних; формування бізнес-задач; новітні технології; удосконалена операційна

діяльність; розробка стратегічних напрямів дій, які пов'язані із цифровою трансформацією та впровадженням інших інноваційних технологій.

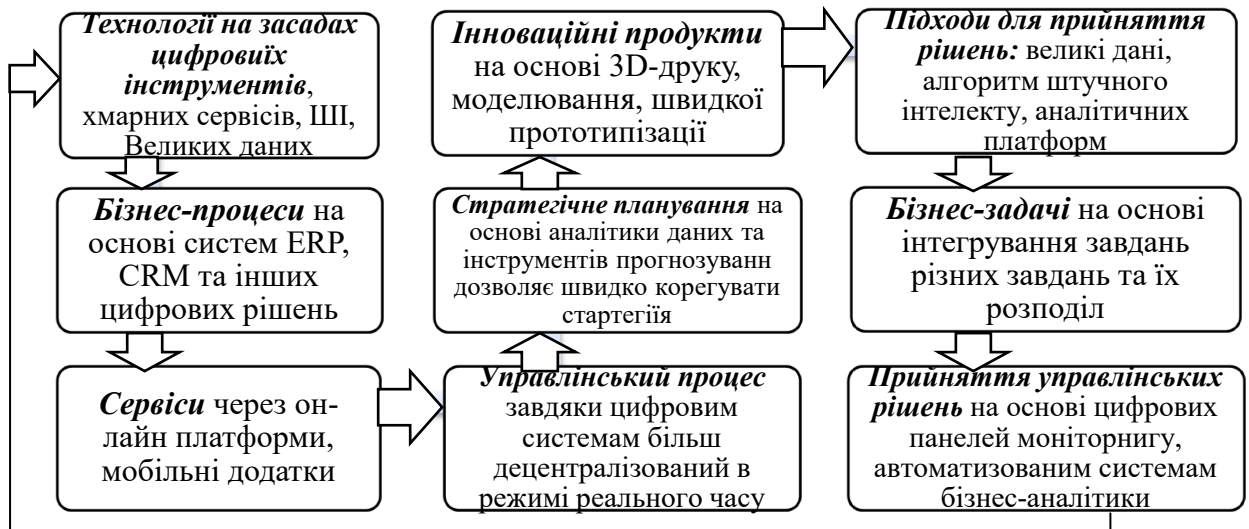

Рис. 2.4. Якісні складові процесів змін при здійсненні цифрової трансформації в СЕС регіону (розробка автора)

Будь-які зміни під впливом швидкої трансформації у діяльності суб'єктів підприємництва здійснюються виходячи із змін у потребах споживачів.

Крім зазначеного, змінюються також: бізнес-процеси та підпроцеси; фактори подальшого впливу; суб'єкти підприємництва, які адаптуються до нових умов ведення господарювання діяльності, одним з яких і є цифровізація. Суб'єкти підприємництва набувають важливих конкурентних переваг, стають більш адаптованими до викликів зовнішнього середовища. Автор вважає, під цифровою трансформацією слід розуміти зміну підприємницького мислення, нове бачення якісної зміни бізнесу, оновлені умови господарювання та нові сервіси.

Сама цифрова трансформація формується під впливом наукових досліджень, практичного досвіду, встановлених правил та вимог. Подальші кроки впровадження цифрових змін та трансформацій повинні базуватись на чітко визначених принципах, які мають законодавче підґрунття:

- 1) врахування швидкості змін цифрової трансформації (адаптивність);

- 2) кібербезпека (захист даних);
- 3) вільний доступ (безперервність та надходжень знань, інформації та аналітики);
- 4) комплексність (правове та інституційне забезпечення цифрової трансформації);
- 5) гармонійний розвиток традиційної економіки на рівні з цифровою;
- 6) надійність створення (формування цифрових платформ на основі норм, правил, положень, стандартів, мережевих зв'язків);
- 7) маневреність ресурсами (інформаційними, аналітичними, потоками);
- 8) оптимізаційність (оптимізація та підвищення результативності залучення суб'єктів господарювання до впровадження цифрової трансформації);
- 9) реакційність (швидкий перехід до новітніх цифрових змін);
- 10) незалежність (пошук, передачі інформації та аналітики, свобода вибору);
- 11) інтегрованість (взаємозв'язок суб'єктів усіх рівнів: державних, регіональних, місцевих та їх залучення у цифрову трансформацію);
- 12) мотиваційність (заохочення усіх суб'єктів цифрової трансформації);
- 13) розгалуженість (розширення цифрової інфраструктури);
- 14) стимулювання (матеріальна мотивація (дохід) суб'єктів господарювання щодо впровадження цифрової трансформації);
- 15) стратегування (планування та прогнозування можливих змін екзогенного та ендогенного середовища, зміна структури економіки відповідно трансформаційним змінам).

Наступна, важлива перепона на шляху подальшої цифрової трансформації - цифрова безграмотність. Багато учасників ринку (суб'єкти господарювання СЕС регіону) здійснюють опір змінам, та проявляють небажання переходу до цифрової трансформації. Хоча перевагами є:

- отримання додаткових прибутків шляхом нових способів отримання доходу, залучення більшої кількості кінцевих споживачів, зниження витрат);
- удосконалення бізнес-процесів (автоматизація і моделювання бізнес-процесів, підпроцесів, операцій);
- впізнаваність торгової марки (розробка маркетингових заходів із підвищення іміджу серед суб'єктів ринку);
- додаткова інфраструктура обслуговування (іноземні гранти, проекти, задоволення постійно зростаючих потреб замовників та споживачів);
- співпраця з місцевими органами влади (прозорість ведення бізнесу, нарахування та сплати податків, подолання корупції, доброчинність ведення бізнесу, соціальні пропозиції) (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Вигоди суб'єктів господарювання СЕС регіону від цифрової трансформації (розробка автора)

Цифрова зміна і трансформації мають позитивний ефект як на рівні суб'єктів господарювання, так і регіону. Саме на рівні регіону та його СЕС виокремимо наступні вигоди (рис. 2.6).

Від впровадження цифрових змін і трансформацій у СЕС регіону стає можливо отримати додаткові соціально-економічні ефекти: нарощення трудового потенціалу; зростання компетенцій людського капіталу;

забезпечення трудової мобільності та ділової активності різних верств населення; інвестиційна активності суб'єктів в регіоні; підвищення якості життя населення (у т.ч. трудового); саморозвиток та самозабезпечення СЕС регіону.

Рис. 2.6. Пріоритетні вигоди СЕС регіону під впливом цифрової трансформації (розробка автора)

У процесі проведення цифрової трансформації безумовно необхідним є впровадження новітніх технологій, які повинні бути більш адаптовані для кожного виду господарської діяльності, сектору, галузі: Великі дані (зберігання та обробка даних); Інтернет речей; штучний інтелект; робототехніка; система розподіленого реєстру (блокчейн); соціальність (залучення більшої кількості груп користувачів); віртуальна та доповнена реальність; мобільність (швидке отримання інформації з будь-якого місця); хмарні рішення (спосіб збереження даних) (рис. 2.7).

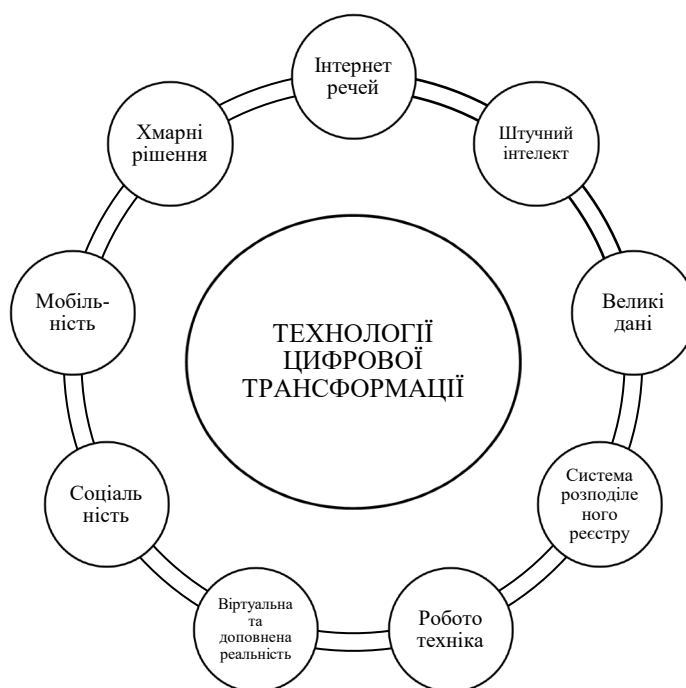

Рис. 2.7. Сучасні технології цифрової трансформації СЕС регіону
(розробка автора)

У межах мети даної роботи з дослідження цифрових змін вважаємо необхідним дослідити кроки цифрової трансформації СЕС регіону (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Шляхи цифрової трансформації у СЕС регіону (розробка автора)

Необхідно наступним кроком проаналізувати методичні підходи до здійснення цифрової трансформації СЕС регіону:

а) процесний (СЕС регіону уявляє собою виробничий ланцюг (створення доданої вартості) від зародження ідеї про створення товару до його просування на ринок, враховуючи після продажне обслуговування;

б) техніко-технологічний (вибір та впровадження технологій, які дозволяють прискорити цифрову трансформацію в СЕС);

в) відтворювальний (відтворення матеріальних благ, ресурсної бази, виробничих відносин та робочої сили);

г) секторально-галузевий (встановлення взаємозв'язків між СЕС регіону та їх суб'єктами).

Здійснення даного дослідження підводить до того, що в основі цифрової трансформації лежить теоретично-методологічний базис, яких описує сучасні її концепції:

1. Комунікаційні цифрові платформи як сучасна бізнес-модель цифровій економіки, в якій здійснюється надання більшої кількості електронних сервісів та найвищої якості.

2. Інтернет речей та кіберфізичні системи як єдиний простір обчислювальних даних, ресурсів, фізичних процесів, які приймають участь у ланцюгу створення доданої вартості.

3. Концепція Індустрії 4.0 як четверта промислова революція, до якої належить: блокчейн, моделювання, роботизація, великі дані, Інтернет речей, прогнозування, кібербезпека, адаптивне виробництво, хмарні обчислення, доповнена та віртуальна реальність, моделювання, збереження даних, інтеграційні системи. Важливим проявом Індустрії 4.0 є можливість створення інфраструктури на основі типів інтеграційних зв'язків: горизонтальний (між суб'єктами підприємництва), наскрізний (по структурі бізнес-моделі), вертикальний (виробничий ланцюг суб'єкта господарювання).

4. Цифрова трансформація як «розумна фабрика», де здійснюється максимальна автоматизація усіх ланок виробництва на інноваційній основі.

5. Запровадження цифрового суспільства «Суспільство 5.0» як інструменту усунення нерівності інформаційних платформ та виробників (розвиток науки і технології у гармонізації із соціумом, вирішення соціальних питань на основі фізичного - та кібер - простору та високих технологій, досягаючи бажаного рівня – підвищення якості життя людини, а інновації при цьому стають безпечними та екологічними) [212].

У Національній економічній стратегії України до 2030 р. за напрямом 18 – Цифрова економіка, відмічається, що «подальший розвиток Індустрії 4.0, на жаль, не входить до пріоритетних складових розвитку національної економіки, а також відсутні стратегія розвитку і дорожні карти з цього напрямку, а Україна досі не інтегрована до міжнародного середовища високотехнологічних та інноваційних виробництв» [58, с. 29].

Основні положення цифровізації та цифрової трансформації впроваджуються в діяльність суб'єктів підприємництва регіону, а трансформаціям на рівні регіонів приділяється недостатньо уваги. Безумовно, регіональні цифрові трансформації дозволяють досягти більших темпів зростання суб'єктів ринку і регіонів, що дозволить реалізувати мету - саморозвитку та самозабезпечення СЕС регіонів. Цифровізація суб'єктів підприємництва СЕС регіону має вигляд у зміні моделі господарювання, а саме у ланцюгу «планування-організація-контроль» та у отриманні винаходів, впровадженні цифрової освіти, здійсненні експериментів.

Будь які трансформації (зміни) повинні здійснюватись в межах структурної політики СЕС регіону та дотримуватись забезпечення ланцюга подальшого розвитку у вигляді «влада-наука-бізнес». Дані постулати здійснюються із врахування таких підходів, як системний, комплексний та ситуаційний, завдяки яким СЕС регіону стає більш керованою, структурованою, розвиненою, сталою.

Подальші цифрові зміни і трансформації у СЕС регіону повинні вбачати такі структурні елементи:

- 1) визначення мети трансформацій регіональному рівні (зростання СЕС регіону шляхом забезпечення гармонізації її структури);
- 2) визначення принципів трансформації (методи трансформації визначають чіткі інструменти впливу на цифровізацію СЕС регіону);
- 3) окреслення регіональних факторів змін і трансформацій (фактори ендогенного та екзогенного середовища);
- 4) формування напрямів змін і трансформацій (соціальні, економічні, модернізаційні, галузеві, інтеграційні, кластерні).

В даному контексті, запровадження подальшої цифровізації повинно здійснюватись на основі наукових підходів:

- а) ресурсно-орієнтований (технологія є ядром даного підходу і основою цифрової економіки, яка відбувається за рахунок використання додаткових елементів – інформаційно-комунікаційні та людські ресурси);
- б) ланцюгово-потоківий (необхідні обсяги інформації і даних, трансформації в виробничо-технологічних процесах);
- в) структурний (формування мережевих технологій як складових цифрової трансформації);
- г) підприємницький (нові моделі бізнесу та бізнес-орієнтація господарської діяльності на мережевий бізнес, електронну торгівлю, е-логістику, цифрові комунікаційні платформи);
- д) ситуаційний (необхідність швидких змін і адаптації до викликів сьогодення).

Згідно останнього підходу регіон та його СЕС мають складну та неоднорідну структуру, що потребує швидкого трансформування в умовах сучасних викликів та загроз. Ситуаційний підхід задовольняє вимогам прояву цифрової трансформації та дозволяє забезпечувати якісне зростання СЕС регіону та підвищувати ефективність основних соціально-економічних процесів.

У ході проведення даного дослідження, виявлено таку необхідність при цифровій трансформації СЕС регіону як запровадження цифрових платформ, які уявляють собою такі твердження (рис. 2.9).

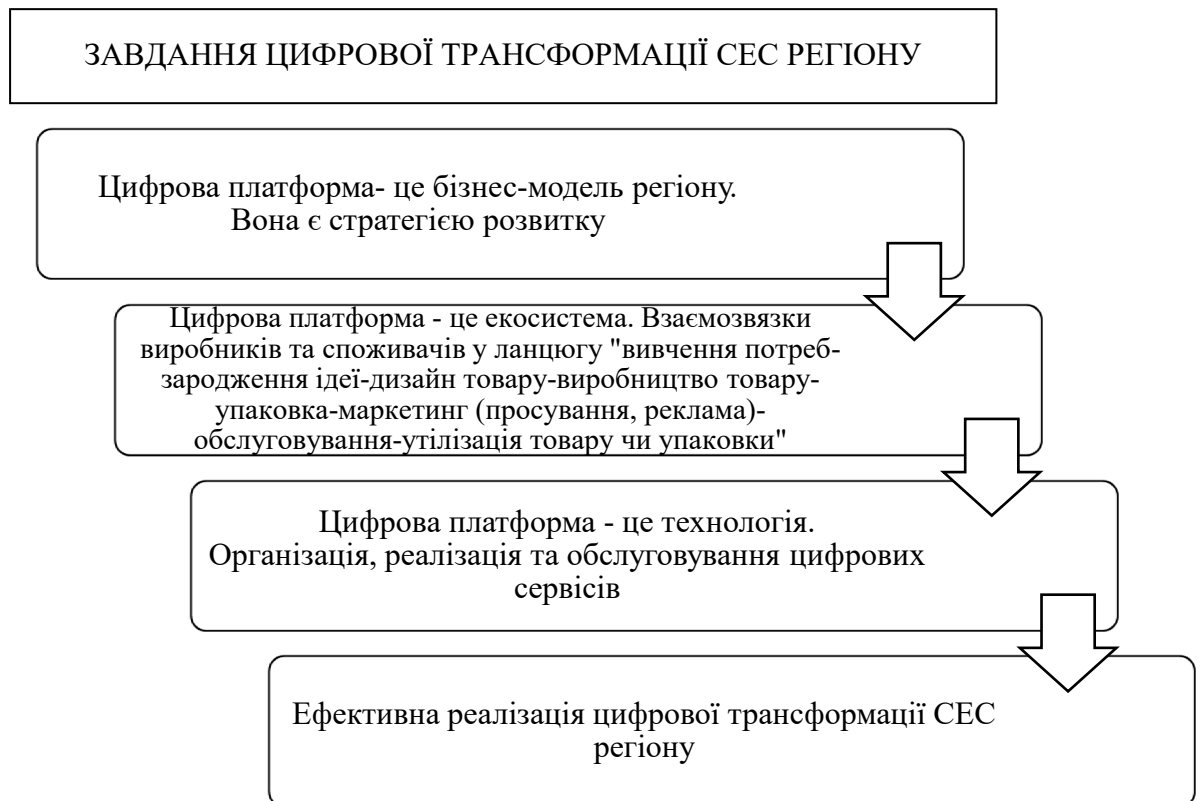

Рис. 2.9. Поняття цифрових платформ СЕС регіону
(розробка автора)

Отже, цифровою платформою уявляє собою бізнес-модель, яка функціонує завдяки новітнім технологіям та об'єднує інтересів учасників (виробників, кінцевих споживачів, посередників). Основою побудови такої бізнес-моделі є обмін даними, інформацією, знаннями, а також об'єднання суб'єктів підприємництва за діловими інтересами.

Умови глобалізації демонструють значне зростання кількості цифрових платформ, які функціонують у різних сферах господарської діяльності та галузях економіки. Причому, цифрові платформи мають низку таких переваг:

1. Стимулюють інновації (нові процеси та бізнес-моделі, управлінські та організаційні інновації, нові товари, послуги, сервіси).

2. Створення споживчої цінності (забезпечення якості товарів та послуг, розширення пропозицій для учасників, створення умов для вибору оптимальних цін, розподіл ресурсів та сировини, прозорість відносин).

3. Більша відкритість ринків – вільний вхід на ринок (рівновага попиту та пропозиції, розширення експорту, маркетингові заходи).

4. Зменшення часу та витрат на здійснення інформаційних, логістичних, комунікаційних операцій.

5. Підвищення рівня адаптації учасників (ефективне використання новітніх знань та технологій, довіра до регіональних та місцевих органів влади).

6. Самозабезпечення та саморозвиток СЕС регіону (відтворення людського капіталу та його прирощення, накопичення ресурсно-сировинної бази).

Виникають різні за сутністю цифрові платформи, що дозволяє розробляти власні стратегії суб'єктам господарювання і здійснювати подальший цифровий перехід (цифрову трансформацію). Відновлюються види стратегій, які стають більш адаптовані (рис. 2.10).

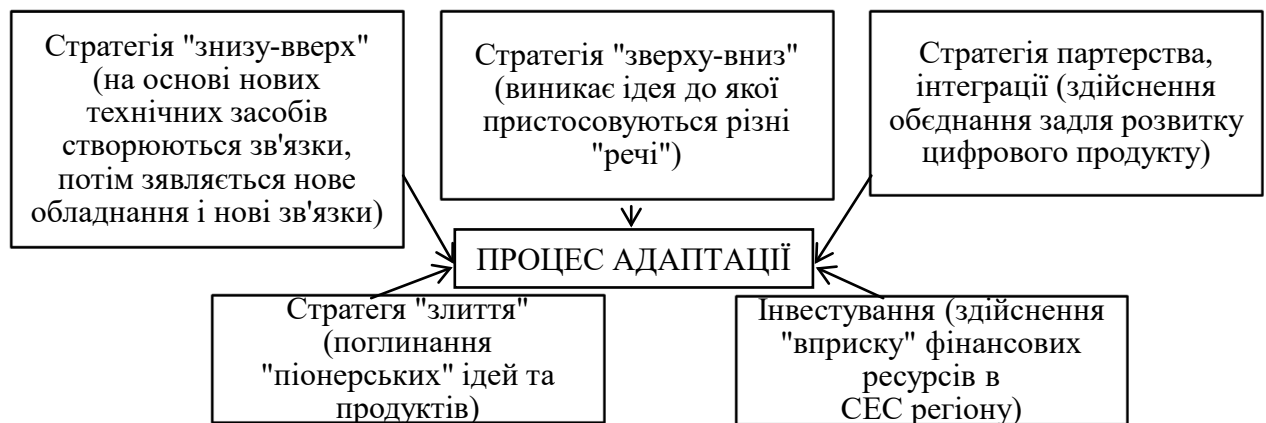

Рис. 2.10. Види стратегій суб'єктів господарювання СЕС регіону адаптації до цифрової трансформації (розробка автора)

Для забезпечення реалізації окреслених стратегій необхідним є створення умов до розвитку інфраструктури передачі даних, програмного забезпечення, технічного обслуговування, відповідної кваліфікації кадрів.

Ключовими інструментами стимулювання подальшого розвитку цифрових платформ у СЕС регіону є: фінансові стимули (надання грантів, податкових пільг, субсидій для цифрових компаній); освітні програми (підготовка спеціалістів у сфері ІТ, кібербезпека; розвиток цифрових хабів (центрів цифрових інновацій, інкубаторів, технопарків); інтеграція з міжнародними ринками (участь у глобальних цифрових ініціативах), розвиток 5G та IoT (продуктивність цифрових платформ).

Цифрова трансформація господарських відносин у СЕС регіону повинна стати пріоритетом розвитку держави, що має вплив на її соціально-економічний розвиток та конкурентоспроможність регіонів. Подальшими шляхами цифрової трансформації і змін у СЕС регіону є: Інтернет речей, роботизація, хмарні технології, наскрізна автоматизація управлінських процесів, без паперові технології, цифрове проєктування та моделювання, технології нарощування матеріалів, мобільні технології, технологія промислової аналітики, електронна торгівля, цифрові робочі місця, повна переробка тощо. Основним проявом цифрової трансформації є саме цифрові платформи, які дозволяють суб'єктам господарювання СЕС регіону приймати участь у різних видах економічної діяльності.

Сучасні аспекти цифрової трансформації СЕС регіону безумовно полягають у взаємодії її суб'єктів на засадах цифровізації. Існуючі господарські умови дозволяють удосконалити систему управління, покращити взаємодію учасників оновлених бізнес-процесів, здійснювати структурні перетворення, досягати кращих результатів діяльності суб'єктів СЕС регіону. Реалізація зазначеного набуває особливого значення у зв'язку з цифровізацією всіх сфер діяльності людини [207]. Цифровізація суспільного життя та економічних процесів, цифрові відносини між суб'єктами СЕС регіону набувають інших якісних характеристик, саме тому, що такий розвиток здійснює зміни умов господарювання та відбуваються структурні перетворення в усіх регіонах України.

Науковці, які досліджували питання взаємодії суб'єктів на регіональному рівні в умовах цифровізації є такі: Руденко М. [213], Матвейчук Л. [214], Чмерук Г. [215], Гриценко О. [216], Коляденко С. [217], Гудзь О. [218], Данніков О. [219] тощо.

Подальші структурні зміни і перетворення у СЕС регіону з позиції цифровізації формують такі умови (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Умови структурних змін і перетворень у СЕС регіону з позиції цифровізації*

Умови змін	Характеристика умов перетворень
Аналіз і синтез	Подальший розвиток шляхом подолання протиріч, встановлення єдності теорії та практики
Структура змін	Опис структурних змін, отримання синергетичного ефекту від запровадження перетворень
Послідовність змін	Відбувається зміна одних структурних перетворень та більш якісні
Адаптованість до перетворень	Структурні перетворення за умови гнучкості та зміни ситуації у СЕС регіону, зміна (доповнення) цифрових технологій
Ієрархічність змін	Структурні перетворення базуються на підпорядковуванні елементів більш низького рівня до елементів більш високого рівня
Гармонічність змін	Структура СЕС регіону передбачає збалансований розвиток цифрової та традиційної економіки
Інноваційність перетворень	Поява нових технологій (інноваційні технології, ІКТ, SMART-регіон, Big data, IoT)
Стратегування під час змін	Планування та прогнозування змін у зовнішньому оточенні з метою адаптації структури СЕС регіону
Оптимізаційність під час змін	Запровадження заходів з підвищення ефективності/результативності структурних перетворень у СЕС регіону
Безпечність змін	Розподілення усіх ризиків між суб'єктами СЕС регіону, з врахуванням регіональних та місцевих органів влади
Конкурентоспроможність при перетвореннях	Наявність передумов сталого соціально-економічного розвитку регіонів, розширення ринків, залучення інвестицій, цифрова трансформація СЕС регіону

*Джерело: розробка автора

Зазначені умови та перетворення враховують участь суб'єктів СЕС регіону у нових бізнес-моделях, інноваційних умовах ведення господарської діяльності. Посилюється згуртованість та інтеграції між ними, що формує базу для отримання більш ефективних результатів, здійснення обміну досвідом, впровадження освітніх цифрових заходів.

Співпраця між бізнесом, наукою і владою – ключовий фактор успішного розвитку цифрових платформ у СЕС регіону. Така взаємодія дозволяє: ефективно впроваджувати інновації, забезпечувати підтримку на рівні регіональної політики, формувати спільні проєкти та стратегії розвитку, підвищувати конкурентоспроможність. Щодо форм інтеграційних об'єднань, то кожна з них має свої переваги: кластери (сприяють обміну технологіями), асоціації (об'єднують інтереси), кооперації (спільно використовують ресурси), холдинги та корпорації (масштабують проєкти) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Інтеграційні об'єднання суб'єктів СЕС регіону*

Форми об'єднання	Кластери	Асоціації	Кооперації	Холдинги	Корпорації
Характеристика					
Ступень і рівень об'єднання	Середній	Середній	Високий	Високий	Середній
Об'єднання цілей учасників	Ні	Є	Є	Ні	Ні
Форма економічних відносин	Договірні	Вкладення	Договірні	Договірні	Договірні
Технологічність	Висока	Середня	Низька	Середня	Середня
Стійкість до змін	Так	Так	Ні	Так	Так
Ресурсне забезпечення	Колективне	Індивідуальне	Колективне	Загальне	Загальне
Ефективність об'єднання	Середня	Середня	Низька	Висока	Середня
Комунікаційні зв'язки	Вертикальні, горизонтальні	Вертикальні	Вертикальні, горизонтальні	Вертикальні	Вертикальні, горизонтальні
Адаптивність	Середня	Низька	Низька	Середня	Низька
Інноваційність приналежність	Доволі виражена	Слабко виражена	Слабко виражена	Слабко виражена	Слабко виражена
Цифровізація	Середня	Середня	Низька	Середня	Середня

*Джерело: розробка автора

Дані таблиці 2.4 зазначають, що усі форм інтеграційних зв'язків суб'єктів СЕС регіону не відповідають у повній мірі умовам цифрової економіки.

Отже, досліджуючи різні інтеграційні об'єднання, виділяють мультигрупу, як найбільш адаптовану до умов цифрової трансформації [220]. Мультигрупа - це гнучке об'єднання незалежних суб'єктів господарювання, які нерозривно функціонують між собою задля реалізації мети, що має правове підкріплення. Це об'єднання максимально відповідає вимогам цифровізації СЕС регіону (рис. 2.11).

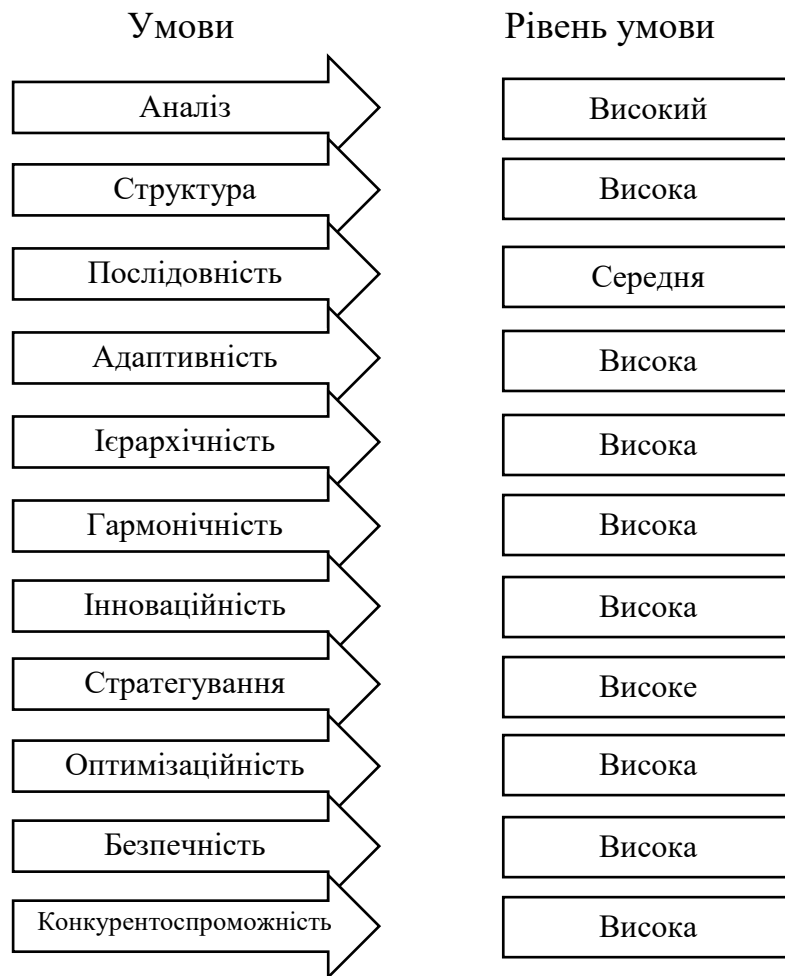

Рис. 2.11. Відповідність мультигруп умовам цифровізації СЕС регіону
(розробка автора)

Інформація у рис. 2.11 показує можливість адаптації мультигруп до впровадження засад цифровізації. Не слід, применшувати значення і попередньо визначених форм інтеграції, які також можуть бути адаптованими. Так, кластери та асоціації при тісній взаємодії демонструють також високу інтеграційну можливість (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Інтеграційні механізми та зв'язки суб'єктів в СЕС регіону*

Види інтеграційних механізмів	Об'єднання та зв'язки суб'єктів	Характеристика інтеграційних механізмів
Бенчмаркінг як еталонне оцінювання	Кластери, холдинги	Забезпечує підвищення ефективності/результативності контрактних відносин суб'єктів СЕС регіону за участю регіональних органів влади в розрізі надання широкого спектру адміністративних послуг
Проектне управління ресурсами	Асоціації, корпорації	Запровадження департаменту «проектного управління» задля розвитку ресурсного та інвестиційного клімату у СЕС регіоні
Аутсорсинг як використання зовнішніх ресурсів	Асоціації, кооперація суб'єктів малого бізнесу	Делегування деяких функцій спеціалізованим організаціям (департамент цифровізації економіки регіону, управління ресурсним потенціалом)
Краудсорсинг як запозичення інтелектуальних ресурсів	Кластери, асоціації, кооперації	Встановлення зв'язків із іншими суб'єктами СЕС регіону щодо ІКТ, створення цифрових платформ, суспільного обговорення законопроектів, розробка інтегрованих регіональних програм та визначення пріоритетних стратегічних напрямів розвитку
Реінжиніринг бізнес-процесів	Кластери, асоціації, кооперації	Створення умов для об'єднання економічних інтересів регіональної/місцевої влади із суб'єктами підприємництва для реалізації проєктів/програм
Інфраструктурна інтеграція задля масштабування діяльності	Кластери, холдинги, корпорації	Забезпечення створення ланцюга «наука, бізнес, регіональні органи влади» щодо прийняття інфраструктурних рішень у СЕС регіону (ДПП, концесія, проєкти, стратегічні програми, гранти)
Франчайзинг як вид підприємництва	Холдинги, корпорації	Організація бізнесу з придбання прав на ведення діяльності під товарним знаком продавця з використанням його розробленої бізнес-моделі, що полегшує суб'єкту виходити на нові регіональні ринки і добросовісно конкурувати на ньому від імені відомого бренда

* Джерело: розробка автора

Деякі із зазначених інтеграційних механізмів уже ретельно розглядалися сучасними вченими [221; 222]. Функціонування бізнесу до вимог сучасних викликів зовнішнього середовища потребують розширення даних механізмів в умовах цифрових трансформації СЕС регіону. Вважаємо, що зазначені інтеграційні форми взаємодії суб'єктів СЕС регіону слід

впроваджувати в їх підприємницьку діяльність із участю органів регіонального та місцевого управління задля посилення цифровізації усіх сфер діяльності СЕС регіонів, що дозволить більш повно здійснювати структурні і інфраструктурні трансформації.

Використання різних інтеграційних об'єднань та механізмів взаємодії між суб'єктами СЕС регіону є ключовим фактором для забезпечення сталого розвитку та цифрової трансформації. До них слід віднести: кластери, мультигрупу, асоціації, кооперації. Інтеграційними механізмами виступають: проєктне управління, бенчмаркінг, аутсорсинг, краудсорсинг, франчайзинг, управління на основі інтеграційних процесів, реінжиніринг. Дані форми взаємодії та інтеграційні механізми суб'єктів СЕС регіону відбуваються на ряду з такими процесами: згуртованість, інтеграція, цифровізація, структурні перетворення та забезпечують підвищення рівня життя населення регіонів.

2.3. Вектори трансформаційних зрушень та їх індикатори у розвитку соціально-економічної системи регіону в умовах техноглобалізму

Сучасні умови ведення світового господарства, а також політичні, економічні та соціальні процеси в країнах та регіонах базуються на всеохоплюючому підході, який має назву «глобалізація». Такий підхід декларує прирощення нових знань, технологій, виробництва новітньої продукції та надання нових, більш якісних послуг, в тому числі інформаційно-комунікаційних. Ці явища формують інноваційний вектор подальшого розвитку регіонів та макрорегіонів, допомагають посилити конкурентні переваги та дозволяють розробити більш адаптивні механізми відповідно глобальних викликів. Техноглобалізм виступає складовою багатьох процесів, а саме: глобалізація економіки, інноваційно-інвестиційна активність, формування новітніх організаційно-технологічних систем, інформаційний глобалізм (інформаційно-комунікаційні технології, Великі

дані, цифровізація), інноваційні процеси, інтернаціоналізація технологій, прирощення знань.

За стратегічною ціллю «Трансформація сфер життя в ефективні, сучасні та комфортні» у напрямку «18 - Цифрова економіка» у Національній економічній стратегії України до 2030 р. пропонуються такі цільові індикатори: «забезпечення здійснення цифрових підпроцесів шляхом підключення до мережі Інтернет та створення додаткових послуг у: освіті та медицині, туризмі та екології, логістично-транспортних операціях, соціально-адміністративному забезпеченні, державному управлінні, до 99 %» [58, с. 30].

Питаннями глобалізації, науково-технологічного розвитку та інноваційної спрямованості національної та регіональної економіки займалися такі вчені, як: Ахновська І. [223], Чернявська О. [224], Біла І. [225], Козаченко Р. [226], Ковтуненко К. [227], Румянцев А. [228], Чех Л. [229], Неустроєв Ю. [230], І. Томашук [231], Іляшенко Н. [232], Макаренко С. [233], Швець В. [234], Ярмач О. [235], Меркулов М., Захарченко В. [236] та ін.

Важливим фактором міжнародної конкурентоспроможності і запорукою майбутнього успіху економіки держави та її регіонів стає науково-технологічний розвиток, який, за висновками вчених, перебуває на етапі переходу від п'ятого технологічного укладу до шостого. Світ, що змінюється, перетворюється на «світ тонких технологій, де світом починають керувати машини» [237, с. 2]. Економіка під впливом вищезазначених змін має такі ознаки [238, с. 15-19]:

1. Глобалізація характеризується тим, що складові економіки (капітал, виробництво, менеджмент, ринки, праця, інформація і технології) організовані таким чином, що відбувається більш тісне співробітництво між країнами та регіонами на великій відстані, виникають інтелектуальні утворення та інноваційні кластери.

2. Економіка знань є економікою, яка виступає каталізатором інновацій, розвитку науки та технологій. Вона заснована на знаннях, що зосереджені в людському капіталі (прогрес знань розвиває цілісність

власності та підриває умови функціонування вільного ринку) [239, с. 37].

3. Інтелектуальний капітал уявляє собою нематеріальні активи, які формують знання та компетенції персоналу задля створення матеріальних та нематеріальних засобів в процесі інтелектуальної праці, що дозволяє формувати конкурентні переваги [240].

4. Цифрова трансформація призводить до трансформаційних змін в усіх сферах діяльності суспільства шляхом перегляду цифрових стратегій, моделей, операцій, маркетингового підходу, завдань, цілей шляхом впровадження цифрових технологій задля прискорення та зростання результатів [241].

5. Оперування нематеріальними благами, інформацією, взаємовідносинами надає можливостей для їх використання за умови залучення висококваліфікованого персоналу.

6. Взаємодія окремих сегментів нової економіки формує цифрові платформи для об'єднання інтересів усіх учасників ринкової системи.

Таки зміни призводять до значної кількості трансформацій за такими напрямками, як:

- домінуючі технологічні рішення як процес збору, осмислення, обробки, перетворення, доповнення даних та інформації, що у процесі дозволяє отримати нові технологічні рішення;

- нова організаційна практика підприємництва, в результаті якої відбувається зміна структури витрат під впливом нової технології певного фактору виробництва, який стає відносно дешевим і не вичерпується у перспективі; нарощувати прибутки завдяки зменшенню вартості капіталу. Отже, формується відповідна організаційно-технологічна практика ведення господарської діяльності. Розповсюдження сучасних технологій адаптує під них ринкові умови та новітні види підприємництва, які замінюють існуючі і створюють теорії ефективності. Суть цієї теорії полягає у тому, що крива пропозиції має негативний нахил: граничні витрати прагнуть до нуля на значних інтервалах, а крива попиту - позитивний нахил: гранична корисність

збільшується по мірі зростання кількості учасників споживання благ [242];

- управління економічною діяльністю, як збір, обробка, аналіз інформації, статистичних даних, науково-технічної документації, що необхідно для вирішення управлінських питань щодо більш ефективного здійснення економічної діяльності;

- соціальні інститути як макроструктура суспільства, яка здійснюють координацію, визначення сфер відповідальності, делегування повноважень та встановлюють субординацію між суб'єктами або структурами;

- поведінка людей як взаємодія із зовнішнім оточенням у різних ситуаціях.

Вищезазначене викликало появу такого феномену глобальної економіки як техноглобалізм – процес глобалізації, який розповсюджується на сферу інноваційних технологій. Він відображає циклічність змін технологічних укладів як в територіальному, так і у часовому вимірюванні. Мається на увазі, що нові виробничо-технічні та організаційно-технологічні системи, які розробляються провідними країнами світу, потрапляють на периферію світового господарства і можуть використовуватися в країнах, що розвиваються. Техноглобалізм набув рис системності та перетворився на імператив економічної політики всіх провідних держав світу [243, с. 168].

Пояснити вищезазначене можливо таким чином:

- по-перше, сьогодні вже є ознаки формування суперінтелектуального суспільства – «Суспільства 5,0», яке розширює «Індустрію 4.0» та в якому техніко-технологічні інновації займають первісну шаблю забезпечення сталого розвитку з одночасним вирішенням соціально-етичних питань. Складовою суперінтелектуального суспільства стає смарт - промисловість, як концепція державної промислової політики на основі інтегрованих виробничих систем та співробітництва з науковими установами і органами влади [244, с. 13-15].

- по-друге, європейські та світові фінансові установи будують свою політику на основі технологічних змін як безпелеяційної складової подальшого розвитку підприємницьких структур та регіонів [245, с. 14].

Щодо вітчизняної бізнес-моделі, то вона, нажаль, є переважно локального рівня. Так, українські виробничі підприємства в рази відстають від європейських підприємств, частка технологічно розвиненої продукції – в 4-5 разів, енерго- і ресурсо- ефективність – у 10 разів. У розвинених країнах приріст ВВП у розрізі нових технологій становить 60-90%, на відміну від України - 0,7% [244]. У зв'язку з цим актуалізується задача теоретичних основ функціонування векторів, які визначають умови розвитку підприємництва на засадах техноглобалізму.

Сучасна світова економіка в умовах техноглобалізму вимагає постійного аналізу стану розвитку кожної країни та її регіонів. Це дозволяє сформулювати уявлення про загальний рівень і стан світової економіки, що, в свою чергу, дозволяє вирішувати низку глобальних та національних проблем. Розглянемо ключові аспекти розвитку соціально-економічного потенціалу, а саме:

1. Аналіз стану розвитку кожного регіону: необхідність постійного моніторингу економічних, соціальних та технологічних змін для формування актуальної стратегії розвитку.

2. Державна стратегія розвитку: визначення напрямків і пріоритетів розвитку соціально-економічного потенціалу країни для розробки ефективного плану загальнодержавних заходів.

3. Імплементация міжнародного досвіду: вивчення і впровадження кращих практик з країн з розвинутою економікою для підвищення ефективності національної та регіональної політики.

Для ефективного соціально-економічного потенціалу України необхідно: регулярно аналізувати та оцінювати стан розвитку економіки в контексті світових тенденцій; визначити стратегічні напрямки розвитку та розробляти комплексні плани заходів; впроваджувати кращі міжнародні практики та адаптувати їх до національних/регіональних умов. Розглянемо місце України у світових рейтингах (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Місце України у світових рейтингах за 2015-2020 рр.*

Роки	Місце України у рейтингах	Країни (фрагмент) у 2020 р.	Рейтинг	Кількість країн за 2020 р.	Тенденція змін у світових рейтингах за 2015-2020 рр.
Рейтинг процвітання					
2015	70	Данія	1		<p>■ Рейтинг процвітання</p>
2016	167	Гаяна	91		
2017	112	<i>Україна</i>	92		
2018	99	Сальвадор	93		
2019	96	Південний Судан	167		
2020	92			167	
Глобальний індекс інновацій					
2015	64	Швейцарія	1		<p>■ Глобальний індекс інновацій</p>
2016	56	Таїланд	44		
2017	60	<i>Україна</i>	45		
2018	43	Румунія	46		
2019	47	Ємен	131		
2020	48			131	
Європейський рейтинг відкритості даних					
2015	-	Данія	1		<p>■ Європейський рейтинг відкритості даних</p>
2016	-	Швеція	16		
2017	-	<i>Україна</i>	17		
2018	-	Хорватія	18		
2019	-	Ліхтенштейн	35		
2020	17			35	
Світовий рейтинг володіння англійською мовою					
2015	34	Нідерланди	1		<p>■ Світовий рейтинг володіння англійською мовою</p>
2016	41	Афганістан	43		
2017	47	<i>Україна</i>	44		
2018	43	Макао	45		
2019	48	Таджикистан	100		
2020	64			100	
Міжнародний рейтинг кібербезпеки					
2015	-	Греція	1		<p>■ Міжнародний рейтинг кібербезпеки</p>
2016	-	Португалія	24		
2017	-	<i>Україна</i>	25		
2018	29	Австрія	26		
2019	-	Південний Судан	160		
2020	25			160	

Продовження табл. 2.6

Світовий рейтинг щастя				
2015	111	Фінляндія	1	
2016	123	Намібія	122	
2017	132	Україна	123	
2018	138	Ліберія	124	
2019	133	Афганістан	152	
2020	123			152

Рейтинг економічної свободи у світі				
2015	128	Гонконг	1	
2016	135	Туніс	129	
2017	149	Україна	131	
2018	134	Таджикистан	132	
2019	135	Венесуела	162	
2020	131			162

*Складено автором на основі [246]

Отже, економічна та політична нестабільність в Україні достатньо впливає на її позицію в міжнародних рейтингах. У зазначений період часу позиції України в різних міжнародних рейтингах коливались, що свідчить про непослідовність у розвитку країни.

У 2020 р. Україна потрапила до Європейського рейтингу відкритості даних, посівши 17 місце серед 35 країн, що розвиваються. Це досягнення відзначило зусилля України в сфері розвитку відкритих даних та прозорості. Україна набрала 2180 з 2600 можливих балів, де розподіл був наступним:

- політика держави у розрізі відповідності законодавчих ініціатив європейським стандартам та стратегіям розвитку відкритих даних (554 бал.);
- державний єдиний реєстр відкритих даних (569 бал.);
- прояв та вплив реєстру відкритих даних у соціально-економічній та екологічній сферах (550 бал.);
- опубліковані дані у реєстрі та їх якість (492 бал.).

Цей рейтинг відображає прогрес, досягнутий Україною у впровадженні політики відкритих даних, розвитку інфраструктури для використання

відкритих даних для створення соціально-економічного впливу.

З 2018 р. Україна почала фігурувати в рейтингу захисту даних та кібербезпеки, який ввела Академія електронного урядування Естонії. В ньому висвітлюються законодавчі акти багатьох країн в сфері захисту даних та кібербезпеки, а також можливість боротьби із кіберзлочинністю, де Україна у 2018 р. посіла 29 місце з поміж 160 країн та піднялась на 25 місце у 2020 р.

Основні ключові аспекти, які враховуються у рейтингу:

- законодавство в сфері кібербезпеки (наявність і ефективність законодавчих актів, спрямованих на захист інформаційних систем та даних;
- забезпечення захисту послуг (механізм та інфраструктура, що забезпечують кібербезпеку державних та приватних послуг);
- захист персональних даних (політика і практики щодо захисту персональних даних громадян);
- заходи з реагування на кібератаки (способи і швидкість реагування на кіберзагрози та атаки);
- боротьба з кіберзлочинністю (законодавчі та практичні заходи з протидії кіберзлочинам).

У рейтингу щастя Україна за останні роки опустилась, що відображає загальні тенденції щодо добробуту і задоволення життям серед населення. До основних критеріїв рейтингу щастя відносяться такі:

- рівень ВВП на душу населення (високий рівень ВВП зазвичай корелює з вищим рівнем щастя завдяки більшій економічній стабільності та добробуту);
- очікувана тривалість життя (здоров'я та довголіття є важливими чинникам, які впливають на загальне задоволення життям);
- рівень корупції (низький рівень корупції сприяє довірі до уряду та справедливості в суспільстві);
- зайнятість (високий рівень зайнятості та стабільно і на ринку праці сприяють економічному добробуту та психологічному комфорту);

- рівень довіри в суспільстві (високий рівень соціальної довіри сприяє стабільності та кооперації серед громадян);

- наявність громадських свобод (суспільства, де громадяни мають більше свободи в особистому та професійному житті, зазвичай мають вищий рівень щастя).

Зниження позиції України в рейтингу щасті може бути пов'язане з кількома факторами, такими як економічні труднощі, політична нестабільність, військові дії, а також рівень корупції та недостатня довіра суспільства. У 2020 р. Україна показала покращення в світовому рейтингу володіння англійською мовою, піднявшись на 44 місце зі 100, що відповідає середньому рівню. Фактори, що впливають на рівень володіння англійською мовою:

- освітня система (якість англійської мови в школах та ЗВО);
- доступ до ресурсів (можливості для вивчення англійської мови через онлайн-платформи, курси, бібліотеки);
- мотивація населення (зацікавленість громадян у вивченні англійської мови з метою покращення кар'єрних перспектив або особистого розвитку);
- міжнародні зв'язки (взаємодія з англійськими країнами через бізнес, туризм, культурні та освітні програми).

Подальше покращення позицій України в рейтингу володіння англійською мовою можливе за умови продовження реформ в освітній сфері, збільшення доступу до якісних ресурсів для вивчення мови та підвищення мотивації населення до опанування англійської.

Україна показала поступовий прогрес у глобальному рейтингу інновацій, відображаючи зусилля, спрямовані на покращення інноваційного потенціалу країни. Основні фактори, що впливають на позиції в глобальному рейтингу інновацій такі:

- дослідницька інфраструктура (наявність розвинених науково-дослідницьких інститутів та університетів);
- інвестиції в дослідження та розробки (обсяг фінансування науково-

дослідницьких проєктів з боку держави та приватного сектору);

- розвиток технологій (впровадження нових технологій та інновацій в економіці та суспільстві);

- освітня система (якість освіти, особливо в галузях науки, техніки, інженерії та математики);

- співпраця між науковими установами та бізнесом (ефективні партнерства для комерціалізації наукових розробок);

- підтримка стартапів (державні програми та інфраструктури для підтримки підприємництва та інноваційних компаній).

Підвищення України в цьому індексі у 2020 р. до 45 місця зі 131 свідчить про означений прогрес у розвитку інноваційної екосистеми.

Наша країна зазнала значного зниження в рейтингу економічної свободи у 2017 р., але згодом показала покращення. Критерії, що враховуються при оцінюванні економічної свободи є такі:

- монетарна політика (стабільність валюти, інфляція та інші аспекти, що впливають на цінову стабільність);

- відсутність обмежень у міжнародній торгівлі (відкритість економіки для міжнародної торгівлі, тарифи та нетарифні бар'єри);

- розмір уряду (вплив уряду на економіку через державні витрати, податки та інші інструменти регулювання);

- правова система та захист прав власності (ефективність судової системи, захист прав власності та ступінь корупції);

- регулювання бізнесу, праці та кредитів (легкість відкриття та ведення бізнесу, регулювання ринку праці та фінансових послуг).

Падіння України в рейтингу економічної свободи у 2017 р. на 149 місце свідчить про серйозні економічні та політичні виклики, з якими країна стикнулася, включаючи нестабільність у монетарній політиці, обмеження в торгівлі та регуляторні проблеми. Поліпшення позиції до 131 місця у 2020 р. вказує на певні позитивні зміни, такі як реформування економіки, стабілізація фінансової системи та зниження впливу держави на економіку.

У зв'язку з вищезазначеним, актуалізується задача теоретичних основ функціонування векторів, які визначають умови розвитку підприємництва на засадах техноглобалізму.

Сукупність векторів, які формують ці умови, доцільно об'єднати у дві групи за характером їх виникнення та впливу на умови розвитку високотехнологічного сектора у країні та її регіонах:

- перша група: екзогенні - вектори зовнішнього середовища (А);
- друга група: ендегенні – вектори внутрішнього середовища (Б).

А. До векторів першої групи слід віднести такі, як:

І. Структурна трансформація на світовому ринку інноваційних технологій як новітні прояви глобалізації. Як свідчить аналіз основних тенденцій розвитку світової економіки, цим процесам притаманні ознаки глобальної турбулентності. Відбувається зміна лідерів на арені світового економічного розвитку: емерджентні економіки таких країн як Китай, Індія, Індонезія, Бразилія, Мексика, Туреччина, які впевнено витісняють з лідерських позицій розвинені країни G7 (США, Німеччина, Японія, Великобританія, Франція, Італія, Канада) [247, с. 51-62]. Вищенаведене можна підтвердити відносним показником порівняння сукупного економічного потенціалу країн G7 за 1995, 2015 та 2040 рр. [248, с. 4]:

Рік	Факт/прогноз	Показник
1995 р.	Факт	$СЕП_{G7} : СЕП_{E7} > 2;$
2015 р.	Факт	$СЕП_{G7} : СЕП_{E7} \approx 1;$
2040 р.	Прогноз	$СЕП_{E7} : СЕП_{G7} > 2.$

Отже, зазначені вище країни світової економіки виборюють своє право на контроль сфери матеріального виробництва та ключові виробничі технології [249, с. 14-22].

Сьогодні означено декількома основними трендами науково-технологічної динаміки:

- 1) посилення конвергенції технологій;
- 2) зростання дифузії високих технологій в промисловості;

3) підвищення впливу нових технологій на управління, що стимулює формування гнучких мережевих структур [249].

Частка високо - та середньо-технологічного секторів у виробництві промислової продукції у 2016 р. складала відповідно у: Швейцарії 14,6% та 21,3%; Ізраїлі – 38,0% та 12,6%; Південній Кореї – 21,0% та 33,4%; Німеччині – 3,7% та 28,0%; Чехії – 4,2% та 42,0%; Україні тільки 2,9% та 10,9% [244].

Деркач Т. підкреслює: «наукові засади моделювання механізму регіонального розподілу виробничо-промислового сектора регіональної економіки засновані на територіальному самовідтворенні населення й регіональну організацію» [165, с. 123].

II. Трансформаційні зрушення з позиції перерозподілу ресурсів в СЕС регіону в результаті розвитку кіберфізичних систем, тобто, інтелектуальних мереж із набором фізичних компонентів (устаткування, датчиків, машин, сенсорів), обчислювальних програмних алгоритмів та набором технологій (цифрових та фізичних) [253, с. 14; 252, с. 66].

Розумність та інтелектуальність нової промисловості безумовно впливають на різні сфери господарської діяльності, а особливо на ті, які більш пристосовані до цифровізації виробництва й організаційно-управлінських змін та відповідають їх техніко-технологічними характеристиками. Багато країн вже визначають частку цифрової економіки у ВВП, яка може складати аж до 15% (за прогнозами аналітиків у 2030 р. зросте до 60%). Питома вага цифровізації в Україні зараз дорівнює приблизно 4%. Як зазначають експерти, ефективність від впровадження цифрової трансформації усіх сфер діяльності протягом останніх 5 років становить 20% ВВП, а ROI інвестицій в її економіку сягає 500% [254].

Як стверджують представники компанії McKinsey від 80 до 100% обробної промисловості світу до 2025 р. буде здійснено завдяки технологіями IoT (промислового Інтернету речей), що дозволить знизити операційні витрати на 2,5-5% від загального обсягу [255, с. 55]. Це стосується таких сфер: металургійне виробництво, машинобудування, харчова та

хімічна промисловість, енергетика, сільське господарство, транспорту та інших галузей економіки, які є бюджетоутворюючими і формують дві третини ВВП світу [256].

Спеціалісти компанії «General Electric Co» прогнозують поширення мереж IoT Так, у 2030 р. IoT може призвести до приросту:

- ВВП світу на 15 трлн. дол. відповідно до постійних цін 2005 р., що еквівалентно обсягам економіки США на сьогодні;

- середніх доходів на душу населення на 20% від оптимального значення (без урахування промислового Інтернету) [257, с. 29-30].

Слід зазначити, що у світі цифрова економіка набула глобального масштабу. Вже сьогодні її оцінюють у 3 трлн. дол. Дев'ять компаній, а саме: Apple, Google, Facebook, Amazon, Microsoft, Baidu, Alibaba, JD.com, Tencent, застосовуючи її, виробляють 90% свого доходу та прибутку [258].

Такі трансформації мають як позитивні, так і негативні наслідки сучасної світової економіки щодо перерозподілу ресурсів [259] (табл. 2.7-2.8).

Таблиця 2.7

Трансформаційні зрушення в частині нового перерозподілу ресурсного забезпечення сучасної світової економіки під впливом промислового Інтернету речей (позитивний сценарій)*

Тип зрушень	Сутність зрушень
Поява цифрових копій речей та процесів	До характеристик цифрових копій речей та процесів відносять: - відсутність/незначущість витрат; - швидкість передачі в будь-яку точку планети; - точність відтворення оригіналу. Це дозволяє створити достаток там, де існував дефіцит, не тільки на споживчі товари, але й на засоби виробництва
Становлення нової ери автоматизації	Запровадження робототехніки та штучного інтелекту (ШІ): сучасні комп'ютери наближуються до людських можливостей або надають більш якісні видах робіт/послуг. За даними компанії Frost&Sullivan, світовий ринок роботів у 2022 р. порівняно з 2017 р., тобто за період 2018-2022 рр. зріс у 83 рази і досяг рівня 120 млн. дол. Frost&Sullivan [260]
Промисловий Інтернет речей	На основі Інтернету речей на смарт-підприємствах створюється безпечна комп'ютерна мережа, яка забезпечує:

Продовження табл. 2.7

	<ul style="list-style-type: none"> - смарт-технічну підготовку виробництва: оптимізацію ресурсних потоків, он-лайн контроль і облік складського господарства та використання машин; - налаштування та запуск устаткування: застосування кіберфізичних систем для запуску виробничої техніки та устаткування для продукування товарів, виробів; - функціонування самокерованих транспортних засобів: транспортно-логістичне забезпечення внутрішніх виробничих процесів із створенням логістичних маршрутів; - обслуговування та ремонт на базі розумних технологій: відслідкування устаткування і машин, виявлення необхідного обслуговування, зменшення простоїв господарського обладнання; - розробка системи якості виробництва продукції/послуг: виявлення відповідності зазначених параметрів продукції, що виготовляються, встановленим вимогам; - контроль здоров'я та охорони праці кадрів: он-лайн моніторинг, виявлення та попередження небезпечної ситуації для кадрів [264]
Великі дані	<p>Поява «Великих даних» як сучасних технологій, які виникають задля отримання переваг у вигляді економічної вигоди завдяки обробці великої кількості інформації за допомогою надійного та швидкісного програмного продукту [265; 266].</p> <p>Просунута аналітика (англ. Advanced analysis) відіграє важливу роль у прийнятті стратегічних рішень для розвитку цифрових платформ у СЕС регіону. До неї слід віднести: застосування методів ШІ; оцінку ефективності діяльності підприємств, структуровано орієнтований підхід до аналізу об'єктів; аналіз та оцінювання суб'єктів економіки; прогнозування майбутніх трендів; алгоритми для пошуку рішень [267].</p> <p>Використання такого інструментарію дозволяє більш глибоко занурюватись в інформаційні потоки у реальному часу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - про виробничі процеси, що дозволяє виявити та оптимізувати технологічні операції, технічне обслуговування за фактичним станом об'єкта, виробничі запаси, виготовлення устаткування за потребами даного виробництва; - між суб'єктами підприємницької діяльності та дистриб'юторами з метою оптимізації товарних потоків, створення умов для підвищення доступності продуктів/сировини і без необхідності формувати запаси
Хмарні технології	<p>Хмарні технології відіграють ключову роль у розвитку цифрових платформ, особливо в контексті СЕС регіону. Забезпечують масштабованість, безпеку та ефективність управління даними. Основним компонентами хмарних технологій є: модель зберігання інформації, де дані розподіляються між логічними пулами, а збереження відбувається на декількох серверах; е-інфраструктура, як середовище, отримання, зберігання, управління даними; візуалізація даних; обчислювані потужності [268, с. 55].</p>

Продовження табл. 2.7

	<p>Хмарні технології значно розширюють можливості дослідників, забезпечуючи віддалений доступ до потужних обчислювальних ресурсів та великих обсягів даних.</p> <p>Впровадженням даних технологій є мета - економія ресурсів на створення і утримання власної е-інфраструктури та її технічне обслуговування за рахунок зниження витрат на обладнання в результаті використання зовнішніх комп'ютерних потужностей, об'єднаних в «хмару».</p> <p>Формування глобальних цифрових платформ завдяки інтенсивному розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з метою якісної активності участі всіх суб'єктів (підприємств, постачальників, дистриб'юторів, споживачів) як ланцюгах створення доданої вартості та логістичних ланцюгах</p>
<p>Покращення екологічного стану навколишнього середовища за рахунок екологічних ІКТ стратегій</p>	<p>До сучасних екологічних стратегій ІКТ-сектору можна віднести:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення глобальної емісії CO_{2e}, що дозволяє перевищувати його власну емісію у 7 разів [269]; - забезпечення економії електроенергії в рік на 4,2 млрд. МВт-год. - економія води у 80 млрд. л на рік [270]

* Джерело: узагальнення автора на основі [259-270]

Таблиця 2.8

Трансформаційні зрушення в частині нового перерозподілу ресурсного забезпечення сучасної світової економіки під впливом промислового Інтернету речей (негативний сценарій)*

Тип зрушень	Сутність зрушень
<p>Перехід від праці до капіталу</p>	<p>У різних галузях та індустріях європейських країн простежується постійне зменшення частки людської праці в формуванні статей валової доданої вартості на ряду з постійним підвищенням частки капіталу [271, с. 61]</p>
<p>Загострення проблем, пов'язаних з ризиками безпеки, конфіденційності та інтелектуальної власності</p>	<p>Зазначені проблеми проявляються для:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) суспільства: у згортанні демократії; б) людей: у використанні «великих даних» для маніпулювання поведінкою людей, недоторканності приватного життя, захисту особистої та сімейної таємниць; в) підприємства: у запобіганні витоку даних і підтримання їх цілісності, захисті інтелектуальної власності [272, с. 105, 106]
<p>Зростання обсягів електронних відходів, що</p>	<p>Ця проблема виникає з широким використанням електронних пристроїв. Кількість е-відходів швидко зростає через такі фактори, як:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Швидке оновлення технологій. 2. Зменшення термінів служби пристроїв.

Продовження табл. 2.8

потребують утилізації	3. Зростання використання електроніки в побуті та промисловості. 4. Втрата цінних ресурсів (метали).
Загострення проблем у сферах зайнятості	<p>Зміни відбуваються у формуванні глобальної робочої сили. Так, до 2030р. до 375 млн. працівників змінять професії (що складає приблизно 14%) [273].</p> <p>Процес автоматизації та цифрової трансформації посилює соціально-економічну нерівність. У цьому контексті основні виклики включають: фактори зростання нерівності (концентрація багатства, попит на висококваліфіковану робочу силу, замінність праці автоматизацією, географічним розривом) [274, с.3].</p> <p>Автоматизація найбільше впливає на низько кваліфікованих працівників, які виконують рутинні та повторювані завдання. Здійснюється вплив автоматизації на ринок праці шляхом: витіснення працівників із простими завданнями (касири, оператори), змінами праці машинами (дослідження «McKinsey Global Institute», показало, що 50% робочих завдань піддаються автоматизації) [272, с. 2].</p> <p>Високим попитом буде користуватись STEM-персонал, тобто ті працівники, яким притаманні творчі завдання, розробка програмного забезпечення та ІТ-спеціалісти, вдосконалення кіберфізичних систем, маючи, а також нарощення нетехнічних компетенцій (знання іноземних мов, проектування та управління, team belding, вміння знаходити компроміси та вирішувати конфлікти) [274, с. 9]</p>

*Джерело: узагальнення автора на основі [260-274]

Подальший розвиток розумної промисловості стикається з ризиками для будь-якої країни, які можливо віднести до чотирьох груп:

1. Технологічні: дуже низький рівень індексу впровадження цифрових змін (варіює в діапазоні «0-12») та описує доступність таких цифрових технологій для підприємництва, а саме:

- 1) розробка веб-сайту;
- 2) впровадження веб-сайту за технічним стандартами;
- 3) розповсюдження соціальних та інформаційних даних;
- 4) система управління - ERP;
- 5) система управління взаємовідносинами - CRM;
- 6) інформаційний електронний обмін даними;
- 7) нарощення е-комерції (1% від загального обороту);
- 8) Інтернет продажі на основі ланцюга «бізнес для споживача» (B2C)

(10% від загального обсягу Інтернет продажів);

9) забезпечення Інтернетом (бажано більш ніж для 50% зайнятих);

10) залучення додаткових спеціалістів з ICT;

11) всебічний доступ до широкопasmового Інтернету (не менш 30 мбіт/с і);

12) використання мобільних Інтернет-пристроїв (20% зайнятих).

До основних причин вищезазначеного можна віднести:

1) недостатню надійність бездротових мереж;

2) високу вартість дротових мереж;

3) недостатній рівень розвиненості інфраструктури комп'ютерних мереж не тільки конкретного підприємства, але й між логістичними ланцюгами товарних ринків, тобто між підприємствами та постачальниками сировини або збуту готової продукції;

4) відсутність або віддаленість інфраструктури комп'ютерних систем в рамках Інтернету речей на основі спеціальних ліній зв'язку, що забезпечує постійний доступ до даних між комп'ютерними системами і виробничими машинами;

5) проблему взаємодії різних систем Інтернету Речей шляхом відкритих стандартів і створення цифрових платформ;

6) створення умов для зберігання та опрацювання даних з подальшою швидкістю та зниженням вартості передачі інформації на короткі так довгі відстані;

7) вирішення проблем зміни технічних характеристик, що впливає на вартість пристроїв, необхідних для IoT (мікромеханічних систем, датчиків, сенсорів радіочастотної ідентифікації, джерел для їх живлення [274, 275].

2. Економічні:

1) значні витрати на накопичення, реновацію, придбання фізичного капіталу, цифрових матеріальних (маршрутизатори, сервери, принтери та інші фізичні пристрої в комплекті з відповідними електронними програмами) та нематеріальних (авторські права на дизайн, який залучає більшу кількість

користувачів і підвищує їх цифровий досвід; веб-сайти; «ноу-хау» у цифровій поведінці користувачів, застосуванні просунутої аналітики, аналізі «великих даних»; бонусів та грошових винагород за використання програмних продуктів; цифрові бренди) активів, які відповідають сучасним техніко-технологічним вимогам IoT;

2) забезпечення фінансуванні грантів та проєктів смарт-виробництва в комплексі із дослідженнями розробників, об'єднанням постачальників, дистриб'юторів, споживачів у екосистему, з урахуванням забезпечення належного зростання продуктивності праці [275].

3. Соціально-психологічні:

1) дефіцит висококваліфікованої робочої сили. Спеціалісти компанії «McKinsey Global Institute» відмічають дефіцит працівників із вищою освітою у 2020 р., що становить до 20% від потреб роботодавців [276, с. 102];

2) необхідність нових компетенцій і нової підготовки кадрів для ринку цифрових вакансій за такими спеціальностями, як: конструктор робототехніки, менеджер з налагодження комп'ютерних мереж, спеціалістів у сфері обробки Великих даних та аналітики, інженер системи безпеки комп'ютерних мереж [277, с. 21-22];

3) існують стійкі організаційні рутини, які складають колективну пам'ять підприємства та знижують витрати та прийняття рішень у звичайних умовах [140, с. 138-188];

4) опір нововведенням;

5) страх невизначеності.

4. Інституційні:

1) виникає явний когнітивний дисонанс, який потребує перегляду усталених поведінкових шаблонів, зумовлений новим баченням ІКТ-інфраструктури як стратегічної інвестиції [278, с. 52-53];

2) існує необхідність переходу від відкритості IoT у системі глобальних зв'язків сумнівної якості, які формуються під впливом політичних рішень, до ефективного співробітництва в системі регіональних,

міжрегіональних соціально-економічних відносин, де політично-правовий фактор підпадає під контроль [278].

Перехід України до розумного цифрового майбутнього за готовністю практично не можливий, хоча це доволі актуально. За оцінками експертів, наша країна має доволі розвинуту стартап-екосистему, яка тільки виникає. Стартап-ринок України, за експертизи даними, віднесено до групи «Ринки ранньої стадії», хоча більшість європейських країн знаходяться в третій групі «Зрілі ринки» [279].

Роблячи проміжний висновок у власному дослідженні електронного бізнесу, Вербівська Л. констатує: «незважаючи на постійне вдосконалення законодавчих актів у сфері підприємництва на основі використання новітніх технологій, ІКТ, становлення цифрової економіки, виникають системні проблемні питання у інституційному забезпеченні процесів цифровізації» [280, с. 204].

В Україні використовують такі види цифрових технологій, як:

- хмарні технології з елементами штучного інтелекту: технології розподіленої обробки цифрових даних, за допомогою яких комп'ютерні ресурси надаються інтернет-користувачу як онлайн-сервіс - 59 найменувань;
- системи допомоги в прийнятті рішень – 45 найменувань;
- розумні датчики (ІОТ) – 48 найменувань;
- Кайдзен технологія - система постійних поліпшень – 48 найменувань;
- роботи - програмні або апаратні – 20 найменувань;
- блокчейн - технологія ланцюгів блоків, яка може бути поширена на будь-які взаємозв'язані інформаційні блоки – 5 найменувань;
- 3D – 11 найменувань [281].

III. Інтенсифікація трансферу та обміну технологіями як процес передачі технологій, знань, методів. Світовий науковий простір входить у єдину науково-дослідну мережу, яка включає в себе реалізацію дослідницьких завдань у процесі проведення наукових розробок. Тобто, сукупність установ, які займаються науковими розробками слід об'єднати в

одну систему. У дану систему будуть входити країни з високим рівнем ВВП на душу населення, а також країни, що розвиваються. Дані положення затверджуються на державному рівні шляхом впровадження програми розвитку науки та технологій, що безумовно, є ключовою конкурентною перевагою.

Шульц С. визначає: «потенціал модернізації промислово-орієнтованого регіону – це інтеграція природно-ресурсних, інвестиційно-фінансових, інституційно-організаційних, інноваційних, екологічних умов впровадження змін (технологічних, організаційних, структурних) у розвиток промисловості» [282, с. 13].

Вивчаючи концептуальні моделі трансферу технологій, важливо розуміти які завдання ставила кожна з цих моделей провадження трансферу технологій (табл. 2.9) [284].

Таблиця 2.9

Еволюція концептуальних моделей трансферу технологій
кінець XX ст. - початок XXI ст.*

Назва моделі	Час	Основна ідея моделі
Трансфер конструкцій	Середина 1990-х рр.	Передавання конструкцій повинно супроводжувати саму технологію для її ефективного трансферу. Це стосується креслення і специфікації інструментів
Трансфер потенціалу	Середина 1990-х рр.	Передавання знань повинно надавати можливість одержувачам конструювати і виробляти нові технології самостійно
Ситуаційне співробітництво	Початок 2000-х рр.	Знання повинні суб'єктивно перетворюватись їхніми одержувачами, а не просто бути переданими
Трансфер матеріалу	Початок 2000-х рр.	Передбачає просте передавання нових матеріалів, машин, насіння, інструментів, а також методів, пов'язаних з їх використанням
Зміна ролей	Початок 2009-х рр.	Завданням є стимулювання створення інновацій
Трансфер технологій на засадах створення підприємств	Початок 2009-х рр.	Ґрунтується на концепції відкритих інновацій та парадигмальних засадах сучасного трансферу технологій з університетів у бізнес-середовище

*Джерело: узагальнено автором на основі [284, с. 44, 162-164]

Процес трансферу технологій ускладнюється через недостатню компетентність підприємств у питаннях придбання технологій та труднощі розробників зі збутом своїх інноваційних продуктів. Світова практика демонструє, що створення науково-виробничих та дослідницьких об'єднань і центрів є ефективним рішенням для оптимізації цього процесу [285]. Роль науково-виробничих об'єднань та центрів трансферу технологій полягає у виконанні таких функцій: посередництво між наукою та бізнесом (налагодження співпраці між розробниками технологій та замовниками); консалтинг та підтримка (консультації щодо різних аспектів трансферу технологій); освіта та тренінг (обізнаність та компетентність учасників ринку у сфері інновацій та технологічного розвитку). В Україні забезпечують трансфер технологій такі структури, як: міжрегіональна мережа трансферу технологій та регіональні центри трансферу знань і технологій.

Важливими постають питання співробітництва України з країнами ЄС, що дозволяє отримати досвід техніко-технологічної модернізації виробництв за рахунок оволодіння новітніми наукомісткими технологіями. Наша країна, набуває статусу повноцінного учасника інноваційного процесу поряд із іншими країнами та країнами ЄС, і з часом стане експортером технологічного устаткування та інноваційних технологій. Євроінтеграційним вектором розвитку України є достатній інноваційний потенціал ЄС, який виступає основним мотиваційним чинником подальших наукових пошуків.

Сучасна політика ЄС у сфері наукових досліджень та розвитку технологій спрямована на збільшення інвестицій у науково-дослідну сферу та розширення міжнародної співпраці. ЄС реалізує свою науково-дослідну політику через рамкові програми, які є інструментом фінансування досліджень та інновацій. До рамкових програм ЄС в Україні відносяться Горизонт Європа, яка передбачає значне збільшення фінансування наукових досліджень і інновацій, а також акцентує увагу на розширенні міжнародної співпраці. На сьогодні з ЄС також функціонують 8 програм.

Україна взаємодіє також з мережею трансферу технологій Європи

(EEN), що функціонує через створення Консорціуму EEN-Україна та координатора - Українського фонду підтримки підприємництва.

Налагодження довгострокових наукових відносин з європейськими мережами (RTTN, RCTT) дозволяє науковцям та науковим колективам вихід на інші світові ринки. Об'єднання української мережі з європейською дозволяє встановити ефективні зв'язки з просування ідей, інновацій, високотехнологічної продукції, технологій [286].

IV. Поява платформових технологій як комунікаційних засобів та розподільчих обчислень. Передумовою їх створення є наявність багатосторонніх ринків. Вони широко використовувались при створенні таких мереж трансферу технологій, як:

- європейська мережа підтримки підприємництва (англ. Enterprise Europe Network), центрами якої є регіональні організації або консорціуми з профільних регіональних організацій, що надають послуги з трансферу технологій;

- мережа технологічних брокерів (Association of University Technology Managers, Alliance of Technology Transfer Professional), яка об'єднує професіоналів у сфері трансферу технологій;

- спеціалізовані мережі трансферу технологій: мережа центрів підтримки технологій та інновацій (англ. WIPO TICS);

- мережа трансферу зелених технологій (англ. WIPO GREEN), які створюються як спеціальні проекти;

- технологічні маркетплейси, що реалізують інструмент відкритих інновацій та об'єднують замовників/провайдерів технологічних рішень [287].

Технологічна платформа - це інструмент, у якому структуровано інтереси різних сторін на конкретних галузевих напрямках. Його основною метою є визначення уніфікованого підходу у поєднанні основних економічних, технологічних і соціальних викликів, які є життєво важливими для майбутнього за ознаками європейської конкурентоспроможності та економічного зростання. Основною місією створення технологічних

платформ є поєднання інтересів промисловості й дослідницького сектору з інтересами інноваційних та споживчих структур із метою узгодження національних та загальноєвропейських планів розвитку певних секторів промисловості й економіки задля нарощування науково-технологічного та промислового потенціалу.

V. Венчурне фінансування як стимулювання використання техніко-технологічних винаходів. Досвід розвинутих європейських держав демонструє один із засобів нарощення інвестиційних ресурсів - венчурне фінансування наукових досліджень через венчурні фонди, які фінансують науку своїми коштами (придбання акцій фірми-реципієнта).

Об'єкту фінансування та інвестування не потрібно надавати заставу, що є перевагою венчурного фінансування, а також йому не потрібно сплачувати відсотки інвестору на відміну від банківських кредитів [288].

VI. Концепція Відкритої науки (Open Science) та створення Європейської хмари відкритої науки як віртуального майданчику, який діє у співпраці з положеннями Відкритої науки, як концепції [289; 290]. Дане поєднання, об'єднує багату кількість дослідницьких інфраструктур країн Європи та інших країн світу в єдиний науковий простір. У цьому просторі усі члени даного об'єднання або одиничні дослідницькі інфраструктури, буде мають доступ європейських наукових робіт із наданням дослідникам-учасникам доступ до віртуального середовища для обробки даних із наданням усіх відповідних сервісів:

- ресурси, які надають доступ до наукових даних, інформація про дослідницькі інфраструктури та доступні послуги е-інфраструктур;
- база даних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і дисертацій України (бібліографічна інформація, виконанні дослідження);
- дослідницькі інфраструктури в рамках програм «Горизонт Європа»;
- каталоги послуг е-інфраструктур (державна науково-технічна бібліотека надає доступ до баз даних (Scopus, Web of science)).

Єврокомісія розглядає імплементацію EOSC як проєкту в межах рамкових програм Horizon 2020 та Horizon Europe 2021-2027.

Б. Вектори другої групи розвитку регіонів та макрорегіонів на засадах техноглобалізму (ендогенні) доцільно розглядати за шістьма напрямками (рис. 2.12):

- стан розвитку нормативно-правових інститутів України;
- інноваційний кадровий потенціал;
- бізнес-середовище;
- інноваційна інфраструктура;
- фінансове середовище;
- стан використання прав на об'єкти інтелектуальної власності.

На даному рисунку визначено блоки та наведено вектори розвитку країни та її регіонів на засадах техноглобалізму.

Оцінити вплив кожного вектора на розвиток СЕС регіону на засадах техноглобалізму можна за допомогою певних індикаторів використовуючи такі методи, як: експертний (блок 1) та статистичний (блоки 2-6) (табл. 2.10).

У таблиці 2.10 визначено чинники, що формують умови розвитку СЕС, наведено категорії показників та ретельно розписані індикатори, які наочно демонструють соціально-економічний стан регіонів. В процесі оцінки чинники внутрішнього середовища формують умови стану та розвитку інноваційних технологій в Україні.

Отже, для оцінки чинників внутрішнього середовища, які впливають на формування та розвиток СЕС регіону на засадах техноглобалізму, можна виділити такі ключові групи індикаторів:

1. Економічні, які відображають фінансовий потенціал і рівень розвитку економіки регіону (обсяг ВРП на душу населення, рівень інвестицій в інновації та технологічні сектори економіки, частка високотехнологічних галузей у структурі економіки регіону тощо).

<p>Напрямок 1. Стан розвитку нормативно-правових інститутів України - передбачає аналіз дієвості нормативних актів в галузі розвитку науки та технологій</p>	<p>Дані нормативні акти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - обґрунтовують необхідність формування та розвитку інноваційної діяльності та ринку інноваційних товарів: закони, постанови КМУ, нормативні акти, програмні документи, державні програми в галузі розвитку науки та технологій, які визначають необхідність та умови функціонування високотехнологічної сфери, нарощування експорту наукоємної та високотехнологічної продукції; - регламентують створення об'єктів інноваційної інфраструктури, яка сприяє створенню та розвитку ринку інноваційних технологій: нормативно-правові акти, які регулюють створення суб'єктів інноваційної інфраструктури, створення технопарків, а також застосування пільгових умов для суб'єктів господарювання, які знаходяться у складі технопарку; - містять державні заходи щодо розвитку ринку інноваційних товарів в Україні: нормативно-правові акти, які визначають перелік високотехнологічних товарів в Україні; передбачають податкові пільги для підприємств-виробників високотехнологічної продукції та державну підтримку виробництва, що створені на нових та високих технологіях
<p>Напрямок 2. Інноваційний кадровий потенціал</p>	<p>Інноваційний кадровий потенціал України та її регіонів містить результати діагностики наявності висококваліфікованих кадрів, які спроможні розробляти інноваційні технології та використовувати їх при створенні та використанні високих технологій</p>
<p>Напрямок 3. Бізнес-середовище</p>	<p>Бізнес-середовище визначає рівень розвитку системи технологічного підприємництва та встановлює результативність діяльності в Україні та її регіонах</p>
<p>Напрямок 4. Інноваційна інфраструктура</p>	<p>Інноваційна інфраструктура передбачає статистичний аналіз інноваційної інфраструктури в Україні та виявлення причин, що стримують її успішне становлення і розвиток</p>
<p>Напрямок 5. Фінансове середовище</p>	<p>Фінансове середовище дозволяє визначити обсяги фінансування (власних, залучених, позикових коштів) різних структур ринку інноваційних технологій, що здійснюють забезпечення умов генерування ідей, їх впровадження, комерціалізації інноваційних технологій; оцінити стан розвитку венчурного капіталу</p>
<p>Напрямок 6. Стан використання прав на об'єкти наукової і інтелектуальної власності</p>	<p>Права на об'єкти наукової і інтелектуальної власності, що передбачає статистичний аналіз використання прав на зазначені об'єкти в Україні та виявлення причин, що стримують цей процес</p>

Рис. 2.12. Вектори розвитку країни та її регіонів на засадах техноглобалізму

Таблиця 2.10

Індикатори оцінки чинників внутрішнього середовища формування умов становлення та розвитку СЕС регіону на засадах техноглобалізму*

Чинники, що формують умови розвитку СЕС	Категорії показників	Індикатори
Напрямок 1. Стан розвитку нормативно-правових інститутів	Показники анкетування	Анкетне опитування щодо ефективності нормативно-правової бази розвитку інноваційних технологій та їх трансферту
Напрямок 2. Інноваційний кадровий потенціал	Показники професійної підготовки	<ul style="list-style-type: none"> - випуск спеціалістів з середньою спеціальною освітою у розрахунку на 1 тис.ос. населення у віці 20-29 років, %; - випуск бакалаврів у розрахунку на 1 тис.ос. населення у віці 20-29 років, %; - випуск магістрантів у розрахунку на 1 тис. ос. населення у віці 20-29 років, %; - випуск аспірантів у розрахунку на 1 тис.ос. населення у віці 25-34 роки, %; - випуск докторантів у розрахунку на 1 тис.ос. населення у віці до 40 років, %;
	Питома вага наукових кадрів (доля підготовки науковців)	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага докторів наук серед науковців і виконання науково-технічних робіт, %; - питома вага кандидатів наук, докторів філософії серед науковців і виконання науково-технічних робіт, %; - питома вага дослідників, що працюють у наукових організаціях, відносно загальної кількості працівників, %; - кількість дослідників, осіб;
	Доля наукових співробітників в загальній кількості співробітників (показники питомої ваги вчених у штаті)	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага дослідників із науковим ступенем доктора наук, відносно загальної кількості дослідників, у %; - питома вага дослідників із науковим ступенем доктора філософії або кандидата наук, відносно загальної кількості дослідників, %; - питома вага молодих дослідників (у віці до 40 років) відносно загальної кількості дослідників, %; - питома вага дослідників у віці до 60 років відносно загальної кількості дослідників, %; - питома вага дослідників-докторів наук у віці до 60 років відносно загальної кількості дослідників, %; - питома вага дослідників-докторів філософії або кандидатів наук у віці до 60 років відносно загальної кількості дослідників, %;

Напрямок 3. Бізнес- середовище	Показники інноваційності	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага інноваційних малих та середніх підприємств у середньо - та високотехнологічних виробництвах відносно загальної кількості інноваційних підприємств, що обстежуються, %; - питома вага зайнятих на інноваційних малих та середніх підприємствах у середньо-та високотехнологічних виробництвах відносно загальної кількості зайнятих на інноваційних підприємствах, %; - обсяг виробленої та реалізованої високотехнологічної продукції на внутрішньому ринку, млн. грн.; - обсяг виробленої та реалізованої високотехнологічної продукції на зовнішньому ринку, млн. грн.;
	Обсяги виробництва інноваційної продукції для внутрішнього і зовнішнього споживання	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага обсягу виробленої та реалізованої високотехнологічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках у ВВП, %.; - питома вага обсягу реалізованої високотехнологічної продукції на внутрішньому ринку у загальному обсязі реалізації, %; - питома вага обсягу реалізованої високотехнологічної продукції на зовнішньому ринку у загальному обсязі реалізації на експорт, %.
	Показники організацій та проєктів з інноваційного виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - кількість установ, які виконують наукові та науково-технічні роботи, од.; - обсяги наукових та науково-технічних робіт, виконаних силами наукових організацій, тис. грн.; - кількість технологій за рік, од.; - кількість нових методів, теорій за рік, од.; - кількість впроваджених у економіку наукових та науково-технічних робіт, од.; - кількість суб'єктів, які реалізовували інноваційну продукцію за межами України, од.; - питома вага суб'єктів з інноваційною активністю відносно загальної кількості суб'єктів у регіоні, у %; - питома вага суб'єктів з технологічними інноваціями в загальній кількості суб'єктів з інноваційною активністю, у %; - частка суб'єктів з техніко-технологічними інноваціями у загальній кількості суб'єктів з інноваційною активністю, у %; - питома вага суб'єктів з товарно-продуктовими інноваціями в загальній кількості суб'єктів з техніко-технологічними інноваціями, у %; - частка суб'єктів з операційно-процесовими інноваціями в загальній кількості суб'єктів з техніко-технологічними інноваціями, у %; - питома вага суб'єктів з інноваціями в загальній кількості суб'єктів з техніко-технологічними інноваціями, у %;

	Показники чисельності працівників у продукуванні інноваційних продукції	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага працівників у інноваційно-орієнтованих суб'єктах господарювання відносно загальної кількості працівників у суб'єктах господарювання, у %; - частка працівників у суб'єктах господарювання з техніко-технологічною інновацією відносно загальної кількості суб'єктів господарювання, у %;
	Суб'єкти господарювання, зайняті виробництвом інноваційної виробів	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага суб'єктів господарювання, що впроваджували інновації, відносно загальної кількості суб'єктів господарювання регіону, у %; - частка суб'єктів господарювання, що впроваджували ресурсозберігаючі процеси, у загальній кількості суб'єктів господарювання регіону, які впроваджували інновації, у %; - питома вага суб'єктів господарювання, що впроваджували інновації, відносно загальної кількості суб'єктів господарювання регіону, у %; - частка суб'єктів господарювання, що впроваджували ресурсозберігаючі процеси, у загальній кількості суб'єктів господарювання регіону, які впроваджували інновації, у %; - питома вага суб'єктів господарювання, що впроваджували інноваційну продукцію, відносно загальної кількості суб'єктів господарювання регіону, які впроваджували інновації, у %; - частка суб'єктів господарювання, що впроваджували інноваційну продукцію для нових ринків, у загальній кількості суб'єктів регіону господарювання, які впроваджували інновації, у %; - питома вага суб'єктів господарювання, що реалізовували інноваційну продукцію відносно загальної кількості суб'єктів господарювання регіону, які реалізовували свою продукцію, у %; - питома вага суб'єктів господарювання, що реалізовували інноваційну продукцію, яка була новою тільки для суб'єкта господарювання, відносно загальної кількості суб'єктів господарювання регіону, що реалізовували інноваційну продукцію, у %;
	Показники частки технологічного виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - кількість придбаних нових технологій, од.; - питома вага обсягу реалізації інноваційно-активними суб'єктами господарювання відносно загального обсягу реалізованої продукції обстеженими суб'єктами господарювання, у %; - частка обсягу реалізації продукції суб'єктами господарювання з технологічною інновацією у загальному обсязі реалізованої продукції обстеженими суб'єктами господарювання, у %;

	Показники обсягів інноваційної продукції	<ul style="list-style-type: none"> - частка реалізованої продукції, яка була новою для ринку, у загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктами господарювання з технологічними інноваціями, у %; - частка реалізованої продукції, яка була новою для суб'єкта господарювання, у загальному обсязі реалізованої продукції суб'єктами господарювання з технологічними інноваціями, у %
Напрямок 4. Інноваційна інфраструктура	Інноваційна інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> - кількість інноваційно-технологічних центрів; - кількість бізнес-інкубаторів; - кількість технопарків; - обсягів реалізованої продукції, що створено на об'єктах інноваційної інфраструктури, тис. грн.; - кількість створених малих інноваційних суб'єктів господарювання при підтримці організацій інноваційної інфраструктури, од.; - питома вага кількості створених малих інноваційних суб'єктів господарювання при підтримці організацій інноваційної інфраструктури в загальній кількості створених інноваційних суб'єктів господарювання, %;
	Показники чисельності зайнятих та обсягу інноваційної продукції	<ul style="list-style-type: none"> - чисельність зайнятих на малих інноваційних суб'єктах господарювання, які створені за підтримки інноваційної інфраструктури, осіб; - питома вага зайнятих на малих інноваційних суб'єктах господарювання, які створені за підтримки інноваційної інфраструктури, у загальній кількості зайнятих на створених інноваційних суб'єктах господарювання, %; - обсяг реалізованої продукції малими інноваційними суб'єктами господарювання, які створені за підтримки інноваційної інфраструктури, тис. грн.; - питома вага обсягу реалізованої продукції малими інноваційними суб'єктами господарювання, які створені на основі інноваційної інфраструктури, у загальному обсязі реалізації продукції створених інноваційних суб'єктів господарювання, %
Напрямок 5. Фінансове середовище	Фінансування витрат на інноваційну продукцію	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових робіт за рахунок фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових робіт, у %; - питома вага фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових робіт за рахунок фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових робіт, у %; - питома вага фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових робіт за рахунок коштів суб'єктів господарювання відносно загального обсягу фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових робіт, у %;

	Фінансування витрат на наукові дослідження	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага внутрішніх поточних витрат на фундаментальні дослідження відносно внутрішніх поточних витрат на виконання наукових робіт за усіма видами робіт, у %; - питома вага внутрішніх поточних витрат на прикладні дослідження відносно внутрішніх поточних витрат на виконання наукових робіт за усіма видами робіт, у %; - питома вага внутрішніх поточних витрат на науково-технічні розробки відносно внутрішніх поточних витрат на виконання наукових робіт за усіма видами робіт, у %; - внутрішні поточні витрати на виконання наукових робіт у регіоні, тис. грн.;
	Фінансування витрат на наукові розробки власним коштом	<ul style="list-style-type: none"> - частка обсягу наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій на фундаментальні дослідження у обсязі наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій за усіма видами робіт, у %; - частка обсягу наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій на прикладні дослідження у обсязі наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій за усіма видами робіт, у %; - частка обсягу наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій на науково-технічні розробки у обсязі наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій за усіма видами робіт, у %; - частка обсягу наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій на науково-технічні послуги у обсязі наукових робіт, виконаних власними силами наукових організацій за усіма видами робіт, у %;
	Фінансування витрат на наукові розробки спеціальними фондами та капіталами	<ul style="list-style-type: none"> - сумарний обсяг активів венчурних фондів, млн. грн.; - структура активів венчурних фондів, %; - структура венчурних фондів за напрямками використання, %; - питома вага венчурного капіталу у ВВП, %; - питома вага витрат підприємницького сектору на дослідження та розробки у ВВП, %
Напрямок 6. Стан використання прав на об'єкти інтелектуальної власності	Показники охорони інтелектуальної власності	<ul style="list-style-type: none"> - кількість патентів на 1 млн. населення, одиниць на 1 ос.; - виробничі зразки на 1млн. населення, одиниць на 1 ос.; - технологічний баланс потоків платежів, у % до ВВП; - кількість отриманих свідоцтв на реєстрацію авторського права у Державній службі інтелектуальної власності на винаходи, од.

*Джерело: розробка автора

2. Соціально-освіті індикатори (соціальна мобільність населення, рівень зайнятості населення, рівень цифрової грамотності населення).

3. Інноваційно-технологічні індикатори (обсяг фінансування наукових досліджень у відсотках до ВРП, кількість свідоцтв авторського права, рівень інтеграції підприємств у глобальні регіональні виробничі мережі, частка підприємств що впроваджують інноваційні технології, кількість технологічних кластерів).

4. Інфраструктурні індикатори (рівень розвитку цифрової інфраструктури, кількість і якість інноваційних хабів, обсяг доступу до енергетичних ресурсів).

5. Екологічні індикатори (рівень викидів, рівень утилізації викидів, екологізація).

6. Інституційні індикатори (кількість регіональних цільових програм розвитку, рівень співробітництва між бізнесом, наукою та владою тощо).

7. Культурно-ментальні індикатори (рівень інноваційної культури серед населення, наявність культурних бар'єрів до прийняття новітніх технологій тощо).

Для побудови ефективної системи оцінювання умов становлення та розвитку СЕС регіону на засадах техноглобалізму всі індикатори можуть бути зведені в комплексну модель із використанням інтегрального індексу, що дозволяє оцінити рівень готовності регіону до техноглобалізації.

Данні розрахунки доцільно проводити порівняльний аналіз індикаторів з критеріями країн ЄС, які є лідерами розвитку високих технологій, і які співрозмірні з Україною за кількістю населення та площею (наприклад, Німеччина, Фінляндія, Швеція).

Висновки до розділу 2

1. Сукупність векторів, які формують СЕС регіону в Україні на засадах техноглобалізму, доцільно об'єднати у дві групи за характером їх виникнення та впливу на умови розвитку високотехнологічного сектора в країні та її регіонах: перша група: екзогенні - вектори зовнішнього

середовища; друга група: ендегенні – вектори внутрішнього середовища. До векторів першої групи, слід віднести такі, як: структурна трансформація на світовому ринку інноваційних технологій; трансформаційні зрушення в частині нового перерозподілу ресурсів і ринків СЕС регіону в результаті появи кіберфізичних систем; інтенсифікація трансферу та обміну технологіями; поява платформових технологій; венчурне фінансування; концепція «Відкрита наука» та створення Європейської хмари відкритої науки. Вектори другої групи (ендегенні) рекомендовано розглядати за шістьма напрямками: стан розвитку нормативно-правових інститутів в Україні, інноваційний потенціал інноваторів, динамічність бізнес-середовища, інноваційна інфраструктура, фінансове середовище та стан використання прав на об'єкти інтелектуальної власності.

2. До числа індикаторів, які впливають на розвиток СЕС регіону на засадах техноглобалізму, слід відносити такі, як: наявність висококваліфікованих кадрів, які спроможні створювати та використовувати високі технології; можливість створення та використання об'єктів інтелектуальної власності; наявність та стан науково-технологічної бази, яка спроможна відтворювати високі технології з певним комерційним потенціалом; скорочення часового інтервалу між створенням і виводом на ринок високотехнологічної продукції; стабільну нормативно-правову базу, яка створює переваги для розвитку ринку інноваційних технологій.

3. Дослідження законодавчих актів з питань регулювання господарської діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури дозволяє встановити його недосконалість та фрагментарне використання, що значно стримує сталий розвиток інноваційної інфраструктури України. Недостатньо розробленим є механізм мотивації і стимулювання суб'єктів господарювання до створення наукової і інноваційної інфраструктури. Ефективність державної та регіональної політики щодо розвитку інноваційної інфраструктури значною мірою знижується внаслідок: відсутності можливості її оцінювання; неналежної наукової обґрунтованості; відсутності

делегування повноважень і чіткого розмежування завдань між різними рівнями управління (центральними, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування) та недостатня координованість їх діяльності; не розвинених міжгалузевих та міжрегіональних зв'язків; відсутності дієвої інноваційної інфраструктури; високого рівня корупції; доволі слабким захистом прав власності на об'єкти інтелектуальної власності суб'єктів підприємництва; бездіяльністю судової гілки влади.

4. Імплементация національної та регіональної політики щодо підтримки науково-дослідної роботи є важелем: системи захисту техніко-технологічного потенціалу регіонів та країни; сталого економічного зростання та безпеки її регіонів. Тому разом із регіональними торгово-промисловими палатами та громадськими організаціями доцільно проводити аналіз попиту на інноваційні продукти/послуги і технології.

5. Подальша цифрова трансформація усіх сфер діяльності регіону має стати пріоритетним напрямком розвитку держави, що має вплив на соціально-економічний розвиток регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. Вважає, що наступними кроками цифрової трансформації СЕС регіону мають стати: роботизація та комп'ютеризація, Інтернет речей, хмарні технології, безпаперові технології, наскрізна автоматизація організаційно-управлінських процесів, технології нарощування матеріалу (в т.ч. біологічного), цифрове проектування та моделювання, мобільні технології, е-торгівля та е-логістика, цифрове робоче місце, технологія промислової аналітики, повна утилізація та переробка, смарт технології. Цифрова трансформація буде будуватись скрізь призму цифрових платформ, що стане основним напрямом її реалізації. Цифрові платформи дозволять суб'єктам підприємництва СЕС регіонів проникати в різні галузі та сектори економіки.

6. Сучасні умови господарювання під впливом глобалізаційних змін формують нову парадигму технологічного розвитку у світі. Як, вже зазначалось вище, дана парадигма заснована на постулатах Індустрії 4.0, а

саме - Інтернету речей, обробці Великих даних, використанні штучного інтелекту, цифровізації та роботизації, тощо. Дані зміни формують нову систему господарювання, яка характеризується нелінійністю та швидким досягненням результату. Метою є визначення впливу глобалізаційних процесів на технологічний розвиток задля виявлення подальших напрямів соціально-економічного розвитку в Україні.

7. Світові тренди у науково-технологічному розвитку розвиваються згідно моделі стрибкоподібного розвитку технологій та огинаючої кривої на основі нових принципів дій. Так, технології останніх п'яти років демонструють чітку переорієнтацію на концепцію суперінтелектуального «Суспільство 5.0», яка дозволяє накопичувати інформацію з фізичного простору і на основі обробки штучним інтелектом повертає її у той же фізичний простір із новітніми вирішеннями.

Результати розділу 2, які отримані протягом проведення дослідження, висвітлено у таких працях автора [221; 222; 263; 497; 502; 503; 504; 506; 511; 514; 516; 521; 540-542; 548; 558; 562-563; 566].

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

3.1. Координація інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні бізнес-процесами соціально-економічної системи регіону

Умови сьогодення диктують нові вимоги до здійснення господарської діяльності, яка будується на управлінні бізнес-процесами СЕС регіону. Це дозволяє сформувати сталі господарські зв'язки між їх учасниками, в результаті яких з'являються нові бізнес-моделі, забезпечується регіональна /міжрегіональна взаємодія суб'єктів підприємництва в частині перерозподілу ресурсно-сировинних потоків, формується товарно-продуктова незалежність регіону, швидке реагування на зміни в ендогенному та екзогенному середовищі під впливом військового стану.

Багато вітчизняних та іноземних вчених досліджували сучасні питання управління бізнес-процесами, з них: Демінг Е. [291], Харрінгтон Г. [292], Хаммер М. [293], Бунге М. [294], Друкер П. [295], Давенпорт Т. [296], Брейч А. [297], Мінцберг Г. [298], Смит Г. [299], Тур О. [300], Сарай Н. [301] Коцко Т. [302], Меркулов М., Захарченко В. [236] тощо.

Формування та управління бізнес-процесами має особливе значення під впливом цифрової трансформації, запровадження новітніх технологій в усі сфери суспільного життя, здійснення бізнес-процесів на базі кіберфізичних систем, переосмислення формування соціального орієнтованого суспільства, розробки нових підходів управління працею (уречевленою, живою), запровадження адаптивних підходів до здійснення бізнес-процесів, що потребує перегляду самої господарської діяльності та значення для неї людського потенціалу. Зазначені тенденції формують новий рівень соціально-економічних відносин на регіональному рівні, які спрямовані на:

підтримку регіонального розвитку; подальшого відтворення галузей, секторів та видів економічної діяльності; поширення кластерних об'єднань; встановлення зв'язків між підприємницькими структурами на основі кооперації; об'єднання інтересів виробників задля виробництва нових видів продукції/послуг на техніко-технологічній основі; відновлення сільського господарства (тваринництва, рослинництва). Саме впровадження коопераційних зв'язків із придбанням ресурсів дозволить досягти таких умов розвитку. Зазначені об'єднання та зв'язки між підприємницькими структурами СЕС регіону мають регіональний і міжрегіональний напрям співробітництва. Це стимулює використання та нарощення ресурсної бази в СЕС регіонах України, здійснення економічних зв'язків щодо виробництва різних видів продукції/послуг, що є вектором для досягнення саморозвитку та самозабезпечення територій і агломерацій. Даний шлях розвитку у повоєнний період, дозволить відбудувати СЕС регіону доволі швидко і забезпечити товарну та ресурсну незалежність нашої країни.

Вищенаведена точка зору дозволить прогнозувати підвищення адаптивності суб'єктів господарювання соціально-економічної системи регіону до зовнішніх впливів на формування бізнес-процесів та встановлення відповідних умов для виявлення впливів між імперативами адаптивного управління багатьма бізнес-процесами, їх впровадженням на мезорівні, результативністю, що і є сутністю рефлексивно-активного середовища.

Рефлексивні методи та процеси, системно-рефлексивне управління розвитком регіону вивчають такі сучасні науковці: Лепа Р., Шкарлет С. [303], Мавріна М. [304], Турлакова С. [305], Найдьонов М. [306], Прохорова В. [307], Гвоздецька І. [308] та ін.

Однак, залишаються невирішеними питання, регіонального адаптивного управління бізнес-процесами з позиції формування рефлексивно-активного середовища. Управління бізнес-процесами та базується на такому визначенні, як «process management», під яким розуміється управління багатьма процесами (процесне управління). На ряду з

цим визначення, ще існує «business process management», під яким розуміється управління бізнес-процесами.

Даний термін - «process management», має двійне позначення: процесне управління та одночасно управління бізнес-процесами. Бачимо сутність даного терміну, як формування базису та надбудови якогось процесу, де базисом є управління бізнесом за допомогою ланцюгу процесів, а надбудовою є управління бізнес-процесами та їх адаптивними змінами. Важливу роль при формуванні базису і настройки грає зворотній (рефлексивний) зв'язок, у вигляді накопичення та передачі даних/інформації, аналітики, показників, індикаторів цих процесів, порівняння отриманих жданих з нормативними значеннями.

СЕС регіону пов'язана із формуванням управлінням бізнес-процесами, оскільки дана система і є сукупністю підпроцесів, які взаємодіють між собою на засадах балансування, оскільки підприємницька діяльність заснована саме на постановці цілей та здійсненні підпроцесів та операцій.

Сучасні бізнес-процеси мають дотримуватись умов стандартизації та адаптації до вимог сьогодення і збалансованого управління. Соціально-економічне обґрунтування формування бізнес-процесів регіонів розглядається на визначенні концептуальних основ, які сформовано згідно таких підходів (табл. 3.1).

Формування та управління бізнес-процесами побудовано на концептуальному баченні управлінського процесу за рівнями:

- з позиції підприємства (постановка цілей, реалізація підпроцесів, функцій, операцій);
- з позиції територіального устрою регіону (встановлення адміністративних регламентів, здійснення регулювання та координації соціально-економічної діяльності суб'єктів регіону);
- з позиції держави – взаємозв'язки бізнес-процесів із державними органами влади та створення нових бізнес-процесів між регіонами, країнами;

Таблиця 3.1

Ідентифікація та економічне обґрунтування бізнес-процесів у СЕС регіону*

Науковий підхід	Положення наукових підходів
Ціннісно-орієнтований	Дотримання умов створення цінності бізнес-процесу та отримання готової продукції, яка має цільове надходження до кінцевих споживачів
Результативний	Формується ланцюг створення додатної вартості, де кожна ланка бізнес-процесу повинна створювати цінність на засадах ефективності та результативності діяльності
Просторово-суб'єктно-часовий	Встановлення меж бізнес-процесів: - товарні (види ресурсів, товарів та їх номенклатура); - суб'єктні (учасники процесу господарювання: посередники, споживачі, постачальники); - просторові (територія, ринок, регіон, країна, континенти); - часові (інтервал часу для отримання результату)
Адаптивний	Формування бізнес-процесів як цілісних, які відповідають критеріям адаптивності із залученням відповідних учасників
Адресний	Здійснення сучасних бізнес-процесів з дотриманням умов делегування повноважень конкретних осіб та їх відповідальність
Інноваційно-орієнтований	Використання науки, знань, цифрових інструментів, технологій (в т.ч. інформаційно-комунікаційних) при плануванні та здійсненні усіх етапів бізнес-процесів
Системний	Комплексність дотримання функцій управління: планування – організація - контроль за здійсненням бізнес-процесів на основі наявного ресурсного-сировинного потенціалу

*Джерело: узагальнено автором на основі [309]

- з позиції глобалізації (техноглобалізму): гармонізація і будівництва вітчизняних суб'єктів господарювання і організаційно-технологічних системах у світові ланцюги створення доданої вартості (рис. 3.1).

Отже, управління бізнес-процесами уявляє собою систематичну діяльність, здійснення якої є в інтересах замовника та спрямовано на отримання економічного ефекту за рахунок удосконалення операційної діяльності [310].

Білоцерківський О. у своїх роботах надав інструментарій процесно-орієнтованого аналізу рентабельності бізнес-процесів малих промислових підприємств, який «...здійснення комерційного інжиніринг та подальшого

реінжинірингу процесів, де основною метою є комерційний ефект (прибуток підприємства) у вигляді споживчої вартості суспільного корисного продукту» [311, с. 121].

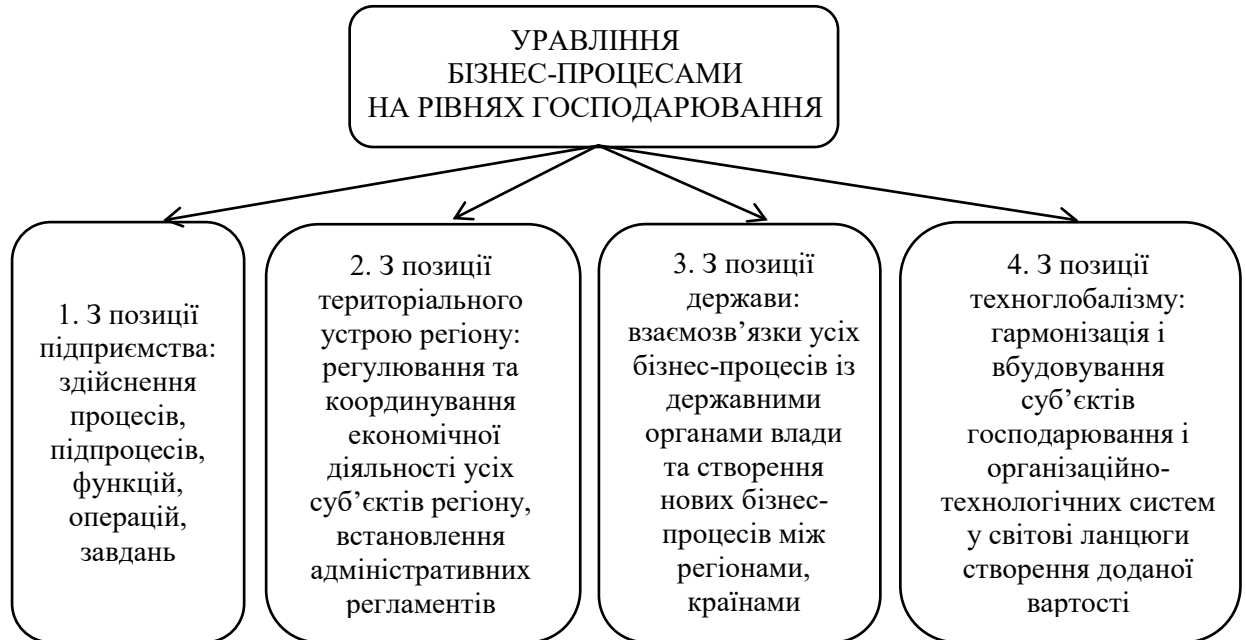

Рис. 3.1. Управління бізнес-процесами на рівнях управління

(розробка автора)

Під управлінням бізнес-процесами слід розуміти концепцію постійного покращення існуючих процесів задля підвищення ефективності діяльності (продуктивності, якості даних процесів) [312]. Регіональне управління бізнес-процесами дозволяють формувати більш чіткі та конкретизовані дії щодо здійснення господарської та підприємницької діяльності і швидко адаптуватись до впливів ззовні.

Створення надійної моделі управління бізнес-процесами за регіональним рівнем дозволить більш системно вирішити питання з: пошуком сировино-ресурсних потоків, продукції/товарів; створенням ефективних ланцюгів доданої вартості; встановленням кооперативних зв'язків; адаптацією до цифрової трансформації господарських процесів; результативністю бізнес-процесів; посиленням регіональних/міжрегіональних відносин; сталим управлінням СЕС регіону. Взаємодію усіх раніш зазначених елементів та їх цілісність забезпечує інформаційно-

комунікаційні технології у об'єднанні з кіберфізичними системами. Отже, управління бізнес-процесами здійснюється на основі інноваційних, інформаційно-комунікаційних технологій та кіберфізичних систем (КФС).

Види технологій, які дозволяють будувати бізнес-процеси більш адаптованими до зовнішніх впливів, надано у таблиці 3.2. До них слід віднести: Інтернет речей, Великі дані і аналітику, штучний інтелект, хмарні рішення, блокчейн, моделювання та стимулятори, віртуальну та доповнену реальність, робототехніку, 3D друк [313]. Проведене дослідження підтверджує, здійснюється перетворення аналогової інформації у цифрову.

Таблиця 3.2

Види кіберфізичних систем за технологіями застосування*

Вид	Характеристика	Можливі результати від впровадження
Великі дані і аналітика	Зберігання, обробка та оцінювання даних	Прийняття оптимальних рішень у реальному часі та просторі
Інтернет речей	Отримання даних із пристроїв до системи управління процесом або проектом	Здійснення процесів та підпроцесів (логістика, виробництво, продаж) у більш короткі терміни
Штучний інтелект	Розвиток інтелектуальних машин, програм, сервісів, додатків	Прискорення виробничих операцій, пристрої для лікування людей та інше

*Джерело: узагальнення автора

Кіберфізичні системи – це інтелектуальні системи, які включають взаємодіючі фізичні та обчислювальні (програмні) елементи (компоненти) та формують їх в єдину систему [314]. Вони інтегрують обчислювальні ресурси та фізичну сутність будь-якого об'єкту (технологічного, біологічного, інформаційного) [311]. Являють собою комплексну систему, яка складається з обчислювальних і фізичних процесів та штучного інтелекту, що отримує і використовує дані з оточуючого середовища задля подальшої оптимізації процесів управління [314]. КФС пронизують галузі та підгалузі СЕС регіону, види її економічної діяльності, сектори, особисте життя людини для поширення інноваційної направленості соціально-економічного розвитку, покращення життя населення території. Кіберфізичні системи працюють

завдяки засобам вимірювання і обробки даних, контролю параметрів процесів, явищ та оточуючого середовища, які визначають зміни у програмному забезпеченні, що дозволяє спеціальним алгоритмам запускати засоби автоматизації для корегування змін [314]. Отже, ці системи, з одного боку, є відображенням існуючих інформаційно-вимірювальних технологій (управління, контроль, логістика, документообіг тощо), а, з іншого боку, опрацювання даних здійснюється вбудованими обчислюваними системами або за допомогою використання хмарних технологій.

Завдяки кіберфізичним системам стає можливим об'єднання операційних та новітніх інформаційних технологій, які виникають у просторі (регіональний розріз) та часі. Під впливом кіберфізичних систем на основі системно-діяльнісного підходу у межах мезорівня сучасні технології дозволяють вдосконалювати та розвивати основні процеси, а саме:

1) у виробництві - створюються нові операційні системи на основі роботизації та 3D друку;

2) в управлінському обліку - створюється додана вартість за допомогою хмарних рішень;

3) в логістиці – дозволяють оптимізувати підпроцеси, які пов'язані із супроводом продукції (склад, розвантажувальні роботи, транспортування, маркетинг, експедиція вантажів тощо) на основі Інтернету речей;

4) в управлінському процесі – змінюється внутрішня інфраструктура, скорочуються терміни прийняття рішень за кількістю осіб, які їх реалізують на базі Великих даних, аналітики, Блокчейну;

5) в фінансово-економічному сенсі - підвищується результативність (ефективність) прийняття оптимальних рішень на основі хмарних сервісів або прогнозування;

6) в підприємстві – підвищуються конкурентні переваги підприємницьких структур за рахунок впровадження штучного інтелекту;

7) в комунікаційному процесі – якісно поліпшуються взаємовідносини із клієнтами та зростає їх кількість на базі віртуальної та доповненої

реальності;

8) в технічній підтримці – змінюється програмне забезпечення або програмна частина за допомогою моделювання та стимуляторів;

9) в управлінні кадрами – змінення кваліфікації працівників та набуття ними додаткових компетенцій у сфері адаптації до кіберфізичного простору на базі Великих даних, Інтернету речей.

Розглянемо більш детально формування зв'язків між інформаційно-комунікаційним середовищем та адаптивним управлінням бізнес-процесами СЕС регіону (рис. 3.2).

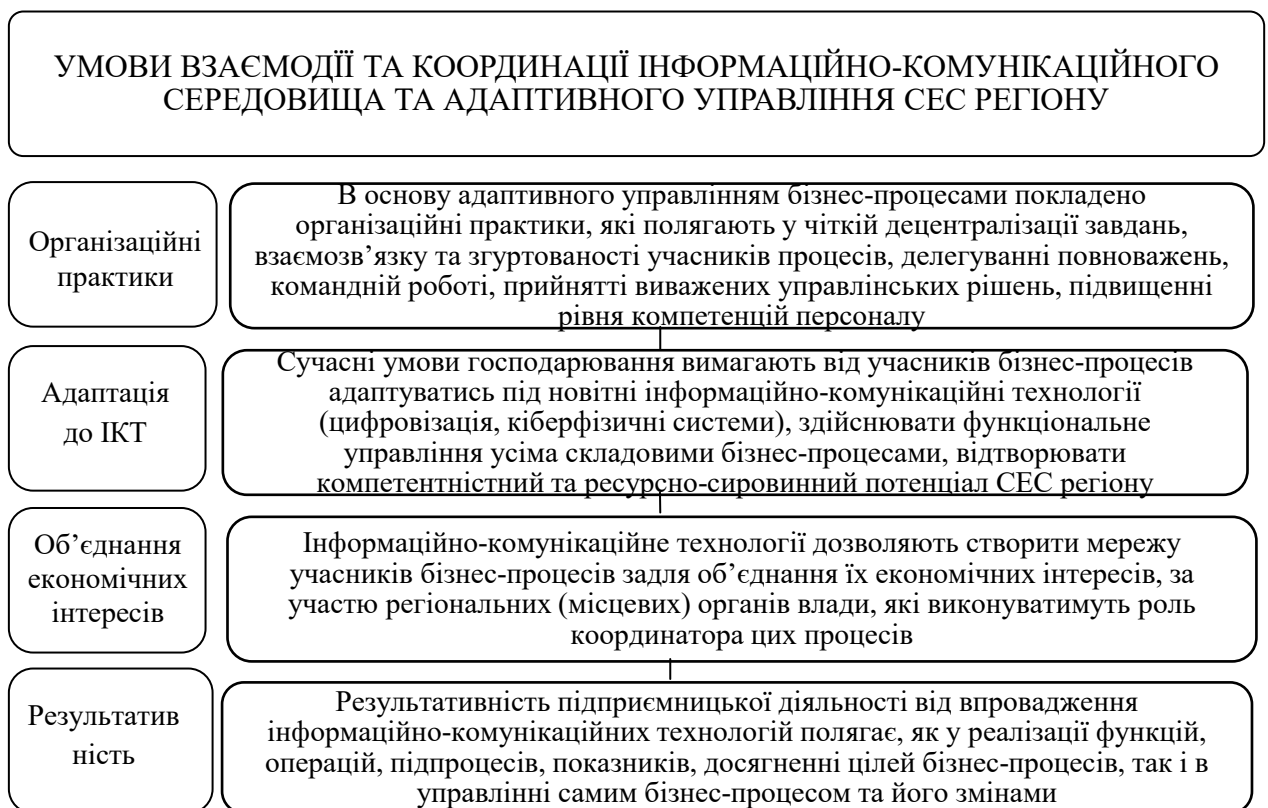

Рис. 3.2. Умови встановлення зв'язків між інформаційно-комунікаційним середовищем та адаптивним управлінням бізнес-процесами СЕС регіону (розроблено автором)

Бізнес-процеси, які здійснюються у СЕС регіону можна класифікувати за ознаками та групами. Розглянемо основні групи, до яких віднесено управляючі (керуючі), основні (головні), обслуговуючі (допоміжні), процеси розвитку, додаткові процеси (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Види бізнес-процесів (розробка автора)

Таким чином зазначені види бізнес-процесів доповнюють один іншого, знаходяться у чіткій послідовності, забезпечують здійснення підприємницької діяльності в регіоні та її результативність. За умов невизначеності це набуває особливого значення, що дозволяє адаптуватися до швидкозмінних факторів за рахунок ланцюга «управління – збір даних – обробка інформації – адаптивне управління». Такий підхід підвищує результативність бізнес-процесів, дозволяє приймати ефективні управлінські рішення, створювати нову цінність та отримувати економічний ефект.

Інформаційно-комунікаційні технології відіграють важливу ключову роль у формуванні систем, де наявні пристрої та інформаційні системи супроводжують усі етапи ланцюга створення вартості. Це стосується як окремих підприємств, галузей та видів економічної діяльності, так і СЕС регіону, забезпечуючи кооперацію та інтеграцію багатьох учасників регіональної економіки, включаючи органи влади та наукові установи.

Використання ІКТ у СЕС регіону сприяє створенню логістичних ланцюгів на осевої економіки знань, що дозволяє розширювати регіональне та міжрегіональне співробітництво. Економічний результат логістики як процесу полягає у створенні доданої вартості. Крім того, впровадження ІКТ у бізнес-процеси сприяє підвищенню ефективності управління, особливо в умовах цифровізації та використання новітніх технологій. Це потребує нового осмислення господарської діяльності та участі людського потенціалу.

Таким чином, інтеграція ІКТ у СЕС регіону сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності регіональної економіки через оптимізацію ланцюгів створення вартості та посилення співпраці між різними учасниками економічної діяльності. Даний взаємозв'язок дозволяє вирішити проблемні питання, а саме:

1. Встановлення взаємовідносин між учасниками діяльності.
2. Встановлення ціни та визначення ємності ринку.
3. Формування господарських відносин та купівельної спроможності.
4. Побудова механізму розподілу ресурсів, товарів, послуг на основі купівлі-продажу.

КФС в регіоні формують бізнес-процеси на принципах:

- трансформації (зміна існуючих систем, процесів, операцій);
- оптимізації (набуття новітніх характеристик, вигід, результату від здійснення бізнес-процесів);
- пожвавлення (нові ринки, бізнеси, продукція/послуги).

Автором дано бачення *інформаційно-комунікаційного середовища як існуючого технічно-програмного забезпечення, із інтеграцією технології з оточуючим середовищем, що дозволяє отримувати, накопичувати, зберігати, аналізувати, передавати та змінювати дані і інформацію (визначення здобувача).*

У даному дослідженні визначено, що *інфраструктурне середовище це – сектори, види економічної діяльності, галузі, ринкова інфраструктура, які*

забезпечують результативну діяльність усіх суб'єктів підприємницької діяльності СЕС регіону (визначення здобувача).

Інфраструктурно-інформаційно-комунікаційне середовище соціально-економічної системи регіону – це здійснення економічної діяльності на основі технічно-програмного забезпечення та інноваційних технологій, які перетворюють інформацію в ресурс задля забезпечення результативності діяльності підприємницьких структур регіону шляхом їх взаємодії, оптимізації, трансформації, оновлення та адаптації (визначення здобувача).

Інфраструктурно-інформаційно-комунікаційне середовище СЕС регіону дозволяє функціонувати суб'єктам бізнес-процесів із підвищенням їх продуктивності, за рахунок покращення інноваційної якості підпроцесів.

Це дозволяє збільшити економічні результати господарської та підприємницької діяльності, реалізувати поставлені бізнес-цілі учасниками процесів, вдосконалити організаційну структуру та бізнесові відносини суб'єктів, запровадити координацію взаємодії учасників та їх гнучкості, запровадити новий (адаптований) бізнес-процес під зовнішніми впливами (рис. 3.4).

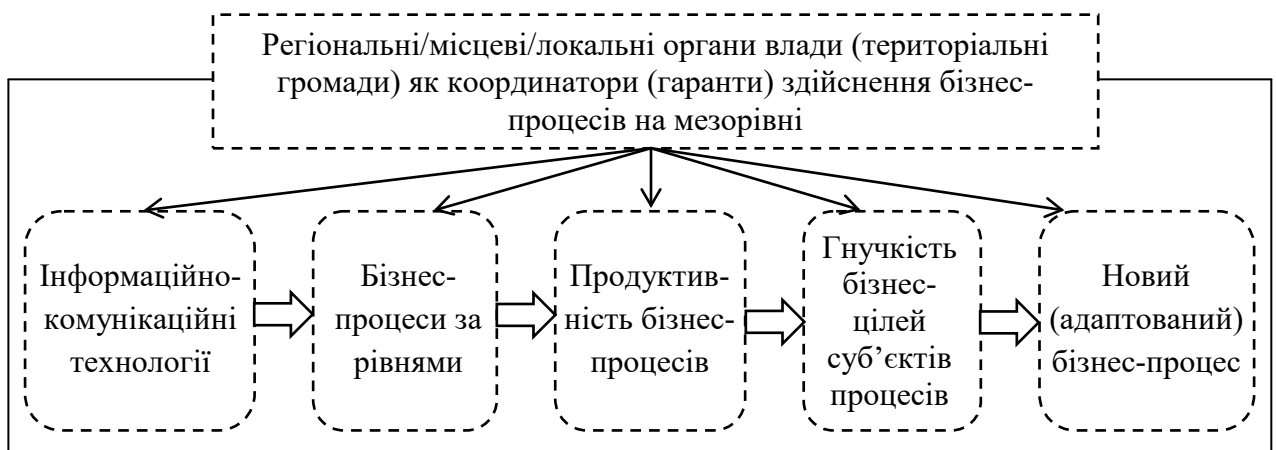

Рис. 3.4. Інфраструктурно-інформаційно-комунікаційне середовище та його вплив на бізнес-процеси СЕС регіону

(систематизовано автором на основі [315])

В інфраструктурно-інформаційно-комунікаційному середовищі виникають нові бізнес-процеси, адаптовані до зовнішніх умов. Поява бізнес-процесів у такому середовищі може сприяти:

- використання спіральної моделі управління бізнес-процесами - Triple Helix, яка дозволяє більш м'яко фіксувати фази виконання функцій та підпроцесів, на відміну від традиційної моделі [316];

- дозволяє зменшити негативні наслідки від запровадження змін на основі використання методології управління проектами (Scrum) [315].

В управлінні важливим виступає ефективне функціонування не тільки активів, а й бізнес-процесів більш адаптованих до зовнішніх умов. Фахівці, відмічають, що досягнення ефективності та результативності СЕС регіону базується саме на цьому [316]. Ієрархія бізнес-процесів зазначає, що процеси на вищих рівнях здійснюють вплив та обмеження на бізнес-процеси більш низького рівня.

В управлінні бізнес-процесами СЕС регіону важливо орієнтуватись на використання різних підходів, в залежності від типу цих процесів, а саме таких:

- 1) проєктний (вдосконалення бізнес-процесів, їх трансформація, адаптація до сучасних викликів інноваційного оточуючого середовища та військових умов;

- 2) функціональний (взаємодія та координація усіх підрозділів/відділів або учасників бізнес-процесу задля створення єдиного інформаційно-комунікаційного простору для вирішення поставлених завдань;

- 3) матричний (класифікація, опису, оптимізація бізнес-процесів, порівняння існуючих і перспективних бізнес-процесів, встановлення взаємозв'язків усіх внутрішніх процесів із групами впливів або учасниками процесів);

- 4) когнітивний (вирішення проблемних питань найбільш легким способом, моделювання виникнення кризових та форс-мажорних ситуацій, можливості найбільш ефективного вирішення завдань, виявлення ступеню

взаємовпливу факторів, прийнятті обґрунтованих управлінських рішень;

5) результативно-ефективний (здійснення економічного оцінювання ресурсів і сировини для здійснення гнучких та стійких бізнес-процесів;

6) концептуальний (формування та розуміння бізнес-процесів з позиції економіки знань, встановлення закономірностей, розробці теоретично-методичних положень;

7) процесний (виділення процесів в залежності від результатів діяльності ланцюга «один процес – один підрозділ – один виконавець – один бюджет – один власник процесу – один результат»; агрегування функцій систем управління на кінцевий результат, оптимізація діяльності та виконання функцій, скорочення персоналу, прозорість та піддатливість управління підпроцесами);

8) інтегрований (поетапна узгодженість дій на усіх рівнях між усіма суб'єктами бізнес-процесів, інтеграція діяльності для реалізації цілей та програм у бізнес-процесах);

9) адаптивний підхід (вдосконалення підпроцесів, операцій, функцій, взаємозв'язків між його учасниками процесів з постійно змінним оточуючим середовищем на основі принципів стійкості);

10) експериментальне дослідження (створення процесів, моделей, методів, систем, алгоритмів та засобів імітаційних моделей на основі інформаційно-комунікаційних технологій задля обробки і збереження інформації та аналізу остаточних результатів);

11) бізнес-інжиниринг (проєктування, управління підпроцесів, процесами, формування системи управління у відповідності до організаційної структури на основі функцій).

Як вже зазначалось раніш, бізнес-процеси, підпроцеси, операції, завдання відбуваються у просторі та часі, до цього залучаються суб'єкти на різних рівнях управління, поставлених цілей та функціональних обов'язків учасників СЕС регіону з урахуванням їх ієрархічності.

Формування рефлексивно-активного середовища взаємодії і координації інфраструктурно-інформаційно-комунікаційного середовища впливає на якість та результативність бізнес-процесів СЕС регіону, вдосконалює систему управління з позиції її адаптації до зовнішніх факторів.

Реалізація такого твердження можлива також за таких умов:

- організації процесів координації інформаційних, аналітичних та управлінських потоків;
- формування достатнього ресурсно-сировинного наповнення СЕС регіону;
- підвищення рівня підприємницької діяльності;
- запобігання та ефективне вирішення конфліктних ситуацій;
- формування системи індикаторів та показників управління потенціалом ресурсного забезпечення;
- формування етапів проведення бізнес-процесів на основі когнітивних можливостей учасників бізнес-процесів за допомогою наявної інформації, здійснення аналізу, оцінювання компонент процесу прийняття рішень;
- інтерпретація цілей та стану СЕС регіону; сам процес виконання рішення; етапи прийняття управлінських рішень; вдосконалення самих бізнес-процесів (рис. 3.5).

Функціонування у рефлексивно-активному середовищі взаємодії та між ІКТ та адаптивним управлінням бізнес-процесами СЕС регіону - це вплив на інформаційно-комунікаційні потоки при прийнятті управлінських рішень учасниками бізнес-процесів.

При чому, головним завданням є інформованість учасників бізнес-процесів та створення умов для максимально ефективного виконання завдань, які ставляться самою системою.

Під впливом таких умов будь-які бізнес-процеси СЕС регіону мають свої особливості формування, умови реалізації, управління та адаптації.

Рис. 3.5. Схема бізнес-процесів СЕС регіону на основі адаптивного управління (розробка автора)

Формування рефлексивно-активного середовища взаємодії між ІКТ та адаптивним управлінням бізнес-процесами, визначає відповідальну роль у цьому менеджера як генератора ідей і який наділений управляючими впливами при прийнятті управлінських рішень. Прийняття рішень щодо здійснення бізнес-процесів на регіональному рівні здійснюється також завдяки соціальній відповідальності. Суб'єкти бізнес-процесів делегують ряд функцій та підфункцій іншим суб'єктам СЕС регіону (іноді декількох регіонів). Особливості формування бізнес-процесів СЕС регіону в рефлексивно-активному середовищі взаємодії між інформаційно-комунікаційним середовищем та адаптивним управлінням полягають у визначенні таких переваг (див. рис. 3.6).

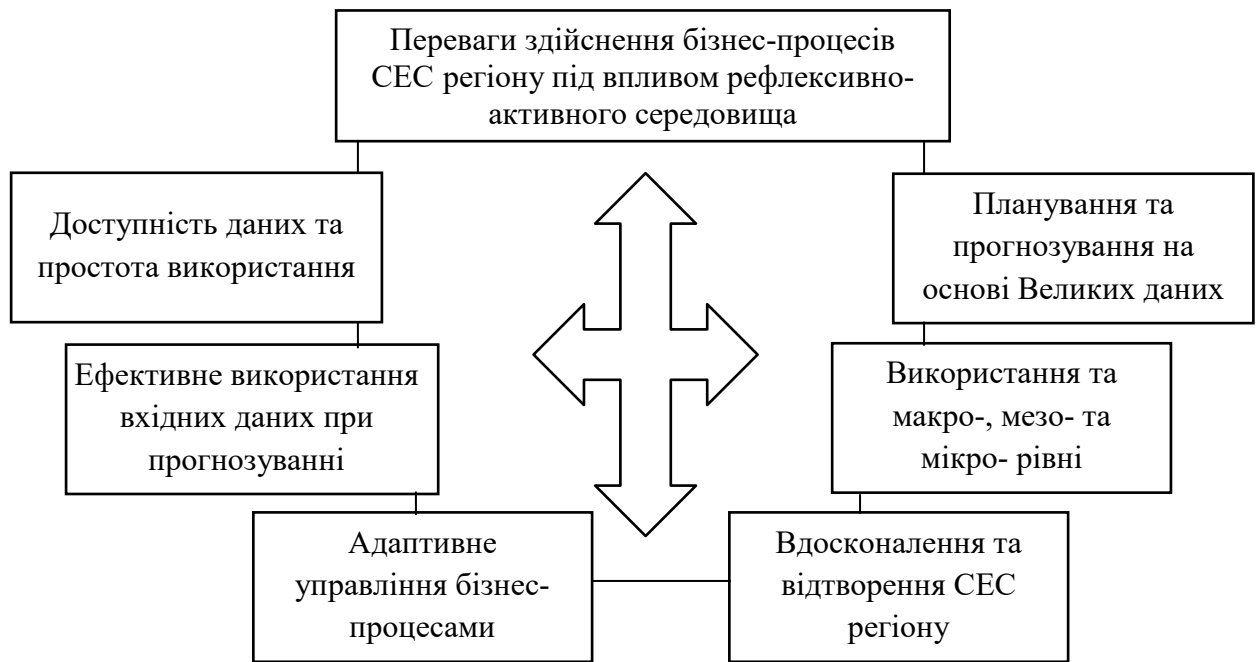

Рис. 3.6. Переваги функціонування в рефлексивно-активному середовищі у СЕС регіону (розробка автора)

Адаптивне управління бізнес-процесами є важливим інструментом підвищення управління СЕС регіону та ефективності управлінських рішень. Цей підхід дозволяє формувати послідовність дій, спрямованих на прийняття управлінських рішень, що забезпечують прогнозування поведінки системи та її реакції на управлінські впливи. Механізм адаптивного управління включає сукупність принципів, інструментів та технологій прийняття і виконання управлінських рішень. Ефективна реалізація цього механізму залежить від інформаційної системи, яка об'єднує дані про виробничі, технологічні, фінансові, логістичні, маркетингові, кадрові та інші процеси, створюючи єдиний інформаційний простір.

Наступним кроком здійснимо уявлення теоретико-методологічних засад управління бізнес-процесами СЕС регіону (рис. 3.7).

На рисунку 2.7 зазначені основні складові управління бізнес-процесами: закономірності, функції, підходи, підсистеми, принципи, типи тощо. Методологія управління, в свою чергу, розглядає парадигму, цілі, параметри, інструменти, концепції, механізм, відносини тощо.

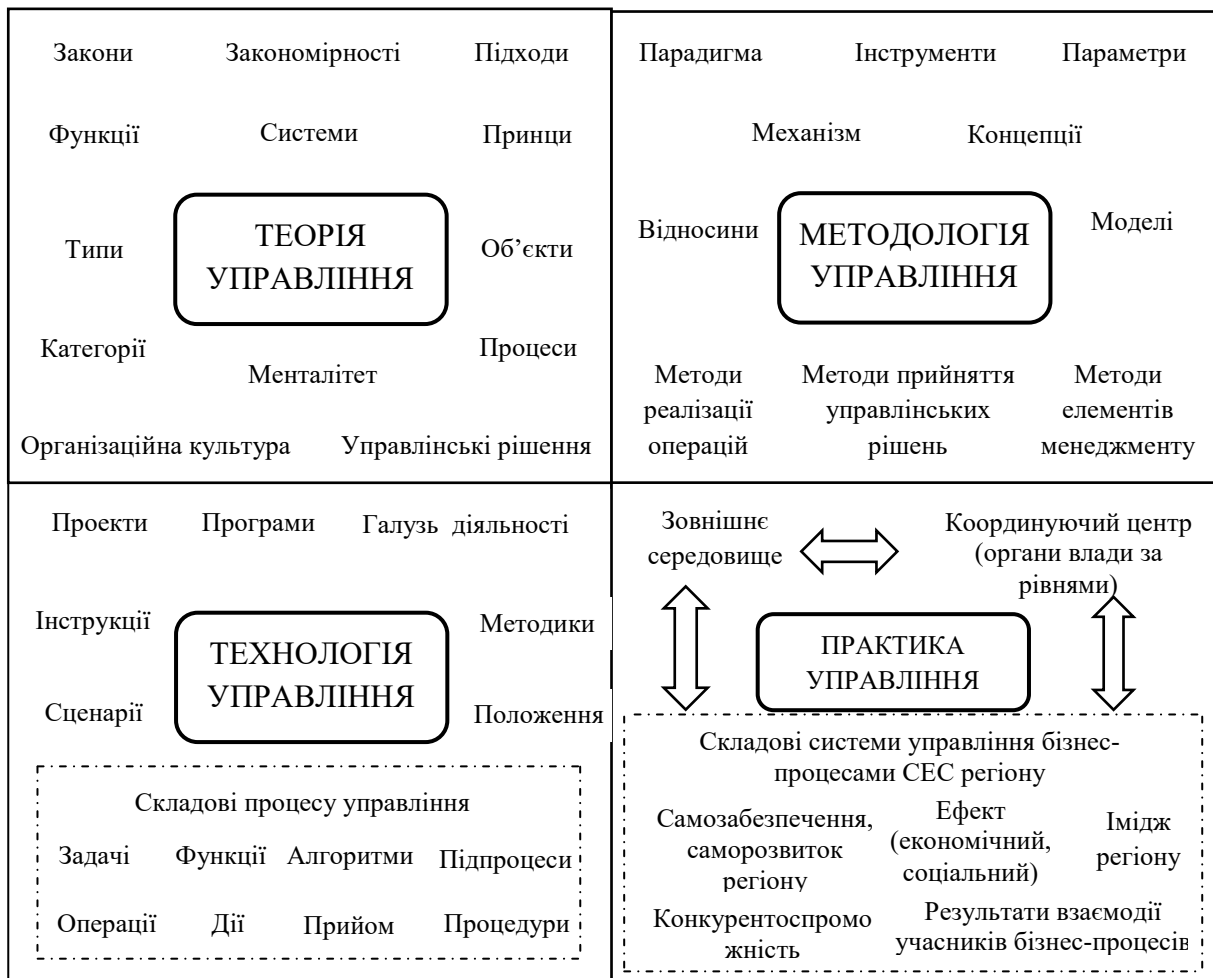

Рис. 3.7. Матрично-орієнтоване уявлення теоретико-методологічного базису управління бізнес-процесами СЕС регіону (розробка автора)

Наступний квадрант – «Технологія управління» має такі складові: проекти, програми, галузі науки, методики, інструкції, сценарії, складові процесу управління (функції, підпроцеси, дії, процедури, прийоми). Технологія управління також потребує розробки відповідних методів реалізації процедур, методів прийняття управлінських рішень, методів гнучкого менеджменту.

Квадрант «Практика управління» формується виходячи з: координуючий центр (органи влади за рівнями), зовнішнє середовище, позиції управління (самозабезпечення/саморозвиток, імідж, конкурентоспроможність, ефективність/результативність).

Підсумовуючи, зазначимо, що в управлінні бізнес-процесами СЕС регіону важливу роль відіграє цифрова трансформація підприємницької діяльності на засадах концепцій Індустрія 4.0 та Суспільство 5.0. ІКТ та їх вплив на управління бізнес-процесами дозволяє змінювати сам процес, виходячи з вимог сьогодення. У кіберфізичному просторі СЕС регіону існують послідовні(маргінальні) та радикальні(фундаментальні) трансформації, які здійснюють вплив на цілі регіони, сектори, галузі, ВЕД, освіту, бізнес, учасників (виробників, кінцевих споживачів, посередників) тощо.

3.2. Адаптивне управління суб'єктами підприємництва соціально-економічної системи регіону в умовах її саморозвитку

Сучасні умови господарювання диктують все більш жорсткі умови функціонування учасників регіонального ринку, які пов'язані у першу чергу з всесвітньою глобалізацією, цифрової трансформації бізнес-процесів, посиленням конкуренції в господарській діяльності регіонів. В зв'язку з цим, виникають питання адаптивного управління суб'єктів господарювання під впливом змін та підвищенні рівня їх компетентності у соціально-економічних умовах рефлексивно-активного середовища. Подальше функціонування суб'єктів господарювання в СЕС регіону в умовах цифрових трансформаційних змін необхідно формувати з позиції їх адаптивного управління.

Адаптивне управління суб'єктів підприємництва досліджувалось багатьма сучасними авторами: Бутенко А., Уманець Т., Шлафман Н. [317], Герасименко Г. [318], Кизим Н. [319], Друкер П. [320], Єльнікова Г. [321], Раєвнева Є., Кучерук Є. [322], Пілецька С., Коритько Т. [323], Ареф'єва О. [324], Кулик Н., Соколенко Т. [325] тощо.

Ефективність адаптивного управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону полягає у їх можливостях реагувати на виклики оточуючого

середовища під впливом глобалізаційних процесів. Соціально-економічний розвиток також пов'язаний із адаптаційними процесами, що, безумовно, визначає шляхи подальшого розвитку суб'єктів підприємництва СЕС регіону і формування їх стратегічних орієнтирів. Адаптація системи управління суб'єктів господарювання СЕС регіону можливо формувати на таких підходах (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Сутність адаптивного управління суб'єктами господарювання СЕС регіону*

Підходи	Реакції суб'єктів підприємництва
Системно-комплексний	Учасники бізнес-процесів пристосовуються до трансформаційних змін під впливом цифровізації
Процесно-дієвий	Учасники бізнес-процесів на основі обробки даних та інформації узгоджують вимоги зовнішніх впливів задля отримання економічного ефекту від своєї діяльності на осевої адаптивних прийомів та методів
Повідково-психологічний	Адекватна реакція на певні зміни суб'єктів господарювання та забезпечення ефективного здійснення бізнес-процесів СЕС регіону під впливом цифровізації та факторів зовнішнього оточення

*Джерело: розробка автора

Адаптаційні механізми функціонування суб'єктів підприємництва СЕС регіону впливають на конкурентоспроможність продукції яку вони виробляють та послуг, які вони надають. Тому, суб'єкти підприємництва СЕС регіону мають виробити «іммунітет» та стійкість до зовнішніх змін та отримувати економічний ефект завдяки підвищенню результативності своєї господарської діяльності.

Буркинський Б. і Лайко О. узагальнюють: «економічний потенціал регіону – це сукупна здатність галузей національного господарства регіону: виробляти продукцію/послуги, здійснювати капітальне будівництво та реконструкцію, перевозити вантажі та ресурси, надавати необхідні послуги, в т.ч. адміністративні населенню» [326, с. 46].

Підтримка балансу між ресурсно-сировинним потенціалом суб'єктів підприємництва СЕС регіону та зовнішнім середовищем впливає на їх економічну ефективність/результативність.

Даний рівень досягається на основі впровадження сучасних ІКТ та цифровізації, що полягає у надійності, швидкості реакції, мобільності внутрішніх сил суб'єктів господарювання СЕС регіону до змін у середині регіонального ринку.

Дослідження усіх бізнес-процесів, які здійснюються всередині кожного суб'єкта підприємництва є стрижнем будь-якої господарської діяльності, що підвищує конкурентоспроможність суб'єктів СЕС регіону на засадах їх адаптивного управління.

Під бізнес-процесом продовжуємо розуміти сукупність заходів, внутрішніх підпроцесів, бізнес-операцій для виробництва новітньої продукції та послуг, що транслюється кінцевими споживачам територіальної одиниці.

Причому, бізнес-процеси виступають інструментами суб'єктів підприємництва, а робить управління їх подальшим розвитком найважливішим завданням організаційних систем регіонального рівня.

Подальше дослідження сукупності бізнес-процесів суб'єктів підприємництва СЕС регіону слід продовжувати з позиції їх групування (рис. 3.8).

Таке групування наочно демонструє систему управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону та основні бізнес-процеси, які здійснюються суб'єктами і підлягають управлінню з боку органів влади.

1. Блок інтелектуального розвитку: управління знаннями; управління компетенціями персоналу; управління розвитком персоналу; управління інтелектуальною власністю та патентами; адаптаційне управління бізнес-процесами; управління координаційним забезпеченням.

1.1. Управління розвитком персоналу. В умовах постійно зростаючих вимог до персоналу та підвищення їх компетентностей необхідним є активізація внутрішнього потенціалу кожного співробітника відповідно до цифрової трансформації соціально-економічних процесів.

Рис. 3.8. Бізнес-процеси суб'єктів підприємництва СЕС регіону

(розробка автора)

Управління розвитком персоналу – це сукупність заходів по створенню, ефективному функціонуванню, розвитку та підвищенню рівня здібностей кадрового потенціалу суб'єктів підприємництва. Завданням керівництва, у такому бізнес-процесі, є пошук, адаптація персоналу, його розвиток, мотивація та бажання адаптуватись до зовнішніх викликів, пов'язаних із цифровізацією суспільного життя.

1.2. Управління знаннями. Сучасні бізнес-процеси відрізняються особливою складністю, різноманітністю проблем та мультиплікаційністю. Інтелектуальний розвиток супроводжується використанням інформаційних мереж (соціальних мереж), які засновані на знаннях та є стратегічним пріоритетом розвитку суб'єктів підприємництва. Знання людини формуються у процесі її розумової діяльності та під впливом інформаційного середовища,

а управління знаннями, як ресурсом, стає пріоритетним важелем суб'єктів підприємництва, які приймають участь у інтелектуальному розвитку. Економіка знань впливає на здійснення сучасних бізнес-процесів і базується на таких інструментах: електронних комунікаціях, генеруванні знань, обробленні інформації на основі бази знань, інтелектуальних експертних систем, використанні хмарних рішень тощо. Продуктом економіка знань є створення нового знання, яке повинно буде впроваджено у бізнес-процеси СЕС регіону.

1.3. Управління компетенціями персоналу. Вимоги до персоналу зростають пропорційно соціально-економічному розвитку суспільства. Персонал повинен відповідати видам компетенцій: функціональній (професійні знання та вміння); інтелектуальній (здібності до критичного та аналітичного мислення); ситуаційній (уміння діяти в нестандартних ситуаціях); соціальної (комунікаційні та інтеграційні здібності налагодження взаємозв'язків із усіма суб'єктами). Так, під компетенціями будемо розуміти знання + вміння + навички + здібності персоналу. Саме набір таких якостей персоналу дозволяє активно вирішувати поставлені завдання, відповідати викликам суспільства, виконувати функції, пристосовуватись до цифрового виміру, адаптуватись у постійно змінному зовнішньому оточенні.

1.4. Управління інтелектуальною власністю та патентна діяльність. Результати даного бізнес-процесу – це ефективний ресурс для залучення капіталу та збільшення доходів суб'єктів господарювання регіональної економічної системи. Саме інтелектуальні ресурси є невичерпними та запорукою подальшого розвитку як суб'єктів господарювання, так і країни в цілому. Управління інтелектуальною власністю є головним орієнтиром формування стратегії суб'єкта, який дозволяє набути статус високотехнологічних підприємств. До сучасних інтелектуальних технологій, які запатентовано відносяться: гена технологія, гена інженерія та клонування, нові агротехнології, тощо.

1.5. Управління координаційним забезпеченням. Прийняття управлінських рішень суб'єктами підприємництва СЕС регіону та здійсненні інших процесів завдяки координації усіх підсистем управління на основі складання планів, програм, стратегій та внесення коректив у них під впливом змін.

1.6. Адаптивне управління бізнес-процесами. Ефективність адаптивного управління полягає у бажанні суб'єктів господарювання регіону СЕС реагувати на глобалізаційні виклики та військову агресію з боку країни-сусіда. Розвиток як процес, нерозривно пов'язаний із адаптаційними процесами, які і визначають подальші напрями діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону і формують стратегічні орієнтири територіальних утворень. Процес адаптивного управління суб'єктів господарювання СЕС регіону безпосередньо впливає на їх конкурентоспроможність. Тому, отримати економічний ефект від своєї професійної діяльності суб'єкти підприємництва зможуть в залежності від того, як швидко вони адаптуються до змін.

2. Блок функціонального розвитку включає у себе: управління ресурсним забезпеченням та потенціалом; управління якістю продукції; фінансово-економічне управління; управління економічною безпекою та інвестиційним розвитком; управління логістичним розвитком (термінами постачання).

2.1. Управління якістю. Під управлінням якістю будемо розуміти комплекс заходів, методів, важелів, інструментів, які направлені на забезпечення більш високого рівня: якості продукції та послуг; технологій; бізнес-процесів; системи управління тощо. При чому, забезпечення якості у даному контексті, це системно-комплексний процес, який пронизує усю організаційну структуру суб'єкта підприємництва. До даного процесу необхідно мотивувати працівників, оскільки саме вони і забезпечують це якісне перетворення усіх підпроцесів всередині організації.

2.2. Управління ресурсним забезпеченням (формування ресурсно-сировинного потенціалу). Ресурсно-сировинний потенціал суб'єктів господарювання СЕС регіону уявляє собою можливість трансформувати існуючий порядок речей у нові засоби задоволення швидко виникаючих потреб його учасників (суб'єктів). Ресурсний потенціал збалансованого розвитку - це сукупність видів ресурсів, які допомагають створювати умови збалансованого (сталого) розвитку, забезпечуючи стабільну рівновагу, перехід до сталого збалансованого розвитку шляхом раціонального співвідношення обсягів використання ресурсів [317].

2.3. Фінансове управління. Розробка і моніторинг впровадження бюджетно-економічної системи суб'єкта господарювання регіональної економічної системи задля створення системи планування та аналізу грошово-інвестиційних потоків, відповідно до впливів факторів зовнішнього оточення. Ефективність використання грошово-інвестиційних потоків безпосередньо впливає на результати функціонування системи управління суб'єктами господарювання. Дані результати повинні стати напрямом подальшої розробки стратегії або внесенням змін до вже існуючої.

2.4. Управління економічною безпекою. В даному контексті розуміємо комплекс організаційно-управлінських, техніко-технологічних, ринково-маркетингових та прогнозно-профілактичних заходів, які направлені на кількісну та якісну зміну економічних інтересів суб'єктів підприємництва СЕС регіону від впливу внутрішнього та зовнішнього оточення. Тобто, комплекс заходів щодо підвищення економічної безпеки на засадах адаптивного управління.

2.5. Управління інвестиційним розвитком. Подальший розвиток суб'єктів господарювання СЕС регіону здійснюється на основі новітніх технологій та виробництві інноваційної продукції, що пов'язано із залученням інвестицій та складанням інвестиційних проєктів. Саме залучення інвестицій/капітальних вкладень є необхідним ресурсом для впровадження інноваційно-дослідних розробок. Управління даним процесом

(управління інвестиціями) дозволяє організувати сам інвестиційний процес, бажаною характеристикою якого є висока доходність та низький рівень ризику.

2.6. **Управління логістичним розвитком (термінами постачання).** Управління логістичним розвитком в умовах цифровізації та накопичення знань дозволяє визначити відповідні витрати на доставки у потрібному місці та у потрібний час. Сучасним проявом логістики як процесу є Smart-логістика та е-логістика, які засновані на управлінні, прогнозуванні, інтегрованому плануванні, прийнятті управлінських рішень, координації дій, контролем інформаційних та логістичних потоків на основі ІКТ та математичного моделювання.

3. **Блок інноваційного розвитку** включає у себе: управління інноваційним розвитком, управління цифровізацією бізнес-процесів, управління роботизацією бізнес-процесів, управління ризиками.

3.1. **Управління інноваційним розвитком.** Інноваційний розвиток суб'єктів підприємництва СЕС регіону має доволі важливе значення для суб'єкта господарювання, оскільки він вносить найбільшу користь у питання підвищення ефективності та взагалі функціонування суб'єкту ринку. Розвиток інноваційних технологій та активне їх впровадження дозволяє функціонувати суб'єктам підприємництва у конкурентному середовищі та забезпечити собі стійкий економічний розвиток. Захисним щитом від впливів факторів зовнішнього середовища та зниженням негативних явищ у соціально-економічному оточенні є перехід усіх підпроцесів суб'єкта підприємництва у новий якісний стан, який саме і забезпечує інноваційний розвиток.

3.2. **Управління цифровізацією бізнес-процесів.** Цифровізація уявляє собою використання нових технологій та системи і здійснення електронно-комунікаційного процесу щодо цифрового простору та відповідної інфраструктури. Цифровізація дозволяє здійснити трансформацію та оцифрування усіх бізнес-процесів. Цифровізація суб'єктів господарювання

СЕС регіону диктує нові економічні, соціальні вимоги до суб'єктів, які реалізуватися самі по собі цифрові технології не можуть. Розуміння поняття «цифровізація» - маєтсья на увазі внесення змін у такі процеси суб'єктів господарювання, як: технології; бізнес-процеси; сервіси; продукти; процес управління організацією; підходи при прийнятті управлінських рішень; бізнес-задачі, тощо. Отже, цифровізація уявляє зміну мислення, бачення нових бізнесів, нових умов господарювання, нових сервісів.

3.3. Управління роботизацією бізнес-процесів. Використання сучасних, передових технологій для роботизації усіх бізнес-процесів, тобто людська праця замінюється роботами, машинами, устаткуванням, що в декілька разів підвищує продуктивність праці. Для вирішення цих питань необхідним є обробка великого обсягу даних, впровадження інформаційно-комунікаційних систем та переформатування усього управлінського процесу, що зводить до нуля похибки у процесі господарської діяльності суб'єктів СЕС регіону.

3.4. Управління ризиками. Побудова системи постійного виявлення, моніторингу та аналізу ризиків основана на розробці заходів по швидкому реагуванню на них. Процес управління ризиками дозволяє здійснювати оцінку можливостей виникнення будь-яких ризикових подій, які можуть заповдіяти досягненню цілей та реалізації стратегії суб'єкт а господарювання СЕС регіону.

4. Блок інформаційного-комунікаційного розвитку. Даний блок включає у себе: управління маркетингом; управління інформаційною безпекою; управління кібербезпекою; управління ІКТ.

4.1. Управління інформаційною безпекою. Для створення цифрової документації необхідним є організація відповідної системи захисту від несанкціонованого доступу до неї. Так, інформаційна безпека є невід'ємною складовою системи управління організацією, що враховує зовнішні ризики, пов'язані із веденням бізнесу, інформаційною безпекою. Дане можна попередити шляхом запровадження проектування, системи моніторингу, впровадження контролю, посилення інформаційної безпеки. Метою

інформаційної безпеки є утримання в таємниці комерційної інформації, що є запорукою підвищення конкурентоспроможності суб'єкта підприємництва СЕС регіону.

4.2. Управління маркетингом. Проявляється у постійному комунікаційному зв'язку із факторами зовнішнього оточення. Даний блок реалізується у вигляді таких заходів: постійний моніторинг та збір сучасної інформації, обробка даних, прогнозування та планування, розробка стратегічних напрямів дій суб'єкту підприємництва СЕС регіону, реалізація бізнес-ідей та конкретних дій, контроль та реагування зазначених вище завдань.

4.3. Управління інформаційно-комунікаційними технологіями. Управління інформаційними технологіями (Інтернет, програмне забезпечення, телекомунікації) та системами підвищує продуктивність праці та якість продукції при скороченні термінів. ІКТ уявляє собою сукупність методів, заходів, інструментів, програмно-технічного забезпечення, які є тісній взаємодії і утворюють технологічний ланцюг. Даний ланцюг дозволяє здійснювати збір, збереження, аналіз, обробку, розподіл, розповсюдження, використання та захист інформаційних потоків завдяки комп'ютерних технологій. Розвитком нової економічної теорії є американський вчений Друкер П., який бачив подальший розвиток суспільства саме у ІКТ [295]. Інформаційно-комунікаційні технології пришвидшують повсякденну роботу та дозволяють реалізовувати інноваційні методи управління, які побудовані на сучасних телекомунікаціях та глобальних Інтернет-мережах.

4.4. Управління кібербезпекою. У сучасних умовах дуже швидко поглиблюється у зв'язку із глобалізацією економічних відносин.

Перелічені бізнес-процеси є основою здійснення господарської діяльності СЕС регіону. В рамках даних бізнес-процесів функціонують суб'єкти підприємництва, в них вникають можливості реалізації запровадження технологій у свою діяльність, з'являється можливість адаптувати процес управління на перспективу, гнучко розвиватись надалі.

Отже, процес адаптивного управління суб'єктів господарювання СЕС регіону засновано на синергетичному підході, який, у свою чергу, дозволяє досягти бажаного результату завдяки взаємодії зазначених складових системи управління [296]. Синергетичний підхід дозволяє суб'єктам СЕС регіону сформувати концепцію адаптивного управління та забезпечує перехід системи управління на оновлені методи та інструменти під впливом цифрової трансформації та ІКТ.

Забезпечення реалізації інноваційних технологій та подальшої цифрової трансформації у професійну діяльність суб'єктів підприємництва СЕС регіону стає можливим у процесі формування та накопичення ресурсного потенціалу (кваліфікованого персоналу, сучасних ресурсів та сировини, нових технологій та засобів). Ці вимоги до ведення господарчого процесу відповідають новому, складному рівню соціально-економічного розвитку та створенню нових можливостей.

Як вже зазначалось, адаптивне управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону з позиції синергетичного підходу має чітко визначену структуру (рис. 3.9). Такий підхід враховує багато факторів, які впливають на безпосереднє здійснення господарської діяльності суб'єктів підприємництва. Саме запровадження синергетичного підходу стимулює усіх учасників СЕС регіону до адаптивного розвитку та удосконалення системи управління, полегшенню керуючого впливу, швидкому реагуванню всіх структур та елементів системи, зміні параметрів та стилів управління залежно від конкретної ситуації, вдосконаленню відносин між усіма елементами, які діють у чіткій взаємозалежності друг від друга.

Отже, концептуальне бачення адаптивного управління будується на сукупності елементів, процесів, етапів їх реалізації, учасників, факторів впливу зовнішнього та внутрішнього оточення.

До вищезазначених факторів можна віднести:

- 1) подальший розвиток науково-технологічного прогресу та зміна системи господарювання на 5-6 технологічні уклади;

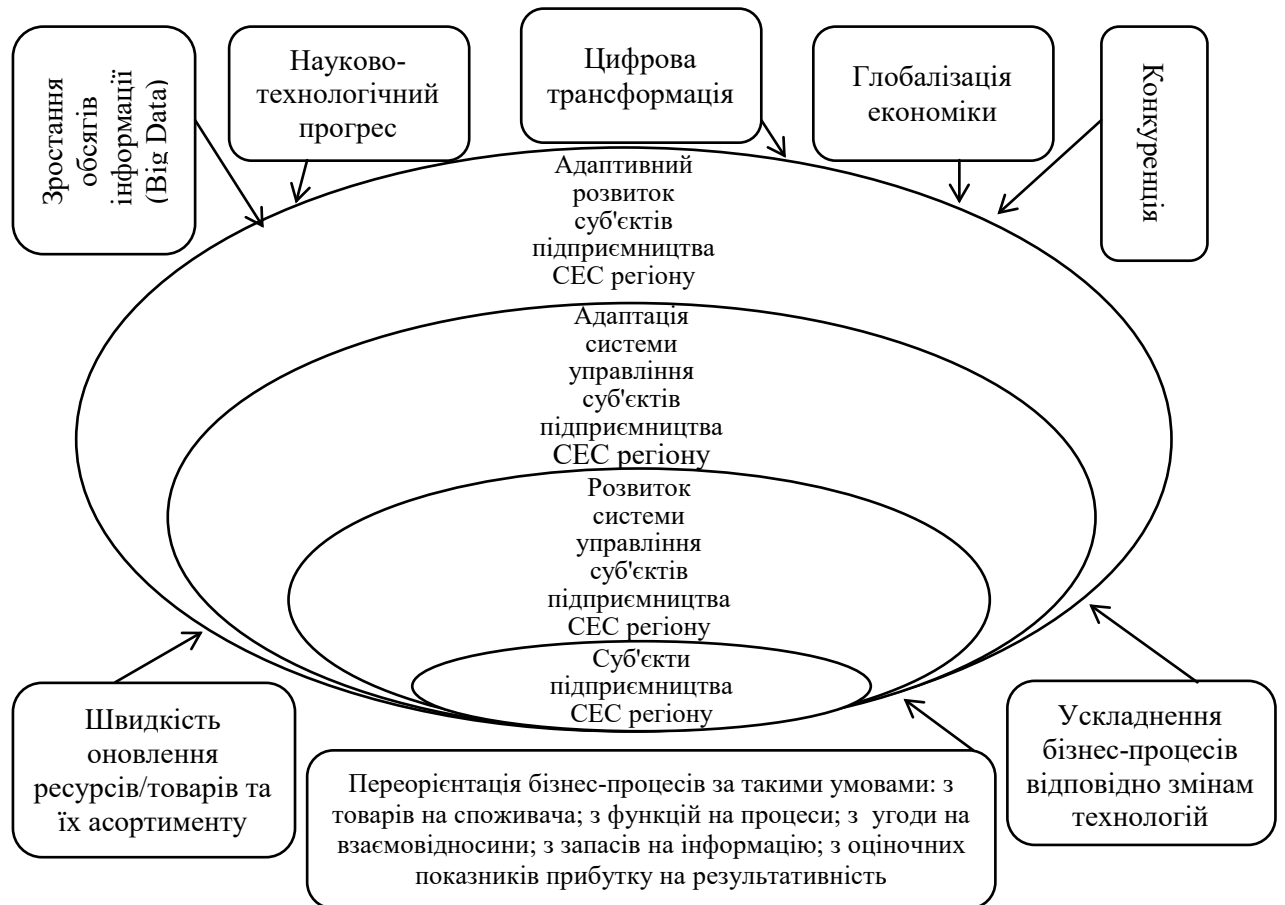

Рис. 3.9. Схема адаптивного управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону з позиції синергетичного підходу (розробка автора)

- 2) цифрову трансформацію багатьох сфер господарської та підприємницької діяльності в регіоні;
- 3) техноглобалізацією економіки;
- 4) глобальність підвищення конкуренції та її агресивні прояви у сферах бізнесу;
- 5) зміна бізнес-мислення та вдосконалення бізнес-процесів на умовах появи новітніх технологій;
- 6) появлення нових товарів та послуг, додаткових якостей, номенклатури та асортименту, що відбувається під впливом постійно змінних потреб кінцевих споживачів;
- 7) переорієнтація та зміна у бізнес-процесах з: асортименту товарів на споживача як учасника процесу з вивченням його мотивів та потреб;

управлінських функцій на інші процеси; договорів/угод на сталі взаємовідносини з налагодженням взаємозв'язку із усіма елементами; оцінки діяльності суб'єктів господарювання СЕС регіону на її ефективність або результативність, що формує адаптаційні заходи та реакції на фактори зовнішнього середовища.

Отже, СЕС регіону постійно розвивається та змінюється. У даному дослідженні, розвиток системи управління суб'єктами підприємництва СЕС регіону - це цілеспрямовані процеси взаємодії елементів системи управління, що знаходяться у процесі удосконалення і які забезпечують стратегічне, збалансоване та ефективне функціонування суб'єктів підприємництва. Адаптація системи управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону це сукупність процесів перетворення поєднаних елементів системи управління під впливом комплексу факторів зовнішнього середовища, на умовах кількісних та якісних змін та забезпечення активності і підвищення ефективності зазначених елементів системи управління із одночасною результативністю усіх суб'єктів господарювання.

Під адаптивним управлінням суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону розуміємо постійний процес змін у організаційній системі суб'єктів підприємництва, який формується за рахунок переходу системи у новий якісний стан на умовах встановлених протиріч оточуючого середовища та стратегічної програми формування та накопичення внутрішнього потенціалу, що дозволить підвищити результативність функціонування суб'єктів підприємництва СЕС регіону (визначення здобувача).

Факторами зовнішнього середовища є такі: політичні впливи, економічні закони, соціальні прояви, технологічні перспективи, екологічні умови. Адаптивне управління уявляє собою перетворення, зміни, елементи покращення в системі управління регіону та його суб'єктів підприємництва, які на основі нарощення потенціалу (технологічного, ресурсного, сировинного, фінансового, людського, матеріального) на довгострокову

перспективу в умовах виявлення протиріч у зовнішньому середовищі забезпечують якісний перехід від одного стану на інший.

Адаптивне управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону має створює умови для балансування підсистем у системі регіону в умовах цифрової трансформації. Балансування, у свою чергу, формується у сукупності заходів, важелів, інструментів за допомогою яких можливо діагностувати усі підсистеми, елементи, складові системи управління та за допомоги даної інформації розробити довгострокову стратегію суб'єктів підприємництва СЕС регіону.

Саме цифрова адаптація прискорює та якісно змінює усі регіональні бізнес-процеси всередині соціально-економічної системи регіону. Це вимагає від персоналу, керівництва та власників бізнесів оволодіння новими знаннями та компетенціями в ІТ-сфері, психології та приймати відповідні управлінські рішення, які відповідають сучасними умовами ведення господарювання.

Цифрова трансформація впливає на зміни у СЕС регіону, здійснюючи їх більш якісними:

- нарощення темпів економічного зростання;
- надходження своєчасної інформації к суб'єктам підприємництва СЕС регіону;
- згуртованість та кооперативні зв'язки суб'єктів господарювання;
- трансфер технологіями та знаннями;
- підготовка освічених висококваліфікованих кадрів;
- покращення бізнес-процесів;
- підвищення якості життя населення регіону.

Впровадження процесу адаптивного управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону в умовах цифровізації здійснюється під впливом змін у системі управління відповідно до умов зовнішнього оточення. Для цього необхідно вивчати, збирати дані та інформацію щодо ситуаційних змін та прогнозувати подальші дії у розробці стратегії суб'єктів

СЕС регіону. Також це важливим є при реалізації довгострокових регіональних цільових програм (Додатки Г, Д).

Отже, у роботі, було визначено сучасні підходи до адаптивного управління регіоном та його суб'єктами підприємництва. Запропоновано структуру адаптивного управління регіоном та його суб'єктами підприємництва на основі впровадження синергетичного підходу. Згруповано бізнес-процеси, які відбуваються у регіоні суб'єктами підприємництва у визначені блоки: інтелектуального та функціонального розвитку, інноваційного та інформаційного-комунікаційного розвитку.

Доповнено категоріальний апарат регіональної економіки поняттям «адаптивне управління суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону», який уявляє собою постійний процес змін у системі управління регіоном та його суб'єктами підприємництва на умовах зміни зовнішнього середовища та стратегічної програми прирощення внутрішнього потенціалу, що дозволяє здійснювати перехід системи з одного якісного стану в інший, з метою досягнення результативності функціонування суб'єктів підприємництва СЕС регіону. Визначено саме якісні зміни при цифровізації усіх сфер регіональної економіки.

Адаптація системи управління СЕС регіону та її суб'єктів до впливів зовнішнього середовища в умовах цифрової трансформації є багатограним та складним процесом. Він потребує зміни організаційних форм всередині системи управління та розробки плану дій персоналу та керівництва. Крім того, умови адаптивного розвитку впливають на поширення нових компетентностей персоналу, що робить можливим перехід до інформаційно-комунікаційного простору більш гнучко та м'яко завдяки тотальній цифровізації.

3.3. Методичні засади виявлення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону

Військова агресія з боку країни-сусіда погрузила Україну у скрутні обставини, які здійснюють вплив на такі соціально-економічні умови: значне падіння рівня ВВП, втрата окремих територій та виробництв, посилення внутрішньої та зовнішньої міграції верств населення, скорочення кількості суб'єктів підприємництва, зниження темпів науково-технологічного розвитку, зменшення виробничих потужностей підприємств, зниження якості життя населення, зростання безробіття. Дані обставини призвели до структурних зрушень в усіх сферах господарської діяльності України.

Питаннями дослідження структурних зрушень займалися такі науковці: Амоша О. [327], Антонюк В. [328], Смаглюк А. [329], Гальчинський А. [330], Бутенко А., Шлафман Н. [331], Геєць В. [332], Єрохін С. [333], Уманець Т. [334], Чухно А. [335], Чудаєва І. [336], Шульц С. [337], Якубовський М. [338].

Формуванням ресурсного потенціалу країни займаються: Данилишин Б. [339], Згурська О. [340], Хвесик М. [341], Гедз М. [342], Неживенко А. [343], Бондаренко В. [344] тощо.

Соціально-економічна безпека та повоєнне відновлення країни буде залежати від наявності, відтворення та ефективного використання ресурсно-матеріальної бази підприємницького сектору СЕС регіону. Ресурсне забезпечення дозволяє покращувати економічні результати підприємницького сектору СЕС регіону та підвищувати його конкурентоздатність. Тому наявність, перерозподіл та ефективне використання ресурсного забезпечення підприємницького сектору регіону є важливою необхідністю, передумовою післявоєнного відновлення України та її регіонів.

Реутов В. пропонує «...інтегральний підхід до соціально-економічних систем регіонів, який при аналізі складних систем зв'язку орієнтований на з'ясування недостатності лінійної причинності, а також пояснення специфіки поведінки об'єкта ззовні, виявленні внутрішніх впливів та властивостей об'єкта як цілісного явища» [345].

Снігова О. досліджує у своїх працях структурні зміни в старопромислових регіонах України та робить такий висновок: «... сучасний вплив на формування старопромислових регіонів полягає у спрямованості регіонального виробничо-технологічного розвитку на зміцнення техніко-виробничого потенціалу інших територій, які промислово розвинуті. Виходячи з усіх етапів життєвого циклу виробничого потенціалу саме на етапі завершення життєвого циклу виявляється його постаріння та вникає зниження зацікавленості потенційних інвесторів у розвиток «базових» галузей промислових регіонів. Попередньою умовою виникнення таких проблем старопромислових регіонів є, безумовно, зниження потенціалу індустріального розвитку» [346, с. 55].

У попередньому підрозділі 3.2 було визначено, що структурні диспропорції – це недотримання узгоджень та відповідності пов'язаних соціально-економічних процесів (їх інтегральних показників), що впливає на подальший розвиток видів підприємницької діяльності а регіоні. Перерозподіл ресурсів між галузями (секторами) впливає на модернізацію структури економіки держави, що дозволяє їй набути сталості, безпеки та ефективності [331].

Результативність такої діяльності полягає у визначенні диспропорцій, розробці методичного апарату їх усунення, нормативно-правовому забезпеченні таких процесів, розробці механізмів регулювання, визначенні відповідальних осіб та чіткого комунікаційного процесу між ними. Вважаємо, що запорукою подолання диспропорцій в економіці можуть слугувати: посилення державного управління та регулювання; балансування ринкового саморегулювання на національному, регіональному та місцевому

рівнях; ініціативність та участь держави у регіональних процесах трансформації; розробка теоретичних і методологічних підходів та принципів до подолання диспропорцій у розвитку країни та її регіонів.

Визначивши системність диспропорцій в економіці країни та підприємницькому секторі СЕС регіону важливими постають питання всебічного регулювання соціально-економічного розвитку та повоєнного відновлення України. Для цього доцільно запропонувати форми і методи регулювання для подолання диспропорцій у різних сферах діяльності шляхом впровадження нових регулюючих механізмів розробки економічних стимулів, ефективного використання внутрішнього та прихованого потенціалу.

А. Ресурсне забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону. Основою ресурсного потенціалу підприємницького сектору регіону є зазначена сукупність ресурсів, що формує умови здійснення бізнес-процесів СЕС регіону та посилення конкурентоспроможності. Ресурсне забезпечення підприємництва регіону відповідає певним характеристикам (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Характеристики ресурсного забезпечення підприємницького сектору регіону*

Характеристики	Опис характеристик
Системність	Сукупність взаємопов'язаних елементів системи ресурсного забезпечення підприємницького сектору регіону
Ефективність	Затребуваність існуючого набору ресурсів, обґрунтування його використання
Повнота	Використання у соціально-економічному розвитку регіону наявної сукупності ресурсів (природних, матеріальних, трудових, фінансових)
Синергія	Посилення якостей системи за рахунок об'єднання складових ресурсного забезпечення підприємницького сектору регіону
Екологічність	Використання ресурсів без нанесення шкоди оточуючому середовищу та створення умов для використання ними майбутніх поколінь
Соціальність	Ефективне використання ресурсів з позиції соціально-економічного устрою, рівня та якості життя населення регіону

Продовження табл. 3.4

Інноваційність	Сучасні засоби використання ресурсів задля ефективного їх використання, комерціалізації ідей, створення нової продукції в регіоні
Результативність (ефективність)	Вища система підпорядковується системі нижчого порядку, застосовуються методики оцінки, виконується моніторинг, розробляються програми та стратегічні напрями подальшого розвитку регіону
Ретроспектива	Врахування історичності розвитку та формування взаємовідносин між усіма учасниками підприємницького сектору регіону

*Джерело: узагальнення автора

Ресурсне забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону будемо розуміти з двох позицій:

1) у вузькому розумінні – це можливість СЕС регіону змінювати процес господарювання у новий стан для задоволення постійно змінних потреб суб'єктів підприємницького сектору.

2) у широкому розумінні - це можливість СЕС регіону змінювати наявні ресурсні та товарні потоки у сформовані механізми задоволення постійно змінних потреб суб'єктів підприємництва задля посилення саморозвитку та самозабезпечення територій.

Ресурсне забезпечення підприємницького сектору можливо проаналізувати завдяки визначеним достатньо відомим підходам (табл. 3.5).

Однак, дослідивши дані підходи, вважаємо, що більш повно розкрити сутність ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону стає можливим завдяки використанню ресурсного підходу.

Такий підхід, у своїх працях розглядав Барні Дж., який першим зазначив, що необхідно приділяти увагу як набору матеріальних та нематеріальних ресурсів (активи, здібності, організаційні процеси, знання, технології, відповідні характеристики тощо), так і специфічним ресурсам, які потребують нарощення компетенцій системи в контексті її конкурентних стратегій [347].

Розглянемо ресурсний підхід, як інструментарій для формування системи ресурсного забезпечення підприємницького сектору.

Таблиця 3.5

Науково-методичні підходи щодо визначення ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону*

Підхід	Опис
Системний	Побачення об'єкту як цілісного явища, зі своєю сукупністю елементів (складових, підсистем), при встановленні зв'язків всередині об'єкту, надання йому додаткових властивостей шляхом оцінки розвитку ресурсного потенціалу регіону
Ситуаційний	Дослідження рівня ресурсного забезпечення регіону, використання процедур його розгляду та вивчення на основі стану суб'єктів підприємницького середовища
Метод аналізу потенціалу	Оцінка рівню ресурсного потенціалу суб'єктів підприємництва СЕС регіону на основі комплексної оцінки. Даний метод оцінки формує різні рейтинги за вагами, досліджуючи конкретні показники, які дозволяють виявити внутрішні проблеми у регіональному економічному розвитку. Наступним кроком є ранжування зазначених рейтингів, здійснення комплексної оцінки та здійснення співставлення регіональних та міжрегіональних зв'язків
Регіональний аналіз	Виявлення напрямів соціально-економічного розвитку підприємницького сектору завдяки встановленню територіальних особливостей та регіональної специфікації
Метод інтегрованої оцінки	Здійснює визначення часткових показників за відповідним критеріями: всебічний аналіз економічного розвитку підприємницького сектору; показники не залежать один від одного; часткові показники зазначені у порівняльній формі

*Джерело: узагальнення автора

При цьому ефективно використання потенціалу ресурсного забезпечення формує перехід від скритої можливості до явної реальності. Ефективне управління ресурсним забезпеченням суб'єктів підприємництва СЕС регіону забезпечується наявністю сучасної та актуальної інформації щодо трансформаційних та якісних змін, компонент та їх динаміки, системи сталих взаємозв'язків. Величина ресурсного забезпечення підприємницького сектору є деяким драйвером оцінювання можливостей посилення самозабезпечення (саморозвитку) СЕС регіону та сформуванню довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку. Отже, дослідивши ресурсне забезпечення підприємницького сектору, слід окреслити його особливості (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Особливості ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС
регіону*

Особливості	Характеристика
Ресурсне забезпечення як система ресурсів	Система ресурсів використовується комплексно (взаємодоповнення ресурсів) у процесі суспільного виробництва, тобто відтворення ресурсно-сировинної бази підприємницького сектору та регіону
Багатофункціональність ресурсного забезпечення	Взаємозамінність ресурсів у суспільному виробництві (заміна одних ресурсів іншими або елементів одних ресурсів на складові інших) з метою самозабезпечення та саморозвитку підприємницького сектору та регіонів
Наявне ресурсне забезпечення та його страховий фонд	Комплекс ресурсів для споживання і використання, а також їх страховий запас (накопичення) задля потенційної можливості його споживання
Технологічний базис ресурсного забезпечення	У процесі суспільного виробництва використовується та частина ресурсів, яка може бути використана на даному рівні технологічного розвитку за умови економічної доцільності та отримання результативності від їх використання
Інноваційний базис ресурсного забезпечення	У процесі суспільного виробництва використовується задана система ресурсів, альтернативні ресурси, нові види ресурсів, що має науково обґрунтовану базу їх використання у сучасному та майбутньому періодах

*Джерело: узагальнення автора

Під впливом вище зазначеного постають питання дотримання суб'єктами підприємницького сектору СЕС регіону такої поведінки:

1. Збереження (нарощення) ресурсного забезпечення, всі види економічної діяльності мають стабільний розвиток; працює механізм самофінансування, самозабезпечення, саморозвитку.

2. Розвиток (достатність) ресурсного забезпечення, коли види економічної діяльності мають потенціал до розвитку; здійснюється ранжування ресурсів по важливості їх стратегічної позиції, з визначенням точок зростання.

3. Перерозподіл ресурсів (зміна структури ресурсів), коли окремі види економічної діяльності мають змішаний або депресивний характер;

запровадження синергетичного ефекту та перерозподіл ресурсів між слабкими ланками ланцюга.

Змінюються ресурси, їх склад, наявність, кількість, якість та перерозподіл між елементами підприємницького сектору. Так, природні ресурси трансформуються у активи (залучаються у господарську (підприємницьку) діяльність та обіг) та дозволяють створювати таким чином матеріальні (товари, продукція) та нематеріальні блага (інформаційні, соціальні, інтелектуальні, духовні основи трудового потенціалу). Природні ресурси (земля, сировинні ресурси) виступають елементами підприємницького сектору та факторами його розвитку. У цьому контексті розглянемо регіональну управлінську систему формування системи ресурсного забезпечення (рис. 3.10).

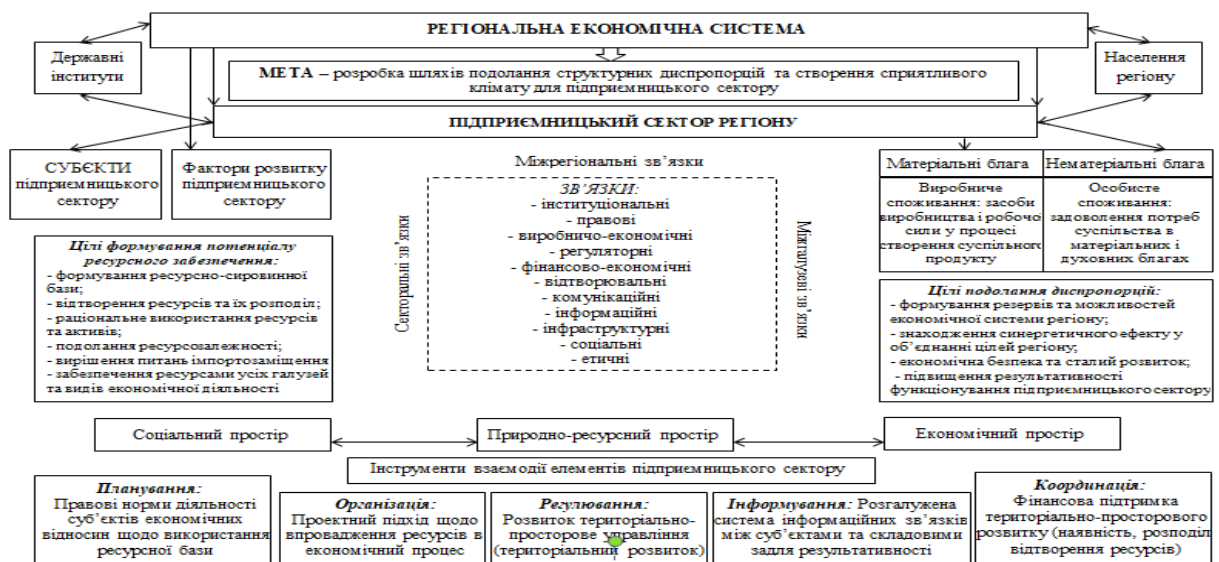

Рис. 3.10. Розуміння СЕС регіону (розробка автора)

Отже, подальше відтворення ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону може здійснюватись на основі ефективного управління, яке є багатоаспектним явищем, і в процесі потребує подальшого вдосконалення.

Б. Методичний підхід щодо визначення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору. Проаналізуємо

взаємозв'язок та вплив ресурсів і результатів на підприємницький сектор під впливом зовнішніх факторів (рис. 3.11).

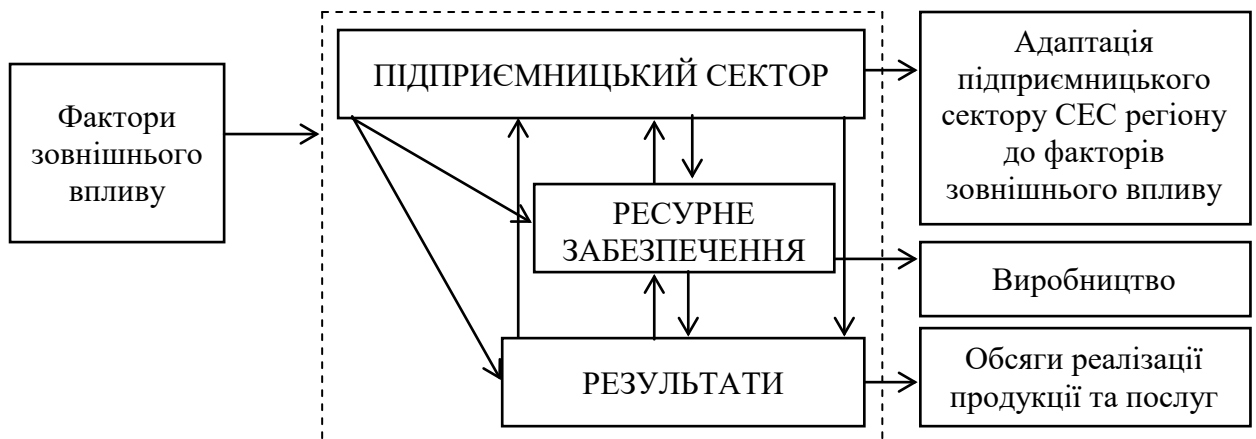

Рис. 3.11. Взаємозв'язок та вплив ресурсів і результатів на підприємницький сектор СЕС регіону під впливом зовнішніх факторів (розробка автора)

Економічна наука говорить нам, що ресурси надходять до системи, використовуються задля досягнення її мети та впливають на результат діяльності [311]. Однак, вважаємо, що результати також впливають на формування ресурсної бази і навпаки.

Тобто, завдяки отриманню результатів від підприємницької діяльності СЕС регіону стає можливим придбавати ще більше ресурсів, які пізніше у процесі діяльності із використанням підприємницьких здібностей, призводять до підвищення результату.

Наступним кроком проаналізуємо фактори, які дозволяють визначити рівень залежності СЕС регіону від постачання та наявності ресурсного забезпечення, а саме:

1. Значущість ресурсу: відносний обсяг розподілу ресурсів; критичність видів ресурсів, які задіяні у системі.

2. Вільний розподіл ресурсів та їх використання: вільне володіння ресурсами; частковий доступ до ресурсів; наявність та використання ресурсів; контроль щодо використання ресурсів.

3. Посилення контролю за використанням ресурсів: пошук альтернативних джерел ресурсів; наявність та доступ до альтернативних видів ресурсів.

Таким чином окреслено коло видів економічної діяльності регіону, які за структурою валової доданої вартості демонструють вагомі показники, а саме:

- оптова та роздрібна торгівля;
- переробна промисловість;
- сільське господарство;
- логістично-транспортні послуги, поштова та кур'єрська діяльність, складське господарство;
- добувна промисловість;
- водопостачання, поводження з відходами, каналізація.

Завданням побудови системи ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону є досягнення консенсусу (балансу) між вичерпаністю ресурсів, які є ототожненням минулого та можливістю пошуку або створення нових видів ресурсів (табл. 3.7).

Згідно таблиці 3.7 визначено основні ознаки: необхідність існування, сутнісно-ідеологічне наповнення, значимість, результативність, мета, умови, роль людини як ресурсу, наявність, вимірюваність, вплив на довкілля. А також, існуючі (вичерпані) та можливі (потенційні, надбані) ресурси.

На основі визначення ступеню важливості формування ресурсної складової в СЕС регіону нами запропоновано методичний підхід щодо визначення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору.

Метою такого методичного підходу є систематизація видів економічної діяльності за певними групами, розробка алгоритму дій щодо перерозподілу ресурсів з однієї групи до іншої.

Таблиця 3.7

Трансформація існуючих та потенційно можливих ресурсів СЕС регіону*

Ознака	Існуючі (вичерпані) ресурси	Можливі (потенційні, надбані) ресурси
Необхідність існування	Забезпечення виробничих, економічних та соціальних процесів	Розвиток концепції сталого розвитку регіону
Сутнісно-ідеологічне наповнення	Матеріальні та нематеріальні об'єкти для здійснення бізнес-процесів у короткостроковій перспективі	Потенційні можливості для досягнення стратегічних (довгострокових, сталих) цілей соціально-економічної систем регіону
Значимість	Існування та використання обов'язкове	Неможливість обійтись без альтернативних ресурсів
Результативність	Забезпечення ланцюга «ресурси-результат» (використання ресурсів)	Забезпечення ланцюга «цілі-результат» (наращення потенціалу та розвиток)
Мета	Мінімізація витрат (матеріальних, часу, фінансів)	Максимізація створення ланцюга цінності та додана вартість
Умови	Варіант зіставлення (співставлення) ресурсів задля здійснення бізнес-процесів	Багатоваріантність, пошук оптимального, більш результативного, ефективного об'єднання ресурсів для конкретного бізнес-процесу
Роль людини як ресурсу	Людина-підприємець – власник ресурсів	Людина – носій ресурсів (ідеї, знання, навички, компетенції)
Наявність	Обмеженість ресурсів	Безграничність та необмеженість
Вимірюваність	Вимірюються статистично	Вимірюються вкладом у майбутній розвиток регіону
Вплив на довкілля	Видобуток та використання шкодить навколишньому середовищу	Кліматично нейтральне виробництво

*Джерело: узагальнення автора

Розглянемо методичний підхід за алгоритмом дій (рис. 3.12). Отже, систематизовано деякі види економічної діяльності за певними групами та розроблено алгоритм дій перерозподілу ресурсів з однією групи до іншої з метою оптимізації (підвищення результативності) діяльності різних секторів регіональної економіки. Розглянемо усі етапи більш детально.

Рис. 3.12. Етапи визначення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону (розробка автора)

I. Систематизація видів економічної діяльності за групами. Здійснивши дослідження видів економічної діяльності вважаємо за доцільне об'єднати їх за умовно визначеними групами, а саме:

1. Виробнича група, до якої віднесемо: сільське господарство, переробну промисловість, будівництво.

2. Забезпечуюча група, до якої віднесемо: постачання електроенергії (газу, пари, кондиційованого повітря); водопостачання, поводження з відходами, каналізація; логістично-транспортне та складське господарство, інформація та телекомунікації; поштова та кур'єрська діяльність; тимчасове розміщення; організація харчування.

3. Торговельна група, до якої віднесемо такий вид економічної діяльності як оптова та роздрібна торгівля.

Наведена систематизація дозволить більш ретельно визначити основні ресурси за визначеними секторами, наповнення ресурсно-сировинної бази, оптимальне використання та відтворення ресурсів.

1. Виробнича група включає у себе: сільське господарство, переробна промисловість, будівництво. Розглянемо більш детально ці види діяльності з позиції їх ресурсного забезпечення.

1.1. Сільське господарство, як вид економічної діяльності, відноситься до матеріального виробництва, для реалізації здійснення якого необхідними є фактори виробництва: суб'єктивні – жива праця, об'єктивні – засоби та предмети праці. Ключова роль у цьому процесі відводиться ресурсам, їх раціональному споживанню та відтворенню.

На ефективність використання потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону впливає ряд факторів, а саме:

- інвестиційна політика держави;
- інноваційна активність та досягнення науково-технологічного прогресу;
- швидкість впровадження інноваційних розробок у види економічної діяльності виробничого сектору;
- ефективність управлінської діяльності, як керівної ланки будь-якого бізнес-процесу.

Під ефективністю сільського господарства розуміють ступінь досягнення економічних інтересів відповідно до суспільного й індивідуального відтворення [348]. Розглянемо основний показник сільського господарства України за 2019-2021 рр. - приріст або зниження обсягу продукції сільського господарства (рис. 3.13).

1.2. Промисловість (переробна). Структурні перетворення у секторі промисловості сформували низку диспропорцій, які створюють ризики для існування самої галузі та соціально-економічної сфери країни (рис. 3.14).

Для підприємств переробної промисловості важливу роль грає наявність ресурсно-сировинної бази, щільність населення, форми організації виробництва, транспортно-логістичне та складське забезпечення.

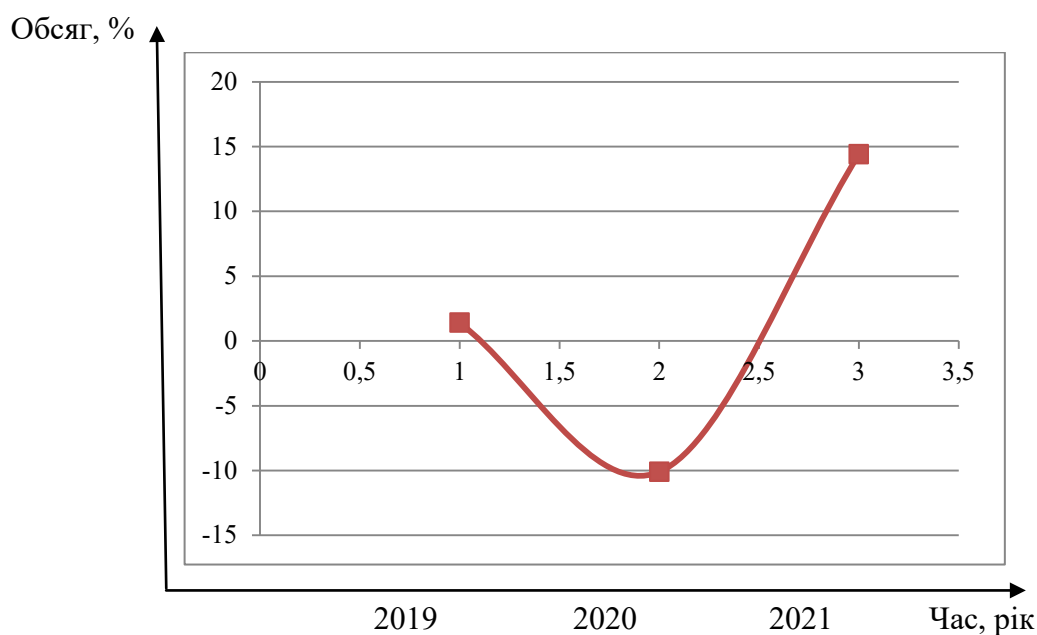

Рис. 3.13. Динаміка обсягу продукції у секторі сільського господарства
(складено на основі [349])

Величина індексу, %

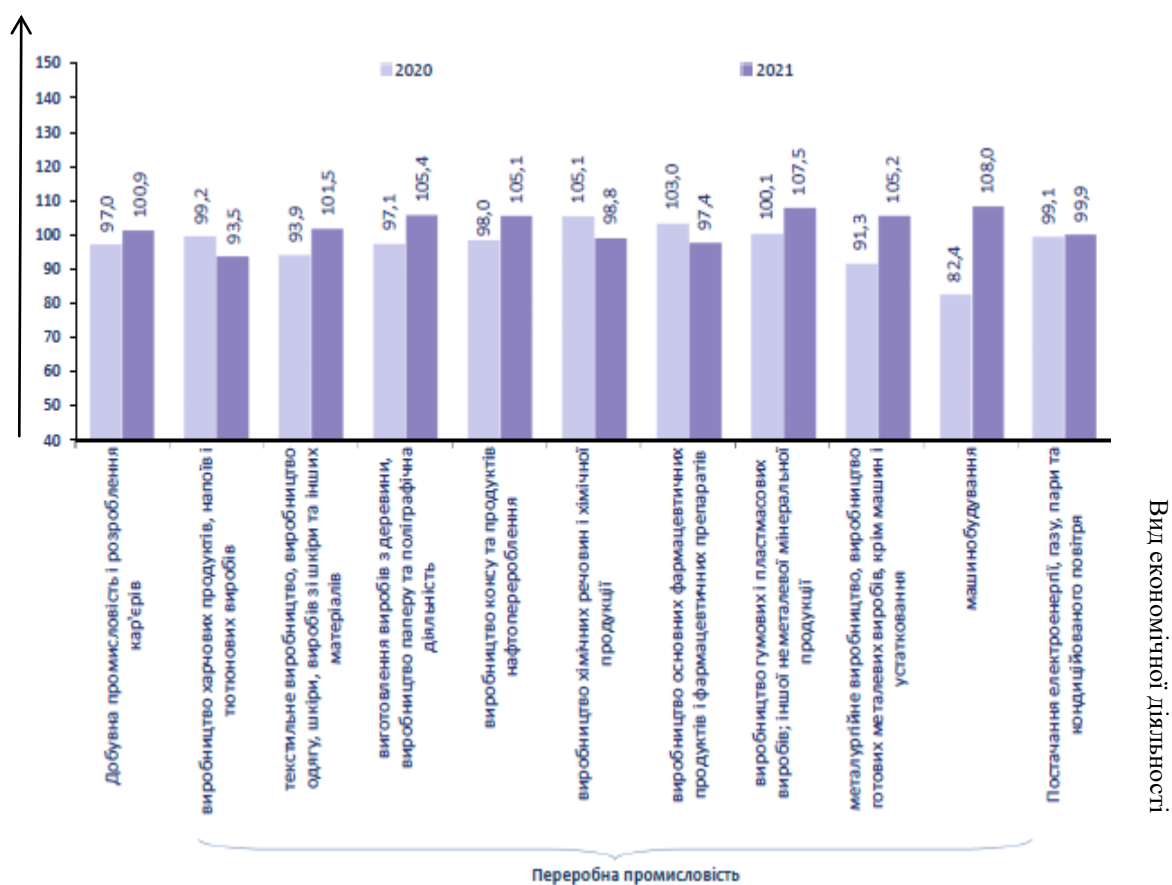

Рис. 3.14. Індекси промислової продукції за видами економічної діяльності
(складено на основі [349])

Чинниками розвитку даного виду промисловості є природно-географічні умови та використання науково-технологічного прогресу, залучення кваліфікованого персоналу, наявність технологічного оснащення та новітніх технологій переробки сировини.

1.3. Будівництво забезпечує зведення та реконструкцію нерухомих основних фондів, виробничих та житлових будівель і споруд. Дана галузь приймає участь у відтворенні основних фондів, удосконаленні галузевої структури та розміщенні підприємств, комплексному розвитку економіки країни та її регіонів, розвитку містобудівництва, створення бази для матеріального рівня населення, створенні робочих місць. Будівництво можна уявити як економічний процес, який полягає у безперервній інвестиційній діяльності власників капіталу на протязі будування об'єктів нерухомості, в які вкладений даний капітал. Динаміку такого процесу можливо продемонструвати на прикладі показника прийняття в експлуатацію житлових будівель країни (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Прийняття в експлуатацію житлових будівель

(складено на основі [349])

Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію у 2021 р. складає 11434 тис. м². Тобто, стає зрозумілим, що пандемія коронавірусної хвороби також має відбиток на даній галузі, яка демонструє значне зниження

показників, а саме 8451 тис. м². У наступному 2021 р. даний показник зріс на 2983 тис. м².

Склад ресурсного потенціалу виробничої групи полягає у сукупності елементів: земля (статичний та незмінний фактор, який є основним засобом виробництва, виступає предметом і засобом праці), праця, капітал та підприємницький потенціал. Розглянемо ресурсну базу виробничої групи (рис. 3.16). Таке узагальнення демонструє, що наявність ресурсної бази (ресурсного забезпечення) можливо вимірювати як фізичними, так і нефізичними величинами (технології, інновації). Можливо стверджувати, що вимірювання наявного ресурсного забезпечення трансформується на його оцінювання.

2. Забезпечуюча група, до якої відносяться: постачання електроенергії (газу, пару, кондиційованого повітря); поводження з відходами, водопостачання, каналізація; транспортно-логістичне та складське господарство, кур'єрська та поштова діяльність; тимчасове розміщення; інформація та телекомунікації; організація харчування.

2.1. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційоване повітря як вид економічної діяльності, враховує діяльність підприємств, які займаються виробництвом, передачею та розподіленням електроенергії, контролювання подачі та постачання електроенергії, розподілом електроенергії. Тобто, дані підприємства є частиною енергетичного комплексу країни, який уявляє собою сукупність взаємозв'язків та процесів задля трансформації енергії від енергетичних ресурсів та її розповсюдження до споживачів. Дані процеси здійснюються на основі системного підходу, який дозволяє підвищити енергоефективність СЕС регіону. Такий ефект досягається завдяки:

- оновленню складових частин системи;
- нових технологічних та інноваційних процесів;
- використання нових видів енергії;
- удосконаленню управління обслуговуючими підприємствами;
- заощадження енергоспоживання;

Рис. 3.16. Трансформація ресурсної складової виробничої групи під впливом зовнішніх факторів (розробка автора)

- побудові ефективної системи купівлі-продажу та розрахунків;
- чіткому управлінню цілісним енергетичним комплексом (наявність координуючого центру, розробка напрямків та пріоритетів, формування стратегічних та регіональних пріоритетів, нарощення власної ресурсної бази, автономія окремих локальних підприємств комплексу (у військових умовах), взаємодія усіх суб'єктів - учасників енергетичного комплексу).

2.2. Водопостачання, каналізація та поводження з відходами включає діяльність із водопостачання, оброблення відходів/стічних вод та використання їх як сировини для виробничих підприємств, поводження (збирання, оброблення, розміщення) з відходами (тверді, не тверді промислові та побутові), розчищення забруднених ділянок.

2.3. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність займається питаннями пасажирських та вантажних перевезень різними видами транспорту (залізничним, автомобільним, трубопровідним, водним, повітряним), забезпеченням діяльності терміналів (зберігання та відвантажування вантажів) та вантажно-розвантажувальних робіт, оренда транспортних засобів, поштова та кур'єрська доставка.

2.4. Інформація та телекомунікації: телекомунікації забезпечують обмін інформацією за допомогою використання спеціальних технологій, поряд із аналоговими виникають цифрові системи зв'язку, які простіше та ефективніше зберігають дані та інформацію.

2.5. Тимчасове розміщення й організація харчування: надання місць для короткострокового проживання (у військових умовах для тимчасово переміщених осіб та студентів можливо довгострокове проживання), виготовлення готових страв і напоїв, відпочинок, додаткові послуги.

3. Торговельна група, до якої віднесемо такий вид економічної діяльності як оптова та роздрібна торгівля.

Оптова та роздрібна торгівля. Економічна сутність даного виду економічної діяльності полягає у забезпеченні руху товарів, продуктів, послуг зі сфери виробництва до сфери споживання. Оптова та роздрібна

торгівля об'єднує регіони встановлює господарські взаємозв'язки між усіма суб'єктами ринку (виробниками, посередниками, покупцями), забезпечує стабільний та динамічний розвиток національної економіки. Здійснення товарообмінних операцій поглиблюється у процесі концентрації та спеціалізації виробничого сектору на конкретній території. Тобто, оптова та роздрібна торгівля посилюють міжрегіональний обмін товарами та продукцією, що формує спеціалізацію виробничого сектору та здійснює територіальний поділ праці (рис. 3.17).

Рис. 3.17. Значення та роль оптової і роздрібно торгівлі у суспільному виробництві регіону (розробка автора)

У відтворювальному процесі здійснюється натурально-речовий обмін, що дозволяє оптимізувати формування грошових коштів шляхом скорочення витрат (виробничих, торговельних, логістичних). Простежимо частку продажів підприємствами роздрібно торгівлі у національному масштабі (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Частка продажів підприємствами роздрібною торгівлі*

Найменування товарної групи	2019	2020	2021	Відхилення (2021/2019)
Усі товари	52,4	53,4	53,1	0,7
Продовольчі товари	80,0	79,4	77,6	-2,4
М'ясо	97,1	96,5	96,2	-0,9
М'ясні продукти	93,2	93,9	92,4	-0,8
Риба, ракоподібні та молюски (включаючи рибні продукти)	72,9	73,2	74,4	1,5
Молочні продукти	89,4	86,8	84,1	-5,3
Яйця	99,1	99,1	99,0	-0,01
Харчові олії та жири	86,5	84,5	85,8	-0,7
Хлібобулочні та борошняні кондитерські вироби	92,9	92,1	92,0	-0,9
Фрукти та овочі, свіжі	46,2	47,2	47,5	1,3
Фрукти та овочі, перероблені	69,8	70,0	69,5	-0,03
Кава, чай, какао та прянощі	69,2	72,0	71,7	2,5
Тютюнові вироби (включаючи супутні товари)	85,7	87,0	73,4	-12,3
Непродовольчі товари	32,0	32,9	34,5	2,5
Текстильні товари, фіранки, гардини, штори та тюль	34,6	35,5	33,5	-1,1
Одяг	7,7	7,2	6,2	-1,5
Взуття	6,0	7,5	7,8	2,2
Шкіряні вироби та дорожні приналежності	5,7	6,3	8,3	2,6
Канцелярські товари	55,0	55,5	56,1	1,1

*Джерело: складено автором на основі [349]

Прирощення виробництва вітчизняних товарів за вказаний період здійснювалось переважно за такими товарними групами:

- продовольчі товари, а саме риба, ракоподібні та молюски (1,5 в.п.), свіжі фрукти та овочі (1,3 в.п.), кава, чай, какао та прянощі (2,5 в.п.);
- непродовольчі товари, а саме взуття (2,2 в.п.), шкіряні вироби та дорожні приналежності (2,6 в.п.), канцелярські товари (1,1 в.п.).

Взагалі, за групою продовольчі товари простежується зниження на 2,4 в.п., а за групою непродовольчих товарів – зростання на 2,5 в.п. За групою непродовольчі товари зростання демонструє деякі пожвавлення у виробничому секторі приватними особами, що може свідчити про залучення окремих технологій у виробничі процеси.

Проведемо узагальнення структурних диспропорцій у ресурсній складовій оптової та роздрібної торгівлі під впливом зовнішніх факторів (військова агресія, зниженні обсягів виробництва та ВВП країни, анексія частини територій країни, відтік людських ресурсів тощо) (рис. 3.18).

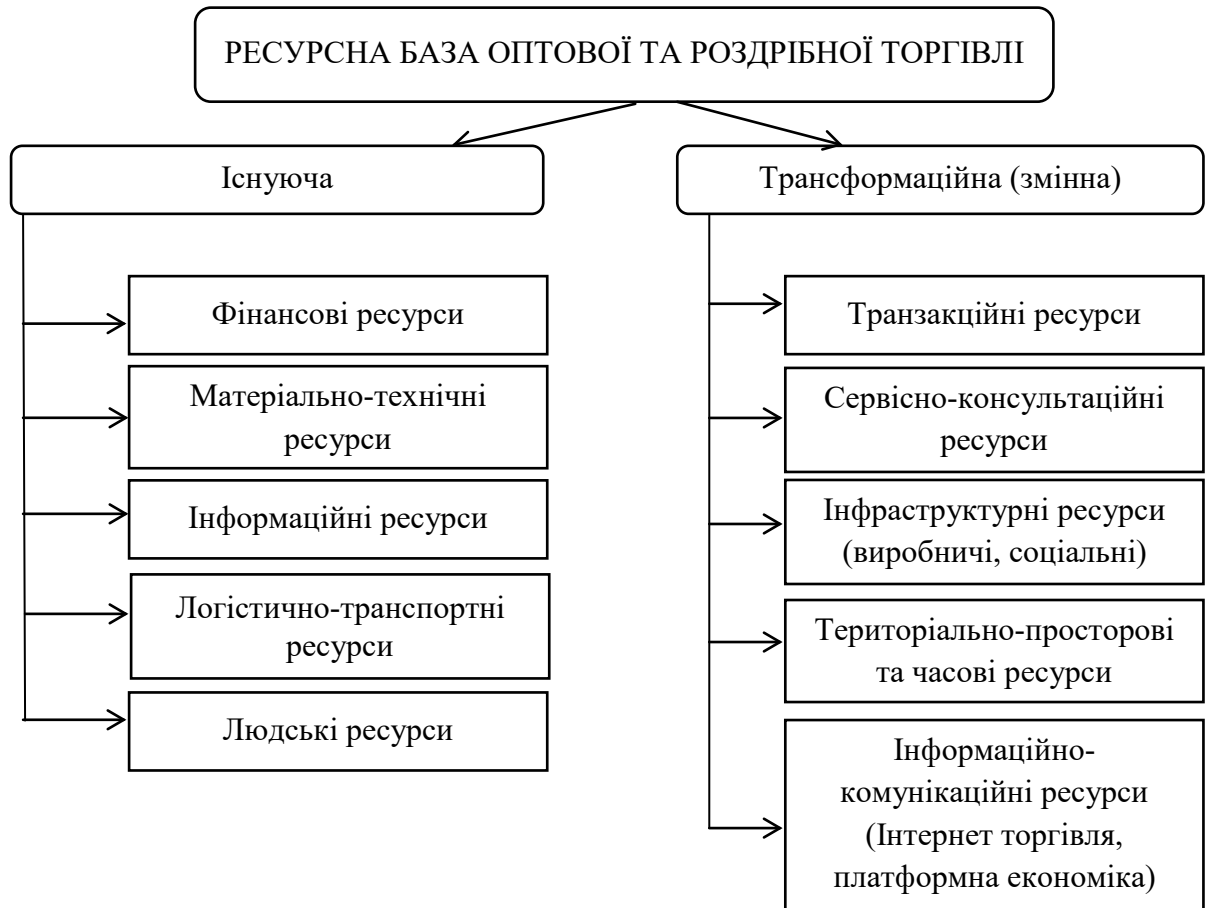

Рис. 3.18. Ресурсне забезпечення оптової і роздрібної торгівлі в регіоні (узагальнення автора)

Слід звернути увагу на роль традиційних видів ресурсів (фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, логістично-транспортні, людські) у даній сфері підприємницької діяльності. Так, за даним видом економічної діяльності під впливом зовнішніх факторів змінюються бізнес-процеси, які здійснюють суб'єкти підприємницького сектору, а саме:

- пришвидшується та полегшується процес реалізації товарів та продукції виробників;
- виробничий асортимент трансформується у торговельний;

- запроваджується територіально-просторовий розподіл продукції за потребами повоєнного відновлення регіонів та товарів;
- підвищується якість та скорочуються часові рамки транспортно-логістичних операцій;
- розширюються інфраструктурні можливості оптової і роздрібної торгівлі;
- підвищується надійність та швидкість оплати операцій (транзакційні послуги) із закупівлі товарів та продукції, комерційне кредитування під даний вид діяльності;
- реалізується відтворювальний підхід (відтворення суспільного продукту та споживчих товарів);
- прискорюється та полегшується процес встановлення зв'язків між суб'єктами діяльності щодо закупівлі товарів/продукції та доведення їх до кінцевого споживача;
- запроваджується та використовується концепція відповідального користування та утилізації залишків товарів/продукції;
- активізується консультативно-інформаційна діяльність щодо просування продукції на ринок та формування асортименту продукції;
- запроваджується клієнто-орієнтований підхід у процесі здійснення оптової і роздрібної торгівлі.

II. Аналіз показників забезпеченості ресурсами визначених груп. Ресурсне забезпечення полягає у наявності, можливості використовувати, переробляти, збагачувати, відновлювати, накопичувати, перерозподіляти, надавати додаткові властивості сировині та ресурсам (табл. 3.9).

III. Перерозподіл ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої. У процесі дослідження було визначено три основні групи видів економічної діяльності, їх ресурсна складова та показники вимірювання. Однак, залишається відкритим питанням балансування ресурсно-сировинного наповнення саме між визначеними групами.

Таблиця 3.9

Ресурсне забезпечення видів економічної діяльності та показники їх вимірювання*

Галузь (вид економічної діяльності, сектор)	Ресурсний потенціал (складові)	Показники виміру	Ефекти від вирівнювання диспропорцій в економіці	Джерело відтворення	Ефективність результативності)
<p>Виробнича група: - сільське, лісове, рибне господарство; - переробна промисловість – будівництво</p> <p>Забезпечуюча група: - постачання електроенергії (газу, пари, кондиційованого повітря); водопостачання, каналізація та поводження з відходами - транспортно-логістичне та складське господарство, кур'єрська та поштова діяльність - інформація та телекомунікації; - тимчасове розміщення; - організація харчування</p> <p>Торговельна група: - оптова та роздрібна торгівля</p>	<p>Природні ресурси (земля) Невідновні/вичерпні (мінерально-сировинні та паливні) Відновні/невичерпні (земельні, водні, рекреаційні) Екологічна місткість довкілля (антропогенні навантаження без зміни якісних параметрів природної системи)</p>	<p>1. Показники відтворення земель (частка с/г угідь до загальної площі усієї землі, питома вага в угіддях, рекультивовані землі, обсяг виконаних робіт на 1 га земель). 2. Показники економічної ефективності (натуральні: урожайність, обсяги виробництва продукції на 100 га угідь; вартісні: виробництво валової, товарної, чистої продукції та розмір прибутку на 1 га угідь). 3. Землевіддача (валова продукція / 1 га угідь)</p>	<p>Пропозиція родючих земель (пропозиція землі), зрошення, осушення. Збільшення фінансових результатів, підвищення конкурентоздатності сільськогосподарської продукції та підвищення її продажів на зовнішньому та внутрішньому ринках, активізація імпортно-експортних операцій</p>	<p>Комплексне використання: енергії, атмосфери, гідросфери, рослинності, ґрунтів, тваринного світу, ландшафту корисних копалин</p>	<p>Економічна ефективність - забезпечення населення продуктами харчування відповідно рівню їх споживання. Продовольча безпека країни та її регіонів</p>
	<p>Основні засоби</p>	<p>1. Фондовіддача: $F_v = O_P : O_F$ O_P – загальний обсяг продукції у порівняльних цінах за рік; O_F – вартість основних промислово-виробничих фондів за рік. 2. Фондомісткість: $F_c = O_F : O_P$ 3. Фондоозброєність $F_o = O_F : Ч пвп$ $Ч пвп$ – загальна чисельність промислово-виробничого персоналу (середньорічна). 4. Економія промислово-виробничих фондів $E_f = (O_{Фб} * K) - O_{Фз}$ $O_{Фз}$, $O_{Фб}$ - вартість основних промислово-виробничих фондів відповідно (середньорічна) в базовому та звітному періоді, K - індекс зростання обсягу продукції (середньорічний). 5. Капітальні вкладення на 1 грн. приросту продукції $K_{пп} = K_v : T_p$ K_v - сума капітальних вкладень, які забезпечили приріст обсягу продукції; T_p - приріст товарної продукції за рахунок капітальних вкладень 6. Капітальні вкладення на 1 введеної виробничої потужності $K_{вп} = K_p : Вп$ K_p - сума капітальних вкладень на введenu виробничу потужність, $Вп$ - введена виробнича потужність за звітний період</p>	<p>Безперервне поновлення (відновлення), розширення основних засобів шляхом збільшення їх кількості, поліпшення або придбання більш продуктивних та економічних засобів на інноваційній основі. Самофінансування за рахунок прибутку. Встановлення цінової рівноваги між виробниками та споживачами (попитом та пропозицією), встановлення</p>	<p>Капітальні вкладення</p>	<p>Нарощення матеріальних активів (у т.ч. запасів корисних копалин), що утворює собою капітал (вартість бізнесу)</p>

Продовження табл. 3.9

		<p>7. Капіталовіддача $K_v = T_p : K_p$ ($K_v = P : K_p$) K_p - сума капітальних вкладень, P – сума прибутку, одержаного за рахунок капіталовкладень (середньорічна)</p> <p>8. Термін окупності капітальних вкладень $T = K : P$ K - сума капітальних вкладень, P –сума прибутку, одержаного за рахунок капіталовкладень (середньорічна)</p>	та узгодження фінансових та товарних потоків.		
	Оборотні засоби	<p>1. Коефіцієнт оборотності: $K_{об} = \frac{P_p}{Z_c}$ P_p – реалізована продукція, грн. (середньорічна); Z_c –залишок оборотних коштів, грн. (середньорічний).</p> <p>2. Коефіцієнт завантаження: $K_z = \frac{Z_c}{P_p}$</p> <p>3. Середньотривалість одного обороту (дн.): $T_{об} = \frac{360}{K_{об}}$</p> <p>4. Середньорічний залишок оборотних коштів: $Z_c = \frac{Z_1 + Z_2 + \dots + Z_{12}}{12}$ де, Z_c – залишки оборотних коштів, грн. (середньомісячні)</p> <p>5. Обсяг оборотних коштів, вивільнених за рахунок скорочення обороту: $\Delta Z_c = \left(\frac{P_{п3}}{360}\right) * (T_6 - T_3)$ $P_{п3}$ – реалізована продукція, грн. (середньорічна); T_6, T_3 – тривалість одного обороту обігових коштів у звітному та базовому роках, дні.</p>	Скорочення термінів на виготовлення продукції за рахунок використання оновлених виробничо-технологічних процесів. Економія матеріальних ресурсів. Удосконалення розрахунків. Зменшення виробничих запасів.	Збереження частини коштів в результаті створення додаткові резерви при збереженні первинних обсягів виробництва продукції	Розширення та відтворення виробництва
	Трудові (людські) ресурси	<p>1. Продуктивність праці: річна та погодинна $R_p = Ч_p \cdot I_p$, де R_p - річна продуктивність праці; $Ч_p$ - погодинна (денна) продуктивність праці; I_p - інтенсивність праці - кількість відпрацьованих одним працівником людино-годин за рік.</p> <p>2. Виріток: $V = Q / T$, де V – виробіток; T – витрати робочого часу; Q – обсяг виробленої продукції.</p> <p>3. Трудомісткість: $T_p = T / Q$, де T_p – трудомісткість на одиницю продукції.</p> <p>4. Коефіцієнт випередження (обсяг виробництва продукції до витрат живої праці): $K_v = \frac{P_{п1} : P_{п0}}{V_{п1} : V_{п0}} * 100$ де K_v – коефіцієнт випередження; $P_{п1}$ і $P_{п0}$ - продуктивність праці відповідно у звітному і базовому періодах; $V_{п1}$, $V_{п0}$ - обсяг виробництва валової продукції у звітному і базовому періодах.</p>	Кількість працюючих людей (робочої сили) та загальна кількість годин ними відпрацьована (пропозиція праці).	Працевдатність населення	Нарощення трудового потенціалу, компетенцій працівників ідей, інновацій та технологічні розробки
	Фінансові ресурси	<p>1. Коефіцієнт автономії: $K_a = \frac{ВК}{ВБ}$ де $ВК$ – власний капітал; $ВБ$ – валюта балансу.</p> <p>2. Коефіцієнт покриття:</p>	Підвищення розмірів вхідних грошових потоків (зменшення	Кругообіг суспільного продукту в товарній формі	Нарощення фінансової бази для здійснення проєктів,

Продовження табл. 3.9

		$Kп = \frac{OA}{ПЗ}$ <p>Оа – обсяги оборотних активів; Пз – обсяг поточних зобов'язаньь.</p> <p>3. Коефіцієнт термінової ліквідності: $Kтл = \frac{OA-З}{ПЗ}$ де ОА – оборотні активи; З – запаси; ПЗ – поточні зобов'язання та забезпечення.</p> <p>4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності: $Ka = \frac{ГК}{ПЗ}$ де Гк – обсяг грошових коштів; Пз – обсяг поточних зобов'язаньь</p> <p>5. Рентабельність активів (власного капіталу): $Pa = \frac{Чп}{A} * 100$ де Чп – отриманий чистий прибуток; А – сукупні активи підприємства.</p> <p>6. Коефіцієнт фінансової стійкості: $Kфс = \frac{ВК+Д}{В} * 100$ де Вк – формування власного капіталу; Д – сукупні довгострокові кредити; Вб – валюта.</p> <p>7. Коефіцієнт забезпеченості оборотними засобами: $Kоз = \frac{Вок}{ОА}$ де Вок – сукупний власний оборотний капітал; Оа – оборотні активи.</p>	<p>виручки від реалізації, продаж частини основних фондів, рефінансування заборгованості) Зменшення вхідних грошових потоків з валових витрат, фінансові інвестиції, повернення капіталу</p>		інноваційних розробок, розгалуження інфраструктури
	Матеріальні ресурси	<p>1. Сукупні матеріальні ресурси: $Смр = Pв + Pт + Pр + Pб + Pз + Pі$ Смр – сукупні матеріальні ресурси; Pв - потреба у матеріальних ресурсах щодо незавершеного виробництва; Pт - потреба у матеріальних ресурсах щодо вдосконалення технічного розвитку; Pр - потреба у матеріальних ресурсах щодо ремонтних робіт; Pб - потреба у матеріальних ресурсах щодо капітального будівництва; Pз - потреба у матеріальних ресурсах щодо виробничих запасів; Pі потреба у матеріальних ресурсах щодо інших потреб</p> <p>2. Матеріаловіддача: $MВ = Оп : M$ де Оп – обсяг виробленої продукції в грошовій оцінці; М – вартість спожитих на виробництво матеріальних ресурсів.</p> <p>3. Матеріаломісткість: $Mм = M : Оп$</p> <p>4. Частина матеріальних витрат у собівартості продукції: $Чм = M : Сп$ де Сп - виробнича (повна) собівартість продукції.</p>	<p>Обладнання, механізми, поливно-енергетичні ресурси, продукція хімічної промисловості</p>	Забезпечення системи необхідне кількістю та якістю матеріально-технічних ресурсів	<p>Повнота та своєчасність надходження. Ритмічність роботи галузей та секторів. Ефективне використання засобів праці та персоналу. Підвищення прибутку</p>

Продовження табл. 3.9

		<p>5. Коефіцієнт матеріальних витрат: $K_m = M_f / M_{pc}$ де M_f – загальні фактичні витрати матеріальних ресурсів; M_{pc} – планові витрати, скориговані на фактичний обсяг виробленої продукції.</p> <p>6. Прибуток на гривню спожитих матеріальних ресурсів: $(ПР)_{мр} = (ПР)_{од} / M$ де $(ПР)_{од}$ – прибуток від операційної діяльності.</p> <p>7. Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва продукції і матеріальних ресурсів: $K_{ст} = I_{оп} / I_{м}$, де $I_{оп}$ – індекс обсягу виробництва продукції $(I_{ов} = (ОПп / ОПб))$; $I_{м}$ – індекс витрат матеріальних ресурсів ($I_{м} = Mп / Mб$)</p>			
	Інформаційні ресурси	<p>1. Коефіцієнт своєчасності надання інформації: $K_{с.ін.} = \frac{I_{с.н.}}{I_{необ.}}$ де $I_{с.н.}$ – обсяг інформації своєчасно наданим особам, що приймають рішення, %; $I_{необ.}$ – обсяг інформації, необхідної для ухвалення рішення, %.</p> <p>2. Коефіцієнт надійності: $K_{н.ін.} = \frac{I}{I_{з.н.}}$ де I – обсяг інформації, наданої з надійних джерел, %; $I_{з.н.}$ – загальний обсяг наданої інформації, %.</p> <p>3. Коефіцієнт конфлікту надходження інформації: $K_{с.ін.} = \frac{I_{ухв.}}{I_3}$ де $I_{ухв.}$ – кількість свідчень саме на користь даного рішення, %; I_3 = загальна кількість свідчень у обсягу релевантної інформації, %.</p> <p>4. Коефіцієнт точності інформації: $K_{т.ін.} = \frac{I_p}{I_n}$ I_p = обсяг реалізації інформації, %; I_n – загальний обсяг наявної у розпорядженні осіб, які приймають рішення інформації, %.</p> <p>5. Коефіцієнт повноти інформації: $K_{п.ін.} = \frac{I_n}{I_{необх.}}$ де I_n – обсяг інформації, що є в розпорядженні осіб, як приймають рішення, %; $I_{необх.}$ – обсяг інформації, необхідної для ухвалення рішення, %.</p>	Зворотній зв'язок із учасниками ринку, визначення потреб ринку, вимоги до безпеки, підвищення якості та асортименту товарів та продукції	Зовнішнє інформаційне середовище визначення параметрів у часі. Взаємодія і взаємозалежність інформації із зовнішнім середовищем та їх вплив на різні рівні управління. Інформаційна безпека та якість отриманих даних	Створення автоматизованих баз даних, обробка великих масивів інформації, формування ефективних інформаційних процесів

*Джерело: розробка автора

Необхідність перерозподілу ресурсів з однієї групи у іншу виникає під впливом різних причин (технологічний прогрес, зміни в ринкових умовах, адаптація до зовнішніх факторів, зміна попиту тощо).

Вважаємо за доцільне здійснити схематичне уявлення перерозподілу ресурсів між групами. Таким чином формуємо складний механізм

взаємозв'язків різних елементів: рівні економіки (національна, регіональна), підприємницький сектор, групи видів економічної діяльності, підходи до ресурсного забезпечення, напрями впливу, внутрішнє середовище та ефекти впливу (рис. 3.19).

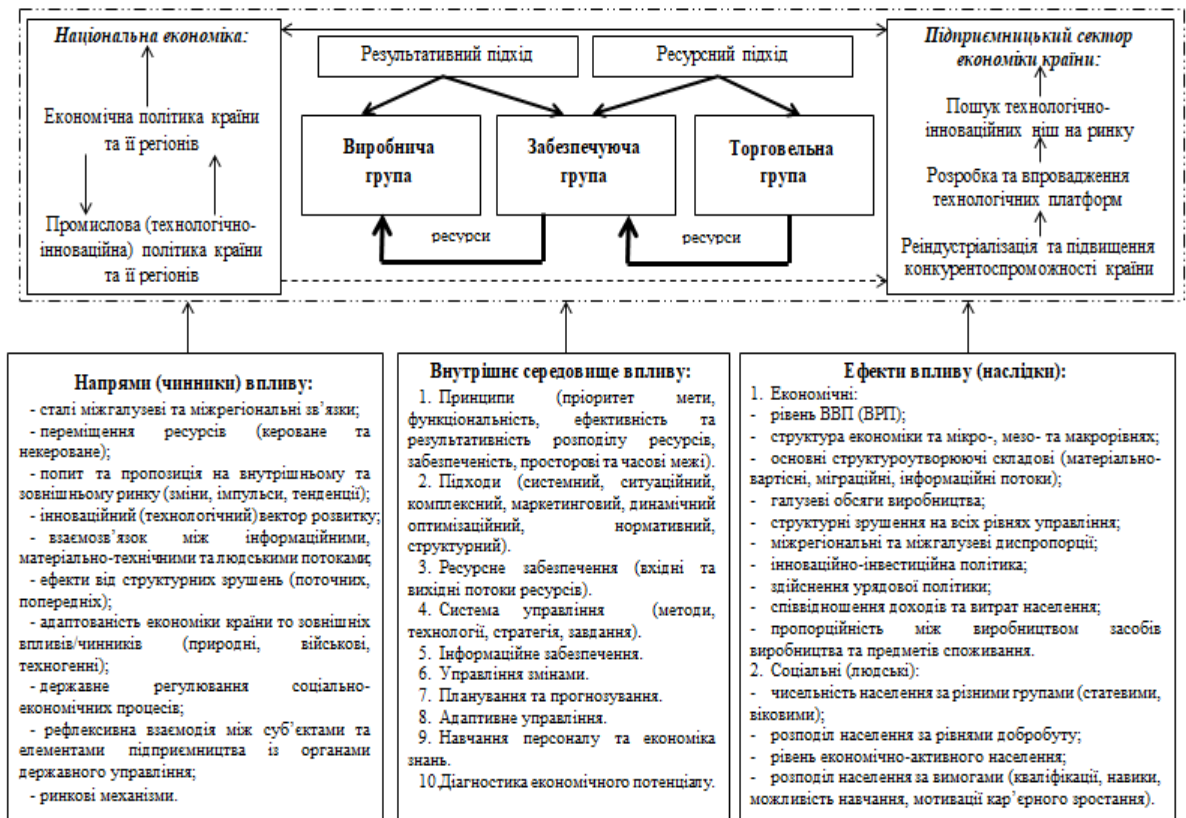

Рис. 3.19. Структура взаємозв'язків елементів підприємницького сектору регіону з його ресурсною складовою (розробка автора)

Підходи, які зазначені, дозволяють здійснювати перерозподіл ресурсів (на вході та на виході) з однієї до інших груп:

- ресурсний: сукупність ресурсів однієї групи формує її ресурсне забезпечення; дозволяє визначити вартість доступних ресурсів та необхідність залучення додаткових; формує уявлення використання ресурсного забезпечення (відношення результату до обсягу використаних ресурсів); досліджується концепція динамічних здібностей, асиметрій, ключових компетенцій та ресурсних переваг;

- результативний: ресурсне забезпечення – це здатність визначених груп освоювати, використовувати, переробляти сукупність ресурсів для

задоволення суспільних потреб усіх учасників ринку, дозволяє визначити і оцінити максимальний торговельний оборот конкретної групи з позиції кількості, якості та співвідношення сукупності ресурсів.

Проаналізуємо способи здійснення перерозподілу ресурсів на основі застосованих визначених підходів:

1. Аналіз ресурсів: здійснюється детальний аналіз ресурсів (фінансових, людських, матеріалів, обладнання тощо), доступних у поточній групі видів діяльності або галузі. Визначається, які ресурси можуть бути перерозподілені або перенаправлені та їх потенційний вплив на іншу галузь.

2. Оцінка дослідження нової галузі: здійснюється дослідження нової галузі, у якій заплановано здійснити перерозподіл ресурсів. Визначаються можливості та виклики цієї галузі, її ринковий потенціал, конкурентний ландшафт та інші фактори, що можуть вплинути на успіх перерозподілу ресурсів. Також здійснюється оцінка ризиків і можливостей, пов'язаних із переходом до нових галузей.

3. Визначення потреб: у необхідній групі видів економічної діяльності чи галузі визначаються потреби у ресурсах. Це може включати виявлення галузей зі зростаючим попитом на ресурси або галузей з потенціалом для розвитку та підвищення ефективності.

4. Комунікація та залучення зацікавлених суб'єктів підприємницького сектору: при перерозподілі ресурсів важливо забезпечити чітку комунікацію з усіма зацікавленими сторонами. Усіх співробітників, партнерів та інших зацікавлених сторін слід оповістити про плани і мету перерозподілу. Важливо усі суб'єкти господарської діяльності залучити до процесу, враховуючі їхні погляди та запровадити систему мотивації до участі у бізнес-процесах.

5. Навчання та перекваліфікація: попит на робочу силу в одній галузі або сфері діяльності скорочується, ресурси можуть бути перерозподілені шляхом навчання, набуття нових навичок, отримання додаткової освіти, перепідготовки, перекваліфікації працівників для роботи в іншій галузі, в

якій попит зростає.

6. Інвестиції в нові види діяльності та галузі: суб'єкти підприємницького сектору можуть здійснювати перерозподіл ресурсів шляхом залучення інвестицій в нові галузі, які відображають зміну попиту або можливості розвитку. Можливе створення або придбання підприємств у новій галузі, розширення продуктової лінійки або розвиток нових технологій.

7. Партнерство та співпраця: суб'єкти можуть здійснювати перерозподіл ресурсів шляхом укладання партнерських угод або співпраці з іншими підприємствами, що діють в галузі, де попит зростає. Це дозволяє об'єднати ресурси та взаємно вигідно розподілити їх між суб'єктами підприємницького сектору.

8. Диверсифікація бізнесу: суб'єкти галузі можуть розглядати можливість процесу диверсифікації свого бізнесу шляхом розширення своєї діяльності в нових галузях, що може забезпечити нові можливості для перерозподілу ресурсів.

9. Пошук нових ринків: можливість для здійснення перерозподілу ресурсів. Наприклад, якщо підприємство виробляє товари для одного ринку, то доцільно розглянути можливість пошуку нових ринків для своїх товарів або послуг.

10. Зменшення витрат: звільнення ресурсів для перерозподілу в інші галузі. Зосередження на оптимізації діяльності визначеної галузі для зменшення витрат та ефективного використання ресурсів.

11. Розподіл ресурсів залежно від попиту: галузі можуть перерозподіляти ресурси залежно від попиту на свої товари або послуги. Якщо попит на товари підприємства в одній галузі зменшується, вона може перерозподілити свої ресурси для виробництва товарів з підвищеним попитом в іншій галузі.

12. Оцінка і прийняття рішення: здійснення оцінки потреб і можливостей щодо перерозподілу ресурсів в обох групах видів діяльності. Галузь, де ресурси можуть бути використані більш ефективно матиме

більший потенціал для розвитку. Також визначаються переваги або втрати, які можуть виникнути в результаті перерозподілу. На основі зібраної інформації приймаються остаточні управлінські рішення.

13. Планування і реорганізація: після прийняття рішення про перерозподіл, потрібно розробити план дій та виконати реорганізацію ресурсів. Визначаються, які конкретні ресурси (людські, фінансові, матеріальні тощо) мають бути переведені з однієї галузі в іншу та формується детальний план їх розподілу.

14. Підтримка перехідного періоду: перехідний період після перерозподілу ресурсів може бути складним. Потрібно забезпечити достатню підтримку і ресурси для нової галузі, включаючи навчання персоналу, перенесення необхідних знань і досвіду, а також забезпечення фінансової стабільності.

15. Розробка стратегії: на основі аналізу ресурсів у новій галузі розробляють стратегію перерозподілу. Визначають, які ресурси будуть перенесені, які потрібні додаткові інвестиції та як впроваджуватимуться зміни. Також визначаються конкретні кроки і терміни, враховуються фінансові аспекти, людські ресурси та потрібні зміни в існуючих процесах. Ретельне планування допоможе зменшити ризики і забезпечити успішний перехід.

16. Моніторинг і оцінка: після перерозподілу ресурсів необхідно постійно здійснювати моніторинг результатів і оцінювати ефективність перехідного процесу.

IV. Моніторинг перерозподілу ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої. Після здійснення перерозподілу ресурсів з однієї групи видів економічної діяльності в іншу, важливо встановити моніторинг та оцінку, щоб забезпечити ефективність нового розподілу та вчасно виявляти проблеми, які можуть виникнути. Задля забезпечення успішного виконання цього процесу слід дотримуватись таких кроків.

1. Встановлення метрик: визначення ключових метрик та показників ефективності, які будуть використані для оцінки перерозподілу ресурсів (фінансові показники, прибуток, показники продуктивності, виробничі показники, рівень задоволеності клієнтів, кількість споживачів або клієнтів, часові рамки тощо). Метрики повинні бути вимірювані відповідним чином і відображати реальну ефективність.

2. Збір даних: забезпечення систематичного збору даних для оцінки щодо використання ресурсів у нових галузях, в яких буде здійснено перерозподіл. Збір даних може включати фінансові звіти, опитування учасників процесу, відгуки клієнтів, звіти про продажі, опитування співробітників тощо. Важливо забезпечити достовірність та точність зібраних даних.

3. Аналіз даних: аналіз та оцінка зібраних даних та порівняння їх зі стартовими (начальними, еталонними) показниками або встановленими метриками. Порівняння показників до і після перерозподілу, визначення змін, переваг та недоліків. Здійснення оцінки, як перерозподіл ресурсів впливає на показники ефективності та результативності в нових галузях (тижневий, місячний або квартальний аналіз, залежно від потреб системи). Ідентифікуються успішні аспекти та області, які потребують покращень.

4. Виявлення проблем: складності, можуть виникнути під час перерозподілу ресурсів (якщо показники не відповідають встановленим метрикам, визначають причину цього та розробляють план виправлення).

5. Застосування коригуючих заходів: на основі результатів аналізу розробляють коригуючі заходи для вдосконалення перерозподілу ресурсів. Це можуть бути зміни в стратегії, процесах, навичках персоналу або управлінських рішеннях. Впроваджуються ці заходи із врахуванням їхнього впливу на ефективність підприємства (наприклад, якщо перерозподіл не призвів до збільшення прибутку, можна змінити розподіл ресурсів або змінити стратегію розвитку).

6. Порівняння стратегій: отримані результати щодо перерозподілу ресурсів зі стратегією і цілями, що були встановлені на початку процесу. Оцінюються, чи досягнуті цілі, які були визначені, чи потрібні додаткові коригування або зміни стратегії.

7. Оцінка ефективності: оцінка ефективності нового розподілу ресурсів на постійній основі та розробка планів на майбутнє.

Моніторинг полягає у процесі надходження та обробки інформації. Обробка інформації може здійснюватись як аналоговими методами, так і спеціалізованими автоматизованими системами (обліку, бухгалтерії, системи управління складами). Організація автоматизованих систем здійснюється шляхом ведення найпростіших аспектів синтетичного та аналітичного обліку [350]. Робота автоматизованих систем моніторингу здійснюється на основі заходів, щодо побудови інформаційної мережі (зادля передачі та збереження інформації значного масиву даних).

Інформаційна система моніторингу перерозподілу ресурсів в регіоні з однієї групи видів діяльності до іншої (або галузей економіки) містить у собі такі складові: діагностика перерозподілу ресурсів; інформаційне забезпечення перерозподілу ресурсів; автоматизовані інформаційні системи (рис. 3.12).

Здійснення моніторингу на онові вказаних складових дозволить усі підпроцеси та операції бізнес-процесів вдосконалити (прискорити процеси у часі, зекономити ресурси та ефективно їх розподілити, підвищити продуктивність та результативність діяльності галузі, залучати професійних та компетентних працівників тощо). Отже, успішною складовою реалізації поставлених завдань є розробка і впровадження системи моніторингу з урахування показників та дій, які вказані вище. Задля здійснення моніторингу необхідно призначити групу (раду) учасників процесу перерозподілу ресурсів (представники влади, бізнесу, науки, громадськість) з метою дотримання об'єктивності, неупередженості, незалежності та експертизи.

Рис. 3.12. Інформаційне забезпечення системи моніторингу перерозподілу ресурсів у групах видів діяльності регіону
(складено автором на основі [342; 347])

Суб'єкти підприємницького сектору залучаються до трансформаційних процесів, доопрацювання нормативно-правових актів (внесень до них доповнень), концептуальних документів з питань стимулювання та посилення процесів ресурсного забезпечення саме виробничих видів діяльності, оскільки метою розвитку регіону є підвищення продуктивності підприємницької (виробничої) діяльності. Усі отримані результати у ході моніторингу можуть також підлягати коригуванню відповідно планів заходів, а також для контролю виконання регіонального соціально-економічного

розвитку (Додаток Е).

V. Оцінка ефективності реалізації методики перерозподілу ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої. У ході оцінки ефективності реалізації запропонованих заходів бажаним є отримати інформацію щодо очікуваних результатів та критеріїв їх досягнення (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Співставлення очікуваних результатів та критеріїв їх досягнення у процесі перерозподілу ресурсів регіону*

Очікувані результати	Критерії досягнення очікуваних результатів
Ресурсне забезпечення підприємницького сектору регіону як основа економічного зростання (природні, фінансові, матеріальні ресурси) та створення умов для зростання доданої вартості	В загальному обсязі реалізованої продукції в регіоні зростає частка суб'єктів малого та середнього підприємництва на 15% до 2030 р.
Ефективне регулювання підприємницького середовища на всіх етапах та рівнях управління шляхом доступу до необхідної інфраструктури	Україна входить до 30 кращих країн згідно рейтингу Світового банку за опцією: «Ведення бізнесу»
Зростання рівня конкурентної боротьби між суб'єктами за ресурси (на внутрішніх та зовнішніх ринках)	Зростання частки ринків з конкурентною структурою зростає на 55% до 2030 р.
Збільшення кількості суб'єктів підприємницького сектору (та зайнятих у бізнесі), які можуть здійснювати діяльність та конкурувати на глобальних ринках (в т.ч. ресурсних) та на ринку державних закупівель	Збільшення кількості суб'єктів, які здійснюють експортно-імпорتنі операції у підприємницькому середовищі на 30% до 2030 року. Рівень доступності позикових коштів не повинен перевищувати рівень інфляції поточного року
Підвищення компетенцій персоналу підприємницького сектору, що призводить до збагачення та процвітання бізнесу	Частка інноваційних підприємств до 2030 року зростає понад 25%. Кількість нових технологічних процесів збільшиться у 3 рази
Держава здійснює політику щодо підприємницького сектору, розширення участі суб'єктів підприємництва у ній та функціонування інститутів підтримки бізнесу	Зменшення рівня зайнятості в неформальному секторі з 4,5 млн. осіб до 3,0 млн. осіб до 2030 р. Знос основних фондів зменшується у 2 рази
Політика розвитку підприємницького сектору основана на кількісних показниках	Частка суб'єктів малого та середнього бізнесу, що використовують залучені кошти до 2030 р. сягне понад 40%

*Джерело: пропозиції автора

Наведена методика дозволить змінити структуру підприємницького сектору (знизити частку торговельної діяльності з 48-50% до 30%; збільшити частку промисловості з 12-15% до 30-35%) шляхом перерозподілу ресурсного забезпечення з торговельної групи в промислову (виробничу) за п'ять років на 15 %.

Таким чином, узагальнено відмінності ресурсного забезпечення підприємницького сектору регіону, а також визначено: ресурсне забезпечення як багатофункціональну систему ресурсів, наявне ресурсне забезпечення та його страховий фонд, технологічний базис ресурсного забезпечення, інноваційний базис ресурсного забезпечення.

Досліджено складові системи ресурсного забезпечення, а саме: кадрова, організаційно-управлінська, інформаційна, фінансово-економічна, науково-виробнича, техніко-технологічна.

Встановлено взаємозв'язок та вплив ресурсів і результатів на підприємницький сектор під впливом зовнішніх факторів. Розглянуто трансформацію існуючих (вичерпаних) та потенційно можливих ресурсів за ознаками шляхом порівняння існуючих (вичерпаних) та можливих (потенційних, надбаних) ресурсів на основі таких ознак: необхідність існування; сутнісно-ідеологічне наповнення; значимість; результативність; мета; умови; роль людини як ресурсу; наявність; вимірюваність; вплив на довкілля.

Розроблено методичний підхід до систематизації видів економічної діяльності за певними групами та алгоритмами дій щодо перерозподілу ресурсів з однієї групи до іншої.

Висновки до розділу 3

1. Сформовано змістовне уявлення теоретико-методичних засад та практики управління сучасними бізнес-процесами суб'єктів підприємництва СЕС регіону під впливом рефлексивно-активного середовища, що дозволило

встановити складові теоретико-методичного наповнення процесу управління бізнес-процесами, до яких належать: закономірності, підходи, цілі, функції, принципи, підсистеми, об'єкти, типи, категорії.

Доведено, що рефлексивно-активне середовище взаємодії на координації між інформаційно-комунікаційними технологіями і адаптивним управлінням в регіоні уявляє собою вплив та інформаційні потоки при моделюванні прийняття управлінських рішень учасниками бізнес-процесів.

2. Дане дисертаційне дослідження дозволило визначити підходи до формування адаптивного управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону. Запропоновано структуру адаптивного управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону з позиції синергетичного підходу. Згруповано основні бізнес-процеси, які здійснюються суб'єктами підприємництва соціально-економічної системи регіону їх у певні блоки розвитку: інтелектуального; функціонального; інноваційного; інформаційного-комунікаційного. Доповнено категоріальний апарат регіональної економіки поняттям «адаптивне управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону», як безперервного процесу трансформацій в управлінні суб'єктів підприємництва регіону, що уявляє собою перехід системи в інший якісний стан на умовах нестабільності зовнішнього середовища та формування стратегічної програми прирощення внутрішнього ресурсного потенціалу з метою більш результативної господарської діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону. Визначено трансформаційні зміни при розповсюдженні цифровізації усіх сфер регіональної економіки.

Адаптація підсистем управління підприємництва СЕС регіону до впливів зовнішнього середовища в умовах цифрової трансформації є багатограним процесом щодо внесення організаційних змін у саму систему управління та злагоди розробки плану дій з боку керівництва. Адаптивний розвиток формує необхідність появи нових компетентностей персоналу, що надасть змоги здійснити перехід функціонування до інформаційно-комунікаційного простору та цифровізації.

3. Військово-політичні зміни, що відбуваються в Україні, безпосередньо впливають на структурні диспропорції та на погіршення соціально-економічного стану регіонів. Хаотичне протікання трансформаційних процесів потребує ще більшої уваги до пошуку потенційних джерел економічного зростання та побудові нового соціально-економічного устрою у вітчизняному просторі.

У цьому розділі послідовно вирішено такі завдання:

а) вдосконалено категоріальний апарат розвитку підприємництва введенням поняття «ресурсне забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону» у вузькому та широкому розумінні;

б) доведено науково-методичні підходи до визначення ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону: ситуаційний, системний, аналіз потенціалу, багатофакторна оцінка, регіональний аналіз;

в) узагальнено відмінності ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону: ресурсне забезпечення як система ресурсів, багатофункціональність ресурсного забезпечення, наявне ресурсне забезпечення та його страховий фонд, технологічний базис ресурсного забезпечення, інноваційний базис ресурсного забезпечення;

г) досліджено складові системи ресурсного забезпечення СЕС регіону, а саме: інформаційна, кадрова, організаційно-управлінська, техніко-технологічна, фінансово-економічна, науково-виробнича;

д) встановлено взаємозв'язок та вплив ресурсів і результатів на підприємницький сектор в залежності від зовнішніх факторів, тобто, завдяки отриманню результатів від підприємницької діяльності стає можливим придбавати ще більше ресурсів, які потім у ході діяльності, із використання підприємницьких здібностей, призводять до підвищення результату;

е) розглянуто трансформацію існуючих та потенційно можливих ресурсів за ознаками шляхом порівняння існуючих та можливих ресурсів на основі таких ознак: необхідність існування; сутнісно-ідеологічне наповнення;

значимість; результативність; мета; умови; роль людини як ресурсу; наявність; вимірюваність; вплив на довкілля.

4. Узагальнено відмінності ресурсного забезпечення підприємницького сектору: ресурсне забезпечення як система ресурсів, багатofункціональність ресурсного забезпечення, наявне ресурсне забезпечення та його страховий фонд, технологічний базис ресурсного забезпечення, інноваційний базис ресурсного забезпечення.

5. Встановлено взаємозв'язок та вплив ресурсів і результатів на підприємницький сектор під впливом зовнішніх факторів. Ресурси надходять до системи, використовуються задля досягнення її мети та впливають на результат діяльності. Результати, в свою чергу, також впливають на формування ресурсної бази і навпаки. Тобто, завдяки отриманню результатів від підприємницької діяльності стає можливим придбавати ще більше ресурсів, які потім у ході господарської діяльності, із використанням підприємницьких здібностей, призводять до підвищення результату.

6. Розглянуто трансформацію існуючих та потенційно можливих ресурсів за ознаками, шляхом порівняння існуючих та можливих ресурсів на основі: необхідності існування; сутнісно-ідеологічного наповнення; значимості; результативності; мети; умов; ролі людини як ресурсу; наявності; вимірюваності; впливу на довкілля.

7. Запропоновано методичний підхід до систематизації видів економічної діяльності за певними групами та алгоритмом дій щодо перерозподілу ресурсів з однієї групи до іншої, а саме: систематизація видів економічної діяльності за певними групами; аналіз показників забезпеченості ресурсами визначених груп; перерозподіл ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої; моніторинг перерозподілу ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої; оцінка результативності реалізації методики перерозподілу ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої.

Результати розділу 3, які отримані протягом проведення дослідження, висвітлено у таких працях автора [489; 499; 512-513; 531; 533-534; 538-539; 553-554; 560; 564; 566].

РОЗДІЛ 4

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЛАНЦЮГІВ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

4.1. Формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону

З'ясування сучасної природи функціонування СЕС регіону на засадах формування ланцюгів її ресурсного забезпечення задля саморозвитку регіону є вкрай важливим завданням регіональної економіки. У зв'язку з цим особливо значущим є обґрунтування механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону на засадах її саморозвитку та міжрегіонального співробітництва.

Питаннями економічного саморозвитку регіонів на основі їх ресурсного забезпечення займалися такі вчені: Уманець Т., Шаталова Л. [6], Захарченко В., Меркулов М. [351], Богуславська С., Овсюк Н. [352], Богдан Н. [353], Семигулін П. [354], Моліна О. [355], Ліба Н. [356] тощо. Більшість з цих дослідників відмічали, що в сучасних умовах господарювання, однією з причин недосконалості функціонування СЕС регіону є недостатньо виважене використання потенціалу регіонального розвитку. Аргументувати таке проблемне питання можна таким чином:

- по-перше, не завжди враховується спеціалізація регіонів;
- по-друге, недостатньо вивчені особливості функціонування регіональних товарних та ресурсних ринків в умовах сучасних обставин;
- по-третє, потребує удосконалення механізм управління наявними товарно-ресурсними потоками, як в межах певного регіону, так і в міжрегіональному аспекті.

Особливо гостро дане питання постає з точки зору самозабезпечення СЕС регіону на засадах її саморозвитку та міжрегіонального співробітництва.

За стратегічною ціллю «Забезпечення ефективного планування регіонального розвитку» у напрямку 16 – Регіональний розвиток у Національній економічній стратегії до 2030 р. запропоновано слідуючи цільові індикатори: «розроблення 100 відсотків регіональних стратегій розвитку та стратегій розвитку територіальних громад з урахуванням стратегічних цілей і пріоритетів, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 рр.; забезпечення 100 відсотків територіальних громад стратегіями, які опубліковані; розроблення 100 відсотків регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації на засадах смарт-спеціалізації та за участю громади; визначення в стратегіях систем моніторингу та оцінки результативності їх реалізації, а також оприлюднення їх на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; забезпечення кожною територіальною громадою використання міжнародного та муніципального партнерства для досягнення своїх стратегічних цілей» [59, с. 28].

З метою підвищення ефективності функціонування СЕС регіону необхідно особливу увагу приділяти питанням формування ланцюгів її ресурсного забезпечення. Але це необхідно здійснювати на новій основі, враховуючи сучасні аспекти до управління СЕС регіону на засадах інноваційного підходу. Саме інноваційні підходи дозволяють вирішувати питання, які пов'язані з вивченням структури товарно-ресурсних ринків СЕС регіону та досягненням синергетичного ефекту при взаємодії усіх її елементів між собою і з зовнішнім оточенням; розробкою нових форм і методів регіонального управління, що потребує комплексного вивчення всієї системи регіональних ринків та ринкової інфраструктури. Слід зазначити, що регіон як ринок розглядаємо в якості «нової форми територіальної організації продуктивних сил із характерними для кожного особливостями взаємовідносин між суб'єктами ринку, формуванням інфраструктури та загальних умов економічної діяльності» [6, с. 36]. При цьому належне місце відводиться створенню вільних економічних зон і територій пріоритетного

розвитку, які посилюють інтеграційні взаємозв'язки та процеси міжрегіональної та міжнародної співпраці.

Слід також зазначити, що регіон – це СЕС, якій притаманні такі ознаки, як: когерентність (для елементів системи характерна спільна дія, у результаті якої вони зміцнюють або послабляють один одного); цілісність (притаманна деяка нова ознака, що відрізняється від ознак елементів та виконує по відношенню до елементів, що не входять в систему, функцію, яка відрізняється від простої суми функцій елементів по відношенню до цих елементів); поліструктурність (взаємопереплетіння різноякісних підсистем, що утворюють декілька взаємозв'язаних між собою ієрархічних структур (виробничо-технологічну, територіальну, інституціональну, соціальну тощо). Це стає можливим завдяки впровадженню інноваційних підходів - цифрова економіка, економіка знань, Великі дані, робототехніка та SMART-підходи до процесу управління цими регіональними ринками.

Оптимізація товарних, ресурсних та матеріальних потоків у СЕС регіону можлива завдяки формуванню та регулюванню ланцюгів ресурсного забезпечення для забезпечення саморозвитку, конкурентоспроможності та подальшого стійкого розвитку регіону. Потрібна більш поглиблена та масштабна інтеграція організаційно-виробничих структур, яка буде орієнтована на кінцевого споживача, з метою підвищення рівня життя населення. В умовах динамічного всесвітнього розвитку інноваційні підходи стають найбільш ефективними механізмами подальших економічних перетворень шляхом закономірного впровадження сучасних технологій в економічні процеси країни в умовах техноглобалізму.

Отже, у даному дослідженні, регіон розглядається як СЕС, в рамках якої формуються інтегровані ланцюги ресурсного забезпечення, які впливають на усі сфери підприємницької діяльності, а також на цілі регіони та країни. Якщо регіон – це система, то заслуговує на увагу класифікація систем, що запропонована Чорлі Р. та Кеннеді В. [357], сутність кожного класу за даною класифікацією свідчить про таке:

а) морфологічні системи: містять інформацію про статичні відношення між елементами, наприклад, між предметами праці, засобами праці та людиною в процесі праці чи виробництва або між різними ресурсними та товарними потоками, які забезпечують відтворювальний виробничий процес у регіоні та попит на споживання певними групами населення даної території;

б) каскадні системи: передбачають наявність зв'язків, які передають речовину, енергію та інформацію від одного елемента до іншого, наприклад, у системі взаємозв'язаних ресурсних та товарних потоків і промислових підприємств, де продукція (вихід) одного підприємства є одночасно ресурсом (входом) іншого підприємства в межах певного товарного ринку. При цьому кожен із елементів такої системи сам може бути системою. Таким чином виникає ієрархія каскадних систем і, отже, мова може йти про ієрархічні системи;

в) системи типу процес-відповідь: дозволяють вивчати процеси і причинні взаємозв'язки між елементами, наприклад, у виробничо-технологічних циклах відтворювального процесу. У вітчизняній літературі системи даного й вищезазначених класів найчастіше визначають як функціональні [358];

г) керовані системи: мають додаткові регулюючі елементи, які тримають функціонування системи під контролем. В даному випадку під системою регіональних товарних ринків розуміється природна реалізація прагнення до систематизації, де відбувається розподіл регіональних товарних ринків як цілого на різні підсистеми. Важливий засіб підтримки контролю за такою системою є системний аналіз і побудова ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків з урахуванням меж її формалізації та неформальних внутрішніх і міжрегіональних відносин» [351; 357; 359].

Отже, важливими соціально-економічними завданнями вітчизняного регіону є забезпечення інституціональної підтримки для розвитку ланцюгів

ресурсного забезпечення СЕС регіону на основі існуючої інфраструктури та побудови відновленої інноваційної інфраструктури. При регіональному управлінні на інноваційних засадах існує необхідність залучення організаційно-виробничих структур усіх видів господарської діяльності, тобто необхідним є поглиблена інтеграція з орієнтацією на кінцевого споживача, що призводить до самозабезпечення, підвищення конкурентоспроможності та загальної ефективності. Формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону здійснюється завдяки об'єднанню відокремлених моно/багатопротилежних територіально-виробничих формувань, які мають властиві їм форми, рівні та засоби інтеграції [360].

Особливістю регіональних товарно-ресурсних ринків є те, що вони орієнтовані на сезонність, динамічність, доволі високу конкуренцію і відповідно постійну боротьбу за лідерство. Тому, регіональним ринкам притаманне використання інтегрованого підходу, в основі якого лежить формування та управління ланцюгами ресурсного забезпечення економічного саморозвитку регіону в умовах техноглобалізму.

Закони є основою створення та подальшого функціонування будь-якої системи та мають об'єктивний характер. Специфіку формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону слід розглядати як процес, який є багатофакторним (багатоаспектним). Процеси формування даних ланцюгів доцільно розглядати з точки зору законів економіки та теорії систем. Отже, слід зазначити, що, при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення, існують стійкі зв'язки у структурах - просторова взаємодія елементів у часі (участь та взаємодія в управлінських підходах) (рис. 4.1).

Кожний з законів впливає по-різному на бізнес-процеси. Саме у знаходженні форм і порядку дії законів, у розробленні й використанні механізму їхньої реалізації полягає запорука ефективної побудови ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. У даному процесі також важливим є наявність підструктур (управлінської, інформаційної, технологічної, виробничої) і економічних важелів їх функціонування, які виступають

об'єктом реалізації законів і закономірностей, які використовуються.

Рис. 4.1. Вплив законів економіки та теорії систем на процес формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Виходячи з даного дослідження, було висунуто такі гіпотези до сутності та формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону.

Гіпотеза 1 – Необхідність формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону обумовлена орієнтацією регіонів України на саморозвиток та ефективне міжрегіональне співробітництво в умовах адміністративно-територіальної реформи на засадах цифрової трансформації.

Припущення до гіпотези 1.

1.1. На формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону впливає специфіка того чи іншого регіону.

1.2. При побудові ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону необхідно враховувати наявні інституціональні умови та створювати у різних

регіонах однакові умови функціонування суб'єктів господарювання та переміщення товарно-ресурсних потоків на засадах цифровізації.

1.3. Побудова ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону представляє собою об'єднання відтворювальних процесів у декількох регіонах, що перетворює їх у цілісний механізм, якому притаманні: систематичний характер зв'язків, поява нових властивостей та рівнів управління ресурсно-товарними потоками.

1.4. Особливістю побудови ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону є дворівневі організаційні форми (взаємодія між організаціями в рамках різних регіонів та взаємодія самих регіонів як самостійних господарюючих суб'єктів, які приймають управлінські рішення щодо формування цих ланцюгів та ресурсних потоків).

Гіпотеза 2 – Формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону не має системного підходу, а тільки епізодично використовується на деяких конкретних територіях.

Припущення до гіпотези 2:

2.1. Формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону здійснюється за бажанням його учасників та не носить постійного (систематичного) характеру та здійснюється задля отримання прибутку.

2.2. Формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону не враховує окремих аспектів геомаркетингу, який передбачає узгодження пропозиції та попиту на регіональному товарному ринку, включаючи складові: просторову, часову, кількісну та якісну.

2.3. Просторове розподілення ресурсів здійснюється за такими напрямками: збутово-розподільча та торговельна система регіону; регіональне формування розподільчої системи; формування каналів розподілу; розробка вертикальних, горизонтальних та багатоканальних збутово-розподільчих систем.

На основі висунутих гіпотез (та припущень до них) щодо формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону доцільно використовувати

чітко визначені підходи до дослідження зв'язків на регіональних товарних ринках.

А. Передумови формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. Передумови формування ланцюгів ресурсного забезпечення – це необхідні завершені процеси, які при формуванні зазначених ланцюгів створюють основу для надбудови. Отже, це основа для формування та подальшого ефективного функціонування цих ланцюгів з метою саморозвитку товарно-ресурсних ринків СЕС регіону і ефективного міжрегіонального співробітництва на засадах цифровізації.

Прискорений розвиток світового економічного простору призводять до геоекономічних та геополітичних зрушень особливо при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону, що посилює національні інтереси країни та її регіонів. Отже, вважаємо, що при формуванні концепції саморозвитку регіонів та міжрегіонального співробітництва в умовах євроінтеграції більш адаптованим є повноцінне впровадження концепції геомаркетингу, який наближує у своїй інтеграційній функції взаємодію між різними сферами бізнесу та ринковими зонами, в яких вони функціонують. Завданнями геомаркетингу є дослідження: просторових характеристик товарних та ресурсних ринків, наявності та розташування потенційних споживачів. Саме сегментація ринків дозволяє виділити географічні зони з метою формування регіональної маркетингової стратегії, яка розробляється на основі залежності поведінки споживачів від наявних регіональних факторів [75, с. 55].

Метіль Т. робить у своїй праці проміжний висновок: «розробка засад стратегічного маркетингу інновацій виступає головним інструментом довгострокової інноваційної політики, а також підтримки фінансово-економічної самостійності та регулювання регіону» [75, с. 43].

Геомаркетинг дозволяє дослідити усі існуючі проблеми взаємодії між різними рівнями СЕС регіону та існуючими проблемами економічних відносин між господарюючими суб'єктами на цих ринках. Особливістю

геомаркетингу є те, що регіональні товарно-ресурсні ринки можна розглядати з позиції формування попиту на товари та умови їх реалізації, тобто ринкова орієнтація виробництва дозволяє формувати попит за рахунок появи господарюючих суб'єктів, які здійснюють просування ресурсів на регіональний ринок.

Однак, побудову ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону слід здійснювати також і на основі принципів геологістики, під якою розуміють комплексний підхід до руху матеріальних цінностей; сукупність методів, та засобів управління товарним потоком [361]. При подальшому формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону та у контексті глобалізації (цифровізації) та інтеграції необхідним є розвиток конкуренції, підвищення ефективності ринків та діяльності суб'єктів господарювання (учасників ринків) на регіональних ринках.

Метіль Т. у своїх роботах досліджує побудову регіонального комплексу маркетингу інновацій та наводить таке визначення: «Конкурентні ресурси регіону – це сукупність матеріальних та нематеріальних елементів регіону, які мають ринкову цінність або сприяють підвищенню попиту на інші елементи регіону, що може вплинути на систему конкурентних переваг регіону» [75, с. 35].

Отже, основними передумовами ресурсного забезпечення СЕС регіону на засадах цифровізації є:

- управління процесами руху поставок (товарів, ресурсів, сировини), яке займає важливе місце у ресурсному ланцюгу на регіональних товарних ринках;
- забезпечення процесу товароруху та руху матеріальних цінностей, яке здійснюється з використанням комплексного та системного підходів;
- формування концепції побудови ланцюгів ресурсного забезпечення, яке здійснюється за умови інтеграції та об'єднання інтересів суб'єктів ринку регіону;

- створення умов для зниження загальних витрат, що дозволяє переформувати витрати у процесі розподілення та подальшого руху ресурсів та товарів.

Як свідчать виявлені закономірності, які отримані на основі статистичних даних Державної служби статистики України за останні роки, аналіз проблем ефективного функціонування регіональних ринків, необхідність формування ланцюгів ресурсного забезпечення пов'язана з:

- постійно зростаючим попитом населення;
- нарощуванням частки імпортової продукції у реалізації всієї продукції;
- необхідністю ресурсного та продуктового забезпечення населення регіону;
- фізичним переміщенням ресурсно-товарних потоків (транспортуванням) з одного регіону до іншого;
- необхідністю отримання економічних вигод від здійснення фізичного переміщення та реалізації товарів;
- необхідністю регіонального об'єднання суб'єктів господарювання з метою формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних ринків;
- забезпеченістю населення регіону різними товарами та ресурсами.

Б. Категоріальний апарат формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. Досліджуючи особливості формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіону, вважаємо за необхідне розглянути підходи до дослідження регіональних зв'язків між суб'єктами цих ланцюгів (табл. 4.1).

У даному дослідженні автор пропонує використати такі підходи до дослідження регіональних зв'язків: ринковий, функціональний, інформаційний та кадровий, які найбільш відповідають змісту висунутих гіпотез. Ізард У. в класичній теорії ринків виділяв три рівня ринків: національний, регіональний та субрегіональний.

Таблиця 4.1

Контент-аналіз регіональних зв'язків між суб'єктами ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону за різними підходами*

Підхід	Опис
Ринковий	Усунення перепон, які заважають об'єднанню, інтеграції та кооперації регіональних ринків ресурсів, товарів, сировини, послуг, капіталу, робочої сили (мікроекономічна координація)
Інституційно-нальний	Вдосконалення законодавчих та адміністративних повноважень регіональними та державними інститутами щодо руху ресурсів та товарів
Економічний	Зниження витрат виробництва, надання більш широкого спектру послуг кінцевому споживачу
Мережевий	Створення системи міжрегіонального співробітництва, в якій регіони співпрацюють між собою, і в той же час конкурують за лідерство
Корпоративний	Розвиток міжфірмової взаємодії, створення інтегрованих корпоративних структур. Державна та регіональна підтримка процесу міжрегіонального руху ресурсно-сировинної бази
Маркетинговий	Створення умов для рівноваги попиту та пропозиції на регіональних ресурсно-товарних ринках
Функціональний	Об'єднання галузевих регіональних ринків, активізація потоків обміну ресурсами, товарами, послугами
Проектний	Участь товарних ринків у різних проєктах, програмах, кластерах, об'єднаннях
Процесний	Впровадження нової техніки та технічна модернізація в процесі руху ресурсів та товарів
Управлінський (організаційно-економічний)	Формування організаційних структур управління, децентралізація управління, інтеграція, об'єднання та координування регіональних процесів формування ресурсно-сировинної бази, взаємодія між усіма учасниками ринку (виробники, посередники, дистриб'ютори, споживачі, склади, тощо)
Інформаційний	Формування інформаційних потоків та зв'язків як важливої ланки між регіональним ринком та бізнес-процесами, які здійснюють суб'єкти господарювання
Науково-технічний (технологічний)	Впровадження нової техніки та технічна модернізація в процесі товароруху, використання новітніх технологій при управлінні та просуванні ресурсно-товарних потоків
Територіальний	Регулювання усіх господарських, торговельних, логістичних процесів у різних регіонах
Людський (кадровий)	Наявність людського потенціалу в забезпеченні функціонування ресурсно-товарних ринків

*Джерело: складено автором на основі [362]

Тому класифікація ресурсно-товарних ринків за територіальною ознакою повинна доповнитись ще двома рівнями: міжнародний та міський (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Класифікація ресурсно-товарних ринків за рівнями функціонування*

Рівні ринку	Характеристика товарів на різних типах ринків
Міжнародні (глобальні)	Рівноважний розподіл ресурсів та товарів, виробництва та споживання в усіх країнах світу
Національні	Наявність ресурсів та товарів, які необхідні для функціонування ринкової системи країни. Ресурсна база, виробництво та споживання товарів зосереджено в країні
Регіональні	Рівноважний розподіл товарів, виробництва та споживання у регіонах країнах
Субрегіональні	Рівноважний розподіл товарів, виробництва та споживання у групі регіонів (країн)
Місцеві (локальні)	Рівноважний розподіл товарів, виробництва та споживання всередині кожного мікрорайону міста або районів області

*Джерело: складено автором на основі [24]

Теоретичну основу формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіонів на різних рівнях ринків становлять пропозиції певних теорій світової економічної думки, а саме експлікативних, описових та прескриптивних (табл. 4.3).

Під експлікативними теоріями у дослідженні будемо розуміти теорії, які розкривають причинно-наслідкові залежності об'єднання, кооперації, взаємодії між учасниками бізнес-процесів. Описові теорії орієнтовані на розробку та уточнення понятійного апарату та дефініцій (дескриптивні описові теорії, можливі результати альтернативних рішень. Дані групи теорій відносяться до розділу теорії множин, які вивчають внутрішню побудову множин у залежності від тих операцій, при допомозі яких ці множини можуть бути побудовані з множини відповідно простої природи. Прескриптивні теорії дотримуються умов політики та права.

Побудова ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону може здійснюватись за типами взаємозв'язків:

Таблиця 4.3

Теорії світової економічної думки, які є теоретичною основою формування ланцюгів ресурсного забезпечення на різних рівнях ринків*

Групи теорій	Назва теорій	Рівні ринків
Теорії, які розкривають причинно-наслідкові залежності об'єднання, кооперації, взаємодії (експлікативні теорії)	- феодалізм [363]: Буленвільє А., Монтескьє Ш.; - неофеодалізм [364]: Гелбрейт Д.; - ліберальний міжурядовий підхід [365]: Гофман С.	Побудова ланцюгів ресурсного забезпечення на субрегіональному рівні. Регіональна інтеграція
Теорії, які орієнтовані на розробку та уточнення понятійного апарату та дефініцій (дескриптивні (описові) теорії (можливі результати альтернативних рішень))	- теорія самоуправління: Токвіль А. [366]; - мережевий підхід [367]: Річардсон Дж., Джордан Г., Родес Р., Марш Д. [367]; - новий інституціоналізм [368]: Алмонд Г., Аптер Д., Хантінгтон С., Хабермас Ю., Фукуяма Ф.; - регіоналізм [369]: Прудон П.-Ж., Стурцо Л., Морра Ш.	Побудова ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональному та місцевому рівнях
Теорії, які дотримуються політики та права (прескриптивні теорії - інтеграція)	- соціальний конструктивізм [370]: Бергер П. і Лукман Т.; - легалістський підхід: Софокл, Аристотель, Цицерон, Св. Августин, Аквінський Т., Гроц Г., Пуфендорфа С., Локка Дж., Кант І. [371]; - дискурсний підхід: Платон, Аристотель, Фома Аквінський, Декарт Р., Спіноза Б., Лейбниц Г. [372]	Побудова ланцюгів ресурсного забезпечення на національному рівні

*Джерело: складено автором на основі [363-372]

а) «зверху»: інтеграція в рамках регіонів із залученням держави, особливо це стосується стратегічно важливих товарів та ресурсів (цукор, зерно, електроенергія, тощо);

б) «знизу»: інтеграція господарюючих суб'єктів при мінімальній участі держави чи регіональних органів управління;

в) змішаний тип об'єднання.

Особливого значення набувають дворівневі організаційні форми взаємодії. Матеріальне уявлення ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС

регіону полягає у створенні вартості ресурсів та продукції і здійснюється на рівні організацій, які взаємодіють у різних регіонах, при цьому мають будь-які форми та різні інструменти взаємодії.

Отже, вважаємо, що особливістю побудови ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону є не тільки співробітництво щодо переміщення товарно-ресурсних потоків між регіонами, а й інституціональне оформлення цих переміщень, тобто, виникнення якісних рівнів управління цими потоками, особливо на засадах цифровізації. Формування вищезазначеного ланцюгу ресурсного забезпечення полягає у послідовності процесів - від вивчення потреб споживачів до кінцевих споживачів (рис. 4.2).

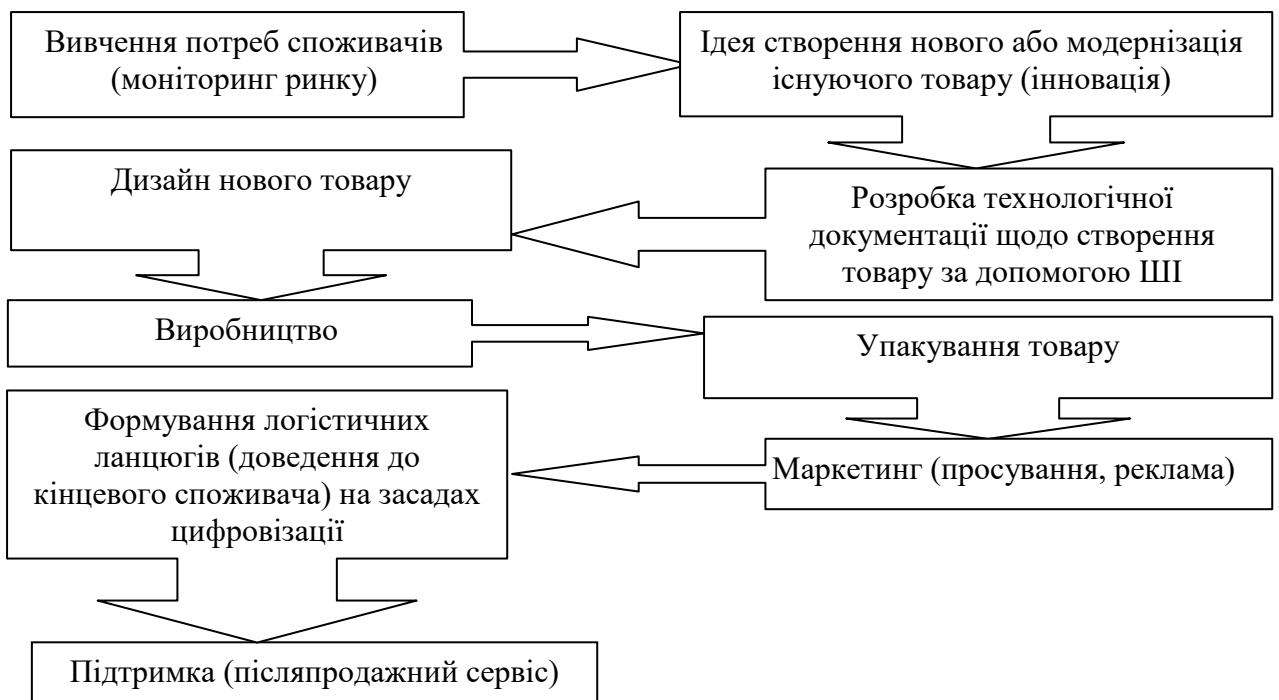

Рис. 4.2. Формування ланцюга доданої вартості СЕС регіону
(розробка автора)

При формуванні ланцюга доданої вартості СЕС регіону («постачання – виробництво - збут») важливою складовою є побудова збутової стратегії на основі використання принципів інтегрованої моделі логістичного маркетингу [373].

В якості інструментарію побудови взаємозалежної СЕС регіону обслуговування матеріальних потоків бажано використовувати логістичний маркетинг, який представляє собою перспективний науковий напрям досліджень, що об'єднує в собі функції маркетингу та логістики [374]. Об'єднання цих двох процесів дозволить створити ситуацію, коли параметри товару, що задовольняють вимоги споживачів, доповнюються прийнятною ціною його реалізації.

Враховуючи, що саме маркетинг забезпечує оптимальну швидкість узгодження попиту і пропозиції, тобто поєднання найбільш вигідних темпів появи нових ідей, втілення задуму у товар, його виробництво, розподіл і реалізація при мінімальних витратах та у найбільш короткі строки на всіх стадіях просування товару від виробника до кінцевого споживача, слід орієнтуватися на оцінювання реплікаційних параметрів. Тоді маркетинговий вектор розвитку буде формуватися і оптимізуватися на основі показників:

1. Термін циклічного обороту за умови створення у результаті новітньої структурної одиниці тих відносин, які склались. Мінімальне значення даного показника сприяє ефективності діяльності суб'єктів (учасників) бізнес-процесу СЕС регіону.

2. Об'єктивна репліцируемість — можливість знаходитись одночасно в різних місцях, тобто представляти ресурси, однорідний товар або відносини в комунікаційному процесі.

3. Можливість збереження структурної визначеності, а саме: оптимізація структури матеріальних активів та створення бренду, як важливого елементу бізнесу, що дозволяє отримати ефективну інформаційну взаємодію із зовнішнім середовищем [375].

Товарно-ресурсні ринки СЕС регіону нами розглядаються з метою подальшого планування та розробки регіональної стратегії, що можливо завдяки вивченню регіональної системи попиту та пропозиції, ступеню задоволеності потреб покупців, розвитку регіональних ринків, оточуючого середовища, конкурентів, оптимізації схем товароруку та організації збуту,

заходів щодо просування на ринок товарів. Товарно-ресурсні ринки СЕС регіону формують систему каналів збуту та розподілу товарів у сфері обігу регіону [376]. Саме така організаційна схема формує просторовий розподіл товарно-ресурсних потоків. Під час узгодження пропозиції та попиту на товарному ринку СЕС регіону необхідно враховувати просторову та часову ознаки ресурсно-товарних потоків [377]. Але, це досить вузьке бачення наукової проблеми. Тому, вважаємо за доцільне розширити ознаки товарно-ресурсних потоків ще кількісною та якісною ознаками. Дані складові збутово-розподільчих процесів створюють основну діяльність галузей обігу на регіональних товарних ринках.

Подальший розвиток концепції просторового розподілення товарно-ресурсних потоків СЕС регіону здійснюється за такими напрямками: збутово-розподільча та торговельна система регіону; регіональне формування розподільчої системи; формування каналів розподілу; розробка вертикальних, горизонтальних та багатоканальних збутово-розподільчих систем [378]. Отже, розвиток концепції товарно-ресурсних потоків СЕС регіону дозволяє виявити закономірності та взаємозв'язки на цих ринках, а також сформувати зв'язки (матеріальні, фінансові, інформаційні) між господарюючими суб'єктами на ринку в процесі реалізації товарів на засадах цифровізації.

В складових механізмі формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону повинні знайти відображення інструменти, які дозволяють розв'язати такі питання:

- сутність об'єднання суб'єктів підприємництва у ланцюг ресурсного забезпечення (залежить від взаємовідносин незалежних економічних суб'єктів);

- визначення цілей об'єднання господарюючих суб'єктів у ланцюг ресурсного забезпечення та ефекту, який буде очікуватись від сумісної соціально-економічної діяльності. Їх об'єднання (інтеграція) не має бути самоціллю, а повинно слугувати інструментом для довгострокового

інноваційного розвитку СЕС регіону, забезпеченням сталості, стійкості, надійності їх функціонування та конкурентоспроможності з погляду внутрішнього та зовнішнього оточення. Таке об'єднання повинно здійснюватись на взаємовигідних умовах та враховуючи принцип синергії (об'єднання декількох об'єктів або елементів дає нову якість);

- умови об'єднання на різних рівнях регіону за різними групами господарюючих суб'єктів;

- етапи об'єднання (зміст етапів, особливості динаміки об'єднання);

- оцінювання результатів об'єднання у відповідності з певними критеріями.

Основою для формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону є такі підходи:

а) ресурсний: об'єднання матеріальних, нематеріальних та фінансових активів суб'єктів господарювання та створення умов для ефективної координації їх підприємницької діяльності. Так, за рахунок об'єднання фінансових та людських ресурсів, вирішується завдання – формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення і досягається синергетичний ефект, який дозволяє максимізувати результати та вийти на новий рівень самозабезпечення (саморозвитку);

б) організаційний: об'єднання (технологічне, економічне, логістичне) суб'єктів господарювання для формування ланцюгів ресурсного забезпечення, яке направлено на підвищення конкурентоспроможності як самих суб'єктів, так і регіонів. Об'єднання (інтеграція) суб'єктів підприємництва при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення направлені на економічну конвергенцію цих суб'єктів для вирішення основних соціально-економічних завдань та створення єдиної регіональної економічної структури, яка характеризується стійкими відносинами між учасниками, швидкою реакцією на зміну зовнішнього оточення та можливість створення додаткових фондів. Дане об'єднання стане важливим як для виходу суб'єктів господарювання на новий якісний рівень функціонування з

орієнтиром на розширене відтворення, так і для всієї економіки регіону, так як створення ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону дозволить створити умови для подальшого стійкого соціально-економічного розвитку регіону. Тобто, здійсниться позитивний мультиплікаційний ефект в соціально-економічному розвитку території, але при відповідній підтримки на рівні регіону та держави в цілому;

в) управлінський: створення об'єднаного управління з чітким розподілом прав та обов'язків на основі використання сучасних інформаційних технологій.

Формування ресурсних і товарних партій та їх рівноважний розподіл необхідно здійснювати і відповідно здійснювати формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону.

Для цього вважаємо за необхідне здійснити порівняльну характеристику дефініції «ланцюг ресурсного забезпечення» з різних позицій (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Підходи до визначення терміну «ланцюг ресурсного забезпечення»*

Підходи	Трактування
З точки зору взаємодії	Потік матеріалів, послуг та інформації від постачальників сировини, вихідних матеріалів через підприємство та склади до кінцевих споживачів, який відображає структуру взаємозв'язків конкретних компаній з різними зовнішніми організаціями [379]
	Взаємодія учасників процесу товароруху, які об'єднані господарськими зв'язками та діловими відносинами, включаючи виробників продуктів, торгових партнерів, транспортні компанії та постачальників логістичних послуг [380]
	В загальному виді уявляє собою процес руху продуктів та інформації від постачальників та споживачів, який координується на всьому його протязі та характеризується довгочасними договорами між учасниками ланцюга [381]
	Складна економічна система, яка складається з багатьох підприємств – виробників (продуцентів), дистрибуторів, логістичних провайдерів, які наділені визначеними функціональними можливостями та взаємодіють в матеріальних, фінансових та інформаційних потоках, а також потоках послуг від джерел вихідної сировини до кінцевого споживача [382]

Продовження табл. 4.4

З точки зору появи цінності	Мережа організацій, які приймають участь як у верхніх, так і нижчих ланках у різних процесах, та види діяльності, у ході яких з'являється цінність у формі товарів та послуг, які з'являються в раках кінцевого споживача [383]
З точки зору зміни характеру товарного потоку	Чітко визначений маршрут товароруку з логістичними точками (переходами), в яких відбуваються зміни характеру товарного потоку (кількісні і якісні), а також і зміни власника [384-385]
З точки зору доведення товарного потоку до кінцевого споживача	Лінійно впорядкована сукупність фізичних та юридичних осіб (виробників, дистриб'юторів, складів загального користування та ін.), які здійснюють логістичні операції з метою доведення матеріального потоку від однієї логістичної системи до іншої (стосовно продукції виробничо-технічного призначення) або до кінцевого споживача [386] Це складна система, що формується впорядкованою і взаємодіючою сукупністю фізичних чи юридичних осіб на ринку виробництва і постачання матеріальних ресурсів, виробництва та розподілу продукції, які виконують логістичні операції, спрямовані на доведення матеріального потоку від однієї логістичної системи до іншої та до кінцевого споживача [387]
З точки зору процесного підходу	Поступове просування товарів у межах окремого матеріального потоку від первинного постачальника до кінцевого споживача (наприклад, «постачальник → виробник → посередник → споживач») [388] Сукупність взаємопов'язаних послідовних і паралельних операцій (бізнес-процесів) з логістичного забезпечення процесу створення та доведення до споживача готової продукції, роботи або послуги [389]
З точки зору цифрової трансформації (авторське бачення)	Процес руху товарно-матеріальних цінностей, ресурсів та пов'язаних із ними інформаційних потоків на основі: автоматизації процесів, Інтернету речей, Блокчейну, Аналітики великих даних, штучного інтелекту та машинного навчання, електронної комерції, глобалізації і мультіканальних ланцюгів, віртуальних складів та 3-D друку, що дозволяє ефективно та більш «якісно» задовольняти потреби суб'єктів (учасників бізнес-процесів, споживачів)

*Джерело: складено автором на основі [381-389]

Як свідчить контент-аналіз категорії «ланцюг ресурсного забезпечення», єдиної думки щодо її сутності не існує. Ланцюги слід розглядати у більш широкому розумінні, тобто ланцюги ресурсного забезпечення, під якими розуміють формування регіональних економічних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання у цих регіонах, а саме:

- ланцюг ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону у вузькому розумінні слова – це послідовно-паралельне об'єднання відтворювальних, управлінських, інфраструктурних та інших процесів ресурсно-товарного потоку від виробника до кінцевого споживача враховуючи територіальні та споживчі особливості кожного регіону;

- ланцюг ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону у широкому розумінні слова – це система, яка включає у себе сукупність взаємопов'язаних процесів доведення товарно-ресурсного потоку від виробника до кінцевого споживача враховуючи територіальні та споживчі особливості кожного регіону, тобто це система взаємовідносин між суб'єктами регіональних ринків за переміщенням сировини, товарів, матеріалів у територіально-регіональному аспекті для задоволення споживчих потреб та забезпечення продуктової безпеки регіону на засадах цифровізації (визначення автора).

Теоретичні основи формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону повинні базуватись на принципах, сутність яких наведено у таблиці 4.5 за ознаками:

- базові вимоги формування;
- функціональність;
- результативність;
- умови об'єднання;
- види надходження інформації;
- умови подальшого розвитку.

Отже, ефективному ланцюгу ресурсного забезпечення СЕС регіону повинні бути притаманні такі ознаки:

1) надійність: наявність у ланцюгу ресурсного забезпечення СЕС регіону тісних, стійких та довгострокових господарських зв'язків між учасниками ланцюгу (суб'єктами господарювання), які ґрунтуються на встановлених нормах, нормативах, стандартах та взаємній відповідальності;

Таблиця 4.5

Класифікація принципів формування ланцюгів ресурсного забезпечення
СЕС регіону*

Класифікаційна ознака принципу	Принципи та їх сутність
За базовими вимогами до формування	<ul style="list-style-type: none"> - системність: кожна операція виникає у визначеному стані ланцюгів ресурсного забезпечення; - стійкість: ланцюг ресурсного забезпечення зберігається до повного виконання поставлених завдань чи регіональних стратегій; - цілісність: сукупність ланок, які побудовані на концепції загальних витрат між усіма учасниками ланцюгу ресурсного забезпечення; - структурованість: внутрішня побудова ланцюгів ресурсного забезпечення та конкретний взаємозв'язок його об'єктів та суб'єктів управління, маневреність ресурсами та потоками - ієрархічність: елементи більш високого рівня підпорядковують собі елементи більш низького рівня; - надійність: безперервність формування ланцюгів ресурсного забезпечення на основі норм, нормативів, правил, положень та стандартів
За функціональністю	<ul style="list-style-type: none"> - багатофункціональність: при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення реалізуються функції планування, організації, регулювання, мотивації, контролю; - комунікаційність: інформаційні зв'язки, моніторинг, збір даних; - маневреність: взаємопов'язаність елементів (між елементами ланцюгу ресурсного забезпечення існують чіткі взаємозв'язки (організаційні, технологічні, виробничі), які більш значущі, ніж елементи); - гнучкість: організованість сукупності елементів (потенційні можливості елементів системи полягають у взаємозв'язку та об'єднанні в єдине ціле, якщо до них буде застосовано організаційний вплив з метою досягнення цілісності)
За результативністю	<ul style="list-style-type: none"> - оптимізаційність: заходи з підвищення результативності формування та управління ланцюгами ресурсного забезпечення; - ефективність: збереження ланцюга ресурсного забезпечення при взаємній вигоді усіх учасників на ринку; - прибутковість: наявність (відсутність) в усіх ланках ланцюгу ресурсного потенціалу, який може утворювати (збільшувати) сумарну додану вартість; - безпечність: стратегічне планування, пропорційне розподілення ризиків між усіма учасниками ланцюгу ресурсного забезпечення, пов'язаних із втратою часу, товару, інформації, грошей, тощо; - дієвість: формування оптимального балансування попиту та пропозиції на товарних ринках;

Продовження табл. 4.5

	<ul style="list-style-type: none"> - реакційність: плавний перехід від планових до по-заказних постачань з урахуванням уподобань споживачів; запасоємність: оптимізація (зменшення) обсягів запасів та ресурсів
За умовами об'єднання (інтеграції)	<ul style="list-style-type: none"> - інтегрованість: наявність специфічних якостей ланцюга ресурсного забезпечення, які притаманні тільки йому (доставка товару у необхідній кількості, необхідної якості, у встановлене місце, у визначений час, за мінімальними витратами та до кінцевого споживача; - адаптивність (здійснюється зміна ланок у залежності від зміни ситуації на ринку)
За видами надходженням інформації	<ul style="list-style-type: none"> - інформаційність: швидке отримання необхідної достовірної інформації в повному обсязі; - інноваційність: використання нових технологій при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення, у тому числі і IT-технології; - технологічність: використання новітніх технологій (SMART-регіони, розумна логістика тощо)
За умовами подальшого розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - розвинутість: наявність регіональної інфраструктури в усіх секторах ринку; - розширеність: наявність передумов розширення ринку з відповідними інвестиціями та інноваціями; - стимулювання: створення умов до розширення товарних ринків; - відтворюваність: відбувається відтворювальний цикл формування ланцюгів ресурсного забезпечення; - цифровізація: якісна та кількісна зміна бізнес-процесів, підпроцесів, операцій, дій

*Джерело: розробка автора

2) гнучкість: розширення продуктової номенклатури за рахунок маневрування організаційно-економічних, технічних, технологічних та логістичних процесів;

3) багатофункціональність: спроможність відповідати потребам учасників – ланцюгу та потребам кінцевих споживачів (забезпечення ресурсами, транспортні потреби, складські та посередницькі послуги);

4) дієвість комунікаційних зв'язків: дієвий комунікаційних зв'язок у ланцюгу ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків, який дозволяє поетапно та раціонально організувати інформаційні зв'язки між усіма ланками ланцюгу, проводити моніторинг (дослідження ринку, стан

логістичних процесів, відхилення), контролювати та здійснювати корективи при руху товаропотоків;

5) безпечність: ланцюг ресурсного забезпечення СЕС регіону мінімізує ризики за рахунок використання стратегічного планування, попередження ризикових подій у товарно-ресурсному руху завдяки ідентифікації специфічних факторів (розробка комплексу дій, який попереджує або компенсує ризик, що полягає у об'єднанні учасників ланцюгів при пропорційному розподіленні ризиків);

6) цілісність ланцюгу ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків: полягає у концепції загальних (сумарних) витрат, яка полягає у прийнятті управлінських рішень по зниженню витрат не у окремих підсистемах (постачання, транспортування, складування, розподіл, запаси, збут), а у самій системі – регіональному розподілу ресурсно-сировинної бази;

7) адаптивність: швидка реакція на постійно змінні потреби споживачів, яка виражається у переході від планового виробництва до по-казаного (індивідуалізація товарів, які мають специфічні властивості і відповідають вимогам конкретних споживачів) на засадах цифровізації;

8) ефективність: ефективне управління запасами в ланцюгу ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків (наявність розподільчих, центрів, які здійснюють планові та по-казані відвантаження товарних потоків).

Слід зауважити на тому, що по мірі подальшого розвитку інформаційних систем та технологій, технічного, технологічного, організаційного та економічного напрямів в цілому, саме інтеграція буде також змінюватись, причому принципи формування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону будуть доповнюватись.

В цілому даний перелік принципів доволі детальний та обґрунтований, що дозволяє сформувавши вихідну базу для проектування, побудови, формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. Саме досягнення такої ефективності стає можливим завдяки впровадженню інноваційних підходів. Основним з цих підходів є управління ланцюгами

поставок (Supply Chain Management). Під даним процесом розуміють організацію, планування, контроль і виконання відповідного товарно-ресурсного потоку [387]. Важливим є врахування процесів від проектування і закупівель до виробництва і розподілу ресурсно-товарного потоку кінцевим споживачам у відповідності з вимогами ринку та для досягнення ефективності управління витратами. Тоді слід більш детально розглянути особливості ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Основні ознаки ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону
(розробка автора)

Отже, головним правилом при формуванні ланцюгів ресурсного СЕС регіону забезпечення є ефективне управління наявними запасами. Одним з підходів при формуванні ланцюгами поставок є використання систем «Кан-бан» та «Точно в час» («Just in time»).

Такий підхід спрямований на вдосконалення фізичного переміщення товарно-ресурсних потоків СЕС регіону.

Особливістю даного підходу є:

- оптимальне співвідношення «якість-витрати»: отримання найбільш високої якості продукції, процесів, технологій, тощо;
- скорочення запасів: надійність безперервного надходження матеріальних потоків;
- тривалість ланцюгів: скорочення циклу, відсутність (зниження) невизначеності, швидкість та реакція;
- гнучкість: скорочення термінів постачань;
- взаємовідносини між учасниками процесу розподілу: відкриті, партнерські відносини, суспільне вирішення управлінських та організаційних питань;
- загальний підхід: задоволення потреб споживачів та підвищення рівня їх обслуговування;
- транспортно-логістичні послуги: надійність усіх ланок у переміщенні товарно-ресурсних потоків, враховуючі систематизацію та управління запасами (спеціалізовані центри).

Перед тим як розглядати різні аспекти стратегії розвитку регіону безумовно повинна бути визначена регіональна політика соціально-економічного розвитку. Заблодська І. наполягає: «...регіональна економічна політика спрямована на посилення регіонального розвитку, а також трансформацію структури господарської діяльності шляхом вдосконалення територіально-регіональної організації виробництва, розміщення продуктивних сил, раціональним використанням ресурсного потенціалу, екологізацією навколишнього середовища» [390, с. 15].

Дубницький В., досліджуючи етапи розумної спеціалізації СЕС регіону, робить наголос: «...життєдіяльність регіону на основі функціональних економічних систем формує чіткі цілі і завдання регіональної соціально-економічної політики, збереження цілісності

соціально-економічної системи регіону та адаптацію до умов зовнішнього середовища» [391, с. 94].

Формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону бажано здійснювати з використанням організаційних методів підтримки та координування регіональними органами влади. Так, потрібно розробляти та реалізувати стратегію розвитку регіону щодо ефективного здійснення процесів товароруку, узгоджувати процес переміщення товарно-ресурсних потоків та об'єднання господарюючих суб'єктів щодо організації ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. На забезпечення формування товарно-ресурсних потоків впливають регіональні системи логістичного забезпечення регіону. Дані системи мають диференційовані особливості функціонування через різні особливості (географічні, соціальні, економічні) вітчизняних регіонів. Формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону мають власну модель ресурсно-товарного руху, яка створюється на умовах об'єднання декількох підсистем (рис. 4.4).

Рис. 4.4. Модель товарно-ресурсного руху систем ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Як вже зазначалось вище, метою формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону є забезпечення оптимального використання товарних, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших потоків у

необхідній кількості, необхідної якості, у необхідному місці та з найменшими витратами.

При цьому, підвищення якості обслуговування кінцевих споживачів, зниження собівартості продукції, підвищення стандартів якості товарів, підвищення конкурентоспроможності, здійснення контролю, регулювання станом розвитку товарно-ресурсних потоків, вирішення соціально-економічних регіональних завдань – все це результати, які можливо отримати завдяки формуванню моделі ресурсно-товарного руху регіональних систем логістичного забезпечення.

Здійснюючи процес товарно-ресурсного руху на регіональному рівні, необхідним постає процес планування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону на засадах цифровізації (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Рівні планування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону*

Завдання планування ресурсно-товарних потоків	Методи планування	Бажаний результат
Стратегічний рівень		
Оцінка майбутньої необхідності у ресурсно-товарному потоку	Прогнозування (прогноз зовнішнього середовища)	Формування попиту у ресурсах та товарах. Планування випуску товарів та перерозподіл навантаження на виробничі потужності
Оцінка виробничих потужностей, які потрібні для виробництва визначеної товарної партії та її постачання кінцевим споживачам	Прогнозування (прогноз внутрішнього середовища)	Формування попиту на виробничі потужності. Корегування обсягу виробництва та обсягу вкладання коштів у виробниче обладнання. Передумови для формування ланцюгів ресурсного забезпечення
Попередня оцінка розміру можливих капітальних вкладень	Прогнозування	Отримання капітальних вкладень. Планування можливості розширення виробництва, підвищення обсягів виробництва ресурсно-товарних партій та їх подальше логістичне забезпечення
Оцінка майбутнього стану економіки регіону та країни в цілому	Прогнозування (прогноз зовнішнього середовища)	Оцінка економічного стану регіону. Корегування обсягу випуску продукції. Прогнозування цін на ресурси та товари. Визначення конкурентів у галузі

Продовження табл. 4.6

		Формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків
Тактичний рівень		
Визначення цільових ринків та місце суб'єктів господарювання на цих ринках	Економіко-математичне моделювання економічних регіональних процесів (інформація щодо майбутнього стану об'єкту планування та шляхах досягнення даного стану)	Визначення сегменту регіонального ринку на якому можна досягти більшого доходу
Формування короткострокових цілей суб'єктів господарювання, стратегія і тактика їх досягнення	Програмно-цільовий (структурування завдань до комплексу цільових показників та нормативів, розвиток об'єкту планування	Вирішення важливих проблем розвитку об'єкту планування (формування ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональних товарних ринках)
Оцінка виробничих та торговельних витрат	Нормативний (планові розрахунки абсолютних та відносних норм та нормативів)	Виявлення відхилень від затверджених показників задля недопущенні підвищення витратна логістичне супроводження ресурсно-товарного потоку
Заходи щодо стимулювання продажів, ціноутворення, каналів збуту	Метод експертної оцінки (раціональні висновки експертів при високому рівні невизначеності зовнішнього середовища та використання даних щодо розвитку об'єкту планування)	Визначення попиту. Прогнозування конкурентного середовища на регіональному ринку. Побудова ланцюгів ресурсного забезпечення за участю регіональних господарюючих суб'єктів
Оперативний рівень		
Розробка календарно-планових нормативів виробництва	Балансовий метод (рівність напрямів та обсягів використання ресурсів із джерелами їх надходження)	Недопущення витрат при формуванні збалансованого обсягу виробництва, безперервність надходження: сировини для виробництва товарів та ресурсно-товарних потоків до кінцевого споживача
Складання оперативних програм основних виробництв	Балансовий метод (рівність напрямів та обсягів використання ресурсів із джерелами їх надходження)	Збалансованість можливостей та потреб у ресурсах у часі та обсязі. Здійснення постійного контролю за надходженням коштів на цільове використання та здійснення логістичних витрат
Оперативний управлінський облік та контроль за виконанням оперативних програм	Нормативний метод планування (використання абсолютних та відносних норм і нормативів)	Контроль за виробничим процесом. Досягнення мінімізації витрат у виробництві та при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення

Продовження табл. 4.6

Оперативне регулювання виробничого процесу, сучасні методи виявлення відхилень від плану	Екстраполяція (вивчення показників «від досягнутого»)	Визначення майбутнього стану суб'єктів господарювання в регіоні на основі існуючих темпів та пропорцій, а також на основі взаємодії усіх учасників ресурсно-товарного руху
--	---	--

*Джерело: розробка автора

Планування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону – це комплекс взаємопов'язаних процесів, який дозволяє здійснювати процес планування на усіх рівнях та в усіх ланках ланцюгів ресурсного забезпечення регіону на засадах цифровізації.

Інтегроване планування у ланцюгах ресурсного забезпечення СЕС регіону - це функція управління ланцюгами ресурсного забезпечення, яка оснований на формуванні цілей, завдань, розробці регіональних стратегій та програм на основі всебічного аналізу ринку постачань (включаючи специфічні вимоги заказчика) та положення, в якому знаходиться в даний момент ланцюг ресурсного забезпечення регіону та усі його ланки.

Таким чином, під інтегрованим плануванням розуміємо функцію управління, яка включає у себе такі складові, як: формування, розробку, проектування, виробництво, розподіл, тощо. Мета інтегрованого планування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону полягає у підвищенні якості та максимального досягнення поставлених планів завдяки впровадженню системи управління у ланках ланцюгів постачань.

Необхідність впровадження саме інтегрованого планування при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону пов'язана із необхідністю:

- визначення єдиної стратегічної мети та чітких взаємовідносин між усіма учасниками ланцюгу;
- розробка методології для формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (формування єдиної системи критеріїв для оцінки усіх суб'єктів господарювання, які формують ланцюг ресурсного

забезпечення);

- інтеграція стратегічних планів усіх ланок (учасників) ланцюгу та вдосконалення їх бізнес-процесів;

- дослідження попиту споживачів, відхилення якого впливає на ефективну побудову (безперебійну роботу) усього ланцюга ресурсного забезпечення.

Для більш ефективного здійснення процесу просування товарів та ресурсів на регіональний ринок адаптуємо для вітчизняних умов причино-наслідкову діаграму Ісікави К., від якої залежать результати планування (рис. 4.5) [392; 393].

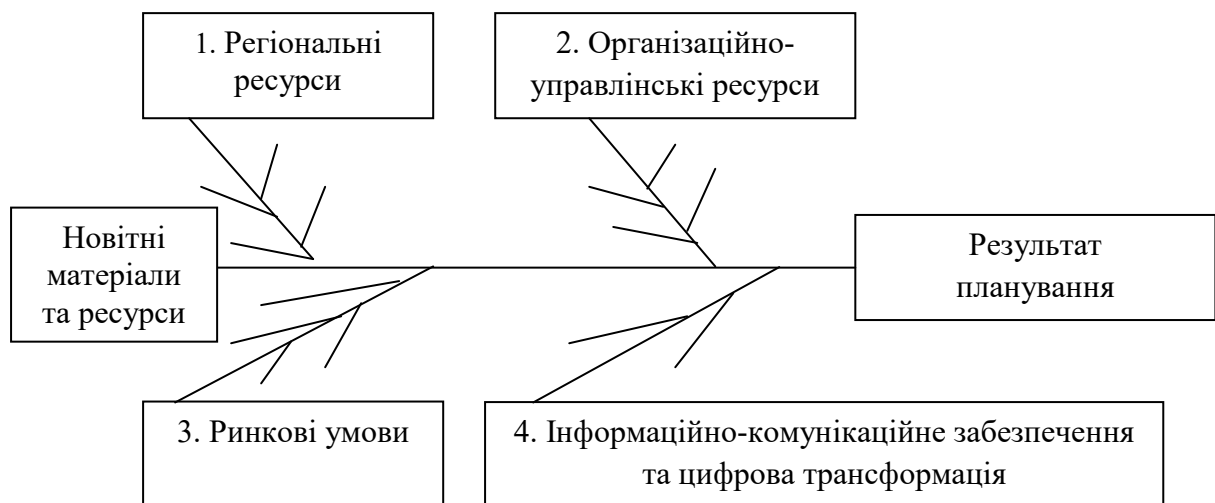

Рис. 4.5. Моделювання процесу просування ресурсів та товарів на ринках СЕС регіону на основі причино-наслідкової діаграми К. Ісікави (узагальнення автора на основі [392; 393])

Така діаграма дозволяє наочно демонструвати не тільки ті фактори, які впливають на об'єкт, але і причино-наслідкові зв'язки цих факторів.

В основі такого моделювання лежить постановка завдань, які необхідно вирішити. У даному підході виділено такі складові:

1. Регіональні ресурси: соціально-економічний стан регіону; інфраструктура; обсяги виробництва у галузях та підгалузях регіону; споживчий попит.

2. Організаційно-управлінські ресурси: організаційна структура управління; децентралізація управління; інтеграція, об'єднання та координування регіональних процесів ресурсного забезпечення; взаємодія між усіма учасниками ринку (виробники, посередники, дистриб'ютори, конкуренти, споживачі тощо).

3. Ринкові умови: інфляція; регіональні (територіальні) особливості; специфіка галузей та підгалузей у регіоні (військово-політична ситуація в країні); усунення перепон, які заважають об'єднанню або кооперації регіональних ринків товарів, сировини, послуг, капіталу, робочої сили.

4. Інформаційно-комунікаційне забезпечення та цифрова трансформація: створення незалежних корпоративних логістичних структур; інформаційно-мережева база; інформаційних міжрегіональний кластер.

Таким чином, здійснено класифікацію принципів формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону, що дозволяє сформувати системне уявлення щодо формування даних ланцюгів на основі самозабезпечення регіонів, а саме: визначення базових вимог до формування ланцюгів ресурсного забезпечення; формування функціональних взаємозв'язків між учасниками; розподіл ризиків та прибутків між усіма учасниками товарного ринку; врахування можливості об'єднання (інтеграції) усіх ланок (учасників) ланцюгу ресурсного забезпечення; здійснення процесів ресурсного забезпечення підтримкою регіональних та державних органів влади; формування умов подальшого розвитку як самих регіональних товарних ринків, так і ланцюгів ресурсного забезпечення на засадах цифровізації.

Вважаємо за необхідне здійснювати формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону шляхом усунення інституціональних бар'єрів за рахунок створення у різних регіонах однакових умов функціонування суб'єктів господарювання та переміщення товарно-ресурсних потоків. Формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону представляє собою об'єднання відтворювальний процесів декількох регіонів, що перетворює їх у цілісний механізм, якому притаманні систематичний

характер взаємозв'язків, поява нових властивостей та рівнів управління товарно-ресурсними потоками на засадах цифровізації. Важливим стає не тільки співпраця між регіонами, а і інституціональне оформлення даних відносин. Також, особливістю цих відносин є – дворівневі організаційні форми (взаємодія між організаціями в рамках різних регіонів та взаємодія самих регіонів як самостійних господарюючих суб'єктів, які приймають управлінські рішення щодо формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону).

4.2. Організаційно-економічний механізм формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону

Подальші зрушення, виклики оточуючого середовища і недосконалість формування матеріальних, фінансових та інформаційних потоків при управлінні ланцюгами ресурсного забезпечення СЕС регіону потребують вже нових підходів до існуючих методів досліджень. Стандартні методи показують свою неспроможність, тобто не дозволяють у повному обсязі вирішувати специфічні завдання, а саме: індивідуальні та малосерійні замовлення; індивідуальність або унікальність технологічних процесів; використання сучасних інформаційних технологій та логістичних підходів як у процесі виробництва, так і при переміщенні товаро- та ресурсо- потоків; запровадження цифровізації у господарські процеси; складність технологічних процесів та правил; швидкі зміни оточуючого та конкурентного середовища.

Питаннями визначення сутності механізму управління, його структури та формування організаційно-економічного механізму господарювання регіону займалися такі науковці: Грещак М., Гребешкова О., Коцюба О. [394], Добикіна О. [395], Денисенко М. [396], Саблук П. [397], Бужимська К.,

Царук І. [398], Колісник Р. [399], Шпак Я., Брич В. [400], Хоменко І., Волинець Л., Горобінська І. [401], Довгань Л. [402] тощо.

Буркинський Б. і Купінець Л., розглядали організаційно-управлінську складову системи механізмів та інструментів переходу України та її регіонів до сталого розвитку, підкреслюють: «...механізми – це уособлена сукупність методів управління та інших інструментів, комплексне використання яких дозволить більш ефективно реалізувати економічну політику в регіоні, секторі, галузі економіки» [139, с. 406]. Та продовжують: «...функціональні інструменти механізму уявляють собою дії і процедури функціонального призначення задля реалізації поставлених цілей та більш ефективного вирішення оперативних завдань досягнення збалансованого розвитку» [139, с. 406].

Сучасні умови господарювання диктують нові способи та методи управління бізнес-процесами, під якими розуміють інтеграцію послідовних однорідних локальних функцій, і це дозволяє споживачу отримати значущий результат [403]. Обумовлено це також існуючими потребами як самих суб'єктів господарювання, так і кінцевих споживачів.

Зауважимо, що окремі вчені вважають логістику також бізнес-процесом, який складається з трьох локальних функцій: постачання, підтримка виробництва, фізичний розподіл [404, с. 154].

Суб'єктам СЕС регіону об'єктивно необхідна переорієнтація бізнес-процесів з:

- товарів на споживача (покупця), що відображає індивідуалізацію попиту і дозволяє визначити витрати з урахуванням його попиту;
- функцій та процесів, що відображають переорієнтацію з товарів на споживачів у внутрішньому середовищі господарюючих суб'єктів;
- угод на взаємовідносини - тобто переорієнтація з товару на споживача в зовнішньому оточенні, що також дозволяє знизити витрати, підвищити якість продукції, налагодити графік постачань;

- запасів на інформацію - тобто наявність своєчасної та достовірної інформації, що дозволить підтримувати необхідні товарні записи, а також впливає на формування запасів сировини, ресурсів, матеріалів;

- оціночних показників прибутку та ефективності, що дозволяє використовувати як кількісні так і якісні показники діяльності (задоволення споживачів, гнучкість, стабільність персоналу).

Такої ж думки дотримується і Окландер М. Він вважає, що одним із інноваційних підходів, що дозволяє сформувати конкурентоспроможність суб'єктів господарювання СЕС регіону є процесно-орієнтоване управління, відоме як метод АВМ (Activity-based management). Такий вид управління дозволяє суб'єктам господарювання СЕС регіону підвищити цінність продукції для споживачів, а також рівень прибутковості шляхом зосередження уваги не на локальних функціях, а на бізнес-процесах (інтегрованих функціях). Даний підхід дозволяє зменшувати витрати, усуваючи нерентабельні роботи. Бізнес-процеси є сутністю методології АВМ [404, с. 154-155].

Переорієнтація бізнес-процесів потребує також врахування новітніх заходів, які ґрунтуються на технологіях генерування знань, електронних комунікаціях, цифровізації, обробленні інформації на основі бази знань, використання хмарних рішень та інтелектуальних експертних систем. В основі розвитку такої теорії стоїть Друкер П., який вважає що, подальший напрям розвитку суспільства полягає у інформаційно-комунікаційних технологіях [405, с. 9-11].

Новітні соціально-економічні виклики, геополітичні та гео економічні зміни потребують від усіх суб'єктів ринку враховувати основні положення сучасної теорії управління та системного підходу. Однією з основних складових ефективного процесу управління існуючими системами безперечно є функція планування. Саме вирішенню завдань формування, планування та управління ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону ринків присвячено даний підрозділ роботи, що потребує ретельного

використання комплексного, системного та інтегрованого підходів, які частково збігаються (як цілісна система) та доповнюють один одне. У даному дослідженні, використання системно-комплексного підходу є більш ефективним в управлінні ланцюгами ресурсного забезпечення СЕС регіону.

Отже, системно-комплексний підхід до вирішення проблеми підвищення ефективності формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону охоплює багато сфер підприємницької діяльності та буде розвиватися на основі довгострокових планів, погоджених з планами розвитку регіону на засадах цифровізації.

Сучасні ланцюги ресурсного забезпечення СЕС регіону повинні формуватися з позиції підвищення ефективності та досягнення синергетичного ефекту при їх управлінні, що полягає у швидкості реагування на потреби споживачів, які постійно змінюються. Тобто, сьогодні значної переваги набуває клієнто-орієнтований підхід, який призводить до скорочення деяких традиційних та дистрибуторських (посередницьких) операцій. Даного ефекту можна досягти за рахунок партнерських відносин між усіма суб'єктами господарювання та регіональними органами влади у рамках регіонального та міжрегіонального співробітництва, участі суб'єктів господарювання у регіональних програмах розвитку та міжнародних грантах, створення регіональних об'єднань між учасниками ринку, що стимулює їх до соціально-економічного зростання та розвитку інновацій.

Визначаємо логістику регіону як систему побудови ланцюгів інтегрованих регіональних товарних ринків, яка впливає на СЕС регіону та цілі країни [404]. В рамках даного дослідження, регіональну логістику слід розглядати як інтегровану систему. Саме тому, враховуючі, регіональну специфіку матеріальних, інформаційних та пов'язаних з ними фінансових потоків необхідним є розробка спеціалізованих методів та технологій моделювання цією системою. При формуванні регіонального та міжрегіонального вектору розвитку на основі ресурсного забезпечення СЕС регіону актуальним постають питання створення нових знань, цифровізації,

нових технологій та особливо важливим є можливість їх використання у бізнес-процесах.

Сучасними науковцями, які займаються питаннями управління ланцюгами постачань є такі: Ларіна Л. [406], Мороз О. [407], Лисюк В. [408], Нікішина О. [409], Тараканов М. [410], Шапіро Дж. [411], Коблянська І. [412], Ковальська Л. [413], Герасимчук З. [414] тощо. Питаннями науково-методичних основ формування та моделювання регіональних систем та їх економічного розвитку займається Ларіна Р. [406].

Регіональні економічні зв'язки інтегрують процеси відтворення на рівні підприємств у регіональний відтворювальний процес, а міжрегіональні забезпечують:

- формування усіх ресурсів відтворювального процесу регіону за рахунок міжрегіонального обміну;
- взаємодію регіонального відтворювального процесу з економікою країни;
- участь СЕС регіону у формуванні загальнодержавних ресурсів, а також у виробництві певної частини національного доходу країни [406].

Розвиток СЕС регіону слід розглядати як процес відтворення (виробництво, розподіл, обмін, споживання товарів і послуг) [407]. Тоді, регіональний відтворювальний процес дозволить відновити кругообіг матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів СЕС регіону [406].

Закономірності відтворювального процесу визначають наявні взаємозв'язки і взаємозалежності СЕС регіону. Розширене відтворення системи економічних відносин здійснюється за допомогою зв'язків (матеріальних, фінансових і інформаційних) між суб'єктами регіональної економіки. Відтворювальний процес у СЕС регіону припускає єдність регіональних та міжрегіональних зв'язків. Отже, враховуючі специфічні умови формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону та їх співробітництво щодо більш ефективного управління цими ланцюгами

вважаємо за необхідне подальші наукові розробки здійснити з позиції побудови організаційно-економічного механізму управління ефективними ланцюгами ресурсного забезпечення СЕС регіону.

Побудова та подальше удосконалення організаційно-економічного механізму полягає у вивченні його природи та основних складових (економічний та організаційно-управлінський блоки). Організаційно-економічний механізм уявляє собою сукупність інструментів, методів, засобів, напрямів, заходів та важелів.

Визначимо структуру механізму СЕС регіону, яку розпочнемо з теоретичного опису (рис. 4.6). Зауважимо, що важливе місце відведено економічним механізмам, які і мають вплив на формування організаційно-управлінських механізмів.

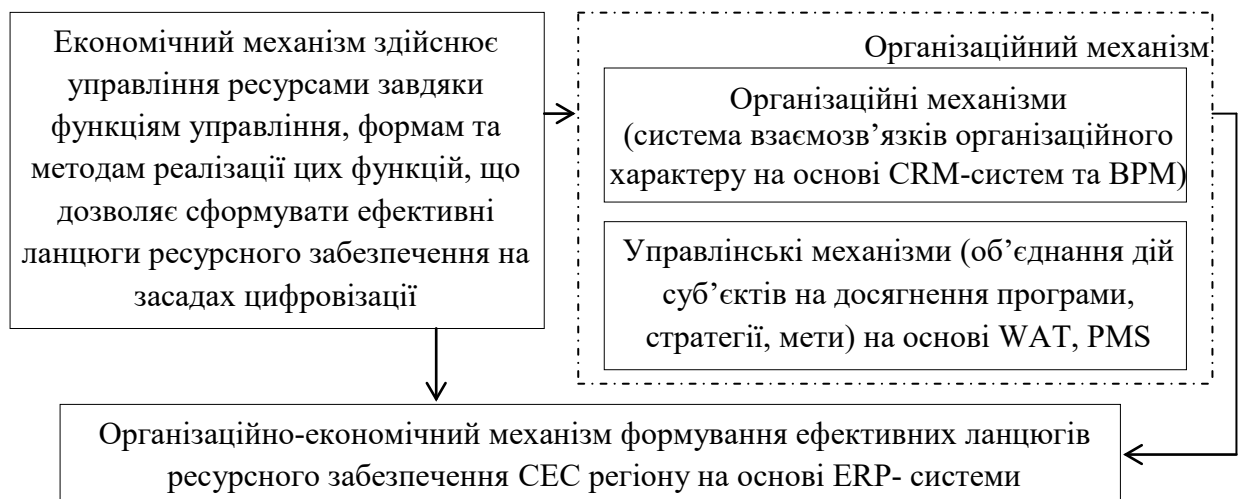

Рис. 4.6. Структура організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону на засадах цифровізації (розробка автора)

Ефективність економічного механізму корелює з наявністю ефективного організаційного механізму.

Для побудови ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону на засадах цифровізації існує широкий спектр цифрових сервісів, які дозволяють оптимізувати та автоматизувати дії суб'єктів СЕС:

1. ERP – системи (Enterprise Resource Planning): ці системи інтегрують усі ключові бізнес-процеси (ланцюги), такі як фінанси, управління запасами, виробництво та логістика в одну централізовану платформу.

2. CRM (Customer Relationship Management): дані системи допомагають в управлінні взаємодією з клієнтами, від ведення бази даних клієнтів до автоматизації маркетингових та продажних процесів.

3. BPM (Business Process Management): ці платформи дозволяють моделювати, автоматизувати та оптимізувати бізнес-процеси (ланцюги) в реальному часі.

4. Workflow Automation Tools: інструменти автоматизації робочих потоків дозволяють автоматизувати рутинні завдання та створювати ефективніші процеси роботи.

5. Project management Software: системи управління проєктами допомагають організувати завдання, ресурси та терміни виконання проєктів, сприяючи збільшенню продуктивності.

Під економічним механізмом функціонування СЕС регіону будемо розуміти механізм розподілу ресурсів, формування ринкових цін, взаємодії суб'єктів господарювання щодо обсягу виробництва і продажу товарів, а також формування ланцюгів ресурсного забезпечення.

Організаційний механізм дозволяє здійснювати більш гнучку координацію суб'єктів господарювання та спрямовувати їх дії на досягнення концептуальної мети [415, с. 69]. Тобто, організаційний механізм являє собою систему взаємозв'язків організаційного характеру. Управлінський механізм також за рахунок більш гнучкої координації спрямовує дії суб'єктів СЕС регіону на досягнення концептуальної мети – підвищення ефективності управління матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками.

Практика та вивчення механізмів доводить, що усі вони знаходяться у тісному взаємозв'язку та реалізуються при вирішенні управлінських завдань.

У зв'язку з чим розглянемо об'єктно-суб'єктну складову побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів

ресурсного забезпечення СЕС регіону (рис. 4.7).

Рис. 4.7. Об'єктно-суб'єктна складова побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Таким чином констатуємо, що об'єктна складова механізму, яка включає ресурси, технології, заходи та відносини, підлягає формуванню і управлінню.

Під суб'єктами даного механізму будемо розуміти учасників СЕС регіону та її господарського процесу (підприємства, органи влади, суб'єкти підприємницької діяльності), які вступають у відповідні взаємовідносини щодо формування та просування ресурсно-сировинних потоків.

З погляду на різні об'єкти управління розглянемо наукові підходи до визначення поняття організаційно-економічний механізм управління (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Наукові підходи до визначення поняття організаційно-економічний механізм управління з погляду об'єктів управління СЕС регіону*

Наукові підходи	Об'єкт управління
Системний підхід	Сукупність елементів
Функціональний підхід	Взаємозв'язки елементів
Системно-цільовий підхід	Цільове призначення системи
Процесний підхід	Діючий порядок чи послідовність прийняття управлінських рішень
Системно-структурний підхід	Структурована сукупність елементів, підсистем, методів і засобів впливу підприємства на ресурсозберігаючі заходи та їх розвиток у регіоні
Системно-комплексний підхід	Сукупність сфер підприємницької діяльності, довгострокові плани та формування загальної стратегії
Відтворювальний підхід	Взаємозв'язок процесів діагностики, прогнозування, управління й регулювання системою

*Джерело: узагальнення автора

Можливо зазначити, що наукові підходи до визначення організаційно-економічного механізму управління та їх кореляцію із об'єктами управління дозволяє виявити саме той підхід, який максимально буде відповідати поставленому завданню дослідження (науковому обґрунтуванню теоретичних основ побудови) – створення організаційно-економічного механізму управління ефективними ланцюгами ресурсного забезпечення СЕС регіону. Побудова організаційно-економічного механізму враховує особливості функціонування СЕС регіону, що демонструє наявну сукупність економічних, організаційних та адміністративних важелів і методів, а також узгодження інтересів суб'єктів ринку регіону. Дані важелі є рушійними силами щодо регулювання організаційно-технічних, виробничо-технологічних, логістично-маркетингових, фінансово-економічних та інших процесів з метою ефективного формування соціально-економічних програм регіону.

Сутність організаційно-економічного механізму описується багатьма сучасними науковцями, але при цьому єдиної точки зору з цього приводу у

них нема. Розглянемо, як характеризують дане поняття різні вчені. Підхід автора полягає у визначенні даного терміну з різних позицій (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Підходи до визначення терміну організаційно-економічний механізм*

Підходи	Автори, джерело	Визначення
З позиції природи пізнання	Осипов Ю. [416]	Система організації суспільного господарства, як суспільної системи господарських суб'єктів з притаманними їм механізмами господарювання та притаманними всій системі господарськими суспільними інститутами, регулюючими діяльність господарських суб'єктів
З позиції інструментів дослідження (форми, методи, важелі, принципи, закони, правила, прийоми)	Мочерний В. [417]	Система основних форм, методів, важелів використання економічних законів, розв'язання протиріч суспільного виробництва, а також формування потреб, створення системи стимулів і узгодження економічних інтересів основних класів і соціальних груп
	Кушнірук В, Єрмаков О., Шебаніна О. [418]	Система організаційних та економічних форм і методів ведення господарства, що спонукає до підвищення ефективності функціонування виробничих систем та спрямована на свідоме використання економічних законів і досягнення поставлених стратегічних цілей суб'єктами підприємницької діяльності
З позиції процесного підходу	Полозова Т., Овсюченко Ю. [419]	Сукупність методів, принципів, правил, прийомів, використовуваних для виконання організаційно-економічних завдань
З позиції системно-діяльнісного підходу	Біла І. [420]	Система формування цілей та стимулів, що дозволяють перетворювати у процесі трудової діяльності динаміку матеріальних та духовних потреб суспільства у динаміку засобів виробництва та кінцевих результатів виробництва, які спрямовані на повне та ефективне задоволення цих потреб
	Лисенко Ю., Єгоров П. [421]	Система формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити у процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів
З позиції відтворювального підходу	Степаненко С. [422]	Сукупність організаційних структур і конкретних форм і методів управління, а також правових форм, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони, процес відтворення
З позиції взаємодії елементів (інтеграції)	Козаченко Г. [423]	Інструмент управління, що являє собою сукупність управлінських елементів і способів їхньої організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки, шляхом використання яких, з урахуванням особливостей діяльності підприємства, забезпечується досягнення певної мети
З позиції отримання результату	Гурвіц Л. [424]	Множина виборів економічних суб'єктів, кожний із яких пов'язується із певним результатом
	Тридід О.,	Результат дії системи внутрішніх і зовнішніх чинників

Продовження табл. 4.8

	Вовк В. [425]	функціонування та розвитку підприємства, в якому відображається складна система різноманітних економічних відносин
	Паламарчук О. [426]	Сукупність організаційних і економічних важелів (кожному властиві власні форми управлінського впливу), що чинять вплив на економічні і організаційні параметри системи управління, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності в цілому
	Кушнірук В. [427]	Система організаційних та економічних форм і методів ведення господарства, що спонукає до підвищення ефективності функціонування виробничих систем та спрямований на свідоме використання економічних законів та досягнення поставлених стратегічних цілей підприємствами

*Джерело: систематизовано автором на основі [416-427]

Головченко О. і Захарченко В., досліджуючи механізм нейтралізації тіньових відносин в трансформаційній економіці вітчизняного регіону, визначають «...специфічні межі процесу тенізації фінансових і сировинних ринків. А також обґрунтовують «...що конструктивна складова тіньової економіки зосереджена в основному на виробничій стадії процесу відтворення, а її деструктивна частина – у сфері обміну і розподілу» [428, ч.2, с. 134].

Проаналізував дані визначення, бачимо, що усі вони відбивають сутність функціонування та вдосконалення організаційно-економічного механізму на мікрорівні (підприємства, суб'єкти підприємництва), але не на регіональному рівні. Тому, вважаємо за необхідне розглянути організаційно-економічний механізм формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. Для цього зупинимось саме на визначенні поняття «ефективність господарської діяльності» регіону. Сучасні автори не мають єдиного погляду на визначення даного поняття (табл. 4.9).

Окремі науковці при формуванні нових положень щодо управління ланцюгами ресурсного забезпечення СЕС регіону розглядають поняття результативності та ефективності [429].

Таблиця 4.9

Визначення поняття «ефективність господарської діяльності»*

Автор	Ефективність	Система показників
Мельник А. [430]	Оцінка рівня та час досягнення результатів	Економічність, ефективність, продуктивність, доходність та рівень сервісу
Карпенко А. [431]	Відношення комплексних ресурсних витрат в одиницю часу до результатів бізнесів	Тривалість виробничих циклів, своєчасність виконання операцій, продуктивність праці, рівень рентабельності
Сумець О. [432]	Співвідношення між досягнутим результатом (ефектом від використання) та використаними ресурсами (витратами). Співвідношення отриманого результату від господарської діяльності до обсягів витрат на її здійснення (витрати на здійснення операцій та рівень якості обслуговування)	Показники результативності (рівень забезпечення споживача конкретним видом продукції та у необхідних обсягах, витрати часу на доставку продукції в вказане споживачем місце зі збереженням відповідної якості, витрат на доставку продукції в вказане місце та час, обслуговування споживачів на визначеному сегменті ринку)
Потапова М. [433]	Відображення результатів роботи по формування та використанню якісної інфраструктури для реалізації управлінських рішень, які пов'язані із товаропотоками та ланцюгами постачань	Якість та своєчасність обслуговування клієнтів, стійкість та безперебійність постачань, наявність, повнота та пропускна спроможність інфраструктурних елементів для забезпечення просування ресурсно-сировинних потоків, формування системи управління витратами, наявність та підтримка адаптаційних платіжних інструментів, можливості кадрового потенціалу
Панасюк Т. [434]	Відносний показник досягнення системою цілей за максимізацією вигод і мінімізацією ресурсних витрат	Витрати в перерахунку на одиницю доставки, питома вага витрат на транспортування до суми усіх витрат
Коршевніук Л. [435]	Раціональне управління ключовими ресурсами компанії	Розрахунок здійснюється в залежності від типу ресурсів компанії
Гудкова В. [436]	Задоволення потреб споживачів	Сукупність реальних або потенціальних споживачів, розподіл населення виходячи з величини грошових доходів

Продовження табл. 4.9

Моргулець О. [437]	Якість обслуговування замовлення	Розмір результатів і витрат, співвідношення ефективності виробництва та інвестицій у регіональній системі
Гончаров Ю., Лапчик Ю. [438]	Якість функціонування господарської системи при обслуговуванні споживачів	Відношення результатів використання внутрішнього потенціалу до витрат на створення системи у процесі задоволення споживачів
Осипенко С. [439]	Співвідношення між результатом і витратами	Рівень забезпечення видами продукції та у необхідних обсягах, витрати часу на доставку продукції, обслуговування споживачів
Руденко Г. [440]	Співвідношення додаткового доходу від здійснення господарської діяльності та витрат	Порівняння додаткового доходу від здійснення господарської діяльності з витратами на його отримання

*Джерело: систематизовано автором на основі [430-440]

Так, згідно міжнародної системи якості ISO 9000:2207 надамо визначення деяким поняттям: результативність - це ступінь поетапної реалізації чітких дій та реалізація бажаних результатів; ефективність – це співвідношення досягнутих результатів з ресурсами, які було використано [441]. Згідно досліджень IMP Group під ефективністю розуміють внутрішній стандарт продуктивності (як використовує свої ресурси компанія), а під результативністю – зовнішній стандарт продуктивності (як фірма задовольняє потреби споживачів) [442]. Друкер П. вважає, що результативність – це робити правильні речі, а ефективність – робити речі правильно [443].

Підсумовуючі вищесказане, визначаємо, що результативність господарської діяльності СЕС регіону – це показники оцінки виконання усіх видів послуг та показники оцінки рівня обслуговування споживачів. А ефективність господарської діяльності СЕС регіону – це фінансові показники оцінки функціонування системи та показники оцінки ефективності обслуговування споживачів. Отже, у даному дослідженні питання

формуванням ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону наведено на рис. 4.8.

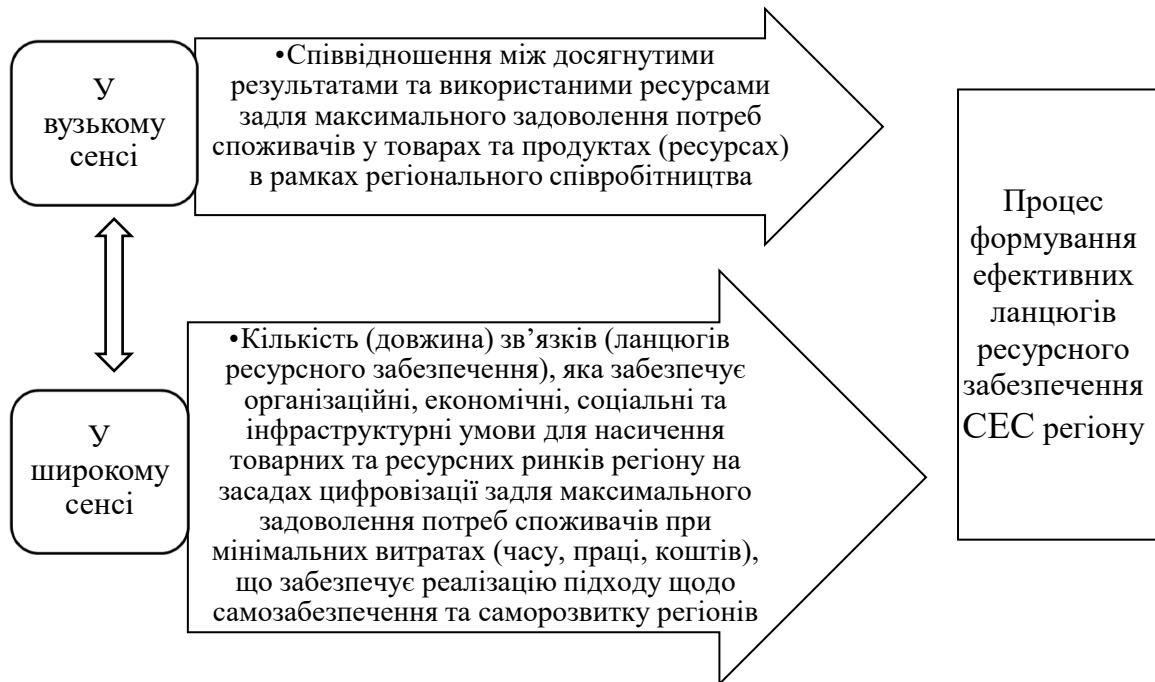

Рис. 4.8. Визначення поняття «формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону» (розробка автора)

Процес удосконалення коопераційних відносин СЕС регіону слід розглядати з двох позицій, а саме:

1. Використання визначеного набору засобів та методів з метою раціональної організації товарно-матеріального руху на основі усіх бізнес-процесів в регіоні.

2. Застосування методів організації, управління та оптимізації економічними потоковими процесами в складних економічних системах (у т.ч. і соціально-економічних регіонів).

Таке твердження підкреслює актуальність та необхідність впровадження та подальшого розвитку просторових процесів у регіональну економіку. На ефективність ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону впливає також якість інструментів, сукупність станів та дій, а також інтервал між ними.

Інноваційні вектори на регіональному рівні спрямовані на підвищення ефективності умов ринкової взаємодії, взаємодії між усіма учасниками господарського процесу, реалізації функцій управління СЕС регіону. Формується структура взаємопов'язаних відносин між суб'єктами сировинного, виробничого, споживчого та інших секторів. Дані зв'язки повинні мати управлінський вплив з боку регіональних та місцевих органів влади задля отримання ефекту синергії. Однак, сучасний стан соціально-економічного розвитку регіону демонструє слабкість ринкових інституцій, неефективність механізмів державного регулювання, низьку відповідальність за невиконання договірних відносин, що призводить до пасивної поведінки суб'єктів на ринку та не підтримки суспільних інтересів в регіоні, учасники господарського процесу СЕС регіону є неспроможними конкурувати зі світовими операторами. Саме тому, наголошуємо на тому, що необхідним є побудова взаємовигідних відносин між владою, наукою та підприємницьким сектором. Причому, місцеві органи влади повинні брати участь у формуванні СЕС регіону та формуванні регіональних та міжрегіональних ланцюгів ресурсного забезпечення з метою самозабезпечення та саморозвитку регіону.

Підтвердженням вище сказаного є те, що регіональні товарно-ресурсні ринки уявляють собою систему, яка створює попит на товари і задовольняє його шляхом виробництва та споживання останніх, формуючі при цьому організаційно-економічний механізм. Даний механізм потребує інституціональної підтримки з боку регіональних органів влади, які, як і суб'єкти ринку також мають інтерес до самозабезпечення та саморозвитку регіону. Побудова організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону та забезпечення їх ефективності є умовою забезпечення конкурентоспроможності регіонів, подолання кризових явищ у реальному секторі економіки та важливою умовою управління побудовою ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональному та міжрегіональному рівні.

Розглянемо завдання побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (рис. 4.9). Організаційно-економічний механізм формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону має прямий вплив на стан економіки країни тому, що є основою соціально-економічної, товарної, ресурсної та продуктової безпеки.

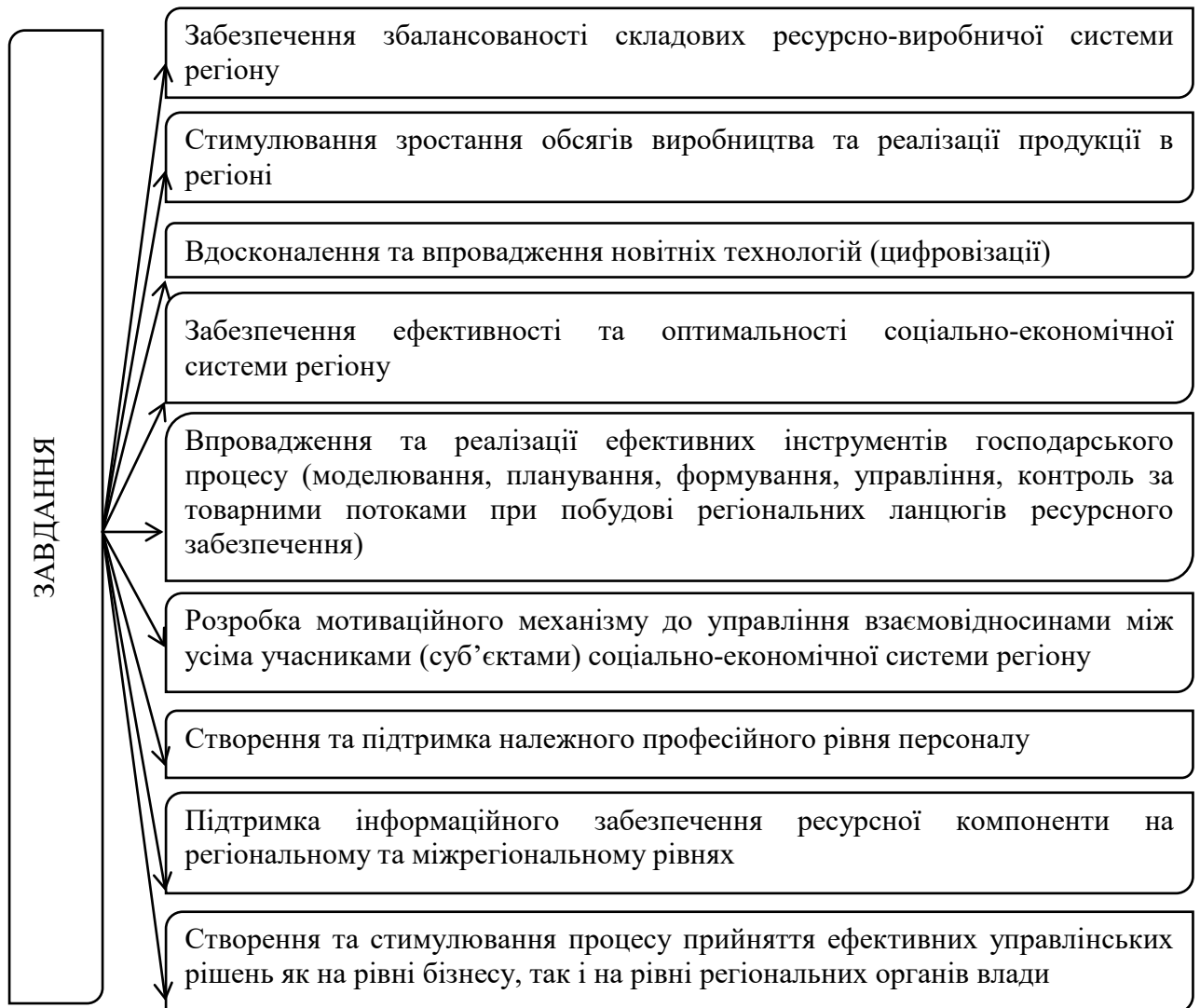

Рис. 4.9. Завдання побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Для досягнення цієї мети необхідно визначитися із засобами її реалізації. Як відомо їх декілька: імпорتنний вектор розвитку, самозабезпечення регіонів.

Останній підхід висвітлюємо у наших дослідженнях [444; 445]. Так, сутність ресурсної та товарної безпеки регіону полягає у здатності самостійного забезпечення необхідним обсягом, асортиментом та якістю продуктів/товарів/ресурсів. Регіональне самозабезпечення може досягатись як в рамках одного регіону, так і в рамках міжрегіонального співробітництва, що забезпечується завдяки формуванню ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону.

Даний підхід, передбачає такі напрямки вирішення проблеми:

- підтримання постачання товарів та ресурсів на рівні, достатньому для існування населення та його відповідного образу життя;
- забезпечення належного рівня платоспроможного попиту населення регіону;
- імпортозаміщення та захист інтересів вітчизняних товаровиробників.

Ефективність функціонування організаційно-економічного механізму СЕС регіону визначається організацією усіх бізнес-процесів (економічних, господарських, управлінських), взаємодією основних елементів системи регіонального управління, наявністю повноцінної інформаційної бази та ефективністю прийняття управлінських рішень.

Так, під *організаційно-економічним механізмом формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону будемо розуміти визначену сукупність взаємодіючих інструментів, важелів, методів та складових на регіональному та міжрегіональному рівнях на засадах цифровізації, які мають направленість на задоволення (продуктових, товарних) потреб як усіх суб'єктів ринку, так і населення з метою самозабезпечення та саморозвитку регіонів (визначення здобувача). Або підвищення життєвого рівня населення регіону взагалі, або реалізацію стратегічних напрямів регіону, які пов'язані з цілями сталого розвитку).*

Особливого значення питання самозабезпечення та саморозвитку регіонів відображається у реалізації відтворювального підходу, який

застосовується формування взаємопов'язаних підсистем (промисловість, сільське господарство, транспорт) СЕС регіону.

Сучасні вчені, під регіоном розуміють цілісну систему із визначеною структурою, окресленими функціями, встановленими зв'язками з зовнішнім середовищем, своєю історією та культурою [6, с. 36]. Погоджуємося з таким твердженням та вважаємо, що регіони уявляють собою єдину систему відтворення, тобто існують усі стадії відтворювального процесу (ресурсно-сировинна база, переробка, виробництво, розподіл, споживання, утилізація відходів, тощо) і функціонують як елемент усієї відтворювальної системи країни. Це повністю відбиває сутність процесів регіонального самозабезпечення та саморозвитку, завдяки відтворенню природних ресурсів (раціональне використання, здатність до самовідтворення, підтримка екологічної рівноваги) та робочої сили (вдосконалення соціальної, демографічної, міграційної політики та зайнятості (самозайнятості) населення у вигляді появи нових робочих місць.

Вивчаючи теоретичний базис побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону необхідним постає реалізація національного значення удосконалення логістики регіону на засадах цифровізації, що, у свою чергу, являє собою розвиток інфраструктури та інформаційної системи регіону, які також є елементами СЕС регіону. Так, Окландер М. вважає, що поняття «логістична система» вживається відносно суб'єкту управління, що впливає на об'єкт — матеріальний потік [404, с. 68]. Останній, являє собою організаційно-управлінський механізм, пов'язаний з досягненням потрібного рівня інтеграції логістичних функцій за рахунок організаційних перетворень в структурі управління та впровадження спеціально розроблених управлінських процедур (операційних систем), основою яких є планування постачання, підтримки виробництва і фізичного розподілу як єдиного матеріального потоку. Кальченко А. розглядає логістичну систему - як стійких механізм управління матеріально-технічними та інформаційно-

зберігаючими потоками [446].

Також, інші вчені, під логістичною системою розуміють комплексну структуровану економічну систему, яка містить в собі пов'язаних в єдину сукупність матеріальні, інформаційні, транспортні та інші потоки, які об'єднані визначеними границями, завданнями функціонування, внутрішньою метою та зовнішніми цілями [447].

На основі проведених досліджень систематизуємо методологічні підходи до побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (табл. 4.10).

Таким чином, пропонуємо перелічені види ефективності розширити ще одним – логістична ефективність, яка містить такі складові:

- 1) наявність логістичних центрів (ринків);
- 2) наявність або розбудова оптових ринків сільськогосподарської продукції;
- 3) формування транспортних хабів для стратегічних видів ресурсів;
- 4) формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального співробітництва щодо самозабезпечення товарно-сировинною базою;
- 5) саморозвиток регіонів на основі планування ланцюгів ресурсного забезпечення на товарних ринках СЕС регіону (від наявності ресурсно-сировинної бази до утилізації товару чи упаковки на засадах концепції соціально-орієнтованого маркетингу);
- 6) наявність системи показників для характеристики рівня якості функціонування СЕС регіону згідно заданого рівня логістичних витрат;
- 7) переорієнтація бізнес-процесів з: товарів на споживача (покупця); функцій на процеси; угоди на взаємовідносини; запасів на інформацію; оціночних показників прибутку на ефективність (оптимальність);
- 8) мінімізація ризиків (стратегічне планування, розподіл ризиків у різних ланках ланцюга ресурсного забезпечення);

Таблиця 4.10

Концептуальні засади побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону*

Концептуальні засади до побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону							
Комплексний підхід			Системний підхід				
Принципи: гласності, інноваційності, інформаційності, обґрунтованості, своєчасності, зворотного зв'язку, логістизації, інтегрованості			Принципи: системності, структурованості, розвитку, цілісності, визначеності, безперервності, причинно-наслідкового зв'язку, єдності теорії та практики				
Функції механізму:							
<ul style="list-style-type: none"> - функції цілевстановлення (формування цілей, які забезпечують функціонування систем та підсистем регіону); - функції моніторингу, аналізу стану, оцінки та прогнозу соціально-економічного розвитку регіону; - функції планування (формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення у регіонах); - функції організації (ухвалення рішень щодо вдосконалення регіональних та міжрегіональних взаємозв'язків); - функції регулювання механізму та його складових задля пристосування до зовнішніх змін шляхом зміни та удосконалення засобів та методів управління соціально-економічним розвитком регіону; - функції контролю (виявлення відхилень від планових параметрів та критеріїв розвитку регіону на основі моніторингу) 							
Методи дослідження: теоретичний, експертний, математичний, аналітичний, статистичний, локальні наукові методи, моделювання, планування та прогнозування							
Ефективні напрями формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону:			Потенціал та особливості формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону:				
<ul style="list-style-type: none"> - подальший розвиток ефективних ресурсно-сировинних ринків; - об'єднання (інтеграція) суб'єктів регіонального процесу; - державно-приватне партнерство; - регіональні програми, стратегії, проекти; - інноваційні підходи (цифровізація, ІКТ, економіка знань) - підвищення попиту на вітчизняну продукцію та зменшення частки імпортової сировини та продукції; - збільшення робочих місць та завантаженості підприємств; - логістичні оптові центри (ринки) 			<ul style="list-style-type: none"> - сезонність та обмеженість ресурсно-сировинної бази; - висока ресурсоемність за рахунок новітніх технологій; - збільшення виробничих потужностей та розвиток товарно-ресурсних ринків в умовах імпортозаміщення; - збільшення обсягів виробництва товарів; - підвищення інвестиційно-інноваційної привабливості; - розвиненість інфраструктури та транспортної сфери; - створення логістичного хабу для стратегічного важливих видів товарів та продуктів харчування; - розвиненість морського, річкового та авто транспорту 				
Оцінка ефективності результатів досліджень							
Економічна ефективність	Виробнича ефективність:	Інфраструктура на	Технологічна ефективність:	Екологічна ефективність:	Соціальна ефективність:	Бюджетна ефективність:	Логістична ефективність:
-підвищення рівня рентабельності суб'єктів ланцюгу ресурсного забезпечення;	- будівництво або модернізація виробничих потужностей для виробництва	ефективність: транспортних шляхів, доріг, інфраструктурних об'єктів;	впровадження безвідходних та ресурсозберігаючих технологій на основі штучного інтелекту;	виготовлення екологічно чистих товарів та продовольства; використання натуральних матеріалів при упакуванні товарів; використання технологій, найбільш чистих для оточуючого середовища; сортування сміття та більш відповідальна утилізація	- фактичне споживання ресурсів, говарів та продовольства на душу населення (кг/люд); - зниження роздрібних цін на товари та продовольство	- сума податкових надходжень на 1 грн. бюджетних коштів; - зростання відрахувань в місцеві та регіональні бюджети.	наявність логістичних центрів (ринків); наявність або розбудова оптових ринків ресурсів та продукції; формування транспортних хабів для стратегічно важливих видів ресурсів та товарів; бюджетних заходів щодо самозабезпечення товарно-сировинною базою; саморозвиток регіонів на основі планування ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональних ринках (від наявності ресурсно-сировинної бази до утилізації товару чи упаковки на засадах концепції соціально-орієнтованого маркетингу); наявність системи показників для характеристики рівня якості функціонування регіональної економічної системи згідно заданого рівня витрат; переорієнтація бізнес-процесів з: товарів на споживача (покупця); функцій на процеси; угоди на взаємовідносини; запасів на інформацію; оціночних показників прибутку на ефективність; мінімізація ризиків (стратегічне планування, розподіл ризиків у різних ланках ланцюга; ефективне управління запасами у ланцюгах ресурсного забезпечення (оптимізація обсягів запасів за системами «Кан-бан» та «Точно в час»); цілісність ланцюгів ресурсного забезпечення як сукупності ланок (концепція загальних витрат); ефективний комунікаційних зв'язок при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення
Ризики щодо формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону							
Макроекономічні, природно-кліматичні, соціальні, регіональні, міжрегіональні, міжнародні, політичні, зміна кон'юнктури регіональної та міжнародної торгівлі, членство у ВТО, обмежені фінансові ресурси, занепад виробничого сектору економіки, нерозгалужена інфраструктура регіонів, торговельний баланс попиту та пропозиції, девальвація національної валюти, зниження темпів економічного розвитку, якісні, бюрократичні, форс-мажорні							
Ефективність формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону							
Можливість господарюючих суб'єктів, які приймають участь у формуванні ланцюгу ресурсного забезпечення, в короткі терміни відновлювати параметри співвідношення товарної пропозиції та платоспроможного споживчого попиту, переміщуючи конкурентоспроможні товарно-сировинні потоки, з урахуванням раціонального використання ресурсів та максимального задоволення потреб населення в розрізі цілей сталого розвитку до 2030 року на засадах цифровізації (подолання голоду, забезпечення продовольчої безпеки, створення стійкої інфраструктури, забезпечення переходу до більш раціональних моделей виробництва та споживання)							

* Джерело: складено автором

9) ефективне управління запасами у ланцюгах ресурсного забезпечення (оптимізація обсягів запасів, використання систем «Кан-бан» та «точно в час»);

10) цілісність ланцюгів ресурсного забезпечення як сукупності ланок (концепція загальних (сумарних) витрат);

11) ефективний комунікаційних зв'язок при формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення (інформаційні зв'язки, моніторинг, збір даних).

Наведені теоретико-методологічні положення дозволяють сформуванню етапи побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону.

Розглянемо етапи побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону.

Наведений вище концептуальний підхід до організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону дозволяє сформуванню концептуальну схему цього механізму (рис. 4.10).

1 етап – розпізнавання (визначення) категорії «організаційно-економічний механізм формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону». Досліджуються сучасні тенденції (за допомогою джерел інформації) формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону, причини (умови, закономірності) виникнення необхідності дослідження даного явища, а також з якою метою необхідно здійснювати формування даного механізму (згідно Цілей сталого розвитку 2, 9, 12) [449]. Перший рівень в даній концептуальній схемі можливо реалізувати шляхом аналізу наукових напрацювань та публікацій спеціалістів у даній галузі, підходів до формування регіональної економічної системи, рекомендацій регіональних органів влади щодо оцінки стану інфраструктурного розвитку, наявної статистичної інформації.

2 етап – вибір критерію побудови та необхідності впровадження організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону.

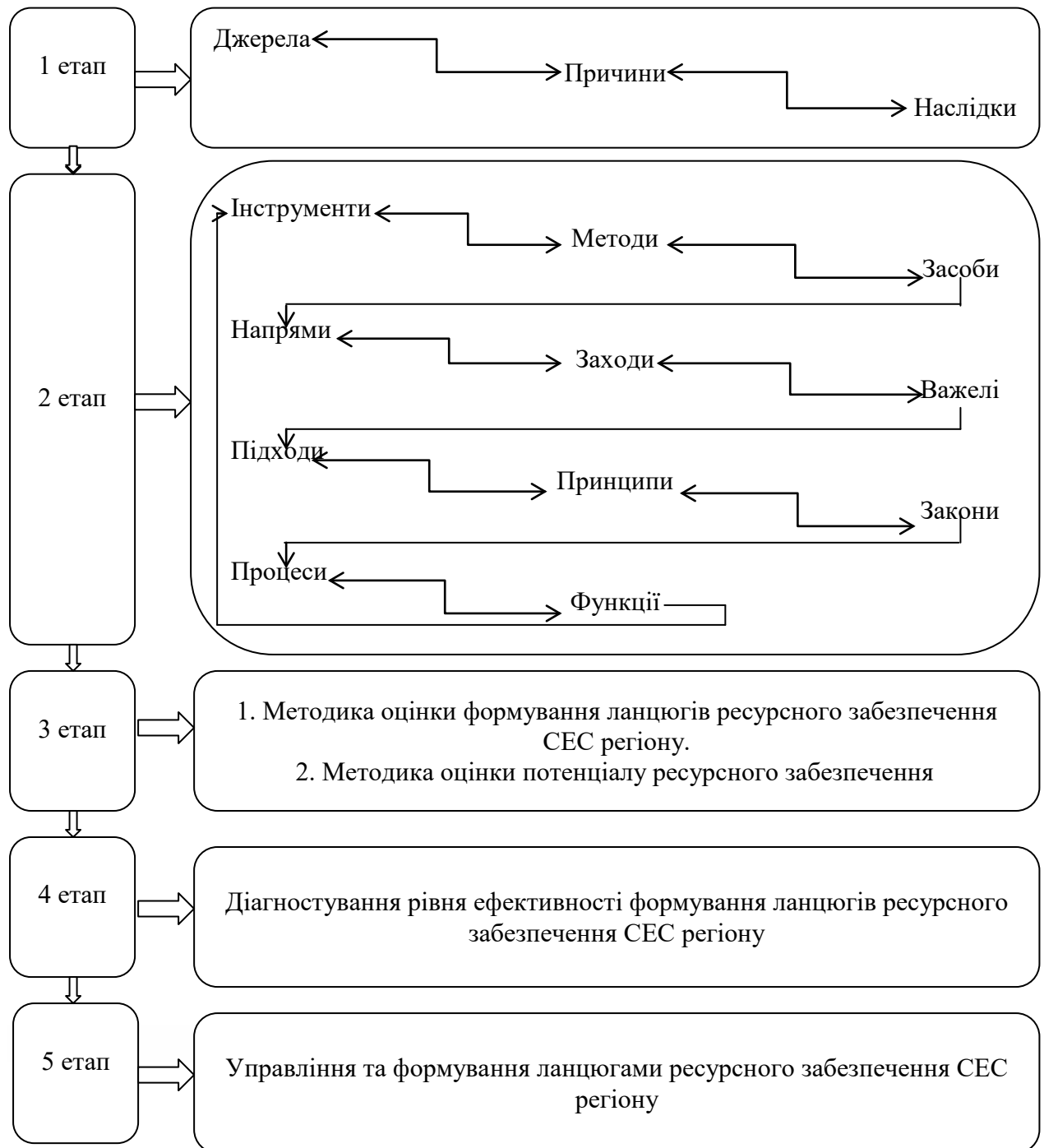

Рис. 4.10. Концептуальна схема організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Визначаються основні інструменти, методи, засоби, напрями, заходи, важелі, форми, принципи, закони, правила та прийоми, які постійно супроводжуються інформаційною підтримкою. Впровадження усіх або декількох складових обумовлюється необхідністю формування ланцюгів

ресурсного забезпечення як в рамках одного регіону, так і в рамках міжрегіонального співробітництва. При цьому, вивчаються процеси самозабезпечення та саморозвитку СЕС регіону ресурсами, сировиною, продуктами та товарами, а також існуючі або потенційні можливості регіону для забезпечення загальнонаціонального розвитку.

3 етап - системоутворюючі складові організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. На даному етапі створюється інформаційна база щодо отримання даних оцінки ефективності формування регіональних потоків ресурсного забезпечення. Крім того, формується методичне забезпечення щодо оцінки потенціалу ресурсного забезпечення. Особливості формування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону та за умови міжрегіонального співробітництва враховує інфраструктурні особливості економіки регіону.

Інфраструктура товарно-ресурсно-сировинного ринку – дозволяє встановлювати закономірності у СЕС регіону та відповідати їй сучасним вимогам. Для оцінки рівня інфраструктури товарно-ресурсно-сировинного ринку СЕС регіону необхідно розглянути загальний алгоритм розвитку регіонів (рис. 4.11), який оснований на методі конкурентного потенціалу регіону. Така схема демонструє, що при прийнятті відповідальних управлінських рішень щодо подальшого соціально-економічного та інфраструктурного розвитку необхідним є розробка та впровадження стратегічних концепцій та програм. Саме раціональне здійснення даних процесів дозволяє сформувати удосконалені підходи до управління економікою регіону.

Формування інфраструктури СЕС регіону потребує створення соціальних інститутів (наприклад: агентств регіонально розвитку), які представляють собою регіональні центри та які будуть виконувати роль провідників ефективної державної регіональної політики та власної політики розвитку окремих регіонів [406; 449].

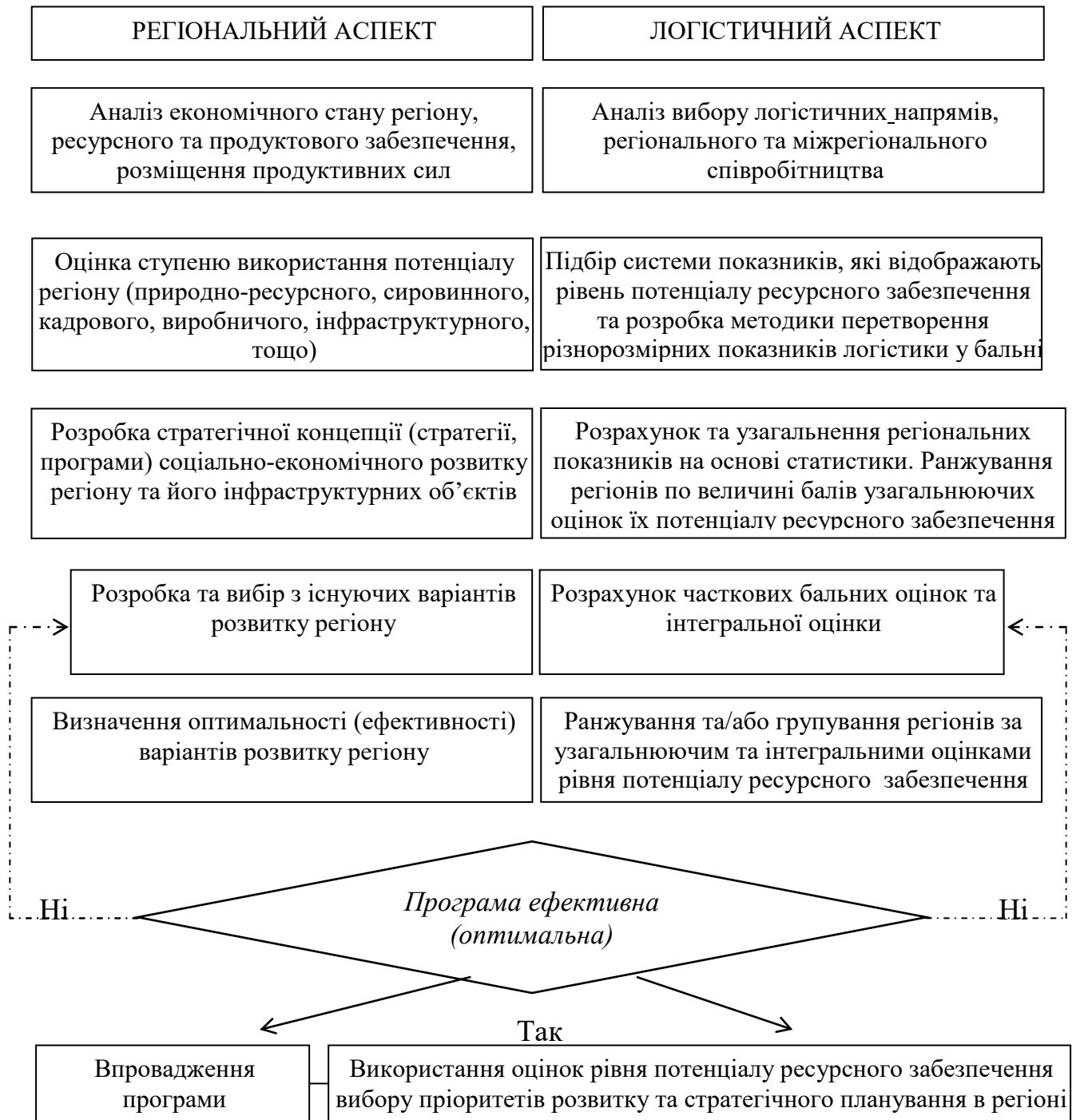

Рис. 4.11. Схема алгоритму рішення завдань регіону у розрізі соціально-економічного та логістично-інфраструктурного підходів (розробка автора)

Існуюча інфраструктура товарно-ресурсних ринків Одеського регіону не у повній мірі відповідає призначенню, а саме: швидкому просуванню товароруку від виробника до кінцевого споживача за мінімальних витрат (фінансових, часових тощо). Тобто, чітко простежується неефективна діяльність оптово-продовольчих ринків (логістичних центрів), що полягає у завищеній ціні на імпортні товари, які займають значну долю у загальному

обсязі реалізації продукції. У сфері інфраструктури товарного ринку саме роздрібні ринки переважають.

Коваленко С. у пошуках базової стратегії економіки транскордонних регіонів визначає: «...сучасний підхід полягає у регіональних виробничих системах із дотриманням умов самоорганізації, участі суб'єктів місцевого значення у формуванні стратегій регіонального розвитку, врахування локальних (регіональних) конкурентних переваг» [450, с. 247]. І додає: «...самоорганізація є зміною організації регіональної системи та процесом упорядкування змін, а також розвиток її структури без управлінського впливу на будь якому рівні» [450, с. 277].

Подальшому розвитку інфраструктури ресурсно-сировинних ринків СЕС регіону заважають такі перепони:

- не виконання (не у повному обсязі, не вчасно) фінансово-кредитних зобов'язань;
- несвоєчасність надходження або відсутність інформаційної бази щодо попиту, пропозиції, умов постачань, логістичних операцій, цінах для виробників, споживачів, посередників;
- низька ефективність організації гуртово-посередницьких підприємств (оптових ринків, спеціалізованих складів);
- велика кількість учасників (посередників) у формуванні ланцюгів ресурсного забезпечення;
- велика вартість транспортних послуг, тарифів;
- незадовільний сервіс у сфері транспортно-логістичних та експедиторських послуг;
- низька культура надання послуг щодо обслуговування споживачів, як оптових, мілко-роздрібних так і кінцевих.

Тобто, основною причиною гальмування розвитку ресурсної інфраструктури СЕС регіону є відсутність взаємоузгодженого функціонування усіх складових цього процесу у комплексі. Тобто, відсутня координація елементів регіональної ресурсної інфраструктури, яка виникає у

процесі стихійного або нерегульованого процесу розвитку ринкових форм інфраструктури у регіоні без належної цифрової трансформації галузей. Це не дозволяє розвиватись крупним (оптовим) ринкам. Отже, позитивне функціонування товарно-ресурсного ринку СЕС регіону є впливовим важелем ефективної економіки регіону.

4 етап - діагностування рівня ефективності формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону. Дана діагностика здійснюється на основі розробленого методичного забезпечення та дозволяє виявити виробничо-логістично-інфраструктурні особливості регіону з погляду самозабезпечення та саморозвитку. В результаті даної діагностики стає можливим отримання загальної оцінки внутрішніх можливостей регіональних економічних систем формувати потоки ресурсного забезпечення та здійснювати їх руху. Важливим, при цьому, є розробка мотиваційних та стимулюючих чинників для суб'єктів регіонального господарського процесу (підприємств, логістичних фірм, транспортних компаній, регіональних та місцевих органів влади, потенційних інвесторів). На даному етапі, діагностикою уявляє собою процес аналізу та оцінки визначеного об'єкту дослідження на основі інтегрованої бази показників побудови ланцюгів ресурсного забезпечення та оцінки потенціалу ресурсного забезпечення СЕС регіону, а також комплексу методів та моделей.

5 етап - здійснюється саме управління та формування ланцюгами ресурсного забезпечення СЕС регіону з урахуванням цілісної стратегії регіону щодо самозабезпечення та саморозвитку. Здійснюється ряд заходів щодо формування стратегії та прийняття рішень щодо самозабезпечення та саморозвитку регіону (створення та відновлення товарів, ресурсів, сировини).

Здійснюючи узагальнення вищенаведеного вважаємо за необхідно запропонувати структурно-логічну концептуальну схему організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (рис. 4.12).

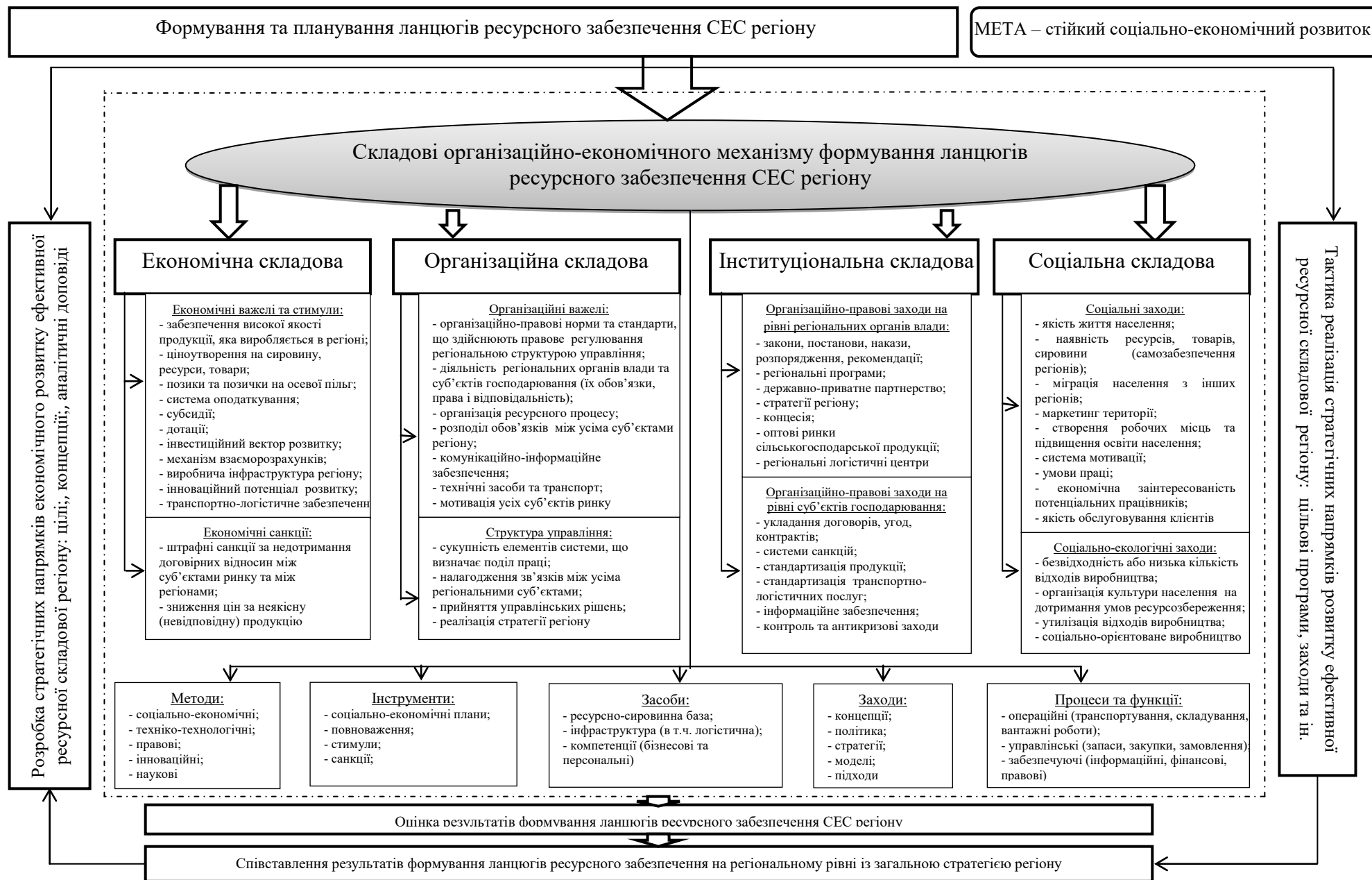

Рис. 4.12. Структурно-логічна концептуальна схема організаційно-економічного механізму побудови ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Наведена концептуальна схема повністю відбиває сутність побудованої раніш схеми (рис. 4.10), а саме:

- визначення мети та завдань;
- сформовано основні складові діючого механізму (економічна, організаційна, інституціональна та соціальна);
- визначено пріоритетні важелі, стимули та заходи по складових;
- наведено методи, процеси, функції, інструменти, засоби, важелі, які характеризують дані складові механізму;
- розроблено стратегічні напрямки розвитку регіону та тактика їх реалізації.

Дана структурно-логічна схема організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону також встановлює взаємозв'язки між складовими даного механізму - економічною, організаційною, інституціональною та соціальною, що дозволяє більш повно врахувати інтереси усіх суб'єктів СЕС регіону та сформувані стратегічні напрямки розвитку регіону та соціально-економічної стратегії взагалі.

У цій схемі також наголошується на необхідності розробки тактики реалізації стратегічних напрямків розвитку СЕС регіону у вигляді регіональних програм, планів, заходів та ін.

Структурно-логічна схема організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону повністю відображає весь теоретико-методологічний та методичний базис.

4.3. Планування та формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону

Сучасні динамічні умови диктують нові підходи до управління ланцюгами ресурсного забезпечення СЕС регіону та її товарних ринків. Особливістю регіональних товарно-ресурсних ринків є те, що виробничий процес здійснюється без особових замовлень. Географія розподілу товарів та

ресурсів є не досить великою, а окремі елементи інфраструктури розглядаються в рамках меж регіону. При формуванні та плануванні ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону важливим постає питання встановлення ефективних взаємозв'язків між усіма учасниками ринку та товарно-ресурсними ланцюгами. Вважаємо, що на формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону впливають окремі важливі складові (рис. 4.13).

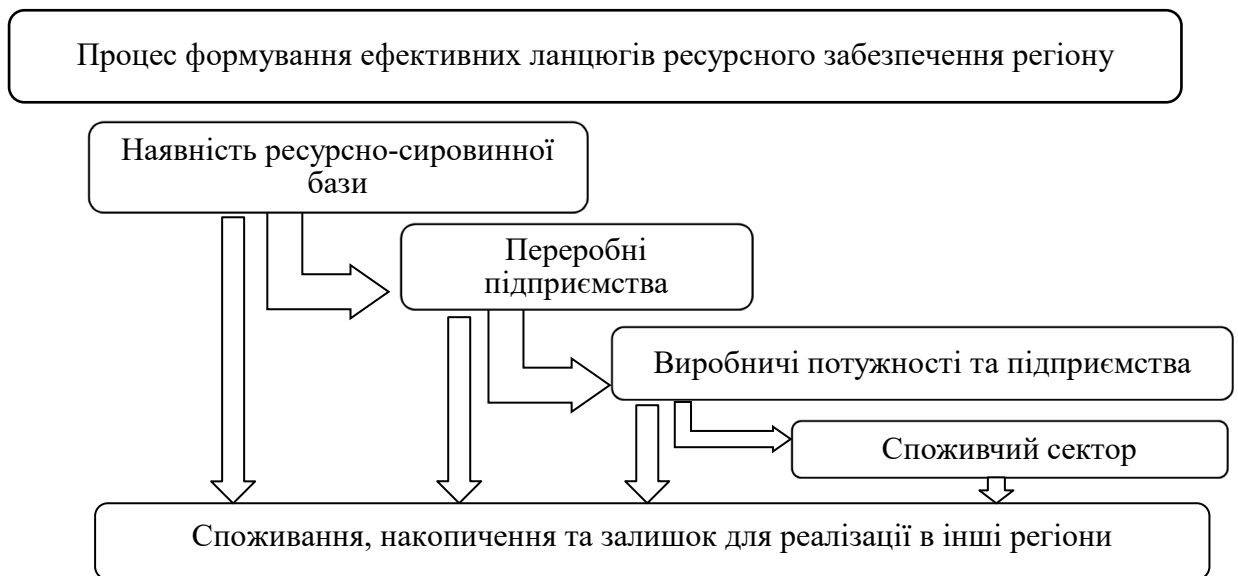

Рис. 4.13. Складові формування та планування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

На товарно-ресурсних регіональних ринках виникають відносини між суб'єктами господарювання, які у процесі господарської діяльності здійснюють процеси, підпроцеси, операції, тощо. Такі відносини на різних регіональних ринках мають відповідні відмінності (рис. 4.14).

Можливо уявити, що процес планування здійснюється у часі (півріччя, місяць, тиждень, день). Крім того, планування характеризується безперервним характером (формування логістичних ланцюгів у просторі та часі), що також дозволяє формувати та планувати більш ефективні ланцюги ресурсного забезпечення СЕС регіону.

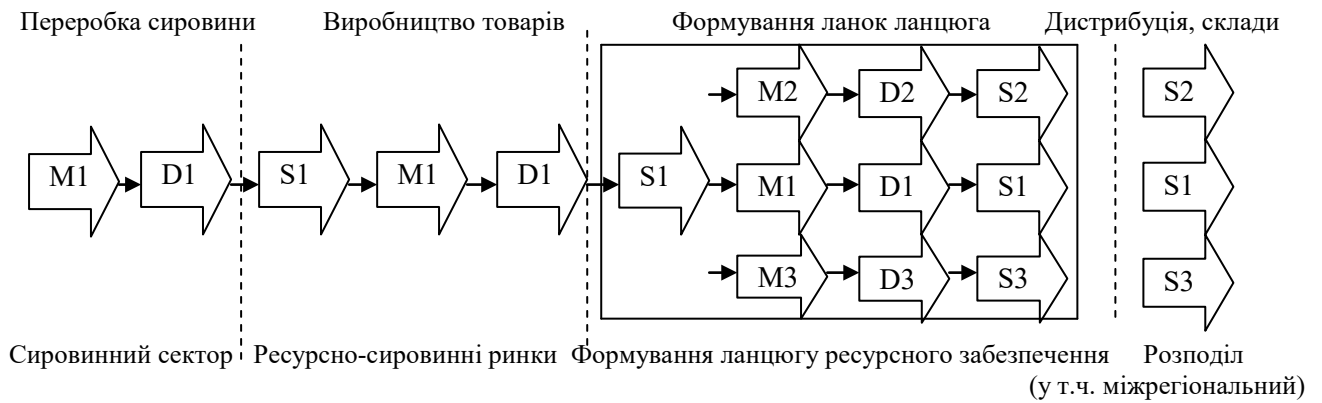

Рис. 4.14. Відносини між процесами суб'єктів господарювання у плануванні ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону (розробка автора)

Наведена схема дозволяє відстежити планування попиту, що безпосередньо впливає на планування обсягів товару та їх виробництво. При чому, цей процес стає більш деталізованим ще і за рахунок прийому заказів, управління ними та календарного планування.

На основі здійснених досліджень з побудови схеми ланцюгів ресурсного забезпечення регіону (потокової діаграми SCOR) (рис. 4.15).

Даний рисунок демонструє такі ланки як: переробка сировини, якому відповідає сировинний сектор; виробництва товарів, якому відповідають ресурсно-сировинні ринки; формування ланок ланцюга, якому відповідає формування ланцюгу ресурсного забезпечення; дистрибуція, складування ресурсів і сировини, якому відповідає розподіл (у т.ч. міжрегіональний).

де: M1 – виробництво в запас; M2 – виробництво під замовлення (клієнто-орієнтоване виробництво); M3 – проектування та виробництво під замовлення; D1 – транспортування сировини, товару у запас; D2 – транспортування сировини чи товару під замовлення; D3 – транспортування сировини чи товару, який спроектовано та вироблено під замовлення; S1 – формування товарних партій у запас; S2 – формування товарних партій під замовлення; S3 – формування товарних партій, які спроектовано та вироблено під замовлення.

Рис. 4.15. Схема ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону

(потоків діаграма SCOR) (розробка автора)

Систематизуємо методичний підхід до планування та формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону у табл. 4.11.

Таблиця 4.11

Управлінські технології впливу на СЕС регіону на основі SCOR-моделі*

Управлінські технології, концепції	Опис управлінських технологій	Опис референтної SCOR-моделі (Supply Chain Operations Reference)
Проектування бізнес-процесів (потенціал ресурсного забезпечення)	Сутнісне наповнення бізнес-процесу	Модель виступає в якості міжгалузевго стандарту при плануванні та управлінні ланцюгами постачань. Описує взаємовідносини між учасниками ланцюгів постачань.
Бенчмаркінг (Benchmarking)	Моніторинг та аналіз діяльності фірм-конкурентів та визначення показників на основі найкращих показників	SCOR-модель дозволяє зафіксувати поточний стан усіх процесів та підпроцесів, а також дозволяє моделювати їх у майбутньому. У модель включені такі блоки: процеси, метрики, найкращі практики, персонал.
Аналіз найкращої практики (Best Practice)	Визначення та опис управлінської практики та програмних рішень, які дозволять отримати найкращі результати	Показниками моделі є: надійність доставки, швидкість реакції ланцюга постачань, продуктивність або ресурсовіддача інфраструктури регіону, витрати у вартості постачань, ефективність управління ресурсними активами в ланцюгу постачань СЕС регіону
Реінжиніринг бізнес-процесів (BPR)	Визначення майбутнього процесу «як повинно бути»	

*Джерело: узагальнення автора

Для формування ланцюгів ресурсного забезпечення вважаємо, необхідно здійснювати моніторинг та контроль підтримки належного рівня ефективності ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону з урахуванням задіяних ресурсів. Для вирішення даного завдання будемо використовувати потокову діаграму або референтну SCOR-модель. Наведена модель дозволяє розглянути показники формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону на основі показників ефективності, а саме:

- планування, управління та постачання: витрати на планування, управління, придбання ресурсів у відповідному секторі регіону; коефіцієнт використання ресурсів;

- виробництво: швидкість виробничих процесів, швидкість реалізації продукції, якість продукції (зниження браку, стандарти якості, інтенсифікація виробництва, диверсифікація виробництва);

- споживання: кількість та швидкість реалізованої продукції, управління заказами, задоволення споживачів;

- утилізація: безвідходність, переробка товарів та упаковки, екологізація виробничого процесу.

Регіональне управління соціально-економічними зв'язками дозволяє більш ефективно здійснювати територіальний розподіл праці, розвивати ефективні виробничо-торговельно-економічні зв'язки як в середині регіону, так і у міжрегіональному розрізі. На основі вищесказаного розглянемо найбільш адаптовані до української економіки моделі, концепції та підходи логістики, які дозволять сформувати цілісний погляд на формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону та на їх ефективність:

- 1) типова організація процесів та підпроцесів планування ланцюгів ресурсного забезпечення на товарних ринках;

- 2) референтна модель підпроцесів та операцій у ланцюгах ресурсного забезпечення SCOR, яка розроблена Supply Chain Council (SCC);

3) концепція управління ланцюгами ресурсного забезпечення від Global Supply Chain Forum [451; 452; 453].

При формуванні та плануванні ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону вважаємо доцільне використання SCOR-моделі, яка розроблена міжнародною організацією The Supply-Chain Council – SCC (Рада з ланцюгів постачань) з метою найбільш ефективного планування, прогнозування та аналізу ланцюгів постачань (ланцюгів ресурсного забезпечення). Ідеологією даної моделі є об'єднання принципу нерозривності ресурсного та інформаційного потоків з функціональною інтеграцією, що і робить її ефективною. SCOR-модель органічно поєднує у собі такі найбільш сучасні управлінські технології, як: реінжиніринг, бенчмаркінг та «найкраща практика» (табл. 4.11) [451; 452].

Таблиця 4.11 демонструє управлінські технології та концепції, описує їх сутність та адаптує до референтної SCOR-моделі. Дана модель дозволяє формувати ланцюги ресурсного забезпечення товарно-ресурсних ринках СЕС регіону завдяки відповідності до міжнародних стандартів якості. Особлива роль у цій моделі відведена взаємовідносинам між усіма учасниками регіонального процесу, причому як в рамках одного регіону, так і декількох одночасно. На основі побудови схеми ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарно-ресурсних ринків (потокової діаграми SCOR) (рис. 4.15) побудуємо структуру ланцюгу ресурсного забезпечення СЕС регіону на основі соціально-етичної концепції маркетингу (рис. 4.16), Додаток Ж.

Відображаємо укрупнену структуру ланцюгу ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального відповідального співробітництва, яка містить наступні рівні: маркетинговий, виробничий (ланцюг створення доданої вартості), регіональний, секторальний.

На першому рівні (маркетинговому) визначаємо основні складові (обізнаність про товар/продукт, створення попиту на товар/продукт, мотивуючі фактори щодо здійснення покупки, соціальна відповідальність).

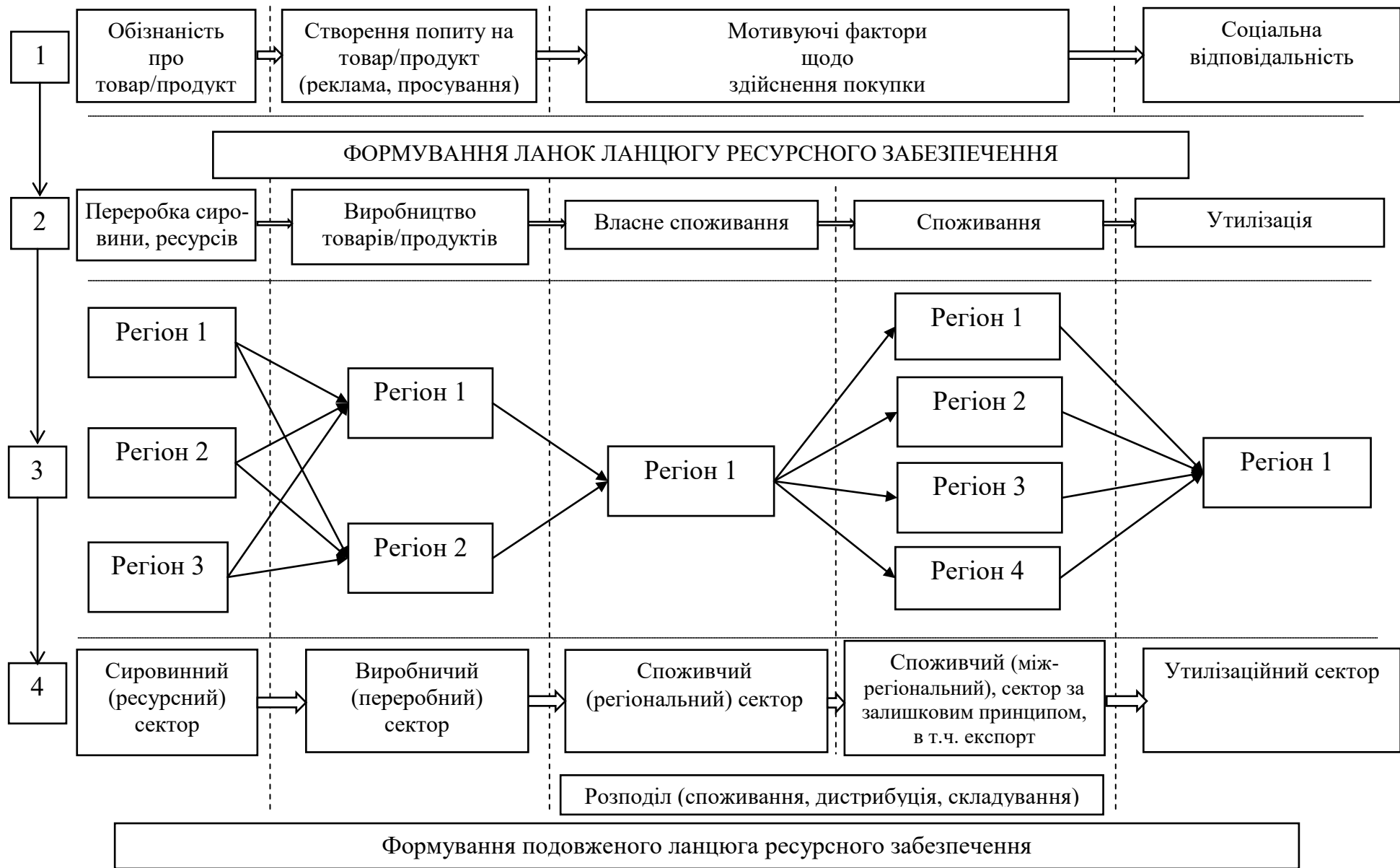

Рис. 4.16. Укрупнена структура ланцюга ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального відповідального співробітництва на основі соціально-етичної концепції (холістичного) маркетингу (розробка автора)

Обізнаність про товар/продукт – це надання повної інформації споживачам та іншим суб'єктам ринку щодо товару або продукту, який існує або виходить на ринок. Багато у чому успіх та довготривалий життєвий цикл товару забезпечує саме обізнаність споживачів.

Так, обізнані, поінформовані і наділені правами споживачі є двигуном економічних змін [454]. Про це зазначено в Концепції державної та регіональної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 р. [455]. Крім того, основним документом є «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» [456], який розглядає принципи споживчої політики. В Україні профільним є Законом України «Про захист прав споживачів» [457], у якій закріплено означені принципи.

Важливим постає довіра споживачів до товару, яка полягає у постійній взаємодії суб'єкта ринку із кінцевими споживачами (важливим є емоційний зв'язок). Однак, головною умовою реалізації означених питань, вважаємо є обов'язковий зворотній зв'язок зі споживачами. Сучасні виробники починають надавати інформацію щодо товару ще на стадії його розробки або виходу на ринок, що дозволяє споживачам відповідно реагувати на цей товар, коли він з'являється на ринку та сприймати його, як такий, який вже існував на ринку. Тобто, для підвищення пізнаваності товару чи продукції необхідно інформаційно підтримувати вихід товару на ринок, контактувати зі споживачами щодо їх побажань, очікувань від даного товару, зміцнювати позитивний імідж товару, стимулювати продажі ще на етапі зародження товару. Така ж саме ситуація має відношення і до території. Територія також розглядається з позиції формування споживчих інтересів суб'єктів господарювання, але не лише до товарів, а й до ресурсної складової.

Створення попиту на товар – це наступний крок. Для цього застосовують різний набір заходів маркетингового стимулювання: рекламу, пропаганду, стимулювання попиту та збуту, PR (паблік релейшнз), особисті продажі (прямий маркетинг, директ-маркетинг), телемаркетинг (Інтернет-меркетинг, онлайн маркетинг), сервісне обслуговування. Існують різні фактори, які

впливають на попит: доходи споживачів, товари-замінники, уподобання (смаки, традиції) споживачів, очікування від споживачів, рівень обслуговування.

Мотивуючі фактори щодо здійснення покупки. Мотив - причина, яка спонукає споживача до дії (покупки, придбання). Мотивація та поведінка споживача стають об'єктом досліджень, що включає у себе психологічні аспекти, які дозволяють впливати на зміну поведінки споживача через переконання. Мотивація – це комплекс чинників, який враховує кількісні і якісні методи дослідження. Якісні методи включають у себе ідентифікацію сегментів цільового ринку, створення профілів споживачів окремих сегментів, вивчення споживання і ставлення до марок, визначення відповідності параметрів товарної пропозиції запитам споживачів.

Соціальна відповідальність у маркетингу – це врахування інтересів суспільства при виробництві, споживанні та утилізації товарів задля задоволення потреб населення та їх безпеки. Відповідно до цього існує ряд принципів: принцип задоволення базових потреб, принцип економічної ефективності, принцип інновацій, принцип навчання споживачів, принцип захисту споживача.

На другому рівні (виробничому) формуються ланки ланцюга ресурсного забезпечення СЕС регіону та виникає ланцюг створення доданої вартості. Даний рівень включає у себе: переробку сировини та ресурсів, виробництво товарів та продуктів, власне споживання, інше споживання та утилізація залишків від виробництва продукції.

Третій рівень (регіональний) включає у себе різні регіони, які приймають участь у формуванні ланок ланцюгу ресурсного забезпечення. Тобто, суб'єкти ринку регіону, які приймають участь у виробничому процесі.

На четвертому рівні (секторальному) формуємо набір секторів: сировинний (ресурсний), виробничий (переробний), споживчий (регіональний), споживчий (міжрегіональний), утилізаційний.

Дані сектори формують подовжений логістичний ланцюг.

Споживчий сектор та споживчий сектор за залишковим принципом формують систему розподілу, які включають у себе споживання, дистрибуцію та складування.

Далі робимо спробу навести структуру ланцюгу ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального співробітництва на основі соціально-етичної концепції маркетингу (рис. 4.17).

Особливістю побудови такої укрупненої структури ланцюга ресурсного забезпечення СЕС регіону є те, що він, на відміну від існуючих, включає в себе на першому рівні - сектор «соціальна відповідальність», який безпосередньо пов'язаний із усіма рівнями. Наведена структура містить наступні рівні: маркетинговий, виробничий, процесний, секторальний.

Опис для перших двох рівнів було дано вище. Третій сектор (регіональний) на відміну від попередніх, змінюється на процесний. У регіонах виникає співробітництво з приводу здійснення виробничого процесу, який включає у себе ланки ланцюга ресурсного забезпечення «сировина база – переробка сировини - виробництво – споживання – утилізація». З іншого боку така схема демонструє замкнутий виробничий цикл з додатковим виробництвом. Ці процеси можуть називається: інтенсифікацією виробництва, диверсифікацією, інтенсифікацією та безвідходністю виробництва.

Постає завдання, формування ланцюгу ресурсного забезпечення на основі моделі мало- або безвідходного виробництва та інтенсифікації виробництва. При чому увесь виробничий процес повинен відповідати стандарту ISO 9000:2007.

Таким чином, під інтенсифікацією виробництва розуміється розвиток виробництва, що ґрунтується на найбільш повному та раціональному використанні технічних, матеріальних, природних, фінансових і трудових ресурсів на базі науково-технологічного прогресу (інноваційних розробок).

Інтенсифікація виробництва - це удосконалення функціонування всіх основних процесів (підпроцесів, ланцюгів, операцій), що беруть участь у відтворенні регіонального суспільного продукту.

Рис. 4.17. Структура ланцюга ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального співробітництва на основі соціально-етичної концепції маркетингу (розробка автора)

Для цього використовуються сучасні наукові методи, досягнення науково-технологічної революції, вдосконалення структури, галузевих, міжгалузевих і територіальних (регіональних та міжрегіональних) пропорцій виробництва.

Диверсифікація – це ступінь зниження ризиків шляхом розподілу усіх ресурсів між декількома видами, напрямками діяльності або виникнення у процесі виробництва додаткового виду господарської діяльності, яка не була запланованою (у нашому прикладі це – корми для тварин).

Однак, вважаємо, що у рамках соціально-етичної концепції маркетингу особливого значення набувають питання розробки та впровадження мало- або безвідходних та енергозберігаючих технологій. Це дозволяє підвищити ефективність виробництва суб'єктів господарювання СЕС регіону шляхом переробки залишків виробництва та отримання додаткового виду продукції та вирішити питання ресурсозбереження і охорони навколишнього середовища, що відповідає сучасним стандартам системи ISO за принципами зеленої економіки. В основу даної концепції мало- або безвідходних технологій включені такі положення: створення максимально замкнених систем (в нашому випадку – це побудова ланцюгів ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального співробітництва на основі соціально-етичної концепції маркетингу); раціональне використання ресурсів та створення додаткових виробництв, що і робить ланцюги ресурсного забезпечення ефективними; збереження навколишнього середовища шляхом безвідходності виробництва. Крім того, враховуючі дані технологій, стає можливим реалізація концепції зменшення утворення відходів, або використання відходів, що утворюються. У цьому сенсі підвищується соціальна відповідальність виробників та учасників ланцюгу ресурсного забезпечення СЕС регіону (тобто між суб'єктами ринку, регіональними органами влади та споживачами) регіонального та міжрегіонального співробітництва та забезпечується екологізація оточуючого середовища, що і забезпечує вирішення соціально-екологічних питань населення регіону.

Тобто, особливого значення набуває соціальна відповідальність бізнесу. Так, концепція соціальної відповідальності бізнесу та її реалізація ставить на меті розробку соціальної стратегії регіону, створення системи контролю та інфраструктури, а також зворотного зв'язку із громадкістю, що зазначалось вище.

Саме тому, наголошуємо на відповідальному регіональному та міжрегіональному співробітництві із залученням органів влади, розробки системи мотивації та стимулювання суб'єктів господарювання (учасників ланцюгу ресурсного забезпечення), підвищення конкурентоспроможності та іміджу регіонів тощо. Соціальна відповідальність учасників господарського процесу дозволить досягти: стійкого економічного зростання, розвитку людського потенціалу та взагалі досягти сталого розвитку вітчизняних регіонів.

Під концепцією маркетингу розуміємо філософію управління маркетингом суб'єктів господарювання СЕС регіону для досягнення цілей, які пов'язані із товарорухом та є результатом визначення потреб і запитів цільових ресурсних ринків та максимального задоволення усіх суб'єктів ринку, включаючи споживача. Під соціально-етичною концепцією маркетингу розуміємо розширений інтегрований підхід, який складається з маркетингу взаємовідносин та соціально відповідального маркетингу.

Метою інтегрованого підходу у маркетингу є функціонування усіх суб'єктів господарювання СЕС регіону задля досягнення інтересів споживачів, тобто тих потреб споживачів, які вони самі ще не встигли повною мірою усвідомити. Таким чином, розглядаючи дану схему на конкретному прикладі вважаємо, що вона може сформувати кластер, як сукупність переробних підприємств регіонального та міжрегіонального співробітництва, який включає у себе:

а) співставлення майбутньої ситуації із сучасними діями, визначення напрямів господарської діяльності;

- б) можливість нарощування, навчання та перекваліфікації трудового потенціалу;
- в) розробку та реалізацію регіональних програм та стратегій;
- г) державно-приватне партнерство (мотивація до об'єднання зусиль регіональних органів влади, науки та бізнесу);
- д) можливість до генерування ідей, інноваційного вектору розвитку, інвестиційного клімату, тощо;
- е) участь у формуванні національного доходу країни в цілому;
- ж) досягнення рівня самозабезпечення та саморозвитку регіону з метою підвищення рівня життя населення.

Враховуючі мало- або безвідходне виробництво досягаємо саме поставленого завдання - реалізації соціально-етичної концепції маркетингу. А у підсумку маємо сформовану структуру організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону, в якій визначено економічний, організаційний та управлінський складові механізму. Сам механізм побудовано з погляду на об'єктно-суб'єктну складової, яка включає у себе такі наукові підходи, як: системний, функціональний, системно-цільовий, процесний, системно-структурований, системно-комплексний та відтворювальний.

Висновки до розділу 4

1. У процесі проведення даного дослідження дано визначення «ланцюг ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків»: у вузькому розумінні слова – це послідовно-паралельне об'єднання відтворювальних, управлінських, інфраструктурних та інших процесів товаропотоку від виробника до кінцевого споживача враховуючи територіальні та споживчі особливості кожного регіону; у широкому розумінні слова – це система, яка включає у себе сукупність взаємопов'язаних процесів доведення ресурсно-товарного потоку від виробника до кінцевого споживача враховуючи

територіальні та споживчі особливості кожного регіону, тобто це система взаємовідносин між суб'єктами товарних ринків за переміщенням товарів, сировини, матеріалів у територіально-регіональному аспекті для задоволення споживчих потреб та забезпечення продуктової безпеки регіону.

2. Важливим елементом подальшого регіонального розвитку є формування інфраструктури ресурсного забезпечення та його впровадження в діяльність регіональних систем. Це стає можливим завдяки використанню концепції просторового розподілення самих товарно-ресурсних потоків, в якій регіональний ринок виступає системою каналів розподілу усіх товаропотоків. На формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків у майбутньому буде впливати формування умов та методики прийняття рішень та побудови інфраструктури ресурсного забезпечення. Для цього потрібні методологічні засади обґрунтування цих рішень у функціональній та інституціональній сфері та механізми узгодження інтеграції між усіма об'єктами, суб'єктами, структурами, партнерами, інституціями тощо.

3. В результаті проведеного автором дослідження сформовано концептуальні засади побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону, які базуються на сумісному виокремленні комплексного і системного підходів та визначають відповідні принципи, функції, методи дослідження, напрями формування, потенціал ланцюгів, ризики, оцінку ефективності такого механізму. Це дає змогу з нових позицій підходити до вдосконалення логістики у стійкому розвитку регіональної економіки на засадах її саморозвитку.

4. Вдосконалено понятійно-категоріальний апарат регіональної економіки, шляхом введення терміну «організаційно-економічний механізм СЕС регіону» з різних позицій: природи пізнання, інструментів дослідження (форми, методи, важелі, принципи, закони, правила, прийоми), процесного

підходу, системно-діяльнісного підходу, відтворювального підходу, взаємодії елементів (інтеграції), отримання результату.

5. Визначено завдання побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональному рівні з позиції ресурсної, економічної, товарної та продуктової безпеки регіону. Розроблено методичний підхід до побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону, що складається: з комплексного та системного підходів; містить функції та методи дослідження; описує ефективні напрями, потенціал та особливості формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону; дозволяє здійснити оцінку ефективності результатів досліджень за допомогою таких складових, як: економічна, виробнича, інфраструктурна, технологічна, екологічна, соціальна, бюджетна та логістична; враховує ризики при формуванні логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків. Також, визначено та описано етапи побудови організаційно-економічного механізму формування ефективних ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону.

6. Надано методичний підхід до планування та формування ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону. Наведена модель дозволяє проводити оцінку формування ланцюгів ресурсного забезпечення на основі аналізу показників ефективності ланцюга «планування - управління та постачання – виробництво – споживання – утилізація». Так, SCOR-модель, уявляє собою сукупність управлінських технологій, а саме: бенчмаркінг, «найкраща практика», реінжиніринг.

7. В роботі побудовано структуру ланцюгу ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального відповідального співробітництва на основі соціально-етичної концепції маркетингу, яка містить маркетинговий, виробничий, регіональний та секторальний рівні. Це дозволить досягти мети самозабезпечення та саморозвитку регіонів, що відображається у реалізації відтворювального підходу для формування взаємопов'язаних підсистем

(промисловість, сільське господарство, транспорт) СЕС регіону. У рамках даної концепції соціально-етичного маркетингу, підвищується соціальна відповідальність учасників ланцюга ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального співробітництва та забезпечується екологізація оточуючого середовища, вирішення питань для населення регіону.

Результати розділу 4, які отримали протягом проведення дослідження, висвітлено у таких працях автора [408; 444; 445; 505; 507; 510; 517; 518; 519; 522-527; 530; 536; 544; 549; 550; 556; 557; 565; 566].

РОЗДІЛ 5

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА ПІДТРИМКА ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ САМОРОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

5.1. Інструментальна підтримка вирівнювання структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону

Здійснивши аналіз структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону та запропонувавши методичний підхід до систематизації видів економічної діяльності за певними групами згідно алгоритму дій систематизація видів економічної діяльності за групами - виробнича, забезпечуюча, торговельна; аналіз показників забезпеченості ресурсами визначених груп; перерозподіл ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої; моніторинг перерозподілу ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої; оцінка ефективності реалізації методики перерозподілу ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої надає можливість сформулювати низку пропозицій інструментальної підтримки вирівнювання структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору (рис. 5.1).

1. Регулювання ресурсного забезпечення в СЕС регіону. Державне регулювання даних процесів відбувається за допомогою формування мети, розробки механізмів та інструментів. Це дозволяє сформулювати більш розгалужене ринкове середовище та активізувати діяльність суб'єктів господарювання, які ефективно функціонують у сукупності. Таке функціонування суб'єктів підприємницького сектору СЕС регіону формує подальшу спеціалізацію регіонів, здійснюється міжгалузевий та міжрегіональний обмін та кооперація.

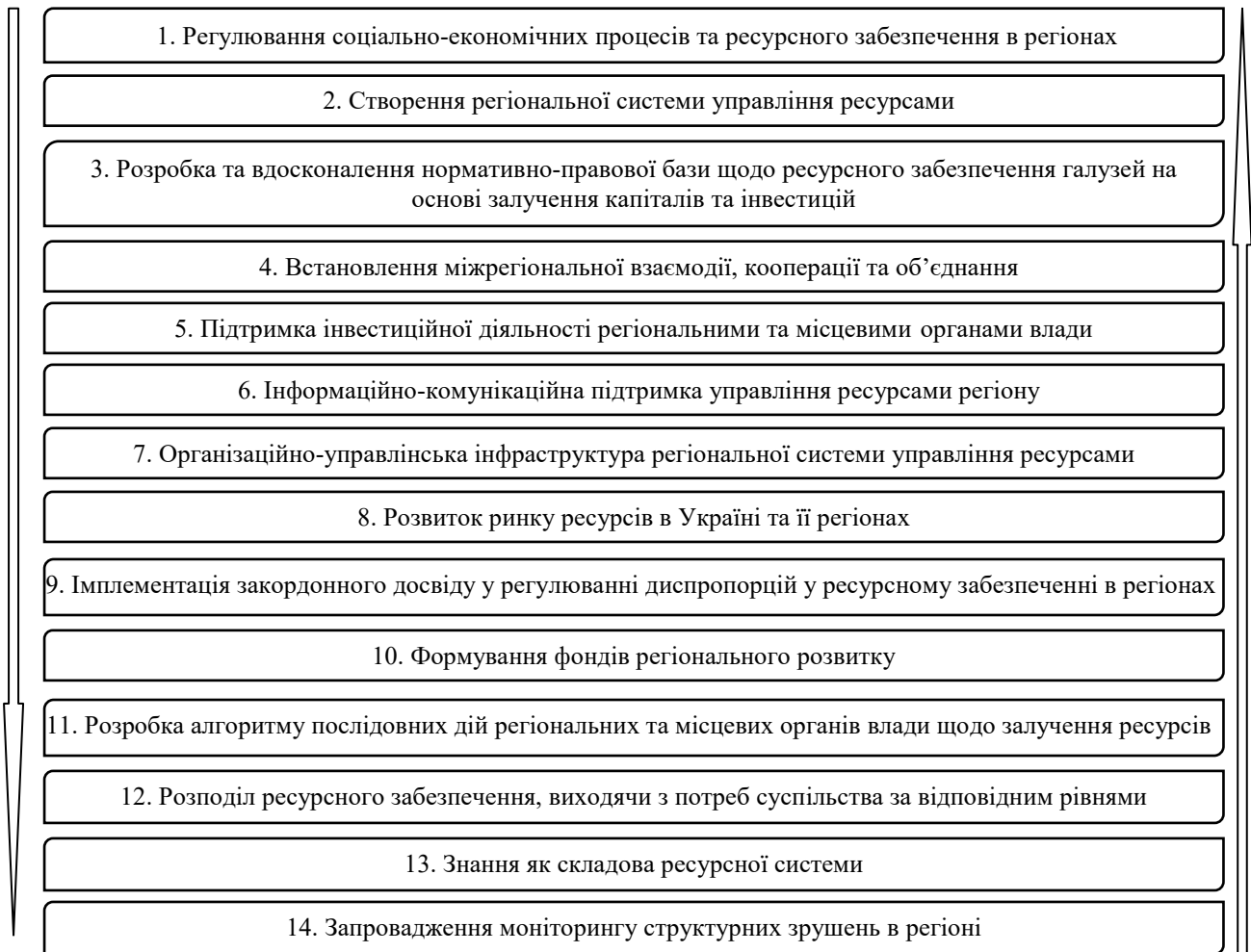

Рис. 5.1. Пропозиції щодо інструментального формування ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону (розробка автора)

Структуру управління ресурсами в рамках організаційно-економічної системи управління розвитком регіону слід здійснювати такі дії:

- проведення діагностики і аналізу нормативно-правової бази із поправками на повоєнне відновлення регіонів, що буде регламентувати діяльність системи управління ресурсами;

- дослідження оновлених методичних та технологічних підходів у побудові інформаційної системи із визначенням структури інформації для прийняття стратегічних регіональних рішень;

- визначення цілей та завдань діяльності, компетенції системи управління ресурсами як складової СЕС регіону.

2. Створення регіональної системи управління ресурсами дозволяє акцентувати дію регіональних та місцевих органів влади та формує методи перерозподілу ресурсів задля соціально-економічного розвитку регіону. Регіональна система управління ресурсами є частиною апарату управління регіональних та місцевих органів влади. Дана система реалізує функції:

- стан ресурсно-сировинної бази території;
- оптимізація ресурсного забезпечення регіону, шляхом аналізу та оцінки;
- альтернативне використання частини ресурсно-сировинної бази;
- планування та прогнозування ресурсного забезпечення регіону;
- відновлення та відтворення ресурсного бази шляхом розробки та впровадження регіональних проєктів розвитку;
- інформаційно-комунікаційний супровід проєктів розвитку ресурсної бази;
- залучення до регіональних проєктів суб'єктів підприємницького сектору із визначенням їх ролі та гарантій від держави у відновленні регіонів у повоєнний період.

3. Розробка та вдосконалення нормативно-правової бази щодо ресурсного забезпечення галузей на основі залучення капіталів та інвестицій. У першу чергу, це регіональні податки (пільги на проєкти щодо соціально-економічного розвитку регіонів) та інструменти гарантування безпеки інвестиційних ресурсів (державно-приватне партнерство, концесія, залогові та гарантійно-страхові фонди, бюджети та фонди розвитку, державні та регіональні програми розвитку, облігації, займи, тощо). Вважаємо, що такі дії з боку держави дозволять:

- створювати нові робочі місця із соціальними та економічними гарантіями;
- залучити тимчасово-переміщених осіб та знизити рівень безробіття;
- підвищити фінансові ресурси та їх обіг;
- розпочати будівництво нових підприємств та господарств;

- залучити інвестиції (внутрішні та іноземні);
- збільшити товарообіг, забезпечити попит населення у товарах народного споживання та продовольства;
- відновити сільське господарство в регіонах;
- надання пільгових позик та позичок на відтворення підприємницького сектору;
- створення позабюджетних фондів: розвитку, пенсійного, страхового, медичного, зайнятості тощо.

4. Встановлення міжрегіональної взаємодії, кооперації та об'єднання. Міжрегіональні зв'язки можуть слугувати джерелом залучення ресурсів в економіку регіону, шляхом балансування ресурсного та товарного ринків та експортно-імпортного потенціалу. Міжрегіональна взаємодія суб'єктів господарювання дозволяє:

- визначити потенційні перспективи розвитку та техніко-технологічний стан виробничих підприємств, кластерів, регіональних комплексів, господарський об'єднань, кооперативів та встановити заходи щодо подолання структурних диспропорцій їх ресурсного забезпечення;
- встановити експортний потенціал території, можливості його відтворення та розвитку, виявити обсяги залучення інвестицій (внутрішніх та іноземних);
- визначити можливості подовження ланцюга доданої вартості у сировинному секторі, з позиції подальшої переробки сировини у готові вироби або напівфабрикати;
- встановити природні монополії за ресурсами, продукцією, послугами задля посилення економічних інтересів регіону;
- розглянути потенційних імпортерів ресурсів, товарів, послуг, співпраця з якими дозволить наповнити регіональні товарно-ресурсні ринки;
- окреслити соціально-економічні інтереси регіону, визначити пріоритетні напрями розвитку, міжрегіональне співробітництво, стратегічних партнерів тощо.

Колодинський С. попереджає: «...економічний район як комплексний елемент регіональної економіки не є незалежним, однак вони є відкритими системами, які, у свою чергу, потребують «вприскування» сукупних ресурсів, створення інноваційного потенціалу, фінансово-інвестиційного клімату, які надходять переважно з регіональних економічних систем, які наповнюються з національних економік» [459, с. 24-25].

5. Підтримка інвестиційної діяльності регіональними та місцевими органами влади. Органи влади підтримають будь-які ініціативи із здійснення інвестиційної діяльності, розвивають правову базу в межах здійснення даної діяльності в регіоні, здійснюють заходи з недопущення недобросовісної конкуренції, надають гарантії учасникам цього процесу. Плануються основні напрями діяльності регіональними та місцевими органами влади у сфері інвестиційної політики:

- прийняття законів та нормативних актів або поправок до них, внаслідок чого відбувається створення економічного підґрунтя для інвестиційної діяльності в регіоні;
- розробка та затвердження регіональних програм у СЕС регіону;
- розвиток інфраструктури території, що сприяє розвитку інвестиційної діяльності;
- встановлення більш пріоритетних для повоєнного відновлення сфер діяльності, секторів, галузей, видів економічної діяльності, проєктів;
- забезпечення суб'єктів інвестиційної діяльності пільгами щодо оподаткування або відстрочки податкових платежів, переваг на участь в аукціонах, ДПП, концесіях, тощо;
- прозорість експертизи інноваційно-інвестиційних проєктів та їх тендерів/конкурсів;
- створення сприятливих умов для іноземних громадян – суб'єктів інвестиційної діяльності;
- державні гарантії інноваційно-інвестиційних проєктів, що мають пріоритетне значення для розвитку регіонів;

- передача гарантій регіональним органам влади для учасників інвестиційного процесу із недопущенням незаконних обмежень для останніх.

Лайко О., стверджує що «...ресурсно-природний потенціал при належних умовах його розташування може перетворитись на інноваційний, якщо виникає сприятливе середовище» [459, с. 13], та підходить до висновку: «...інвестиційний потенціал на регіональному рівні визначається як комплексне об'єднання ресурсно-сировинного потенціалу регіонів за умов, при яких сукупні ресурси перетворюються на самозростаючу вартість» [459, с. 42].

6. Інформаційно-комунікаційна підтримка управління ресурсами СЕС регіону. Даний процес необхідно здійснювати на основі системного підходу, який полягає у глибинному та всебічному аналізі інформації. Інформаційно-комунікаційне забезпечення управлінням ресурсів включає:

- виявлення слабких місць у інформаційній системі;
- визначення цілей та нових завдань;
- розробка моделі інформаційно-комунікаційного забезпечення із визначенням джерел, технологій отримання інформації, структури інформації та її складу;
- встановлення комунікацій із усіма учасниками даного процесу;
- розробка алгоритму прийняття рішень щодо отриманої інформації.

Бутенко А. і Сараєва І. цілісну підтримку розвитку промислового підприємництва на регіональному рівні розглядають та надають рекомендації у таких напрямках: фінансовому, майновому, консалтинговому і методичному, кадровому, маркетинговому, інформаційному [460, с. 57-58].

7. Організаційно-управлінська інфраструктура управління ресурсами регіону. Дана інфраструктура є складовою структури регіону, складається із взаємодіючих елементів за ієрархічним принципом.

Основні завдання організаційно-управлінської інфраструктури:

- скорочення інститутів, підрозділів, учасників, які мають недовіру суспільства та демонструють неефективність своєї діяльності;

- визначення нераціональних дій та причин та їх усунення;
- узгодження соціально-економічних дій із суспільством або представниками окремих груп населення;
- визначення стану власного ресурсного потенціалу в регіоні (виробничий, природний, фінансовий, людський), залученого (інвестиції, капітал, вкладення) та реальних процесів суспільного виробництва;
- вивчення динаміки регіону, внутрішньо організаційних процесів, саморегулювання, самозабезпечення, координації прийняття стратегічних рішень, підтримка соціального балансу, процесів зростання та адаптації до зовнішніх викликів, перехід на нові технології;
- досягнення балансу використання ресурсів в регіоні задля задоволення потреб населення та підвищення його рівня життя;
- встановлення балансу у демографічній, соціально-професійній, трудовій, загальнополітичній сферах;
- створення умов для розвитку економічних, виробничих та поза виробничих сфер регіону;
- відбір компетентнісного персоналу із психоемоційними та духовними характеристиками на ключові посади в регіональні та місцеві органи влади для участі у програмах розвитку;
- формування нових, адаптованих організаційних структур управління, що дозволить розподіляти функції, створювати дієву ієрархію усіх ланок ланцюга, розробляти нові системи стандартів та правил для органів управління, гнучко та ефективно взаємодіяти усім структурам управління, змінювати сутність діяльності та підлеглості складових елементів структури, реалізувати стратегічні плани регіональної влади та швидко їх корегувати в разі необхідності;
- побудова дерева цілей (операційних та стратегічних) та завдань підтримки програм розвитку регіонів.

Окремі науковці наполягають: «Ключовим моментом формування новітніх форм реалізації територіально-виробничих комплексів, як на

загальнодержавному, так саме і на регіональних та локальних рівнях є впровадження методології кластеризації як доміанти реалізації підходу до інноваційного розвитку економіки» [461, с. 325].

8. Ринок ресурсів – це система соціально-економічних відносин за участю суб'єктів (учасників) з приводу купівлі-продажу економічних факторів та/або послуг.

Розглядаємо основні ознаки, які впливають на ресурсне забезпечення регіонів та країни: стан системи, відтворення, механізм забезпечення, рівень доступу, ієрархія розподілу (табл. 5.1).

Перелічені ознаки дозволяють сформулювати систему ресурсного забезпечення.

Дана система складається із складових, завдяки яким, стає можливим подальше регулювання ринку ресурсного забезпечення як важливого елемента повоєнного відновлення вітчизняних регіонів.

До складових слід віднести:

- ресурсне забезпечення як стан системи (соціально-суспільних відносин, економічної системи, фінансового забезпечення, виробничого ринку);

- відтворення ресурсної бази шляхом наявності, можливості переробки, збагачення ресурсів, їх перерозподілу та безвідходного використання;

- ресурсне забезпечення як механізм наповнення системи на основі: державного регулювання, реалізації ресурсного потенціалу, самозабезпечення, відтворення, сталого розвитку;

- ресурсне забезпечення як рівень доступу до ресурсів на фізичному, економічному, соціальному рівнях та доступ до природних ресурсів;

- ресурсне забезпечення за визначеними рівнями: національному, глобальному, регіональному, місцевому (локальному).

Таблиця 5.1

Основні ознаки шляхів розвитку ресурсного забезпечення СЕС регіону*

Ознака	Складові	Шляхи розвитку ринку ресурсів
Стан системи	Соціально-суспільні відносини	Подальший розвиток ринку ресурсів у повоєнний період формується із залученням громад шляхом обговорення та розподілу ресурсів між ними, із отриманням економічного ефекту для країни та її регіонів
	Економіка	
	Фінанси	
	Ринок	
Відтворення	Наявність	Створення умов для відтворення ресурсної складової шляхом залучення новітніх технологій, інноваційних методів обробки та збагачення ресурсів, перерозподілу ресурсів у більш рентабельні галузі для відновлення країни на умовах циркулярної економіки
	Можливість переробки	
	Збагачення	
	Перерозподіл	
	Безвідходне (маловідходне) використання	
Механізм забезпечення	Державне регулювання	Розвиток ринку ресурсів здійснюється на основі державного регулювання, можливостей реалізації ресурсного потенціалу, самозабезпечення громад та територій ресурсами і сировиною, сталого розвитку територій
	Реалізація ресурсного потенціалу	
	Самозабезпечення	
	Відтворення	
	Сталий розвиток	
Рівень доступу	Фізичний	Можливість доступу до ресурсів з позиції фізичного доступу до ресурсів та соціально-економічних можливостей
	Економічний	
	Соціальний	
	Доступ до природних ресурсів	
Ієрархія розподілу	Глобальний	Ресурсне забезпечення виходячи з потреб за рівнями глобальним, національним, регіональним та місцевим
	Національний	
	Регіональний	
	Місцевий (локальний)	
	Підприємницький	

*Джерело: узагальнення автора

Розвиток ринку ресурсів в процесах розподілу та перерозподілу ресурсів на повинен ставати самоціллю, його метою залишається побудова ефективної системи та інфраструктури ресурсного забезпечення галузей, секторів та видів економічної діяльності. Тобто, стратегія розбудови системи розподілу та перерозподілу ресурсів на регіональному рівні кардинально відрізняється від ресурсного забезпечення.

Заблудська І. підкреслює: «...наукові положення і концептуальні принципи повинні лягти в основу розробки моделі інноваційного забезпечення регіону, а також ефективного споживання ресурсів та сировини на основі підпорядкування складових регіональної політики (наукової, технічної, інвестиційної, інноваційної, фінансової, кредитної, цінової, податкової, екологічної) цілеспрямованому вирішенню регіональних стратегічних завдань стійкого використання ресурсів з метою збалансованого розвитку» [462, с. 17].

9. Імплементация закордонного досвіду у регулюванні диспропорцій у ресурсному забезпеченні в Україні (табл. 5.2).

10. Формування фондів регіонального розвитку. Такі фонди виникають під впливом розширення інвестиційних можливостей держави із внутрішніх та зовнішніх джерел.

Кошти фонду забезпечать фінансування ефективних проєктів регіонального та міжрегіонального значення.

Особливого значення набувають проєкти: з розвитку наукоємних галузей та виробництв; у галузях високих технологій; підвищення ефективності переробних галузей; активізації міжнародних економічних зв'язків у сфері навчання та обміну досвідом наукового і кадрового потенціалу; розвитку інфраструктурних секторів господарства; розвитку постачання нетрадиційних джерел енергії та їх поновлення; забезпечення енергоефективності виробничого сектору; розвитку нано-, біо-, космічних, ядерних технологій; широкого застосування інформаційних технологій, телекомунікацій та цифровізації в СЕС регіону.

Фонди регіонального розвитку займуться питаннями розвитку інфраструктури, створенням умов для формування вільних економічних зон, технополісів, інноваційно-технологічних кластерів, технопарків та інших точок зростання.

Таблиця 5.2

Імплементация закордонного досвіду у регулюванні диспропорцій у
ресурсному забезпеченні СЕС регіону*

Досвід країн	Інструменти регулювання диспропорцій	Імплементация в економіку України
Країни Прибалтики, Польща, Чехія	Здійснення допомоги підприємницькому сектору шляхом об'єднання економічної та технічної складової розвитку. Інноваційний та інфраструктурний розвиток. Програми розвитку	Технологічний напрям розвитку. Диференціяція територій (регіонів) при здійсненні розподілу фінансових ресурсів та інвестицій
Східна Європа (Румунія, Угорщина)	Спільний підхід до усіх територій із визначенням пріоритетності. Укрупнення територій. Розробка місцевих та регіональних програм	Співставлення державних, регіональних, місцевих цілей та цілей територіальних громад
Центральна Європа (Німеччина) Південна Європа (Італія)	Інфраструктурна допомога та підтримка державними проектами слабозрозвиненим територіям. Незначна кількість територій, які отримують допомогу (у т.ч. фінансову)	Встановлення критеріїв для надання фінансової та інвестиційної допомоги. Подальша інфраструктурна розбудова територій. Логістично-транспортні хаби
Північно-Західна Європа (Сполучене королівство)	Перерозподіл ресурсів за територіями (регіонами) країни за критерієм примусового впливу	Подолання внутрішньої міграції та підвищення зайнятості населення за галузями господарства
Західна Європа (Франція)	Технологічний напрям розвитку. Розвиток депресивних територій за складеним планом дій	Стимулювання та кредитування інноваційно-активних підприємств та галузей. Уточнення критеріїв класифікації територій (регіонів) за економічним станом та відповідно їх фінансуванням
Скандинавія (Норвегія, Данія, Швеція)	Визначення економічно стійких територій (регіонів). Політика децентралізації ресурсів та влади. Державна допомога у розвитку місцевих програм	Посилення ролі та прав територіальних громад, районів, регіонів. Впровадження смарт-спеціалізації регіонів та смарт-міст. Державна допомога у вигляді проектів та програм розвитку
Альпійсько-Дунайський регіон Центральної Європи (Словенія)	Допомога у розвитку муніципальних органів влади. Кредитування та дотації соціальної сфери країни	Інвестування у недержавні сфери надання соціальних послуг. Розвиток муніципалітетів

*Джерело: узагальнення автора

11. Розробка алгоритму послідовних дій регіональних та місцевих органів влади щодо залучення ресурсів (рис. 5.2).

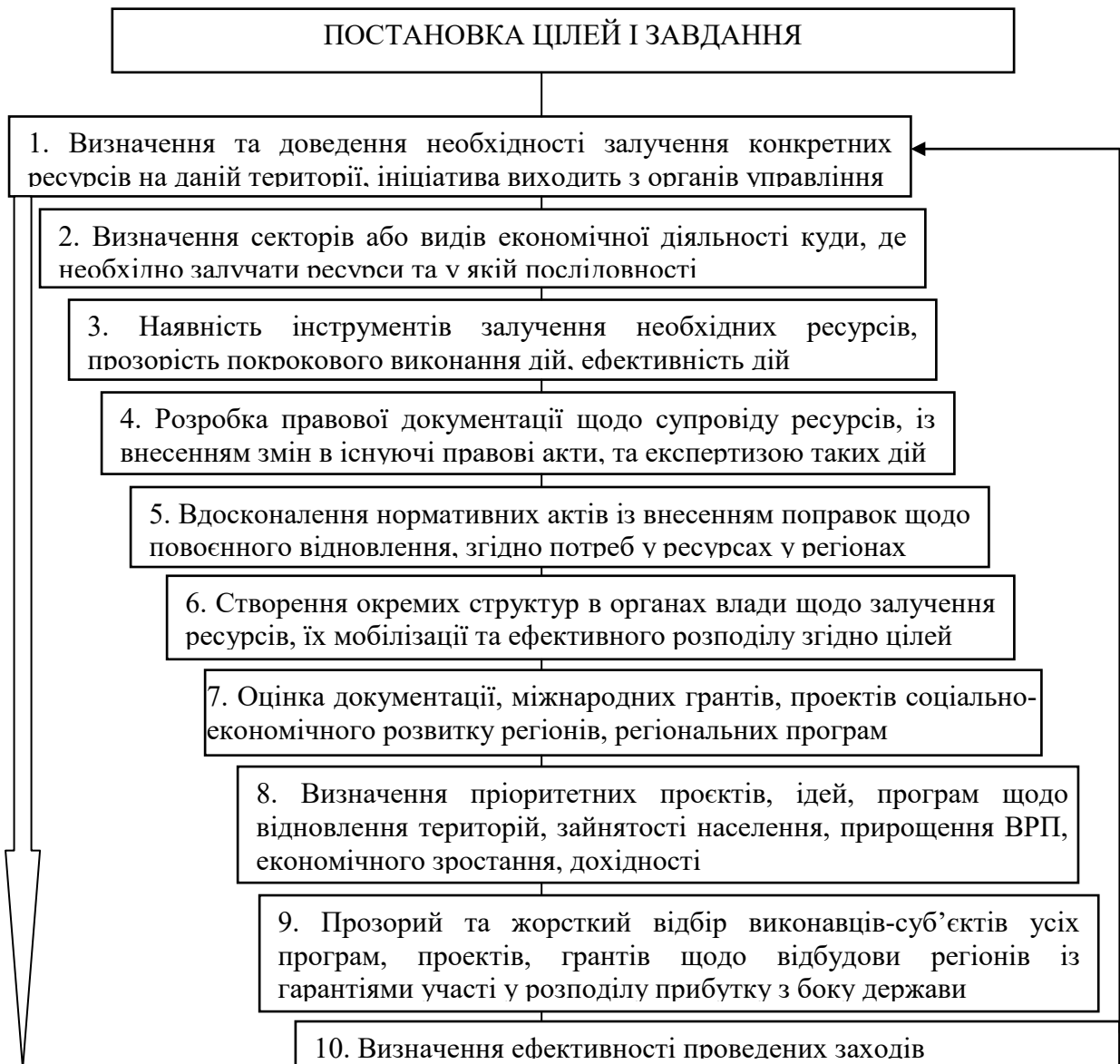

Рис. 5.2. Алгоритм дій регіональних та місцевих органів влади щодо залучення ресурсів (пропозиція автора)

Таким чином, поетапно розглядаються дії регіональних та місцевих органів влади, які можливо сформувати у такий ланцюг «ресурси – концепція – стратегія – регіональні пріоритети», що дозволить більш ефективно здійснювати розподіл ресурсно-сировинної бази у слабкі місця, які цього потребують. Такий алгоритм, наприклад, можливо застосовувати під час розробки стратегії реформування системи регіональної ресурсно-сировинної

бази (Додаток Е).

12. Розподіл ресурсного забезпечення на основі потреб суспільства за управлінськими рівнями (національний, глобальний, регіональний, локальний) є першочерговим для відтворення СЕС регіону.

Усі ресурси повинні використовуватись у сукупності (сукупні ресурси), вони повинні взаємодіяти та доповнювати один одного (особливо в умовах обмеженості або відсутності ресурсів та безмежності потреби в них для виробництва благ). Такий підхід дозволяє сформулювати бачення розвитку ринку ресурсів на різних рівнях управління (рис. 5.2).

Ринок ресурсів дозволить встановити стійкість та рівновагу в економіці СЕС регіону шляхом:

- ефективного виробництва товарів, послуг, продукції;
- перерозподілу ресурсів з однієї галузі (сектора) до іншої задля балансування обмеженості ресурсів;
- визначення пріоритетів у видах економічної діяльності на відновлення країни;
- залученні інноваційних засобів обробки та переробки ресурсів;
- зміщення акцентів з концентрації попиту на ринку ресурсів до загального доступу до ресурсів першочерговим галузям для відновлення країни;
- формування робочих місць для громадян та вимушених переселенців;
- залучення населення у виробничий сектор шляхом дозволу приймати участь у розподілі/використанні ресурсів та отриманні доступу до готової продукції.

13. Знання як складова ресурсної системи. Знання є активом, для здійснення інноваційних перетворень. Вони створюються людиною, є ресурсом сучасної СЕС на різних рівнях управління і використовуються у сукупності як інтегровані. Особливого значення набуває ланцюг створення знань [463], який складається з ідентифікації, набуття, розподілу, розвитку,

продукування і зберігання знань (активів різних груп знань) та пропозицій щодо ефективності їх використання (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Схема сутності розподілу ресурсів СЕС
(розробка автора)

У свої дослідженнях Вахович І. приходять до висновку: «...регіональна політика сталого розвитку в Україні повинна бути заснована на принципі

гармонійного співіснування таких складових: соціальної, природно-ресурсної, людською тощо) як інструменту їх забезпечення, що було закладено філософами давності» [153, с. 66].

14. Особливу роль відіграє трансформація носія знань людини у процесі їх набуття і поширення. Знання не статичні (ідеї та розробки швидко втрачають свою унікальність), тому процес навчання та накопичення знань не повинен закінчуватись і повинен мати своє відображення у виробництві товарів та послуг, що дозволить постійно мати конкурентні переваги.

Головченко О. узагальнює: «...сучасна економічна наука на перший план висуває принцип структурного пояснення та причинного аналізу, який можна зрозуміти як подальший збалансований розвиток принципу казуальності» [464].

15. Запровадити моніторинг структурних зрушень в економіці регіону: підвищення якості інформаційної бази, розробка системи показників – регіону за рівнями та балансуванням попиту та пропозиції на них індикаторів щодо ефективності структурних процесів, прогнозування ризиків та їх корегування/недопущення, внесення змін до регіональних програм, розвиток галузей/секторів економіки із зниженням ресурсомісткості виробництва та збільшенням його наукоємності, посилення контролю за стратегічними напрямками соціально-економічного розвитку.

На прикладі Донбасу, Данилишин Б. і Снігова О. пропонують формування плану з його відродження, як «...стратегічне бачення соціально-економічних перетворень і довгострокового розвитку регіонів завдяки їх структурній перебудові на осевої імплементації європейського та світового досвіду структурно-виробничої модернізації та диверсифікації деяких видів економіки старопромислових регіонів» [465].

Отже, задля подолання структурних диспропорцій у ресурсному забезпеченні підприємницького сектору СЕС регіону постають такі умови: відкритість економіки, ефективно працюючий підприємницький сектор, розвиток експортного сектору із залученням більшої кількості дрібних

учасників, висока підзвітність уряду та прозорість ведення державних справ, гнучкість фіскальної політики, контрциклічність бюджетної політики, накопичення стабілізаційних фондів, диверсифікація економіки, політична воля, створення прозорих та ефективних інститутів впливу.

5.2. Методичне забезпечення розробки стратегії саморозвитку соціально-економічної системи регіону на засадах формування ланцюгів ресурсного забезпечення

Сучасний розвиток суспільного життя та усіх сфер господарської діяльності буквально пронизано цифровізацією. Останні десятиріччя демонструють всеосяжність та всеоб'ємність даного поняття, оскільки цифровізація створює можливості для появи нових цифрових рішень, запроваджує нові бізнес-моделі та організаційні технології ведення бізнесу, що, з одного боку, змінюють бізнес-процеси, підпроцеси, операції, дії та, з іншого, структуру ринків, формування ресурсної складової регіональної економіки. Можна стверджувати, що цифрова трансформація вибудовує нову реальність, завдяки розвитку інновацій та переходу до 5-6 технологічних укладів, які виникають під впливом умов зовнішнього оточення, часу, світових реалій ведення господарства. Особливістю нашого часу є перетворення технологічних інновацій у бізнесові інновації (інновації бізнес-моделей).

Цифрова трансформація забезпечує значне підвищення продуктивності будь-яких бізнес-процесів, покращує їх якість згідно споживчих вимог, дозволяє отримати більші економічні ефекти, визначає конкретні бізнес-цілі суб'єктам підприємництва, формує оновлену організаційну структуру, якісно покращує організаційно-виробничі відносини учасників господарської діяльності та в кінці кінців запроваджує адаптований до сьогодення новий бізнес-процес. Ефективність та результативність СЕС регіону досягається завдяки адаптивному управлінню, де головним важелем є не самі активів, а

ефективне здійснення бізнес-процесів, що і підтверджує актуальність формування нового бізнес-процесу, адаптованого до зовнішніх умов.

Їх розповсюдження є важливою складовою усіх сфер життя людини та здійснення господарської діяльності, що засноване на:

- зниженні вартості операцій у поєднанні із використанням хмарними послугами, що дозволяє знижувати капіталовкладення при започаткуванні бізнесу;
- запровадженні бізнес-процесів на цифрових платформах дозволяє зменшувати витрати, підвищувати продуктивність операцій, приймати управлінські рішення з високою ефективністю;
- доступності за рахунок безкоштовного контенту та послуг, оскільки граничні витрати значно знижуються та користувач сплачує лише частину вартості, яка створюється на базі цифрових платформ в цифровій економіці;
- використанні платформ задля створення інноваційних, унікальних продуктів, що дозволяє максимально задовольняти потреби клієнтів на основі клієнто-орієнтованого підходу [466; 467].

Конкурентна політика серед глобальних платформ є географічно багаторівневою та впливає на їх розширення. Цифрові платформи стають важливими для економічної та соціальної стійкості під час військової агресії, пандемії, шляхом підтримки соціально-економічної діяльності за рахунок зниження необхідності фізичної взаємодії.

Ціллю цього підрозділу є подальша розробка пропозицій щодо функціонування складових рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації управління бізнес-процесами СЕС регіону на базі цифрових платформ. Вважаємо, що основними домінантами рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації управління бізнес-процесами є такі, як: цифрова платформа; компетентнісний потенціал уречевленої праці; цифрові гроші; компетентнісний потенціал живої праці; електронна торгівля; інформаційно-комунікаційні технології; інституціональне забезпечення рефлексивно-активного середовища підприємництва [468].

Задля реалізації мети дослідження було виділено такі напрями:

I. Підвищення якості здійснення взаємозв'язків між суб'єктами підприємницької діяльності та складовими рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації управління бізнес-процесами СЕС регіону. Важливою складовою подальшої цифрової трансформації є удосконалення функціонування зазначених вище складових рефлексивно-активного середовища. При чому, головну роль буде відігравати саме управління рефлексивно-активним середовищем в умовах цифровізації, бізнес-процесами СЕС регіону, господарською діяльністю та підвищенням якості здійснення цих видів діяльності.

Поняття «якість» здійснення підприємницької діяльності - це комплексний показник, який складається з таких компонент:

1. Результативність забезпечення високого сукупного результату за різних зовнішніх умов; має кількісну та якісну оцінку усіх процесів; встановлюється відповідність результатів підприємницької діяльності до цілей та завдань її функціонування за умови наявного потенціалу СЕС регіону для сталого розвитку.

2. Ефективність - здатність підприємницького середовища приносити суспільний ефект (відношення результату до витрат, які його забезпечують).

3. Адаптивність - здатність суб'єктів підприємництва та інших учасників бізнес-процесів пристосовуватись до змін (внутрішніх, зовнішніх) та швидко приймати рішення в рамках регіональних інтересів та інтересів суспільства.

Якість побудови взаємодії між усіма учасниками бізнес-процесів (представниками державних інституцій, бізнесом та суспільством) повинна бути заснована на принципах соціальної відповідальності та відбувається на правилах суб'єктно-об'єктного підходу, коли відбувається процес взаємодії між суб'єктами та об'єктами на основі прямої та зворотної взаємодії, що виникає між ними. Суб'єктами при цьому виступають представники бізнесу, державних інституцій та суспільства. Вони, у свою чергу, володіють

здатністю визначати цілі та завдання, розробляти способи впливу для досягнення цілей, визначати сам факт досягнення цілі, здійснювати вплив та управління на усі процеси. Об'єктами виступають вище перераховані суб'єкти, які знаходяться у тісній взаємодії при подальшому формуванні рефлексивно-активного середовища в умовах цифровізації.

Отже, подальше удосконалення складових рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації управління бізнес-процесами на базі цифрових платформ можуть будуватись на таких обставинами:

- суб'єкти/об'єкти/складові взаємодіють між собою та представниками органів влади, керуються в процесі своєї діяльності принципами інноваційності та відкритості до змін (нових ідей, методів управління, організаційної поведінки), поширення інформації, якісної взаємодії, адаптації до нових сигналів ринків; соціальної відповідальності, що керується високими ціннісними орієнтирами як компоненти свідомості;

- суб'єкти та об'єкти трансформаційних бізнес-процесів СЕС регіону на основі цифрових платформ мають отримувати соціальні вигоди від сумісної діяльності (синергетичний ефект на принципах злагодженості, спільної направленості, адаптованості до змін).

II. Забезпечення мережевої готовності для адаптації бізнес-процесів СЕС регіону на базі цифрової платформи. В якості оцінки для цього доцільно використовувати такий індекс як індекс цифрової трансформації як індикатора адаптації бізнес-процесів соціально-економічної системи регіону.

Цифрова трансформація шляхом розвитку цифрових платформ здійснюється швидкими темпами. Так, у міжнародній практиці, існує багато рейтингів (індексів), завдяки яким можливо оцінити підготовку країн і регіонів до запровадження та використання цифрових інструментів.

Проаналізуємо *індекс мережевої готовності*, який вважається одним з індикаторів інноваційного та технологічного потенціалу СЕС регіону, дозволяє визначити можливості розвитку у галузі високих технологій та цифрової економіки. Індекс мережевої готовності є комплексним

показником, який демонструє рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а також мережевої економіки в різних країнах світу.

Даний індекс прораховує Інститут Портуланс у співавторстві із Всесвітнім альянсом інформаційних технологій та послуг. Показники даного індексу згруповані у чотири підгрупи: технології, персонал, управління та вплив (табл. 5.3). Україна займає 50 місце з понад 131 країни світу. При чому, перегнавши усі країни пострадянського простору, окрім країни агресора.

Таблиця 5.3

Рейтинг країн за індексом мережевої готовності*

№	Країна	Індекс	№	Країна	Індекс
1	США	80,3	26	Іспанія	66,51
2	Сінгапур	79,35	27	Словенія	65,67
3	Швеція	78,91	28	ОАЄ	65,64
4	Нідерланди	78,82	29	Португалія	65,63
5	Швейцарія	78,45	30	Гонконг	65,4
6	Данія	78,26	31	Мальта	64,87
7	Фінляндія	77,9	32	Італія	64,11
8	Німеччина	76,11	33	Литва	62,78
9	Південна Корея	75,95	34	Польща	61,16
10	Норвегія	75,68	35	Саудівська Аравія	61,09
11	Канада	74,22	36	Малайзія	60,58
12	Англія	73,41	37	Словенія	60,27
13	Японія	73,09	38	Кіпр	59,95
14	Австралія	72,83	38	Латвія	59,86
15	Ізраїль	72,2	40	Росія	59,54
16	Франція	72,19	41	Угорщина	59,2
17	Люксембург	72,1	42	Катар	57,87
18	Австрія	71,31	43	Чилі	57,19
19	Нова Зеландія	70,32	44	Бразилія	57,01
20	Ірландія	70,15	45	Хорватія	56,86
21	Бельгія	70,04	46	Таїланд	56,56
22	Естонія	69,79	47	Уругвай	56,12
23	Китай	68,83	48	Туреччина	55,77
24	Ісландія	67,48	49	Греція	55,74
25	Чехія	66,83	50	Україна	55,71

Джерело: складено автором на основі [469]

Далі розглянемо рейтинг найбільш вагомих компаній світу з позиції найбільшої ринкової ефективності (табл. 5.4).

Рейтинг найбільш вагомих компаній світу*

№	Корпорація	Галузь діяльності	Вид продукції	Річний дохід (млрд. \$)	Прибуток (млрд. \$)
1.	TSMC	Напівпровідники, технології, виробництво та технічне обладнання	Виробництво інтегральних схем, сонячних панелей	53,96	23,78
2.	Meta	Інтернет, технології	Facebook, Messenger, Instagram, WhatsApp	120,18	43,89
3.	Tencent	Технології, Інтернет, відеоігри, кіберспорт	Соціальні мережі, ЗМІ, веб-портали	86,61	39,67
4.	Berkshire Hathaway	Фінанси, страхування, медіа, їжа, залізничний транспорт, непродуктові товари	Страхування майна від нещасних випадків, диверсифікаційні інновації	353,16	108,12
5.	Tesla	Автомобілебудування, технології, автономне водіння, енергетика, електромобілі,	Вантажівки, автомобілі, акумулятори, сонячні панелі	62,19	9,76
6.	Amazon	Електронна комерція, Інтернет, технології, роздрібна торгівля та програмні послуги	Kindle, ПО, FireTV, Echo	477,74	24,5
7.	Alphabet	Інтернет, програмні послуги	Пошукові системи, операційні системи, мобільні телефони	270,33	88,73
8.	Microsoft	Інформаційні технології, розробка ПО, побутова електроніка	Microsoft Office, операційна система Windows, Xbox, ноутбуки та пошукові системи	192,55	84,75
9.	Saudi Aramco	Енергетика, нафта, переробка, газ	Нафтохімічні виробництва, сира нафта, природний газ	341,92	208,56
10.	Apple Inc.	Інформаційні технології, електроніка	iPhone, iPad, iMac, MacBook, Apple Watch, Apple TV, AirPods, HomePod	386,01	121,71

*Джерело: систематизовано автором на основі [470]

Очевидним є той факт, що галузями діяльності цих корпорацій є інформаційно-комунікаційні технології, обладнання для впровадження цих технологій, автомобілебудування на основі новітніх технологій, енергетика.

Отже, здійснення глобального бізнесу сьогодні і у майбутньому буде засновано саме на платформному підході.

Особливістю такого підходу є клієнто-орієнтована модель, яка зосереджена на створенні найкращої пропозиції для споживачів товарів/послуг. Лояльність споживачів (учасників) може виступати навіть основним активом платформ, який дозволяє формувати нові сервіси, нові ланцюги постачань, нові канали надання послуг та нові моделі взаємовідносин між учасниками платформ.

III. Проблемні питання при взаємодії та координації суб'єктів підприємництва СЕС регіону на базі цифрових платформ. Проаналізовано національний проєкт - портал Дія.Бізнес, де здійснювалось опитування представників бізнесу щодо питань відновлення господарської діяльності, досліджено у першому півріччі 2023 р. та встановлено, що:

- 46% респондентів вказують на не прогнозованість розвитку подій;
- 34% респондентів скаржаться на непередбачуваність дій держави, які можуть погіршити ситуацію для бізнесу;
- 26% респондентів зазначають, що існують перешкоди з боку регуляторних та/чи фіскальних органів;
- 23% респондентів вважають занадто високими податки та збори;
- усі респонденти зазначають зростання ризиків й проблем, що пов'язані з податковою та митними системами [471].

Подібне спостереження представників підприємницького сектору здійснює також Український союз промисловців і підприємців (УСПП). Дане спостереження дозволило визначити проблемні питання для суб'єктів господарської діяльності, а саме: збільшення оподаткування, ризику для бізнесу, подолання бюрократичних проблем, складнощі з переміщенням бізнесу, проблеми з експортом товарів. В УСПП також наголошують, що

потрібна автоматична реєстрація податкових накладних та своєчасне відшкодування в автоматичному режимі ПДВ експортерам.

У межах національного проєкту Дія.Бізнес відповідає за розвиток та підтримку українського підприємництва на внутрішньому та зовнішніх ринках. Основні напрямки реалізації платформи «Дія.Бізнес» є: експортний напрям; центри підтримки підприємців в регіонах; програма ЄС «Цифрова Європа 2021-2027»; фінансування бізнесу; підтримка окремих сфер бізнесу; європейські програми підтримки; пілотні проєкти та окремі ініціативи для бізнесу; аналітика стану українського бізнесу в умовах війни; національна он-лайн-школа для підприємців.

Однак, відсутні питання взаємодії та кооперації суб'єктів бізнесу із іншими представниками щодо встановлення господарських взаємозв'язків. Тобто, за допомогою існуючих цифрових платформ та інших активностей не може здійснюватись комунікаційний процес між представниками бізнесу з налагодження взаємозв'язків.

IV. Запровадження нової цифрової платформи для здійснення встановлення зв'язків між суб'єктами підприємницької діяльності СЕС регіону. Усе вищезазначене дозволяє дійти до висновку, що існуючі цифрові платформи не у повній мірі відповідають потребам малого та середнього бізнесу. Вважаємо за доцільне запровадження нової цифрової платформи для здійснення підприємницької діяльності із отриманням більшої ефективності від результатів її діяльності. Е-бізнес-середовище як цифрова платформа - це інструмент для представників бізнесу та влади СЕС регіону щодо накопичення інформації та обміну даними усередині підприємницького середовища та ефективного управління зв'язками між ними. Основними принципами функціонування даної цифрової платформи виступають такі (рис. 5.4).

Рис. 5.4. Принципи функціонування цифрової платформи Е-бізнес-середовище (побудовано автором на основі [472])

Далі уточнюємо низку функцій, які відображають функціонування цифрової платформи Е-бізнес-середовище:

- цифровізація основних процесів надання інформаційних послуг та зменшення витрат на регулювання підприємницької діяльності;
- створення цифрових профілів споживачів послуг;
- система оцінки діяльності суб'єктів підприємництва та їх видів діяльності;
- популяризація платформ, створення їх цінності, монетизація платформ;
- прозорість для учасників платформи, мультипараметричний пошук інформації, зворотний зв'язок зі споживачами (учасниками) платформ.

Тотальна цифровізація суспільства знайшла своє відображення у законодавчих актах: Закон України «Про Національну програму інформатизації» [473] та Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [474].

V. Інституціональне регулювання цифрових платформ. Правове та нормативне регулювання цифрових платформ повинно базуватись на

вирішенні таких основних питань функціонування та взаємозв'язку суб'єктів платформ СЕС регіону, а саме (табл. 5.5):

Таблиця 5.5

Інституційне забезпечення трансформації підприємницького середовища СЕС регіону під впливом цифровізації*

Напрями змін	Трансформація підприємницького середовища під впливом цифровізації	
	Цифрове підприємництво (бізнес-процеси)	Традиційне підприємництво (бізнес-процеси)
Інститути (соціально-економічні відносини)	Системоутворюючі цифрові суспільно-економічні відносини (інститути)	Суспільно-економічні відносини (інститути), побудовані на основі мережевого розвитку
Організаційна складова	Віртуальна реальність	Організація мережевої взаємодії
Зміни	Цифрова трансформація	Суспільно-економічні зміни в питаннях оціфрування суспільного життя
Економічний устрій	Устрій шеренгової економіки	
Напрямок подальшого соціально-економічного розвитку	Цифровізація. Техно-глобалізм на основі віртуальної реальності	Розвиток згідно концепції Індустрії 4.0 та Суспільства 5.0

*Джерело: систематизовано та розширено автором на основі [475]

- подолання платформної конкурентоспроможності, монополізації бізнес-процесів цифрових ринків;
- визначення правового статусу платформи;
- зменшення впливів або усунення бар'єрів входу/виходу на цифрові ринки;
- кібербезпека цифрових даних та інформування користувачів (суб'єктів бізнес-процесів) платформи;
- гармонізація регулювання, спрощення адміністративних процедур;
- стимулювання експортно-імпортних операцій;
- таємниця особових даних (в т.ч. комерційних) усіх учасників бізнес-процесів (фізичних та юридичних осіб);
- зниження ризиків недоотримання доданої вартості шляхом здійснення торгівлі із іншими (третіми) країнами;

- інформаційна безпека у роботі із Великими даними усіх платформ;
- безпека здійснення транзакцій усіма учасниками платформи (суб'єктами бізнес-процесів);
- розвиток інфраструктури цифрових платформ;
- формування цифрових активів та оціфрування усіх товарів та послуг;
- рівний доступ до користування послугами платформ;
- визначення прав та відповідальності усіма суб'єктами, які функціонують на платформі;
- особливості та режими правового регулювання цифрових платформ;
- цифрова зайнятість та її регулювання на ринку зайнятості регіону, країни та світу.

Слід відмітити, що доволі активно впроваджуються у практику такі основні умови:

- впровадження цифрових інструментів в усі сфери господарської діяльності;
- встановлюється взаємодія технологічного (цифрового) підприємництва – е-науки – е-держави;
- набуття компетентнісних навичок персоналом і формування цифрової людини;
- підвищення ролі і якості правових інститутів у сфері цифровізації.

Однак, недостатнім є наповнення інституціональної складової цифрової трансформації соціально-економічних відносин у сфері технологічного підприємництва, яке існує на базі цифрових платформ і потребує організаційних трансформацій як по горизонталі (трансформація відносин між усіма суб'єктами), так і по вертикалі (створення інститутів, регуляторів, інструментів підтримки платформного підходу та взаємодії усіх суб'єктів) (табл. 5.5).

Сучасні дослідники [464], вважають, що цифрова трансформація повинна здійснюватись у таких напрямках:

- вдосконалення інститутів, запровадженні інституціональних реформ у сфері технологічного (цифрового) підприємництва;
- створенні регуляторів, розробці інструментів стимулювання розвитку платформної економіки та економіки суспільного використання.

Інституціональні зміни повинні бути пристосовані до того устрою, етапу або умовам, які виникли в країні: рівень цифрової трансформації, розбудова цифрової інфраструктури, створення інститутів цифрового розвитку (або запозичення іноземного досвіду), цифрова адаптація формальних з неформальними інститутами в сфері цифровізації, розвиток цифрової людини, цифровізація усіх сфер суспільного життя, подальших технологічний розвиток.

VI. Запровадження інформаційної бази щодо оцінювання результатів здійснення бізнес-процесів СЕС регіону під впливом рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації на базі цифрових платформ. Для втілення в життя даного напрямку доцільно використовувати анкетний метод спостереження сукупності. Вважаємо за доцільне скласти анкету (опитувальник) для представників бізнес-середовища щодо подальшої цифрової трансформації та полегшення здійснення бізнес-процесів (Додаток 3).

VII. Напрями розв'язання існуючих проблем щодо розвитку цифрових платформ СЕС регіону. Виявлено низку проблем у подальшому розвитку цифрових платформ та визначено слабкі місця у інституціональній складовій регулювання діяльності цих платформ (табл. 5.6).

Проаналізувавши отримані дані можливо зробити висновок, що саме питанням створення та вдосконаленню програмного забезпечення для споживачів послуг у сфері здійснення бізнес-процесів слід більш детально приділяти увагу.

Оскільки виникають горизонтальні зв'язки із різними рівнями влади (державна, регіональна, місцева) та представниками бізнесу і іншими суб'єктами господарювання.

Існуючі проблеми у подальшому розвитку цифрових платформ СЕС регіону
та шляхи їх вирішення*

№	Проблемні питання	Шляхи вирішення
1.	Цифрова сумісність	Можливості для цифрової сумісності між європейськими та іншими світовими країнами (розробка загального набору правил, підходів, принципів, документів щодо пріоритетів поширення цифрових технологій) задля розбудови глобального простору. Впровадження програми «Цифровий соціум», яка спрямована на підготовку фахівців у тренді цифрового суспільства
2.	Подолання «цифрових розривів»	Подальший цифровий розвиток між усіма країнами, регіонами, місцевостями. Створення європейського (світового) фонду підтримки цифрової інфраструктури з метою подолання розривів у цифровій обізнаності між країнами, регіонами. Подолання даних розривів стає можливим завдяки дотриманню та балансуванню таких факторів: база медіа грамотність, доступ до цифрових технологій, цифрова інклюзія, цифрова замученість населення, базові цифрові навички
3.	Розповсюдження цифрових технологій	Цифрові технології повинні бути доступні для усіх верств населення, представників бізнесу та державних інституцій із дотриманням правил конфіденційності, захисту даних та справедливої участі усіх суб'єктів (учасників). Це дозволить розвивати державно-приватне партнерство на основі людиноцентричного підходу
4.	Запровадження світової, міжнародної платформи	Міжнародна платформа з метою подолання негативних впливів цифрових технологій (безпека, конфіденційність, цифрові нерівності між різними шарами населення та країнами)
5.	Підвищення значення статистичних систем	Запровадження статистичного нагляду на мікрорівні для належного відстеження цифрових технологій (платформ) та їх соціально-економічних впливів у динаміці
6.	Створення цифрових платформ для здійснення операцій за різними напрямками господарської діяльності	Така платформа має носити не комерційний характер, а займатись наданням якісних державних послуг шляхом цифровізації бізнес-процесів та процесів взаємодії державних інституцій із споживачами їх послуг. Формується концепція «електронного уряду та електронного бізнесу» і на ряду із ними налаштовується цифрове державне управління

*Джерело: узагальнення автора

5.3. Шляхи підвищення результативності підприємницького сектору соціально-економічної системи регіону на основі її ресурсного забезпечення

Сучасні особливості процесу господарювання у СЕС регіону формують передумови щодо збалансованого використання ресурсного потенціалу. Існування ресурсного забезпечення СЕС регіону допомагає у реалізації завдань підприємницького сектору: забезпечення стійкої ресурсної незалежності, оптимізація та зниження витрат виробництва, розширення використання технологій, економія часу і ресурсів на здійснення бізнес-процеси, забезпечення умов ефективності господарської діяльності суб'єктів підприємництва, освітня складова підвищення кваліфікації персоналу, адаптивне управління в умовах зовнішніх впливів та забезпечення належного рівня конкурентоспроможності усіх учасників регіональних процесів. Будь який вид господарської діяльності та підприємницька зокрема, формує сталу ресурсну базу. Виходячи з ринкової ситуації щодо достатності такої бази у регіональній системі, слід формувати стратегічні цілі відповідно економічним інтересам суб'єктів господарювання, які функціонують на даній території і визначають подальші вектори розвитку СЕС регіону.

Колодинський С., досліджуючи процеси реструктуризації регіонального господарського комплексу, визначає головні умови того, що «... не відбувається співпадіння ділової активності регіональних систем з притаманним даній території складом потенціалу економічного розвитку (природно-ресурсному, екологічними умовами природокористування, демографічному, праце ресурсному, науково-технічному, виробничому, фінансовому і бюджетному) [458, с. 41].

Важливим завданням здійснення підприємницької діяльності в СЕС регіону є, безумовно, наявність самих суб'єктів підприємництва, підвищення ефективності їх діяльності, що мотивує представників бізнес кіл до ефективного використання ресурсного потенціалу території. Все більшого

значення в умовах глобалізації та конкуренції набуває адаптація суб'єктів підприємництва з позиції розширення складових ресурсного потенціалу СЕС регіону набуває, а дана науково-практична проблема набуває все більшої актуальності.

Вивчаючи аналітичні аспекти дослідження виробничого потенціалу регіонів, Гриневич Л. підходить до висновку, що «...у такій складовій продуктивних сил як засобах виробництва не існує дисбалансу. Тоді слід визначити наявність дисбалансу у іншій складовій, наприклад - уречевленої праці, що свідчить про необхідність проведення подальших досліджень» [476, с. 176].

Бутенко А. та його колеги роблять наголос: «...процеси формування інноваційного потенціалу сектору підприємництва повинні будуватись на інституціональному підході визначення інноваційного розвитку економіки як важливого ресурсу» [477, с. 25].

Пілошенко В., досліджуючи поняття інноваційно-інвестиційного потенціалу, констатує: «...що це системне утворення ресурсів певного стану із відповідними набором кількісних і якісних параметрів, що дозволяють формувати динамічний саморозвиток суб'єкта господарювання регіону в процесі його діяльності з урахуванням умов стану зовнішнього середовища. Кожна економічна самостійна одиниця володіє сукупністю ресурсів, що дозволяє їй використовувати внутрішньо-системні і зовнішньоекономічні функції для здійснення господарської діяльності » [478, с. 116-117].

У процесі дослідження бізнес-процесів суб'єктів господарювання варто відмітити, що дефініції «результативність» та «ефективність» мають дещо різне коріння. Під результативністю розуміється міра досягнення цілей суб'єкта господарювання СЕС регіону відносно обраній стратегій або плану перспективного розвитку [479; 480]. На рівні з цим, особливістю та характеристикою ефективності є раціональне використання залучених матеріально-технічних, сировинних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів. Тобто, відстежується чітке диференціювання щодо рівнів

управління зовнішніми та внутрішніми складовими суб'єкта господарювання.

До зовнішніх (екзогенних) складових можна віднести інституціональне забезпечення, фінансово-валютні, економічні, науково-технологічні, інформаційно-комунікаційні, екологічні, форс-мажорні обставини та ін.

До внутрішніх (ендогенних) складових слід віднести такі складові, як планування, загальне управління, економіка та фінанси, виробництво, маркетингові дослідження, операційний менеджмент, управління персоналом, тайм-менеджмент (управління часом), організаційні заходи, збут та просування товарів на ринок, антикризові заходи, ризик менеджмент, тощо.

Важливість визначення зовнішніх та внутрішніх складових має усвідомлення у взаємозв'язку із управлінням ресурсно-сировинною базою в контексті поставлених завдань та стратегічної мети суб'єкта підприємництва. Це дозволить своєчасно визначити вплив даних складових на показники результативності та при необхідності змінювати вектор управління ними з метою пошуку нових резервів та інших перспектив [481]. Важливою обставиною також є те, що набір факторів (складових), які впливають на результативність діяльності для кожного суб'єкта підприємництва є індивідуальними. Ресурсний потенціал, у свою чергу, повинен бути реалізований у повному обсязі задля підвищення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва та їх подальшого соціально-економічного розвитку.

Як зазначалось у наших попередніх дослідженнях, ефективність – це відношення між досягнутими результатами та використаними ресурсами (витратами) [482]. Інші автори вважають, що ефективність підприємницької діяльності СЕС регіону заснована на таких положеннях:

- залучення стейкхолдерів – зацікавлених суб'єктів, які своїми діями чи рішеннями здійснюють вплив на ефективність діяльності суб'єкта підприємництва;

- використання теорій та концепцій (заощадливого виробництва, шість сигм, теорія обмежень, тотальна оптимізація виробництва) у контексті ефективності діяльності, як синтезу таких підходів: комплексний, системний, цільовий, з метою створення ефективного виробництва за умови обмеженості ресурсів [483].

Результативність, безумовно, відображає певне зростання і розвиток суб'єкта підприємництва, що відображається у його здатності до кількісних та якісних змін. Результативність суб'єктів підприємництва СЕС регіону формується скрізь призму суспільних цінностей, які відповідають потребам суспільства в цілому та уявляє собою здатність системи до реалізації функцій цілепокладання, цілезабезпечення, досягнення мети, економічності та обумовленості [484]. Тобто, результативність – це здійснення діяльності на основі формулювання цілей згідно визначених потреб для досягнення певного співвідношення між результатами та витратами з урахуванням факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Згідно міжнародної системи стандартизації ISO 9000:2207 під результативністю розуміється ступінь реалізації запланованих дій та досягнення запланованих результатів, а під ефективністю – співвідношення між досягнутим результатом й використаними ресурсами [441].

Результативність доволі багаторівнева та диференційована категорія, у процесі оцінки якої неможливо узагальнити кількісні та якісні складові. Як, вже зазначалось, результативність витікає з поставленої мети, на реалізацію якої впливають фактори зовнішнього середовища. Але для суб'єктів підприємництва СЕС регіону великого значення набувають не тільки питання реалізації поставленої мети, але й мінімізація витрат (матеріальних, фінансових, часових, тощо), що призводить до отримання додаткового ефекту, тобто до максимізації показників ефективності діяльності підприємств. Дане твердження знаходить свою реалізацію при встановленні об'єктивних факторів, які впливають на стан суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону (не вірно підібрана стратегія,

відсутність або неефективне використання наявних ресурсів, незбалансованість між складовими потенціалу, бездіяльність персоналу, відсутність інформаційно-комунікаційної підтримки тощо).

Таким чином, можна зробити висновок, результативність є агрегованим та узагальнюючим показником, а ефективність виступає її складовою. Саме результативність дозволяє здійснити комплексну оцінку діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону. Усе вищенаведене, дозволяє сформулювати концептуальну модель підвищення результативності підприємств СЕС регіону з позиції отримання економічного та соціального ефекту (рис. 5.5).

Концептуальна модель дозволяє суб'єктам підприємництва СЕС регіону більш детально окреслити фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, які будуть впливати на їх господарську діяльність. Дослідження даних факторів дозволить створити умови для більш швидкого реагування на зміни та адаптацію суб'єктів господарювання до них.

Особливого значення при формуванні взаємозв'язків між різними факторами зовнішнього та внутрішнього середовища набувають питання формування моделі управління та поведінки діяльності суб'єктів господарювання СЕС регіону. У процесі господарської діяльності суб'єктами підприємництва виявляються деструктивні фактори, які можливо виправити шляхом стимулювання та мотивації до зміни цих факторів на позитивні, із залученням новітніх (інноваційних) технологій. Сінк Д. вважає, що результативність - це система індикаторів (показників) та характеристик, які у своїй сукупності відображають ефективність функціонування соціально-економічної системи (регіону, суб'єкта господарювання). Важливими категоріями при визначенні результативності він вважає відповідність організації її цілям та меті, інтегральну якість функціонування організації, успішність функціонування організації [485].

Рис. 5.5. Концептуальна модель підвищення результативності суб'єктів підприємництва СЕС регіону з позиції отримання економічного та соціального ефекту (розробка автора)

За Сінком Д. індикатори результативності поділено на підсистеми: дієвість; економічність організації; якість продукції; прибутковість суб'єкта підприємництва; продуктивність; впровадження новітніх технологій та інновацій [485].

Однак, якщо показники результативності і будуть високими, то це ще не гарантує суб'єкту підприємництва успіху на ринку. Оскільки важливим показником є обсяги реалізації продукції/послуг, що виступає оцінкою конкурентоспроможності як самої продукції, так і суб'єкта підприємництва в цілому. Пріоритети кожного з критеріїв результативності (відповідність суб'єкта його цілям та меті; інтегральна оцінка функціонування; успішність функціонування) залежать від багатьох факторів (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Вплив факторів внутрішнього середовища на формування критеріїв результативності суб'єктів підприємництва *

Фактор	Складові фактору
Масштаб організаційно-управлінської системи	Річний обсяг виробництва, чисельність персоналу, продуктивність праці
Функції системи	Наукові розробки, виробництво, пакування, логістика, просування та реалізація продукції, маркетинг
Тип виробництва	Виробничі цеха, ділянки збору та упакування, відділ розподілу продукції
Зрілість системи з позиції управлінського кадрового складу	Управління, організаційні структури, методи управління, комунікаційні процеси, делегування повноважень
Суб'єкти (учасники) системи	Постачальники, стейкхолдери, посередники, конкуренти, споживачі

*Джерело: складено автором на основі [480]

Результативність управління суб'єктів підприємництва СЕС регіону визначається ступенем досягнення цілей та вихідними показниками об'єктів управління, які у свою чергу, повинні мати позитивні темпи зростання, що демонструє можливості суб'єктів підприємництва мати позитивну ділову активність [317]. Інші автори вважають, що продуктивність потрібно розглядати з позиції інноваційної підприємницької діяльності. Так, продуктивність господарської діяльності є суспільно корисним результатом

від ефективного перетворення компетентностей (знань, вмінь, навичок, досвіду) персоналу, матеріальних, фінансових, енергетичних, інтелектуальних, організаційно-управлінських ресурсів, можливостей переходу на якісно нові економічні блага з більшою цінністю і відповідно до потреб та очікувань зацікавлених сторін, що забезпечує стійкий та збалансований розвиток підприємницьких структур та економіки регіону в цілому [486].

Єрмакова О. наполягає на створенні регіональної інноваційної системи і пропонує уявляти у дослідженнях її у вигляді концептуального «ромбу» [487].

Багаторічні економічні дослідження [488-491] демонструють, що результативність та ефективність діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону вимірюється кількісно, завдяки ряду показників - рентабельності, продуктивності праці, ліквідності, норми прибутку, трудоємності, собівартості продукції та послуг, матеріалоемності, фондоємності. Комплексна оцінка діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону, в рамках даного дослідження, буде будуватись на визначенні рівня рентабельності їх діяльності, що є відносною характеристикою фінансових результатів та демонструє ефективність діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону. Показники рентабельності також виступають характеристиками факторного середовища формування прибутку суб'єктів підприємництва СЕС регіону (рис. 5.6).

Уточнюємо відповідні показники рентабельності:

- рентабельність продукції (продажів) (ROS) - розраховується як відношення суми чистого прибутку до виручки від реалізації продукції/послуг в СЕС регіону;

- рентабельність активів (ресурсів) (ROA) - розраховується як відношення суми чистого прибутку до середньорічної вартості активів регіонального реального сектору;

- рентабельність капіталу (інвестицій) (ROE) - розраховується як відношення суми чистого прибутку до середньорічної вартості капіталу реального сектору економіки регіону.

Рис. 5.6. Якісні критерії показників рентабельності для суб'єктів підприємництва СЕС регіону (розробка автора)

Різні показники рентабельності дозволяють розробити альтернативні шляхи їх підвищення, при аналізі яких розрізняють вплив зовнішніх та внутрішніх факторів. Рентабельність продукції/продажів дозволяє отримати інформацію щодо прибутку суб'єктів підприємництва з кожної гривні виручки від реалізації продукції.

Даний показник рентабельності дозволяє оцінити рівень, динаміку та вплив різних факторів на зміну рентабельності та здійснити вплив на її підвищення. Рентабельність активів/ресурсів описує ефективність використання ресурсно-сировинної бази суб'єктів підприємництва, тобто скільки гривень операційного прибутку приносить кожна гривня інвестованого в ресурси або активи капіталу СЕС регіону.

Рентабельність капіталу/інвестицій СЕС регіону дозволяє отримати інформацію щодо взаємозв'язку прибутку і капіталу, який інвестовано у

формування активів суб'єкта підприємництва СЕС регіону з метою підвищення його прибутку.

Існує велика кількість показників рентабельності, в залежності від об'єкту дослідження. Тому, важливим постають питання наукового підґрунття при визначенні показників рентабельності. Виокремлюють три підходи до розрахунку показників рентабельності, а саме: витратний; дохідний; ресурсний. Витратний підхід використовується для розрахунку показників рентабельності продукції/послуг. Він дозволяє оцінити ефективність використання коштів, спожитих у процесі виробництва в СЕС регіону або здійснення інших видів господарської діяльності [492]. Дохідний підхід дозволяє враховувати результати бізнес-процесів та майбутні доходи від приєднаних нематеріальних об'єктів (торгова марка, торговий знак). Дані об'єкти оцінюються згідно доходу, який вони приносять суб'єктам підприємництва [486]. Ресурсний підхід базується на розрахунку показників рентабельності, де в чисельнику використовуються показники прибутку від реалізації, а в знаменнику – ресурси, у якості яких застосовуються показники капіталу [489].

Автор погоджується з даним твердженням, і у даному підрозділі нашого дослідження зупинимося на методиці виміру рентабельності:

$$R_k = \text{Ч}_п = R_{\text{прод.}} \cdot K_{\text{обор. активів}} \cdot K_{\text{фін. лівер.}} \quad (5.1)$$

або

$$I_{Rk} = I_{R_{\text{прод.}}} \cdot I_{K_{\text{обор. активів}}} \cdot I_{K_{\text{фін. лівер.}}} \quad (5.2)$$

де: R_k – рентабельність капіталу СЕС регіону;

I_{Rk} - інтегральний індекс рентабельності капіталу СЕС регіону;

$\text{Ч}_п$ – чистий прибуток суб'єктів підприємництва СЕС регіону;

K – середньорічна вартість капіталу суб'єктів підприємництва СЕС регіону;

$R_{\text{прод.}}$ – рентабельність продажів суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону;

$K_{\text{обор. активів}}$ – коефіцієнт оборотності активів суб'єктів підприємництва СЕС регіону;

$K_{\text{фін. лівер.}}$ – коефіцієнт фінансового лівереджу.

Отже, рентабельність капіталу СЕС регіону виступає інтегральним індексом, який наявно демонструє результативність роботи суб'єктів господарювання регіону: отримання прибутку; якість прийнятих управлінських рішень; управління фінансовою, операційною, інноваційно-інвестиційною та інформаційно-комунікаційною діяльністю.

Підвищення результативності діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону в контексті її ресурсного забезпечення відображається, як зазначалось вище, рядом показників, таких як: рентабельність, продуктивність праці, норма прибутку, трудоємність, собівартість продукції та послуг, матеріалоємність, фондоємність, тощо.

Шульц С. і Мельник М. на основі проведеного аналізу вітчизняних регіонів засвідчили, що «...на ефективність економічного розвитку найбільший вплив здійснюють структурні трансформації з наявними інвестиціями у розвиток економіки регіону (транспорт і зв'язок, добувна переробна промисловість, торгівля і будівництво). Фінансова діяльність, сільське господарство та сфера зайнятості демонструють найменшу ефективність до структурних зрушеннях за обсягами інвестицій» (аналіз охопив 2001-2009 рр.) [493, с. 193].

Економічне зростання суб'єктів господарювання СЕС регіону характеризується як збільшенням ресурсів, так і ефективністю їх використання. Виходячи з даного твердження та мети дослідження, вважаємо за необхідне запровадити до вже перелічених показників, ще один комплексний показник - рівень адаптації суб'єктів підприємництва СЕС регіону до зовнішнього (екзогенного) оточення.

Рівень адаптації суб'єктів підприємництва соціально-економічної системи регіону до зовнішнього (екзогенного) оточення – це можливість соціально-економічної системи трансформувати фактичні ресурси через створення механізму для задоволення існуючих або виникаючих (швидко змінних) потреб споживачів з метою отримання суб'єктами підприємництва соціально-економічної системи регіону синергетичного

ефекту (визначення автора).

Такий комплексний показник включає у себе ряд складових, які у сукупності і формують стійкість до викликів сьогодення та впливів оточуючого середовища, а саме (табл. 5.8):

- рівень адаптації персоналу змінам;
- мотивація суб'єктів підприємництва СЕС регіону до впровадження інноваційних та технологічних змін;
- створення інформаційного простору для суб'єктів підприємництва СЕС регіону;
- можливість переходу суб'єктів підприємництва СЕС регіону до нового рівня господарювання;
- перспективи наявності та ефективного використання ресурсного потенціалу суб'єкта підприємництва СЕС регіону.

Згідно комплексного показника «рівень адаптації суб'єктів підприємництва СЕС регіону до зовнішнього оточення» та його опису вважаємо, що необхідно кількісно та якісно прорахувати новий (введений) показник. Оцінка буде здійснюватись згідно методу експертних оцінок у балах (коефіцієнтах), що у майбутньому дозволить прорахувати інтегральні індекси по кожному суб'єкту підприємництва та по окремому регіону в цілому.

Рівень адаптації суб'єктів підприємництва СЕС регіону до зовнішнього оточення (РАСГ) можливо представити формулою:

$$\text{РАСГ} = \sqrt[5]{\text{РА} * \text{МС} * \text{ІП} * \text{НРГ} * \text{ВРП}} \quad (5.3)$$

де: РАСГ – інтегральний показник рівня адаптації суб'єктів підприємництва СЕС регіону до зовнішнього (екзогенного) оточення;

РА - рівень адаптації персоналу змінам;

МС - мотивація суб'єктів підприємництва СЕС регіону до впровадження інноваційних та технологічних змін;

ІП - створення інформаційного простору для суб'єктів підприємництва СЕС регіону;

НРГ - можливість переходу суб'єктів підприємництва СЕС регіону до нового рівня господарювання;

ВРП - ефективне використання ресурсного потенціалу суб'єкта підприємництва СЕС регіону.

Таблиця 5.8

Складові рівня адаптації суб'єктів підприємництва СЕС регіону до зовнішнього оточення*

Складові комплексного показника	Опис складових
1. Рівень адаптації персоналу змінам (РА)	<ul style="list-style-type: none"> - рівень стійкості персоналу; - наявність/відсутність ознак опору персоналу змінам; - психоемоційний стан персоналу; - бажання персоналу підвищити свої можливості; - мотивація персоналу до змін та підвищення соціального рівня
2. Мотивація суб'єктів господарювання до впровадження інноваційних та технологічних змін(МС)	<ul style="list-style-type: none"> - податкові пільги, канікули, тощо; - «привабливі» умови для отримання позик; - дотації з місцевих та державного бюджетів; - субвенції; - державні програми з підтримки секторів підприємництва
3. Створення інформаційного простору для суб'єктів господарювання (ІП)	<ul style="list-style-type: none"> - проведення роз'яснювальної роботи органами місцевого управління (РТП, СППУ, Асоціація міст України) із суб'єктів господарювання щодо нових тенденцій та перспектив розвитку; - залучення суб'єктів підприємництва до проектів, грантів, інтеграції з іншими суб'єктами різних країн; - створення інформаційних програм/платформ для об'єднання інтересів суб'єктів підприємництва; - роз'яснення новел законодавства
4. Можливість (технічна) підприємництва до нового рівня господарювання (НРГ)	<ul style="list-style-type: none"> - наявність ресурсної та матеріальної бази; - швидкість переходу від одного до іншого стану; - швидкість та можливість оновлення технічної бази; - наявні фінансові ресурси для здійснення переходу до нового рівня господарювання
5. Ефективне використання ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання (ВРП)	<ul style="list-style-type: none"> - новітні, інноваційні виробничі технології; - безвідходне або маловідходне виробництво; - перехід до цифрових технологій ведення суб'єктів підприємництва; - впровадження інформаційно-комунікаційних технологій; - використання положень нової парадигми «Суспільство 4.0» - вивчення попиту та пропозиції на даному ринку

*Джерело: сформовано автором

Розрахунки за даною формулою дозволять прорахувати рівень адаптації суб'єкта підприємництва до зовнішнього оточення, тобто визначити його кількісно. Кількісна оцінка, у свою чергу, дозволить визначити коефіцієнт рівня адаптації суб'єкта господарювання регіону до зовнішнього (екзогенного) оточення (де, менш 1 низький, більш 1 високий).

У підсумку можливо навести пропозиції щодо підвищення результативності діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону:

1. В сучасних умовах запорукою зниження витрат виробництва суб'єктів підприємництва СЕС регіону може бути формування інтегрованих структур (об'єднання підприємств, суб'єктів господарювання, підприємницьких одиниць). Це об'єднання формуються на основі корпоративних зв'язків і дозволяє створювати ланцюг зацікавлених сторін в здійсненні господарської діяльності з метою мінімізації витрат. Тобто, об'єднуються ланки (підприємницькі одиниці) однотипного профілю, створюючи тим самим ефективну, конкурентоздатну систему виробництва.

2. В рамках даного дослідження важливим є розуміння підвищення результативності діяльності суб'єкта підприємництва СЕС регіону як з позиції економічного осмислення, так і соціального. Оскільки саме соціальний ефект дозволяє досягти основної мети – підвищення добробуту та якості життя населення нашої конкретного регіону.

3. Запровадити адаптаційно-інституціональне забезпечення розвитку СЕС регіону.

4. Створити інформаційно-комунікаційну (цифрову) платформу, яка б відповідала реалізації таких питань суб'єктів підприємництва СЕС регіону:

- онлайн спілкування із зацікавленими сторонами ведення господарської діяльності;
- онлайн спілкування із представниками державних органів, у т.ч. бухгалтером та юристом;
- надання послуг (платних) із створення або ліквідації ФОП, підприємства, ТОВ тощо;

- допомога у веденні внутрішньої документації;
- допомога у веденні комп'ютерних програм (комп'ютерне забезпечення) ведення господарської діяльності;
- створення регіонального органу допомоги підприємцям при міських та обласних радах.

Проведене дослідження визначає, що результативність та ефективність діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону дещо відрізняються між собою. Результативність є агрегуючим та узагальнюючим показником, а ефективність виступає її складовою. У діяльності суб'єктів підприємництва СЕС регіону важливою умовою їх подальшого стійкого функціонування є виконання умови коли результати економічної діяльності (прибуток) перевищують витрати (тоді виникає позитивний ефект) і навпаки (негативний ефект). Підвищенням результативності діяльності суб'єктів підприємництва є наявність, відтворення та раціональне (ефективне) використання ресурсно-сировинної бази та потенціалу СЕС регіону.

Наявний або відтворений потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону дозволить провести прогностичний сценарій, тобто здійснити оцінку подальшого соціально-економічного розвитку. Потенціал ресурсного забезпечення СЕС регіону дозволить досягти товарної та продуктової безпеки та запровадити принципи імпортозаміщення. Завдяки можливостям СЕС регіону трансформувати ресурси у готові товари та продукти здійснити інтеграцію у глобальний простір.

Висновки до розділу 5

1. На основі проведеного аналізу диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького середовища СЕС регіону сформовано пропозиції інструментальної підтримки вирівнювання структурних диспропорцій на основі чотирнадцятикрокової схеми, що у підсумку надає регіону відкритості економічного середовища, ефективного працюючий

підприємницький сектор, розвиток експортного потенціалу, прозорість фінансової звітності його суб'єктів підприємництва, гнучкість фіскальної та циклічність бюджетної політики, диверсифікації його економіки, накопичення стабілізаційних фондів для розвитку.

2. Автором проведено уточнення категоріального апарату теорії цифровізації економіки шляхом введення поняття «цифрова платформа», яке на відміну від існуючих точок зору (технологічне середовище; інструмент цифрової трансформації; ринок, який має мережеву природу існування; бізнес-модель; інфраструктурний елемент ринку інформації; цифрова інфраструктура; цифровий сервіс, транзакційні ринки) розглядається з позиції рефлексивно-діяльнісного та платформного підходів, як екосистема взаємодії та координації бізнес-процесів на базі застосування цифрових технологій. А також дістало подальшого розвитку теоретичне підґрунття формування цифрових платформ як складової цифрової екосистеми шляхом визначення її функцій, передумов розвитку, видів цінності за різними бізнес-моделями, аналізу техніко-системного розрізу, трансформаційного ланцюга змін у розвитку бізнес-процесів, ознак та переваг.

3. Проведено класифікацію мережевих ефектів, що виникають під час функціонування цифрових платформ за ознаками об'єкту впливу; виду ефекту; напрямку дій; виду конкуренції; взаємозв'язків; мотиву та алгоритму функціонування, що дозволяє визначити вплив кожної з них на СЕС регіону.

Наведено систематизацію сфер застосування цифрових платформ та трансформаційних змін у цих сферах, яку на відміну від інших, розглянуто як у традиційних, так і у платформних бізнес-процесах за допомогою групування ознак класифікації цифрових платформ за функціями; напрямками розвитку економіки спільного використання; типом бізнес-моделі; монетизацією; формою власності; базовим функціоналом; мультіаспектністю.

4. Сформовані напрями подолання цифрового розриву: підвищити співробітництво відповідно до рівнів управління (місцевий, регіональний,

національний, міжнародний, глобальний); встановити гармонійність між законодавчою базою та регулюванням правових питань у цифровому середовищі; забезпечити взаємопов'язаність реєстрів та цифрових послуг із всезагальним доступом до інформації; розробка заходів щодо підвищення цифрової грамотності та електронного навчання серед населення; розповсюдження інформаційного суспільства та електронної готовності за усіма районами та регіонами країни із належною технічною підтримкою; створення державних цифрових платформ або майданчиків із участю населення у процесах місцевого та національного управління, прийнятті рішень, витрачанні бюджетних коштів, наданні електронних послуг; створення умов для підвищення якості життя через електронні послуги та доступу до цифрових знань.

5. Розроблено концептуальну модель підвищення результативності СЕС регіону з позиції отримання соціального і економічного ефектів, що надало авторіві змогу визначити рівень адаптації суб'єктів підприємництва регіону до зовнішнього оточення, який базується на розрахунку інтегрального показника рівня адаптації суб'єктів підприємництва до цього оточення.

Результати розділу 5, які отримані протягом проведення дослідження, висвітлено у таких працях автора [468, 482, 491; 494-495; 532; 545; 551; 555; 559; 561; 566].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове бачення важливої науково-прикладної проблеми щодо обґрунтування теоретико-методологічних засад формування і практичних підходів формування ресурсного забезпечення саморозвитку соціально-економічної системи регіону в умовах сучасного техноглобалізму.

Результати дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Удосконалення та розвиток управління процесом соціально-економічного розвитку регіонів повинно будуватись на основі формування відповідних концепцій та стратегій, що адаптовані до економічних особливостей конкретного регіону і дозволяють створювати умови щодо саморозвитку даної території шляхом регіонального та міжрегіонального розподілу і співробітництва. Інтенсифікація такого розвитку буде здійснюватись з позиції високотехнологічного виробництва шляхом впровадження інновацій та новітніх розробок на основі сучасних інформаційних технологій у межах концепцій Індустрія 4.0 та Суспільство 5.0. У цьому контексті автором у дослідженні визначені закономірності соціально-економічного розвитку регіону на основі аналізу існуючих теоретичних моделей взаємодії факторів придбання ресурсів, що у подальшому дало змогу визначити методологічні засади формування і управління потенціалом ресурсного забезпечення з виділенням елементів якісного та кількісного його наповнення, а також надає можливість більш повно оцінювати розвиток соціально-економічної системи регіону.

2. Соціально-економічна система регіону має свої особливості та проблеми розвитку і тому вважається за необхідне використовувати еволюційний підхід. Дослідження сутності розвитку соціально-економічних процесів, за аналогії до процесів еволюції, дозволило запропонувати теоретико-методологічний підхід до формування концепції саморозвитку регіону на засадах формування потенціалу його ресурсного забезпечення,

реалізація якої буде відповідати задоволенню потреб населення та може бути досягнуто завдяки внутрішній самодостатності, цільовим установкам, сприятливим внутрішнім й прийнятним зовнішнім умовам, можливостям автономного існування соціально-економічної системи та інших підсистем регіону.

3. Одним із базових напрямів проведення наукового дослідження є формування його понятійно-категоріального апарату. Послідовно в роботі було уточнено такі категорії – «соціально-економічна система регіону», «потенціал соціально-економічної системи регіону», «потенціал ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону», «саморозвиток соціально-економічної системи регіону», які, на відміну від вже відомих визначень, розглянуті як сукупність базових інститутів, які беруть активну участь в обґрунтуванні саморозвитку соціально-економічної системи регіону, формують умови для її активної розбудови на всіх стадіях підприємницької діяльності регіону.

4. Світові тренди у науково-технологічному розвитку, як було досліджено, відбуваються згідно моделі стрибкоподібного розвитку технологічних систем з огинаючою кривою на основі нових принципів дій. Технології останніх п'ятнадцяти років демонструють чітку переорієнтацію за умовами концепції Індустрія 4.0, які дозволяють накопичувати інформацію з фізичного простору на основі обробки штучним інтелектом та повертати її у той же фізичний простір, але із новітніми вирішеннями. У проведеній роботі удосконалено модель стрибкоподібного розвитку сучасних технологій у регіональному просторі на основі нестачі ресурсного забезпечення з урахуванням умов техноглобалізму.

5. Український бізнес сьогодні має локальні ознаки прояву. За рівнем технологічності наша промислова галузь відстає від показників країн ЄС на третину. З цим актуалізується задача теоретичних основ функціонування векторів, які визначають умови розвитку регіонального підприємництва на засадах техноглобалізму. У дослідженні отримано подальший розвиток

визначення особливостей формування векторів розвитку соціально-економічної системи регіону в умовах існуючих процесів техноглобалізму, використовуючи при цьому заходи еволюції попередніх концептуальних моделей трансферу технологій: трансферу конструкцій, трансферу потенціалу, ситуаційного співробітництва, трансферу матеріалу, зміни ролей, трансферу технологій на засадах створення стартапів.

6. Подальші кроки в управлінні бізнес-процесами соціально-економічної системи регіону будуть засновані під впливом цифрової трансформації багатьох сфер підприємницької діяльності в межах концепції Суспільство 5.0. набуває особового значення інформаційно-комунікаційні технології, вплив яких на управління бізнес-процесами, дозволяє змінювати як деякі елементи, так і самі процеси задля адаптації до вимог оточуючого середовища, яке швидко змінюється. Тому, у роботі було проведено обґрунтування та ідентифікація бізнес-процесів у трансформації СЕС регіону до саморозвитку на основі взаємодії та координації інформаційно-комунікаційного середовища і адаптації управління, формування переваг існування рефлексивно-активного середовища.

7. Адаптація підсистем управління суб'єктам підприємництва СЕС регіону до впливів зовнішнього оточення в системі цифровізації є доволі складним і багатогранним процесом, який потребує організаційних змін всередині системи управління та злагоджених дій з боку керівництва регіону і фахівців.

Адаптивний розвиток потребує надбання нових компетентностей команди реформаторів, завдяки яким стає можливим перехід до більш глибокого занурення у інформаційно-комунікаційний простір завдяки цифровим трансформаціям. Тому важливим стає визначення сутності сучасного адаптивного управління суб'єктам підприємництва СЕС регіону у її саморозвитку, що досягається та підтримується балансом між потенціалом ресурсного забезпечення її суб'єктів підприємництва та зовнішнім

середовищем, виконується за допомогою впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових важелів.

8. У роботі узагальнено відмінності ресурсного забезпечення підприємницького сектору СЕС регіону, а саме: ресурсне забезпечення як система ресурсів, багатофункціональність ресурсного забезпечення, наявне ресурсне забезпечення та його страховий фонд, технологічний базис потенціалу ресурсного забезпечення, інноваційна основа ресурсного забезпечення. Встановлено взаємозв'язок та вплив ресурсів і результатів на сектор підприємництва СЕС регіону в залежності від зовнішніх факторів. Визначено, що ресурси надходять до системи регіону, використовуються завдяки досягненню її саморозвитку та в цілому впливають на результати діяльності. Вважаємо, що результати також впливають на формування ресурсної бази і навпаки.

Внаслідок переліченого розроблено методичний підхід до систематизації видів економічної діяльності за певними групами та алгоритм дій щодо перерозподілу ресурсів з однієї групи до іншої, а саме – систематизація видів економічної діяльності за групами, аналіз показників забезпеченості ресурсами визначених груп, перерозподіл ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої, моніторинг перерозподілу ресурсів з однієї групи видів діяльності до іншої, оцінка ефективності реалізації методики перерозподілу ресурсів.

9. Вважаємо за необхідне здійснювати формування ланцюгів ресурсного забезпечення стабільності СЕС регіону та її товарно-ресурсних ринків шляхом усунення інституціональних бар'єрів за рахунок створення в різних регіонах однакових умов функціонування суб'єктів підприємництва та переміщення товарно-ресурсних потоків. Тому у дослідженні здійснено побудову організаційно-економічного механізму формування стійких логістичних ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку СЕС регіону, що ґрунтується на висунутих гіпотезах та уявляє собою об'єднання відтворювальних процесів декількох регіонів, перетворюючи їх у цілісний

механізм, якому притаманні систематичний характер взаємозв'язків, поява нових властивостей і рівнів управління товарно-ресурсними потоками.

Важливим елементом подальшого стійкого регіонального розвитку є формування відповідної інфраструктури його ресурсного забезпечення. Це стає можливим завдяки використанню концепції просторового розподілення самих товарно-ресурсних потоків, у якій регіональний ринок виступає системою каналів розподілу усіх товаропотоків. На формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону у майбутньому буде впливати формування умов їх функціонування та рівень використання методик прийняття рішень у побудові інфраструктури потенціалу ресурсного забезпечення.

10. Систематизовано методичний підхід до планування і формування ланцюгів ресурсного забезпечення СЕС регіону та її товарно-ресурсних ринків, наведено модель, яка дозволяє проводити оцінку формування ланцюгів ресурсного забезпечення на основі аналізу показників ефективності ланцюга «планування-управління-постачання-виробництво-споживання-утілізація». Така SCOR-модель поєднує у собі такі управлінські технології, як реінжиніринг і бенчмаркінг.

У роботі побудовано структуру ланцюгу ресурсного забезпечення регіонального і міжрегіонального відповідального співробітництва на основі соціально-етичної концепції маркетингу, яка містить у своєму складі маркетинговий, виробничий, регіональний та секторальний рівні. Використання такої структури дозволяє досягти самозабезпечення і саморозвитку регіону на основі задіяння відтворювального підходу для формування взаємопов'язаних підсистем у складі СЕС регіону. У рамках такої концепції соціально-етичного маркетингу підвищується соціальна відповідальність учасників ланцюгу ресурсного забезпечення регіонального та міжрегіонального співробітництва та забезпечується екологізація оточуючого середовища.

11. У роботі дістало дослідження підґрунття формування цифрових платформ як складової цифрової економіки шляхом визначення їх функцій, передумов розвитку, видів цінностей за різними бізнес-моделями, аналізу техніко-системного розрізу, трансформаційного ланцюга змін у розвитку бізнес-процесів, ознак і переваг. Також проведено класифікацію мережевих ефектів, що виникають під час функціонування цифрових платформ за ознаками об'єкту впливу, виду ефекту, напряду дій, виду конкуренції, взаємозв'язків, мотиву і алгоритму функціонування, що дозволяє визначити вплив кожної з них на бізнес-процеси в регіоні.

Надання науково обґрунтованих пропозицій щодо інструментального забезпечення ресурсами, поліпшення продуктивності бізнес-процесів ланцюгів ресурсного забезпечення відбувалося за допомоги імплементації закордонного досвіду з нейтралізації диспропорцій у ресурсному забезпеченні СЕС регіону.

12. Важливим завданням ведення підприємницької діяльності в регіоні є підвищення ефективності та результативності його суб'єктів підприємництва, яке спрямовано на пошук шляхів найбільш ефективного використання ресурсно-сировинної бази та потенціалу ресурсного забезпечення. Адаптація суб'єктів підприємництва до сучасних умов глобалізації з позиції складових ресурсного потенціалу соціально-економічної системи регіону набуває все більшого значення, а розглянута наукова проблема набуває все більшої значущості.

У роботі доведена необхідність трансформації існуючої моделі підвищення результативності СЕС регіону шляхом запровадження у її склад якісних критеріїв показників рентабельності суб'єктів підприємництва регіону, що надає їй можливості більш ефективно трансформувати фактичні ресурси через механізм задоволення існуючих потреб населення.

Створено теоретико-методологічне обґрунтування до переходу соціально-економічної системи регіону до саморозвитку в умовах високої динаміки глобалізаційних технологічних процесів і процесів сучасного

інформаційно-комунікаційного середовища, що дозволяє забезпечити сталість його розвитку та трансформацію підприємництва в межах концепцій Індустрії 4.0 і Суспільства 5.0. Апробація розробок підтвердила їх результативність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федулова С.О. Наукові засади формування та розвитку регіональних соціально-економічних систем: монографія. Дніпро: ДВНЗ УДХТУ, 2017. 375 с.
2. Izard Walter. Methods of Regional Analysis; an Introduction to Regional Science. Cambridge: Published jointly by the Technology Press of the Massachusetts Institute of Technology and Wiley, New York. 1960.
3. Mohamed El-Erian A. New Normal. PIMCO Secular Outlook. URL://media.pimco.com/Documents/Secular%20Outlook%20May_09%20Email-Web%20FINAL3.pdf.(дата звернення: 11.10.2020).
4. Gross W.H. On the «Course» to a New Normal. URL://global.pimco.com/EN/Insights/Pages/Gross%20Sept%20On%20the%20Course%20to%20a%20New%20Normal.aspx. (дата звернення: 9.10.2020).
5. Регіональний економічний розвиток та співробітництва в умовах реформування місцевого самоврядування: монографія. За наук. ред. Буркинського Б.В. Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2021. 491 с.
6. Уманець Т.В., Шаталова Л.С. Економічна самодостатність регіонів України: теоретичні основи, механізм забезпечення, оцінка: монографія. Одеса: Інтерпрінт, 2015. 260 с.
7. Лайко О.І., Шатненко К.О. Перспективи розвитку економічного транскордонного співробітництва в Українському Придунав'ї. Економіка та суспільство, 2022. № 41.
8. Горячук В.Ф. Оцінка конкурентоспроможності регіонів України на основі результативного підходу. Регіональна економіка, 2011. № 1. С. 39 – 47.
9. Степанов В.М. Стратегія стійкого розвитку території. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2001. 140 с.
10. Захарченко В.І. Передумови проведення та комплексні проблеми нової регіональної політики в Україні. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону, 2019. № 15(1). С. 122-132.

11. Дубницький В.І. Федулова С.О., Василюк О.В. Регіональна інфраструктура: модернізація, пріоритети та перспективи розвитку. Проблеми економіки, 2017. № 2. С. 161-168.
12. Топчієв О.Г. Регіоналістика:: географічні основи раціонального розвитку і регіональної політики: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 372с.
13. Лебедева Л.В., Сорокіна А.О. Проблеми економічного зростання та його виміру в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів. Ефективна економіка, 2021. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8631> (дата звернення: 01.04.2021).
14. Чуріканова О.Ю. Регіональна політика України, проблеми та перспективи в контексті регіональної політики ЄС. Економіка та держава, 2015. № 2. С. 51-54.
15. Іванов Ю.Б., Іванова О.Ю. Методичний підхід до вибору напрямів просторового розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації та воєнного стану. Бізнес-Інформ, 2022. №7. С. 67–73.
16. Біла С.О. Інституційне забезпечення державної регіональної політики (досвід країн ЄС). URL:<http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/31.htm> (дата звернення: 18.03.2024).
17. Жаліло Я.А. Проблеми формування інклюзивного розвитку регіонів України в умовах європейської інтеграції. Регіональна економіка, 2018. № 3. С. 10-20.
18. Завадських Г.М. Регіональна економіка: навч. посібн. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 556 с.
19. Пуцентейло П.Р., Гуменюк О.О. формування програми стратегії управління економічним розвитком регіону. Сталий розвиток економіки, 2018. № 1(38). С. 98-106.
20. Механізми реалізації регіональної структурної політики: монографія. За заг. ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 343 с.

21. Innovative investment climate of Ukrainian Black Sea region: state and safety-oriented development: multi-authored monograph. Edited by M.M. Merkulov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2019. 308 p.

22. Шевчук Я.В. Депресивні територіальні суспільні системи: критерії, визначення та напрямки санації. Лівів: ІРД НАНУ, 2008. 133 с.

23. Топалова І.А. Теоретичні основи формування логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків. Економічний вісник Донбасу №2(56), 2019. С. 126-134.

24. Лисюк В.М., Топалова І.А., Ронцевіч А. Відтворювальний принцип формування теорії ринкової логістики. Економічні інновації. Одеса, 2018. № 67. С. 120-130.

25. Капустян В.О., Мажара Г.А. Солнцев С.О. Моделювання економічних систем і процесів: навч. посіб. для аспірантів спеціальності 075 «Маркетинг». Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 44 с.

26. Ходжаян А.Р. Поняття структури і структурних трансформацій у системі економічних процесів. Проблеми і перспективи економіки та управління, 2018. 4(12). С. 42–54.

27. Юр'єва П.Б., Богдан С.В., Вальдовський В.І. Просторово-економічні концепції глобалістики: сутність, моделі та підходи. Економіка і суспільство, 2017. №13. С. 30-34.

28. Практичний посібник «Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування» підготовлено Центром громадської експертизи на замовлення проєкту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст».

URL://decentralization.ua/uploads/library/file/601/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_1.pdf (дата звернення: 08.04.2024 р.).

29. Повоєнне відновлення економіки України. Центр прикладних досліджень. <URL://cpd.com.ua/uk/vidnovlennya-ekonomiky/> (дата звернення: 14.03.2024 р.).

30. Повоєнне відродження України. Національна академія наук України відділення економіки. URL://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/%D0%92%D1%96%D0%B7%D1%96%D1%8F%D0%92%D0%95%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A3.pdf (дата звернення: 14.03.2024 р.).

31. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. URL://uplan.org.ua/analytics/ekonomika-viiny-ta-povoiennyi-ekonomichni-rozvytok-ukrainy-problemy-priorityty-zavdannia/ (дата звернення: 14.03.2024 р.).

32. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. URL://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war-reconstruction-UA3001.pdf (дата звернення: 14.03.2024 р.).

33. Зверяков М.І., Жданова Л.Л., Шараг О.С. Основний капітал у парадигмі нової індустріалізації: відтворювальний аспект: монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 202 с.

34. David Neumark, Helen Simpson. PLACE-BASED POLICIES. NBER Working Paper, 2014. №20049. URL://www.nber.org/system/files/working_papers/w20049/w20049.pdf (дата звернення: 14.03.2024 р.).

35. Гопчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 372 с.

36. Лебедева Л.В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування. Ефективна економіка, 2014. № 31.

37. Цифрова трансформація бізнесу: зміна стратегій і моделей розвитку. URL://[ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2020/02/Strizhkova19Mono/Strizhkova19Mono%20\(4\).pdf](https://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2020/02/Strizhkova19Mono/Strizhkova19Mono%20(4).pdf) (дата звернення: 08.04.2024 р.).

38. Цифрові трансформації бізнесу: економіка та консалтинг: матеріали регіон. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 24.11.2021 р.). За заг. ред. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2021. 124 с.

39. Topalova I.A. Development in Ukraine: problems and direction. Міжнародна науково-практична конференція «Science and innovation». Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2019. P. 62-66.

40. An Agenda for a reformed cohesion policy. A Place-Based approach to meeting European Union challenges and expectations. Commissioner for regional policy by Fabrizio Barca, 2009. 29 p.

41. Чуріканова О.Ю. Модернізація підходів до управління економічним розвитком та формування регіональної політики. Актуальні проблеми економіки, 2020. №7-8. С. 16-27.

42. New Cohesion Policy 2021-2027. [URL://erdf.brussels/programmation-2021-2027-2/to-understand-everything-about-the-new-2021-2027-programming/](https://erdf.brussels/programmation-2021-2027-2/to-understand-everything-about-the-new-2021-2027-programming/) (дата звернення: 29.07.2024).

43. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки від 5 серпня 2020 р. № 695. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.02.2022 р.).

44. Чуріканова О.Ю. Актуальні засади управління регіональним розвитком ф формування регіональної політики. Бізнес-Інформ, 2020. №12. С. 128-133.

45. Regional development and cohesion police 2021–2027. URL:https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2018/05/29-05-2018-regional-development-and-cohesion-policy-2021-2027. (дата звернення: 03.02.2022 р.).

46. Іванова О.Ю. Термінологічний апарат регіонального саморозвитку. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/9bf11742-c244-4556-a152-67e3297e8501/content> (дата звернення: 14.03.2024 р.).

47. Реутов В.Є. Закономірності і парадигми регіонального розвитку. Ефективна економіка, 2010. №9.

48. Стратегічні вектори регіональних трансформаційних зрушень: монографія. За ред. Т.П. Галушкіної. Сімферополь: Фенікс, 2009. 320 с.

49. Захарченко В.І., Метіль Т.К., Топалова І.А. Наукові основи управління ринковою системою регіону: монографія. За ред. В.І. Захарченко. Одеса: ППРЕД НАНУ, Атлант, 2016. 316 с.

50. Біла С.О., Бабець І.Г., Валюшко І.В., Жаліло Я.А. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України. К.: НІСД, 2011. 32 с.

51. Завадських Г.М. Регіональна економіка. Електорний посібник. URL://elib.tsatu.edu.ua/dep/feb/ptbd_2/page1.html (дата звернення: 14.03.2024 р.).

52. Теорія економіки регіонів. URL://pidru4niki.com/1821100162959/rps/vstup_teoriya_ekonomiki_regioniv#515 (дата звернення: 14.03.2024 р.).

53. Основи регіонального управління в Україні: підручник. За заг. ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. К.: НАДУ, 2012. 576 с.

54. Качний О.С. Стратегічне планування як один із найсучасніших методів державного управління регіональним соціально-економічним розвитком. URL://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/23.pdf (дата звернення: 14.03.2024 р.).

55. Пуцентейло П.Р., Завитій О.П. Особливості формування стратегії управління економічним розвитком регіону. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка, 2017. №27. С. 298-308.

56. Мельник А.Ф. Стратегічне планування в системі інституційного забезпечення соціально економічного розвитку України. Вісник економічної науки України, 2016. № 1 (13). С. 74-83.

57. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Третяк Н.А. Територіально-просторове планування землекористування: навч. посібник. Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2022. 168 с.

58. Національна економічна стратегія на період до 2030. Затв. Постановою КМУ від 03.03.2021 р. №179. Урядовий кур'єр, 2021. №45. С. 8-36.

59. Регіональне управління: підручник. За ред.: Ю.В. Ковбасюк, В.М. Вакуленко, М.К. Орлатий. Київ: НАДУ, 2014. 740 с.

60. Богуславська С.І., Стуглик Д. Роль ресурсного забезпечення в прогнозуванні соціально-економічного розвитку регіону. Київ, 2020. №1. С. 155-159.

61. Бабаєв В.М., Новікова М.М. Сучасні підходи до зберігання та нарощення ресурсного потенціалу територіальної громади. Держава та суспільство, 2013. №2. С. 197-201.

URL://mmgh.kname.edu.ua/images/Novikova/08.pdf (дата звернення: 21.03.2024 р.).

62. Оксенюк К.І. Обґрунтування вибору стратегії нарощення потенціалу регіону. Ефективна економіка, 2010. №4.

URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=181 (дата звернення: 21.03.2024 р.).

63. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України». Затв. Указом Президента України від 20.08.2021 р. №372/2021. Урядовий кур'єр, 2021. №162. С. 9-11.

64. Barro R., Sala-i-Martin X. Economic growth and convergence across the United States. NBER Working paper, 1990. 272.

65. Barro R.J., Sala-i-Martin X. Convergence across States and Regions. Brookings Papers on Economic Activity, 1992. 1. Pp. 58-107.

66. Borts G.H., Stein J.L. Economic growth in a free market. N.Y.: Columbia univ. press, 1964.

67. Siebert H. Regional economic growth theory and policy. Scranton, 1969.

68. Friedman J., Alonso W. Regional policy. Reading in theory and application. Cambridge, London, 1975.

69. Fredann J. Urbanization planning and national development. Beverly Hills, London, 1973.

70. Giesch H. Aspects of growth structural change and employment. Weltwirtschaftliches Archiv, 1979.

71. McCombie J. Productivity growth and economic growth essays in vendor's law. Hounds hills, 2002.

72. Setterfield M. A model of Kaldorian traverse: cumulative causation, structural change and evolu-ternary hysteresis, 2002.

73. Кононова І.В. Регіональна соціально-економічна система як категорія економічних досліджень. Східна Європа: економіка, бізнес та управління, 2020. №1 (24). С. 269-274.

74. Метіль Т.К. Формування регіонального комплексу маркетингу інновацій у трансформаційній економіці: монографія. За ред. В.І. Захарченко. Ізмаїл: Ірбіс, 2017. 148 с.

75. Дубницький В.І., Фокіна-Мезенцева К.В. Регіональна соціально-економічна система: теоретичні аспекти державного управління та процесу розвитку. Економічні інновації, 2012. № 51. С. 116–125.

76. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Схвалено КМУ від 14.04.2021 р. №366-р. Урядовий кур'єр, 2021. №99. С. 8-11.

77. Верхоглядова Н.І. Регіон як самокерована соціально-економічна система. Інноваційна економіка, 2013. 5 (43). С. 113-117.

78. Вахович І.М., Бодак І.В. Ресурсний потенціал України та перспективи транскордонного співробітництва у сфері забезпечення продовольчої безпеки. Ефективна економіка, 2014. № 8.

URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3270/

79. Неживенко А.П. Сукупний ресурсний потенціал: проблеми формування та використання. Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки, 2015, № 7. С. 607-611. [URL://global-national.in.ua/archive/7-2015/131.pdf](http://global-national.in.ua/archive/7-2015/131.pdf) (дата звернення: 07.12.2021).

80. Якимчук А., Навроцький Р., Ковшун Н. Природно-ресурсний потенціал як перспектива розвитку регіону. Науковий вісник Полісся, 2017. № 3. Ч. 1. С. 179–186.

81. Олійник Я.Б. Основи екології. К.: Знання, 2012. 558 с.

82. Хвесик М.А. Природно-ресурсний потенціал і ринкове середовище: теорія й практика. Економіка України, 2022. № 8. С. 70-82.
83. Вишневецька О.М. Природно-ресурсна основа розвитку аграрного сектору: теоретичні і практичні аспекти. Монографія. Миколаїв, 2015. 178 с.
84. Бондаренко В.М. Ресурсний потенціал економічного зростання підприємств АПК. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки, 2012. № 1 (56), Т.3. С. 132-139.
85. Кича А.С. Природно-ресурсний потенціал як чинник промислового комплексоутворення Рівненської області. Економічна та соціальна географія, 2014. № 2. С. 256-265.
86. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації. Наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2017. 120 с.
87. Вініченко І.І., Сорока Ю.О. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід, 2015. №22. С. 34-37.
88. Уманець Т.В., Шаталова Л.С. Методи оцінки економічного потенціалу регіону на мікрорівні. Вісник Хмельницького нац. ун-ту. Хмельницький: ХНУ, 2011. №5. Т.3 (180). С. 36-41.
89. Добровольська Е.В. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Science and education a new dimension. Humanities and social sciences, 2021. Feb. №IX(44). С. 25-28.
90. Захарченко В.І., Захарченко Н.В. Інструментальна підтримка розробки ефективної стратегії сталого розвитку регіону. Економічні інновації, 2018. №66. С. 80-86.
91. Васіна А. Залучення потенціалу малого підприємництва до вирішення проблем структурування економіки регіонів. Вісник Тернопільського національного економічного університету, 2013. №4. С. 85-94.
92. Гедз М.Й., Бакум І.В. Оцінка ресурсного потенціалу регіону. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. №16, ч. 1. С. 67-70.

93. Безверхнюк Т. Принципи ресурсного забезпечення регіонального управління.[URL://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_1/Bezverhruk.pdf](http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_1/Bezverhruk.pdf) (дата звернення: 20.03.2024 р.).

94. Ткач І., Маланчук М. Сучасні підходи до поняття та класифікації ресурсів і ресурсного забезпечення. *Social development & security*, 2017. № 1. С. 69-83.

95. Орлатий М.К., Романюк С.А., Дегтярьова І.О. Ресурсний потенціал регіону: навч. посіб. К.: НАДУ, 2014. 724 с.

96. Дегтярьова І.О. Конкуреноспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління: монографія. К.: НАДУ, 2012. 368 с.

97. Бабаєв В.М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія. Х.: ХНАМГ, 2010. 307 с.

98. Кузькін Є.Ю., Новікова М.М. Формування системи показників, які характеризують економічний розвиток регіону. Київ: Техніка, 2007. № 75. С. 328–333.

99. Берданова О. Ресурсне забезпечення регіонального та місцевого розвитку.[URL://regionet.org.ua/files/05.RLD_Resource_Berdanova_Materials_UA.pdf](http://regionet.org.ua/files/05.RLD_Resource_Berdanova_Materials_UA.pdf) (дата звернення: 21.03.2024 р.).

100. Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фашевський М.І. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та макрорегіональний рівень. Вінниця: Книга-Вега, 2007. 495 с.

101. Колот А.М. Соціально-трудова відносина: теорія і практика регулювання: монографія. К.: КНЕУ, 2003. 230 с.

102. Верхоглядова Н., Письменна О. Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням. Інвестицій: практика та досвід, 2015. №16. С. 27–31.

103. Чорна А.М. Структура ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства. Вісник Хмельницького національного університету, 2009. № 4. Т. 1. С. 92-95.

104. Горшков М.А. Методи та механізми управління ресурсами територіальної громади. Ефективна економіка. 2019. №10. URL://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/80.pdf (дата звернення: 21.03.2024 р.).

105. Мельник А. Управління ресурсами території в контексті європейської та національної політики регіонального розвитку. Вісник Тернопільського національного економічного університету, 2018. № 3. С. 7-21.

106. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

107. McConnell, Campbell R. Economics: principles, problems and policies. Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. 18th ed.

108. Коломієць Т.В. Роль інформаційних ресурсів у процесі формування інтелектуального капіталу підприємства. Ефективна економіка, 2017. №11. URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5907 (дата звернення: 18.03.2024 р.).

109. Лейбович А.В. Формування та оцінка ресурсного потенціалу Запорізького регіону. Інвестиції: практика та досвід, 2018. №10. С. 60-67. URL://www.investplan.com.ua/pdf/10_2018/14.pdf (дата звернення: 07.12.2021).

110. Прохорова В.М. Соціальний потенціал регіону: методологічні аспекти URL:<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.1/217.pdf>.

111. Козловський С.В. Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем. Ефективна економіка, 2010. №9. URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=334.

112. Миленький В.М., Лишко С.В., Шулежко О.П. Методологія індикативного аналізу соціально-економічного розвитку та реалізації потенціалу регіону. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Черкаси: ЧДТУ, 2015. № 40. С. 50-55. URL://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2015_40%283%29_9.

113. Ладонько Л.С., Мітал О.Г. Методичні підходи до оцінки економічного потенціалу регіону. Електронний журнал: Ефективна економіка, 2019. № 3. URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6939 (дата звернення 03.02.2022 р.).

114. Kendrick J. The formation and stocks of total capstan. N.Y.: Columbia University press, 1976.

115. Сардак С. Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання. Академічний огляд, 2008. №2. С. 83–88. URL://www.researchgate.net/publication/322582088_Principi_efektivnogo_upravlin_na_resursami_sub'ektiv_gospodaruvanna_Sklad_i_upravlinna_resursami_sub'ektiv_gospodaruvanna (дата звернення: 18.03.2024 р.).

116. Thompson Jr. A.A., Strickland A.J. Strategic management:concept and situation for analysis, 12th ed. McGraw-Hill education, 2001.

117. Безверхнюх Т.М. Система ресурсного забезпечення регіонального управління: концептуальні засади розбудови і механізми функціонування: автореф. дис. д-ра наук: з держ. управ.: 25.00.02. Класич. приват. Ун-т. Запоріжжя, 2009. 36 с.

118. Безверхнюх Т.М., Приходченко Л.Л., Рекаціло О.М., Сивак Т.В. Технологія розв'язання проблеми «ресурсної залежності» регіональної влади. К.: НАДУ, 2011. 48 с.

119. Бобровська О. Формування та відтворення потенціалу сталого розвитку території регіону. Державне управління та місцеве самоврядування, 2017. № 1(32). С. 54-61.

120. Гедз М.Й. Інноваційний потенціалу регіонів України. Економіка: реалії часу, 2014. №2(12). С. 208-212.

121. Чернюк Л.Г., Пепа Т.В., Бондаренко В.М. Сукупний ресурсний потенціал регіону: проблеми та перспективи. Монографія. Вінниця: РВВ ВНАУ, 2010. 263 с.

122. Іванова Т.В., Орлатий М.К., Кризіна Н.П., Мариненко В.О. Природні ресурси регіонів як фактор розвитку та охорони довкілля. Науковий вісник Академії муніципального управління, 2013. № 2. С. 55-65.
123. Бабаєв В.М., Жихор О.Б., Тітяєв В.В. та ін. Бізнес-адміністрування в умовах турбулентної економіки: теорія, перспективи. Монографія. За заг. ред. О.В. Димченко. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2016. 342 с.
124. Дзюбинська О.В. Ресурсний потенціал регіону та його характеристика. Економічний простір, 2020. №155. С. 36-39. [URL://doi.org/10.32782/2224-6282/155-7](https://doi.org/10.32782/2224-6282/155-7). (дата звернення: 26.07.2022 р.).
125. Ульянченко О.В. Ефективність використання ресурсного потенціалу садівництва та перспективи розвитку галузі. Вісник ХНАУ, 2015. № 4. С. 12-20.
126. Barney J.B. Firm resources and sustained competitive advantage, *Journal of management*, 1991. 17(1). Pp. 99-120.
127. Якушев О.В. Регіональні аспекти розвитку бізнес-інкубаторів в Україні економіка і організація управління, 2016. № 2 (22). С. 116-125.
128. Швець П.А., Чернюк Л.Г., Фашевський М.І., Ярош О.М., Клиновий Д.В. Сучасні методологічні концепти формування потенціалу регіональних господарських систем в економічній просторі: монографія. Київ, 2015. 547 с.
129. Дармограй В.І. Відтворення соціального потенціалу та інноваційна активність регіонів України. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Полтава, 2011. №4(49). Ч.ІІ. С. 45-47.
130. Статистичний щорічник України за 2021 рік. За ред. І.Є. Вернера. Державна служба статистики України. Київ, 2022. 444 с.
131. Статистичний збірник «Регіони України» 2021. Київ: Державна служба статистики України, 2022. Ч.1, 273 с.
132. Sustained Competitive Advantage and Organizational Inertia: The Cost Perspective of Knowledge Management. [URL://www.researchgate.net/publication/257796479_Sustained_Competitive_Advantage_and_Organizational_Inertia_The_Cost_Perspective_of_Knowledge_Management](https://www.researchgate.net/publication/257796479_Sustained_Competitive_Advantage_and_Organizational_Inertia_The_Cost_Perspective_of_Knowledge_Management) (дата звернення 29.07.2024 р.).

133. Collis D.J., Montgomery C.A. Harvard business review: HBR. Boston, Mass. Harvard Business School Publ. Corp, 2008. № 86. 7/8, Pp. 140-150.
134. Швець П.А., Чернюк Л.Г., Фащевський М.І., Ярош О.М., Клиновий Д.В. Сучасні методологічні концепти формування потенціалу регіональних господарських систем в економічному просторі. Монографія. Київ, 2015. 547 с.
135. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 5-те вид. Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
136. Чистилин Д. К. Проблеми самоорганізації у перехідних економіках України. Економіка України, 2000. № 3. С. 56–62, № 4. С. 49–54.
137. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України, 2013. №11.
<URL://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf> (дата звернення: 13.09.2022 р.).
138. Гріневська С.М. Теоретико-методологічні засади саморозвитку регіону як потенціалу сталого розвитку. Економіка промисловості, 2013. №3 (63). С. 70-76.
139. Буркинський Б.В. та ін. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2012. 714 с.
140. Nelson R.R. An evolutionary theory of economic change. R.R. Nelson, S. G. Winter. Cambridge, 1982.
141. Asheim B. Innovation drives and regional innovation strategies. Cheltenham and Northampton. Edward Elgar Publishing. 240 p.
142. Isaksen A. Regional innovation police for Small-Medium enterprises. Cheltenham and Northampton. Edward Elgar Publishing. 264 p.
143. Keating Michael. The new regionalism in western Europe: territorial restructuring and political change. Cheltenham, 1998.
144. Putnam R.D. Making democracy work. Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993. p. 152-176.

145. Storper M. Agglomeration. Trade and spatial development. *Journal of regional Science*, 2010. № 50(1), Pp. 313-342.

146. Kindleberger C.P., Manias R.Z. *Panics and crashes: a history of financial crises*. Revised Edition. 368 p.

147. Мущинська Н.Ю. Збалансований розвиток регіону: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*, 2014. №2.

URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3383 (дата звернення: 19.03.2024 р.).

148. Walker R., Storper M. *The capitalist imperative*. London, 2008. Pp. 145-152.

149. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. *Економіка України*, 2012. № 5. С. 4-17.

150. Hughes J., Sasse G., Gordon C. 2001-2004. The regional defect in eastward enlargement of the European Union: top down policies and bottom up reactions, ERSC working papers 29/01. URL://www.one-europe.ac.uk.

151. Гріневська С.М. Соціальна політика при активізації процесів саморозвитку регіонів. *Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. К.: КНЕУ*, 2010. Т. 1. С. 218-223.

152. Чумаченко Н.Г. *Нариси з економіки регіону*. К.: Наукова думка, 1995. 221 с.

153. Вахович І.М. *Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізм реалізації: монографія*. Луцьк: Надстир'я, 2007. 496 с.

154. Кизим М.О. Аналіз законодавства України з державної підтримки розвитку проблемних регіонів. *Бізнес-Інформ*, 2016. № 7. С. 17-27.

155. Лайко О.І. Концептуальні засади забезпечення сприятливого інституціонального середовища інвестиційної діяльності регіонів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2016. № 847. С. 114–123.

156. Сторонянська І.З. Можливості та ризики формування внутрішньо орієнтованої моделі розвитку регіону в умовах децентралізації влади. *Соціально-*

економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. Львів, 2016. №6. С. 14-22.

157. Семіноженко В.П., Данилишин Б.М. Новий регіоналізм. К.: Наук. Думка, 2005.

URL://www.nas.gov.ua/EN/Book/Pages/default.aspx?BookID=0000000462 (дата звернення 19.03.2024 р.).

158. Ляшенко В.І. Бізнес в соціальній політиці регіону. URL://dspace.nbu.gov.ua:8080/dspace/bitstream/handle/.../st_37_24.pdf?...1. (дата звернення 21.10.2022 р.).

159. Варналій З.С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку. Монографія. К.: Знання України, 2005. 498 с.

160. Гріневська С.М. Креативний розвиток України – саморозвиток її регіонів. URL://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/1823/Grinevska.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 08.09.2022 р.).

161. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія. За ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ: Фенікс, 2017. 438 с.

162. Іванова О.Ю. Інтегральна оцінка рівня саморозвитку регіонів країни. Проблеми економіки, 2016. №4. С. 77-83.

163. Іванова О.Ю., Лаптів В.І. Механізм саморозвитку регіонів в умовах проблемно-орієнтованого управління. Бізнес-Інформ, 2017. №1. С. 121-126.

164. Ляшенко О.М. Забезпечення соціально-економічної безпеки в умовах глобалізації. Вісник Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль: Економічна думка, 2007. №5. С. 357–359.

165. Деркач Т.В. Інтеграційні механізми у системі регіонального управління: теорія, методологія, практика: монографія. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2016. 450 с.

166. Назаркевич І.Б. Державне регулювання структурних змін в економіці України: проблеми та перспективи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 356 с.

167. Іванова О.Ю. Формування потенціалу саморозвитку регіонів України в контексті трансформаційних процесів. Монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. 296 с.
168. Герасимчук З.В., Вахович І.М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія. Луцьк: ЛДТУ, 2002. 248 с.
169. Захарченко В.І., Топалова І.А. Інноваційний розвиток регіонального промислового комплексу на засадах стратегічного управління. Одеса: Бахва, 2017. 172 с.
170. Верланов Ю.Ю., Нетудихата К.Л. Регіональна динаміка, нерівномірність та економічне зростання. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Економіка, 2001. Т. 9, № 1. С. 18-25.
171. Буркинський Б.В., Коваленко М.А. Методологічні аспекти розробки і оцінки стратегій розвитку промислового комплексу регіону: монографія. Херсон: Олді-плюс, 2008. 408 с.
172. Домінанти сталого розвитку регіонів України: монографія. За ред. Б.В. Буркинського. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 620 с.
173. Bukhvald E.M. Self-development of regions and the regulation priorities of the spatial structure of the economy. [URL://www.atlantispress.com/proceedings/icsdcbr-19/125922346](http://www.atlantispress.com/proceedings/icsdcbr-19/125922346) (дата звернення 19.10.2022 р.).
174. Захарченко В.І., Балахонова О.В. Сталий розвиток економіки регіону: діагностика, методичне забезпечення, політика. Вінниця, 2012. 288 с.
175. Копилюк О.І. Регіональна політика розвитку банківської системи України: монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2014. 576 с.
176. Енциклопедія сучасної України.
[URL://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642](http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642) (дата звернення 28.10.2022 р.).
177. Кадієвський В.А., Перхун Л.П., Братушка С.М., Синявська О.О. К13 Стійкість динамічних систем з непевним часом: навч. посіб. Суми: ПП Вінниченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2014. 120 с.

178. Мікловда В.П., Латинін К.І., Фіалковський А.Р. Фактори розвитку регіональної економіки в контексті системної парадигми. Проблеми економіки та управління, 2019. №4. С. 68-74.

179. Іванова О.Ю. Фактори саморозвитку регіонів в умовах трансформаційних перетворень. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2015. №13. Ч. 3. С. 95-98.

180. Буряченко А.Є. Формування концепції комплексного регіонального розвитку. Формування ринкової економіки, 2013. № 29. С. 78-93.

181. Кіш Г.В. Чинники регіонального розвитку та їх стратегічне управління. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2022. № 1 (124). С. 112-115.

182. Гріневська С.М. Сучасні тенденції формування механізмів саморозвитку регіону в умовах децентралізації. Економіка промисловості, 2016. №2 (74). С. 1-4.

183. Мартінович В.Г. Використання інформаційного потенціалу економіки України: регіональний аспект. Науково-виробничий журнал «Часопис економічних реформ». Луганськ: Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2013. №2(10). 156 с.

184. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.

185. Сіденко В. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України. Аналітична доповідь. Київ: Заповіт, 2017. 182 с.

186. S. Klaus. The forth Industrial revolution. Geneva: world economic forum, 2016. URL://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/ (дата звернення 15.12.2021 р.).

187. Марутян Р. Суспільство 5.0 – новий етап глобалізації. URL://matrix-info.com/suspilstvo-5-0-novyj-etap-globalizatsiyi/ (дата звернення 22.12.2021 р.).

188. Новікова О.Ф., Дейч М.Є., Панькова О.В. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні: монографія. Донецьк, 2013. 296 с. URL://iie.org.ua/monografiyi/novikova-o-f-deych-m-ye-

[pankova-o-v-ta-in-diagnostika-stanu-ta-perspektiv-rozvitku-sotsialnoyi-vidpovidalnosti-v-ukrayini-ekspertni-otsinki-2013-r/](#) (дата звернення 23.12.2021 р.).

189. Краус К.М., Краус Н.М., Осецький В.Л. Суспільство 5.0 на базі розвитку інноваційного університету та цифрового підприємництва. Економіка та суспільство, 2021. №28.

URL://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37532/1/Kraus_Society_5.0_2021.pdf.

190. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р. Схвалено розп. КМУ від 10.07.2019. №526-р. Урядовий кур'єр, 2019. №143. С.9-10.

191. Mayerson B., LiChristina M. Top 10 emerging Technologies of 2016. By the world economic forum`s Meta-Council on emerging Technologies. URL://www3.weforum.org/docs/GAC16_Top10_Emerging_Technologies_2016_report.pdf (дата звернення 20.12.2021 р.).

192. LiChristina M., Mayerson B. Top 10 emerging Technologies of 2021. <URL://www.weforum.org/agenda/2021/11/these-are-the-top-10-emerging-technologies-of-2021/> (дата звернення 20.12.2021 р.).

193. Інституційні механізми капіталізації економіки регіонів Українського Причорномор'я: монографія. За ред. Б.В. Буркинського. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2014. 520 с.

194. Захарченко В.І. Трансформаційні процеси у промислових системах України: монографія. За ред. Б.В. Буркинського. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2014. 547 с.

195. Bell D. The coming of Post-Industrial society: a venture in social forecasting. New York: Basic Books, 1999.

196. Drucker P. Post-Capitalist society. New York: HarperCollins, 1993.

197. Evans C. The Mighty Micro: The Impact of the Computer Revolution. Gollancz, 1979.

198. Toffler A. The Third Wove. Collins, 1980.

199. Clarck C. Conditions of economic progress. 3-d ed. London: The Macmillian Co. New York: St. Martin's press, 1957. 236 p.

200. Schrage M. Rethinking the Value of Customers in a Digital Economy, 2016. [URL://sloanreview.mit.edu/article/rethinking-thevalue-ofcustomers-in-a-digital-economy](https://sloanreview.mit.edu/article/rethinking-thevalue-ofcustomers-in-a-digital-economy).
201. Colin N. The digital economy. 2015. № 26. Pp. 1-12. URL://www.cairn-int.info/article-E_NCAE_026_-0001--the-digital-economy.htm.
202. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світ. Економіка. Фінанси. Менеджмент, 2016. № 6. С. 105-112.
203. Федулова Л.І. Цифрова трансформація (цифровізація) регіонів України. Аналітична записка. URL://academy.gov.ua/pages/dop/198/files/4ba4c1b4-cefe-4f27-b58b-3aee7c8cf152.pdf.
204. Ляшенко В.І. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. К.: ІЕП НАНУ, 2018. 252 с.
205. Краус Н.М., Голобородько О.П., Краус К.М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. Ефективна економіка, 2018. №1. URL://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf.
206. Закон України «Про критичну інфраструктуру». Урядовий кур'єр, 2021. №243. С.6-8.
207. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України 2018-2020 роки. URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80.
208. Цифрова ЗеУкраїна: план розвитку digital-економіки. URL://eukraine.org.ua/ua/news/cifrova-zeukraina-plan-rozvitku-digital-ekonomiki.
209. Дорожня карта цифрової економіки. URL://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2016/10/12/7055753/
210. Цифрова адженда України – 2020. URL://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf
211. Проект Закону «Про розвиток цифрової економіки». URL://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63316.
212. Суспільство 5.0 – новий етап глобалізації. URL://matrix-info.com/suspilstvo-5-0-novyj-etap-globalizatsiyi/

213. Руденко М.В. Цифровізація економіки: нові можливості та перспективи. Економіка та держава, 2018. №11. С. 61-65.
214. Матвейчук Л.О. Цифрова економіка: теоретичні аспекти. Вісник Запорізького національного університету, 2018. 4 (40). С. 116-127.
215. Чмерук Г.Г. Деякі аспекти цифрової трансформації підприємств. Економіка та управління підприємствами, 2018. №34. С. 97-101.
216. Гриценко О.А. Цифрова економіка: сучасні виклики для економістів та правознавців. Економічна теорія та право, 2018. 2 (33). С. 77-90.
217. Коляденко С.В. Цифрова економіка: сучасні світові тенденції розвитку. Міжнарод. наук.-практ. конф. «Цифрова економіка як фактор інноваційного розвитку суспільства», 11.11.2020. Тернопіль. С. 23-25.
218. Гудзь О.Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами. Економіка. Менеджмент. Бізнес, 2018. 2 (24). С. 4 – 11.
219. Данніков О.В., Січкаренко К.О. Концептуальні засади цифровізації економіки України. Інфраструктура ринку, 2018. №17. С. 75.
220. Анюров Ф.Ф. Використання м'яких форм взаємодії економічних суб'єктів для розвитку регіональних систем. URL://be5.biz/ekonomika1/r2014/2330.htm. (дата звернення: 29.07.2024 р.).
221. Буркинський Б.В., Лисюк В.М., Топалова І.А. та ін. Логістика товарного ринку: монографія. За ред. Б.В. Буркинського, В.М. Лисюка. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2018. 244 с. URL://<http://impeer.od.ua/> (дата звернення: 29.07.2022 р.).
222. Буркинський Б.В., Лисюк В.М., Топалова І.А. та ін. Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків: монографія. За ред. Б.В. Буркинського. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 244 с. URL://www.impeer.od.ua/index.php/library1/vidavnicha-diyalnist/2019-rik (дата звернення: 29.07.2022 р.).

223. Ахновська І.О., Брацлавець О.Ю. Соціально-економічні детермінанти інноваційного розвитку суспільства в умовах поглиблення техноглобалізму. Економіка і організація управління, 2020. №3 (39). С. 81-92.

224. Чернявська Т.А. Досвід країн ЄС у формуванні інноваційної кластерної моделі розвитку економіки. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2011. 97(1). С. 54-57.

225. Біла І.С., Посна В.С., Шевченко О.О. Інноваційний розвиток як чинник повоєнної відбудови економіки України. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки, 2023. №8(1). С. 10–16.

226. Козаченко Р.П. Глобалізаційні чинники в контексті екзогенних факторів конкурентного розвитку країн в умовах техноглобалізму. Науковий вісник Херсонського державного університету: наукове періодичне видання. Херсон: Гельветика, 2014. №9-1. Ч. 2. С. 18-21.

227. Ковтуненко К.В., Коцага А.О. Інноваційний розвиток бізнес-структур: сутність, тлумачення, теорії та підходи до визначення. Бізнес-Інформ, 2020. №5. С. 43–55.

228. Румянцев А.П., Кубишина Н.С. Інноваційна діяльність вітчизняних підприємств на ринку енергозбереження в умовах глобалізації. Науковий журнал «Стратегія розвитку України», 2019. №2. С. 22-28.

229. Чех Л.М., Корогодова О.О. Інноваційний розвиток економіки України в умовах індустрії 4.0. Актуальні проблеми економіки та управління, 2020. №14.

230. Неустроєв Ю.Г., Правдивець О.М. Інноваційний розвиток як інструмент економічної безпеки. Український журнал прикладної економіки та техніки, 2021. Т.6. № 4. С. 223–229.

231. Томашук І. Стратегічні основи інноваційного розвитку територіальних громад. Економіка та суспільство, 2023. №57. [URL://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-81](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-81) (дата звернення: 25.07.2022 р.).

232. Ілляшенко С.М. Маркетинг знань в управлінні стратегіями інноваційного розвитку промислового підприємства. Сучасний маркетинг:

тренди, інновації, інструменти: кол. монографія. За заг. ред. Є.В. Ромат, С.Ф. Смерічевський. Київ: Студцентр, 2021. С. 120-137.

233. Макаренко С. Особливості інноваційного розвитку промислових підприємств в умовах діджиталізації. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, 2020. №3.86-94.

234. Швець В.Я., Дубей Ю.В. Управління інноваційним потенціалом промислових підприємств України. Економічний вісник, 2021. №4. С. 106-113.

235. Ярмак О.В. Інноваційний розвиток: особливості та виміри в умовах економічної глобалізації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2014. №2 (17). С. 118-126.

236. Захарченко В.І. Меркулов М.М., Топалова І.А. та ін. Теоретичні засади побудови ланцюгів ресурсного забезпечення соціально-економічної системи регіону. Економічна складність прикордонного регіону: колективна монографія. За ред. М.М. Меркулова; відп. ред. В.І. Захарченко. Суми: Університетська книга, 2024. 190 с.

237. Kelly K. New Rules for the New Economy. Ten Radical Strategies for a Connected World. N.Y., 1998. P. 2.

238. Castells M. The Information Economy and the New International Division of Labor. The New Global Economy in the Information Age Reflections in our Changing World / M. Carnoy, M. Castells, S. Cohen, F. Cardoso, eds. Pennsylvania State University Press, 1993. Pp. 15-19.

239. Hodgson G.M. Evolutionary Economics: Its Nature and Future, Cambridge and New York: Cambridge University Press. 2019.

240. Мельник Л.Г. Економіка інформації та інформаційні системи підприємства: навч. посіб. Суми: ІТД «Університетська книга», 2004. 400 с.

241. Stolterman, Erik; Croon Fors, Anna. Information Technology and the Good Life. Information systems research: relevant theory and informed practice, 2004. 689 p.

242. Mann C.L. Global Electronic Commerce. Washington, DC: Institute for International Economics, 2000. P. 25.

243. Бабич Т.О. Економічні детермінанти зміни технологічних укладів. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2015. № 126. Ч. 1. С. 167-181.
244. Government of Japan. Report on the 5th Science and Technology Basic Plan. Council for Science, Technology and Innovation Cabinet Office, 2015. №18. Pp. 13-15.
245. European Commission Communication from the commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM (2010) 2020. Brussels: European Commission, 2010.
246. Як змінювалося місце України в світових рейтингах в 2015-2020 роках. [URL://www.slovoidilo.ua/2021/01/05/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-svitovykh-rejtynhax-2015-2020-rokax](http://www.slovoidilo.ua/2021/01/05/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-svitovykh-rejtynhax-2015-2020-rokax) (дата звернення: 18.07.2024 р.).
247. Уманець Т.В., Бутенко А.І., Гриневич Л.В. Економічні детермінанти структурних змін світового ринку інноваційних технологій. Бізнес-інформ, 2020. № 1. С. 51-62.
248. PwC. The long view: how will the global economic order change by 2050? PricewaterhouseCoopers LLP, 2017.
249. Ellram L., Tate W., Petersen K. Offshoring and Reshoring: An Update on the Manufacturing Location Decision. Journal of Supply Chain Management, 2013. № 49. № 2. Pp. 14-22.
250. Про схвалення Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року. Проект Розпорядження Верховної Ради України, 2018 р.
251. Панкратова О.М. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. Економіка та суспільство, 2021. №3. [URL://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927/889](http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927/889) (дата звернення: 29.07.2024 р.).
252. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution, 2016. [URL:law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab-The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf](http://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab-The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf). (дата звернення: 29.08.2022 р.).

253. Батченко Л.В., Рева О.В. Цифровізація економіки країни: тенденції та перспективи. Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі, 2023. №9. С. 12-19.

254. Глобальна діджиталізація. URL://boz.nv.ua/ukr/markets/%20globalna-didzhitalizaciya-50011033.html. (дата звернення: 21.05.2023 р.).

255. Manyika J., Chui M., Bughin J. et al. Disruptive technologies: Advances that will transform life, business, and the global economy. McKinsey Global Institute, 2013. 162 p.

256. World Economic Forum. Industrial Internet of Things: Unleashing the Potential of Connected Products and Services. Cologny. Geneva, Switzerland: World Economic Forum, 2015. 39 p.

257. Evans P., Annunziata M. Industrial Internet: Pushing the Boundaries of Minds and Machines. Fairfield, CT: General Electric Co., 2012. Pp. 29-30.

258. Kosha Gada. The Digital Economy In 5 Minutes. URL://www.forbes.com/sites/koshagada/2016/06/16/what-is-the-digitaleconomy/#5c6ffc707628. (дата звернення: 29.07.2024 р.).

259. Daly H. Economics in a full world. Scientific American, 2005. Pp. 100-107.

260. From Breakthrough Technologies to Exponential Growth. URL://www.frost.com/research/industry/information-communications-technologies (дата звернення: 28.07.2024 р.).

261. McKinsey Global Institute. The internet of things: mapping the value beyond the hype. McKinsey & Company, 2015. P. 66-73.

262. Yin S., Kaynak O. «Big data» for Modern Industry: Challenges and Trends. Proceedings of the IEEE, 2015. № 103. № 2. Pp. 136-143.

263. Hu H., Wen Y., Chna T.-S., Li X. Towards scalable systems for big data analytics: A technology tutorial. IEEE Access, 2014. №2. Pp. 652-687.

264. Taiwo Abdulahi Akintayo, Raphael Aduramimo Olusola, Ewemade Cornelius Enabulele and ather. IoT Revolutionized: How Machine Learning is Transforming Data, Applications, and Industries. Path of Science, 2024. № 10. 6. Pp. 8001- 8007.

265. By Chen Yin, Okyay Kaynak. Big Data for Modern Industry: Challenges and Trends. <URL://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=7067026> (дата звернення: 29.07.2024 р.).

266. Toward Scalable Systems for Big Data Analytics: A Technology Tutorial. URL://typeset.io/papers/toward-scalable-systems-for-big-data-analytics-a-technology-1bnwzrxw3x?citations_page=139 (дата звернення: 29.07.2024 р.).

267. Baily M., Manyika J. Is Manufacturing “Cool” Again? [online] Project Syndicate, 2013. <URL://www.project-syndicate.org/commentary/skills-and-workers-in-the-new-age-of-manufacturing-by-martin-n-baily-and-james-manjika?barrier=accessreg>.

268. Іванов С.В. та ін. Україна в європейському науково-освітньому та інноваційному просторі: концепція адаптації та інтеграції в умовах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром.-сті. Київ: ІЕП НАНУ, 2018. 331 С.

269. Global e-Sustainability Initiative. GeSI SMARTer 2020: The Role of ICT in Driving a Sustainable Future. Global e-Sustainability Initiative aisbl and the Boston Consulting Group, 2012. 243 p.

270. Global e-Sustainability Initiative. SMARTer 2030-ICT Solutions for 21 st Century Challenges. Global e-Sustainability Initiative by Accenture Strategy, 2015. 134 p.

271. Karabarbounis L., Neiman B. The Global Decline of the Labor Share. The Quarterly Journal of Economics, 2014. № 129. Pp. 61-103.

272. What is the Internet of things (IoT)? <URL://www.ibm.com/topics/internet-of-things>. (дата звернення: 30.07.2024 р.).

273. McKinsey Global Institute. Jobs Lobs, Jobs Gained: Workforce Transitions in a Time of Automation. McKinsey & Company, 2017.

274. Lawrence M., Roberts C., King L. Managing Automation Employment, Inequality and Ethics in the Digital Age. IPPR Commission on Economic Justice. Discussion Paper, 2017.

275. Richard R. Nelson, Sidney G. Winter. An evolutionary theory of economic change. 1982. URL://inctpped.ie.ufrj.br/spiderweb/pdf_2/Dosi_1_An_evolutionary-theory-of_economic_change..pdf (дата звернення: 26.03.2024 р.).
276. McKinsey Global Institute. The world at work: Jobs, pay and skills for 3.5 billion people. Executive Summary. McKinsey & Company, Inc., 2012.
277. Industrial Internet of Things (IIoT).
<URL://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/definition/industrial-internet-of-things-iiot> (дата звернення: 30.07.2024 р.).
278. CFE Media. Digital Report: IIoT. Consulting-Specifying Engineer Media, 2016. 72 pp.
279. International Digital News study Startup investment & innovation in emerging Europe. URL://[cee.ewdn.com](URL://cee.ewdn.com). (дата звернення: 25.07.2024 р.).
280. Вербівська Л.В. Стратегічний розвиток електронного бізнесу в системі національної економіки України: теорія, методологія, практика. Монографія. Київ: МНТУ ім. Юрія Бугая, 2021. 320 с.
281. В Києві презентували дослідження «Digital Transformation Readiness». URL://[www.imena.ua/blog/digital-transformation-readiness](URL://www.imena.ua/blog/digital-transformation-readiness). (дата звернення: 25.07.2024 р.).
282. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія. За ред. В.С. Кравціва і С.Л. Шульц. Львів: ІРД НАНУ, 2013. ТЗ. 290 с.
283. Стасюк Ю.М. Моделі міжнародного трансферу технологій. Вісник ДНУ. Серія: світове господарство і міжнародні економічні відносини, 2012. № 4. С. 217-225.
284. Мрихіна О.Б. Трансфер технологій з університетів у бізнес-середовище: парадигма, концепція та інструментарій оцінювання: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2018. 440 с.
285. Андросова О.Ф., Череп А.В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності: монографія. К.: Кондор, 2007. 356 с.

286. Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL:[//www.untt.com.ua/reglament-roboti-uisst.doc](http://www.untt.com.ua/reglament-roboti-uisst.doc) (дата звернення: 25.07.2024 р.).

287. Final evaluation of the impact of the Enterprise Europe Network – 2008-2014, Report, Technopolis Group, 2015; Network Strategic Vision. Draft Discussion Paper by the Enterprise Europe Network Steering & Advisory Group members, 2016.

288. Ковальчук К.Ф., Козенкова Н.П. Мережеві методи фінансування діяльності інноваційних підприємств. Економічний вісник, 2017. №4. С. 142-153.

289. Open Innovation, Open Science, Open to the World – a vision for Europe. URL:[//ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/open-innovation-science-open-world-vision-europe](http://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/open-innovation-science-open-world-vision-europe). (дата звернення: 29.07.2024 р.).

290. European Cloud Initiative – Building a competitive data and knowledge economy in Europe. URL:[//wayback.archive-it.org/12090/*/https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-european-cloud-initiative-building-competitive-data-and-knowledge-economy-europe](http://wayback.archive-it.org/12090/*/https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-european-cloud-initiative-building-competitive-data-and-knowledge-economy-europe) (дата звернення: 25.07.2024 р.).

291. Deming W.E. Quality, productivity, and competitive position. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study, 1982. 374 p.

292. Harrington H.J. Business process improvement workbook: documentation, analysis, design, and management of business process improvement. New York: McGraw-Hill, 1997. 314 p.

293. Hammer M. What is Business Process Management? Handbook on Business Process Management. Heidelberg: Springer-Verlag, 2010. № 1. С. 104-112.

294. Бунге М. Сучасний дискурс. За ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2005.

295. Peter Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. New York: Harper&Row, 1973. 234 p.

296. Davenport T.H. The New Industrial Engineering: Information Technology and Business Process Redesign. Sloan Management Review, 1990.

297. Brache A.P. How Organizations Work: Taking a Holistic Approach to Enterprise Health. Facilities, 2002. № 20. Pp. 349-350.

[URL://doi.org/10.1108/f.2002.20.10.349.2](https://doi.org/10.1108/f.2002.20.10.349.2) (дата звернення 26.03.2024 р.).

298. Mintzberg G. Structure in Fives. Designing effective organization. [URL:///C:/Users/%D0%98%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%90/Downloads/MINTZBERG%20Structure%20in%20Fives%20%20-%20cap.%201.pdf](C:/Users/%D0%98%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%90/Downloads/MINTZBERG%20Structure%20in%20Fives%20%20-%20cap.%201.pdf) (дата звернення: 26.03.2024 р.).

299. Smith H. Business Process Management: The Third Wave. NY: Meghan Kiffer, 2006. 312 с.

300. Тур О.В. Управління бізнес-процесами на підприємстві. Ефективна економіка, 2018. №6. [URL://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/59.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/59.pdf) (дата звернення: 26.03.2024 р.).

301. Сарай Н.І. Оптимізація управління бізнес-процесами на підприємстві. Інноваційна економіка, 2020. №1. С. 79-84.

302. Коцко Т.А. Управління бізнес-процесами: навчально-методичний комплекс дисципліни. Київ: КПІ ім. І. Сікорського, 2021. 79 с.

303. Лепа Р.Н., Шкарлет С.Н. и др. Рефлексивні процеси і управління в економіці: концепції, моделі, прикладні аспекти: моногр. За ред. Р.Н. Лепи. Донецьк: АПЕКС, 2013. 272 с.

304. Мавріна М.І. Інформаційне забезпечення процесів реалізації рефлексивного управління споживчим попитом. [URL://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/72.pdf/](http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/72.pdf) (дата звернення 14.02.2022 р.).

305. Турлакова С.С. Моделювання процесів рефлексивного управління стадною поведінкою на підприємствах: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.11; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2020. 36 с.

306. Найдьонов М.І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях. К. Міленіум, 2008. 484 с.

307. Прохорова В.В. Технологія формування рефлексивної складової управління економічним розвитком підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості, 2011. №33. С. 221–226.

308. Гвоздецька І.В. Застосування елементів рефлексивного управління у маркетингу. Вісник Хмельницького національного університету, 2020. №5. С. 58-61.

309. Шуляр Р.В. Формування та розвиток економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів. Дис... док. ек. наук. Лівів, 2019. 495 с. URL://pnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1323/rvshulyardok.pdf (дата звернення 19.04.2022 р.).

310. Hammer Weske M. Business Process Management: Concepts, Languages, Architectures. Heidelberg: Springer, 2012. 404 с.

311. Розвиток підприємництва в промисловості України: монографія. За ред. Б.В. Буркинського і А.І. Бутенко. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2010. 492 с.

312. Gartner «Gartner IT Glossary». URL://blogs.gartner.com/it-glossary/business-process-management-bpm-2/ (дата звернення: 08.06.2022 р.).

313. Скрам – це ефективне управління проектами. URL://brainrain.com.ua/%d1%81%d0%ba%d1%80%d0%b0%d0%bc-%d1%8d%d1%82%d0%be/ (дата звернення 15.06.2022 р.).

314. Connie Moore. Rethinking BPM in the Age of the Digital Customer. URL://www.digitalclaritygroup.com/about/ (дата звернення 02.02.2022 р.).

315. Melville N. Review: Information Technology and Organizational Performance: An Integrative Model of IT Business Value. MIS Quarterly, 2004. № 2. С. 283-322.

316. Boehm В.А. Spiral Model of Software Development and Enhancement. Computer, 1988. № 4. С. 61-72.

317. Бутенко А.І., Уманець Т.В., Шлафман Н.Л. Планування ділового розвитку фірми: навч. посіб. О.: Інтерпринт, 2016. 248 с.

318. Герасименко Г.О. Формування адаптивної системи управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в сучасних умовах. Економіка та держава, 2013. № 11. С. 79-82.

319. Адаптивні моделі в системах прийняття рішень. За ред. Н.А. Кизима. Харків: ІНЖЕК, 2007. 364 с.

320. Drucker P.F. Effective management. Economic problems and optimal solutions, 2001. 205 p.

321. Єльнікова Г.В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи. Чернівці: Технодрук, 2009. 570 с.

322. Раєвнева Є.В., Кучерук Є.Н. Адаптивне управління поведінкою підприємства: категоріальний базис. Бізнес-Інформ, 2007. №6. С. 122–130.

323. Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю. Система адаптивного управління підприємством в умовах мінливого зовнішнього середовища. Бізнес-Інформ, 2018. №12. С. 435-440.

324. Ареф'єва О.В., Пілецька С.Т. Просторово-адаптивний підхід до формування конкурентної стратегії підприємства. Бізнес-Інформ, 2108. №5. С. 408-415.

325. Кулик Н.М., Соколенко Т.М. Технологія адаптації у системі управління підприємством. Економічний аналіз, 2013. Т.14. №3. С. 96-100.

326. Стратегія розвитку промислового комплексу регіону (орієнтири, ресурси, обмеження): монографія. За ред. Б.В. Буркинського, В.М. Лисюка. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2008. 321 с.

327. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія. За ред. О.І. Амоша, С.С. Аптекара, М.Г. Білопольський, С.І. Юрій та ін. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. 848 с.

328. Антонюк В.П. Структурні зрушення в національній економіці як загроза для сталого розвитку України. Вісник економічної науки, 2017. №2. С. 7-12.

329. Смаглюк А.А. Галузева та технологічна структури економіки України. Теорія та практика державного управління, 2015. №2. С. 177-183.
330. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань. К.: Либідь, 2013. 472 с.
331. Бутенко А.І., Шлафман Н.Л. Структурні диспропорції розвитку підприємницького сектору. Економічні інновації, 2015. №. 60(1). 75-83.
332. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія. За ред. В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т.І. Артёмова та ін. Київ: ІЕП НАНУ, 2011. 696 с.
333. Єрохін С.А. Структурні зрушення в економіці України. Вісник економічної науки України, 2005. №1. С.44-48.
334. Структурні зрушення суспільно-виробничих відносин в умовах цифровізації: науково-аналітична доповідь. Уманець Т.В., Даниліна С.О. Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2022. 33 с.
335. Чухно А.А. Вибрані праці. К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2012.
336. Чудаєва І.Б. Моделювання структурних зрушень в підприємстві: сутність, причини та регіональні аспекти. Ефективна економіка, 2015. №9. [URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4302](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4302) (дата звернення: 27.03.2024 р.).
337. Регіональна структурна політика: сучасні тенденції та нові виклики: монографія. За ред. С. Л. Шульц. Львів: ІРД НАНУ, 2016. 328 с.
338. Якубовський М.М., Солдак М.О. Вибір структурних акцентів активізації розвитку промисловості України. Економіка промисловості, 2017. № 2(78). С. 5-21.
339. Природно-екологічний потенціал в стратегії сталого розвитку України. Наука та наукознавство, 2006. №3. С. 94-100.
340. Згурська О.М. Особливості формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в умовах інформаційного суспільства. Економіка і суспільство, 2016. №7. С. 329-334.

341. Природно-ресурсний потенціал України: забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення: монографія. За заг. ред. М.А. Хвесика. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2021. 148 с.

342. Гедз М.Й. Структура потенціалу регіонів в умовах модернізаційних перетворень. Соц.-ек. проблеми сучасн. періоду України, 2014. № 5(109). С. 3-10.

343. Бутко М.П., Неживенко А.П., Пепа Т.В. Економічна психологія. Навч. посіб. За заг. ред. Бутка М.П. К.: Центр учбової літератури, 2016. 232 с.

344. Бондаренко В.М. Ресурсний потенціал регіону: методологія формування та перспективи розвитку. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2012. 400 с.

345. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь. За ред. Л.В. Шинкарук. К.: ІЕП НАНУ, 2015. 304 с.

346. Снігова О.Ю. Управління структурними змінами в старопромислових регіонах України: монографія. Київ: КНЕУ, 2020. 552 с.

347. Francisco J. Mata, William L. Fuerst and Jay B. Barney. Information Technology and Sustained Competitive Advantage: A Resource-Based Analysis. MIS Quarterly. № 19, No. 4. Pp. 487-505.

348. Антощенкова В. Основні елементи ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства як основа економічної та продовольчої безпеки. Економічний аналіз, 2020 рік. Т. 30. № 3. С. 291-298.

349. Статистичний збірник України. [URL://ukrstat.gov.ua](https://ukrstat.gov.ua).

350. Ащанулов В.В. Інформаційні технології в системі моніторингу галузей національного господарства. [URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5165](https://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5165) (дата звернення 11.05.2023 р.).

351. Захарченко В.І., Меркулов М.М. Сталий розвиток економіки регіону: діагностика, методичне забезпечення, політика: монографія. Луганськ: Ноулідж, 2014. 182 с.

352. Богуславська С.І., Овсяк Н.В. Стратегія ресурсного забезпечення сталого розвитку регіону. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління, 2019. №30 (69). С. 154-158.

353. Богдан Н.М. Узгодження економічних інтересів як ресурсне забезпечення регіонального розвитку. Український журнал прикладної економіки, 2018. №3. С. 6-19.

354. Семигулін П.К. Організаційне забезпечення ресурсної спроможності регіонів України інструментами державно-приватного партнерства. Дис. на здоб. наук. ступ. док. філ. Харків, 2021.

355. Моліна О.В. Становлення регіону як спеціалізованої відтворювальної системи. Економічні інновації, 2010. №40. С. 269-282.

356. Ліба Н.С. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації регіональної промислової політики. Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука», 2018. № 24(1), С. 265-274.

357. Chorley R.J. and Kennedy B.A. Physical Geography, A systematic approach, 1971. 370 p. (London, Prentice Hall).

358. Севостьянов І.В. Теорія технічних систем : підручник. Вінниця: ВНТУ, 2014. 181 с.

359. Physical geography: a systems approach. By R.J. Chorley and B. A. Kennedy. London (Prentice-Hall International), 1971. 370 p.

360. Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи: монографія. Ужгород: МПП «Гражда», 2012. 520 с.

361. Ільєнко О.В., Катерна О.К. Геологістика: Навчальний посібник. К.: НАУ, 2013. 274 с.

362. Isard W., Aris I., Drennan M., Miller R., Saltzman S., Thorbecke E. Methods of Interregional and Regional Analysis. Ashgate, 2004. 490 p.

363. Крижановський О.П. Феодалізм. Енциклопедія історії України: у 10 т. Редкол: В.А. Смолій та ін. Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2013. Т. 10. С. 280-283.

364. The New Industrial State is a 1967 book by John Kenneth Galbraith. Three revised editions appeared in 1972, 1978 and 1985.

365. Hoffmann S. The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964-1994. Boulder, 1995.

366. Токвіль Алексіс. Про демократію в Америці. У двох томах. (Переклад з французької Григорія Філіпчука та Михайла Москаленка.) Передмова Андре Жардена. К.: Видавничий дім «Всесвіт», 1999. 590 с.

367. Мережевий підхід: причини виникнення, напрями дослідження мереж та їх типологізація. [URL://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe) (дата звернення 28.03.2024 р.).

368. Інституціоналізм. [URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Інституціоналізм](https://uk.wikipedia.org/wiki/Інституціоналізм). (дата звернення 28.03.2024 р.).

369. Верменич Я.В. Регіоналізм. Енциклопедія історії України: у 10 т. Редкол.: В.А. Смолій та ін. Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2003-2019.

370. Соціальний конструктивізм. [URL://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальний_конструктивізм](http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальний_конструктивізм) (дата звернення 28.03.2024 р.).

371. Легалізм. [URL://gorodenok.com/%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC-%D1%89%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC/](http://gorodenok.com/%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC-%D1%89%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC/) (дата звернення 28.03.2024 р.).

372. Кірюхін Д.І. Дискурси справедливості в історичному аспекті. Київ: Стилос, 2021. 202 с.

373. Тараканов М.Л. Принципи формування регіональних логістичних комплексів. Вісник соціально-економічних досліджень, 2012. №1. С. 122-128.

374. Бондаренко В.М. Формування взаємозв'язків маркетингу та логістики в підприємницькій діяльності. Ефективна економіка, 2015. №7.

[URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4454](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4454) (дата звернення: 28.03.2024 р.).

375. Іванов С.В. Геоелектронічний простір: теоретичні аспекти маркетингу розширеної взаємодії у рамках економічних систем. Вісник економічної науки України, 2018. №2. С.79-89.

376. Barger H. Distribution Place in the American Economy Since, 1869. N.Y., 1955 p.

377. Гриньова В.М. Оптимізація вартості складових ресурсного потенціалу підприємства: монографія. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 236 с.

378. Fernie J. (ed) Retail Distribution Management. London, 1990.

379. Terminology on combined transport. prepared by the UN/ECE, the European conference of ministers of transport (ECMT) and the European commission (EC). United nations. New York and Geneva, 2001.

380. Donald J. Bowersox, David J. Closs. Logistical Management: The Integrated Supply Chain Process. McGraw-Hill, 1996. 730 p.

381. Wardlow D.L, Murphy D., Regis J., James C., Wood D. Contemporary Logistics (7th Edition). Pearson Education, Limited, 1999.

382. Кальченко А.Г. Основи логістики: навч. посібник. К.: Знання, КОО, 1999. 135 с.

383. Крикавський Є.В. Логістика: навч. посібник. Львів: Вид-во «Львівська Політехніка», 1999. 264 с.

384. Лисюк В.М., Топалова І.А. Методологія формування та аналізу логістичної структури товарних ринків. Економіка: реалії часу, 2019. № 5(45). С. 5-15.

385. Логістика товарного ринку : монографія. За ред. Буркинського Б.В. та Лисюка В.М. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2018. 244 с.

386. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2. Ред.кол.: С.В. Мочерний та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

387. Луценко І.С. Управління ланцюгами поставок. Навч. посіб. Київ: КПІ ім. І. Сікорського, 2022.

388. Величко О.П. Сутність логістичного ланцюга та його контроль сучасними агрохолдингами. Вісник соціально-економічних досліджень, 2012. 3(46), Ч. 2. С. 27-33.
389. Токмакова І.В., Овчиннікова В.О., Корінь М.В. Управління ланцюгами постачань: конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2021. Ч. 1. 55 с.
390. Заблодська І.В. Регіональна промислова політика: питання теорії та практики. Монографія Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. 344 с.
391. Організаційно-економічний механізм збалансованого розвитку регіонів. Фінансово-економічна безпека: колективна монографія. За ред. В.І. Дубницького. Дніпро: ДВНЗ УДХТУ, 2017. 506 с.
392. Вивчення причинно-наслідкових взаємозв'язків методом Ісікави. <URL://market.avianua.com/?p=875> (дата звернення 02.04.2024 р.).
393. Ishikawa K. What is Total Quality Control The Japanese Way. Englewood Cliffs. N 1 Prentice-Hall Inc, 1985. № 13. Pp. 44-45.
394. Грещак М.Г., Гребешкова О.М., Коцюба О.С. Внутрішній економічний механізм підприємства. Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2001. 228 с.
395. Добикіна О.К. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2007. 208 с.
396. Денисенко М.П. Економіка підприємства: пошук шляхів розвитку. Посіб. К.: МАУП, 2002. 80 с.
397. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання. Економіка АПК, 2007. №2. С. 3–10.
398. Бужимська К. О., Царук І. М. Механізми управління розвитком підприємства: сутність і структура. Бізнес-Інформ, 2020. №7. С. 278–287.
399. Колісник Р.М. Сутність та основні принципи формування організаційно-економічного механізму управління підприємством. Вісник національного університету цивільного захисту України, 2021. №1 (14). С. 66-72.

400. Шпак Я.О., Брич В.Я. Сутність та елементи організаційно-економічного механізму управління підприємством. Вісник Хмельницького національного університету, 2018. №6. С. 248-253.

401. Хоменко І.О., Волинець Л.М., Горобінська І.В. Організаційно-економічний механізм функціонування і розвитку підприємств. Київський економічний науковий журнал, 2023. №1. С. 86-92.

402. Довгань Л.Є., Дудукало Г.О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. [URL:economy.kpi.ua/uk/node/376](http://economy.kpi.ua/uk/node/376) (дата звернення: 28.03.2024 р.).

403. Porter M.E. On competition. The Harvard business review book series. Includes index, 1947.

404. Окландер М.А. Логістична система підприємства: монографія. Одеса: Астропринт, 2004. 312 с.

405. Peter F. Drucker. Management Challenges for the 21st Century. HarperBusiness, New York, 1999.

406. Ларіна Р.Р. Формування та забезпечення надійності регіональних логістичних систем: монографія. Донецьк: Норд-Прес, 2005. 284 с.

407. Мороз О.Д. Об'єкт, предмет та принципи регіональної логістики. С. 75-84. [URL:ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7740/1/11.pdf](http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7740/1/11.pdf)

408. Lisyuk V.M., Topalova I.A. Logistics development: evolution and prospects. Економічні інновації, 2020. № 74. С. 122-128.

409. Нікішина О.В. Логістична структура товарного ринку: теоретичні й прикладні положення. Food Industry Economics, 2019. №11 (2). С.20-30.

410. Тараканов М.Л. Регіональні логістичні системи: проблеми формування та розвитку: монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2013. 312 с.

411. Jeremy F. Shapiro. Modeling the Supply Chain. Brooks. Cole-Thomson Learning, 2001. 586 p.

412. Коблянська І.І. Реалізація інтегративних властивостей соціально-економічних систем з використанням логістичного підходу в управлінні. Технології XXI сторіччя: Збірник тез за матеріалами 25-ої міжнародної

науково-практичної конференції (15-20.09.2019 р.). Ч.2. Суми: СНАУ, 2019. С. 55-58.

413. Ковальська Л.Л., Циганюк В.І. Логістичний менеджмент на підприємстві: особливості та напрями удосконалення. Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2013. №10 (38). С. 87-97.

414. Герасимчук З. Регіональні логістичні системи: теорія і практика: монографія. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. 264 с.

415. Крикавський Є. Логістика та розвиток організації. Л.: ДУ «Львівська Політехніка», 1999. 198 с.

416. Осипов П.В. Інтегральний виробничий потенціал харчової промисловості. Навч. посіб. Одеса: Автограф, 2004. 289 с.

417. Мочерний С.В. Економічна теорія: посібник. К.: Академія, 2001. 656 с.

418. Кушнірук В., Єрмаков О., Шибаніна О. Організаційно-економічний механізм ефективного ведення садівництва в аграрних підприємствах регіону: монографія. Миколаїв: МДАУ, 2009. 232 с.

419. Полозова Т.В., Овсяченко Ю.В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості. URL://archive.nbuv.gov.ua/articles/2005/05ptvfpp.html (дата звернення: 25.06.2024 р.).

420. Біла І.П. Організаційно-економічний механізм управління гнучкістю виробничих систем: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Донецьк, 2006. 16 с.

421. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством. Економіка України, 1997. №1. С. 86 – 87.

422. Степаненко С.В. Організаційно-економічний механізм відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки. Причорноморські економічні студії. Економіка та управління підприємствами, 2022. №77. С. 89-96.

423. Козаченко Г.В. Організаційно-економічний механізм як інструмент управління підприємством. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Збірник

наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2003. № 11. С. 107-109.

424. Hurwicz L. Designing economic mechanisms. Cambridge University Press, 2006. Pp. 15-54.

425. Тридід О.М., Вовк В.Я. Концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму антикризового управління банком. Фінанси України, 2009. № 1. С. 98-106.

426. Паламарчук О.М. Сутність та формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства. URL://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_2/Palamarchuk.pdf. (дата звернення: 20.06.2024 р.).

427. Кушнірук В.С. Теоретична сутність і складові організаційно-економічного механізму господарювання. Інноваційна економіка. Тернопіль: ТІ АПВ УААН, 2007. №3 (5). С. 65 – 67.

428. Головченко О., Захарченко В. Тіньова економіка регіону: підходи, оцінки, сценарії: монографія. Одеса: Лерадрук, 2012. Ч.1, 135 с.; Ч. 2, 159 с.

429. Траченко Л.А. Проблеми впровадження систем менеджменту якості у сфері послуг. Вісник соціально-економічних досліджень, 2013. №4 (51). С. 165–170.

430. Мельник А.О. Основи ефективності господарської діяльності підприємства.

URL://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4894/1/20160527IAZ_P153-156.pdf

(дата звернення: 02.04.2024 р.).

431. Карпенко А.В. Державна стратегія ефективного використання економічних ресурсів в умовах світової глобалізації. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. Економічні науки, 2014. № 3(67). С. 126-135.

432. Сумець О.М. Основи операційного менеджменту. За ред. проф. О.Л. Яременка. К.: ВД «Професіонал», 2004. 416 с.

433. Потапова М. Соціально-економічна ефективність в Україні: статистичне дослідження за допомогою показників СНР. Економіка та суспільство, 2021. №33. [URL://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-78](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-78) (дата звернення 15.07.2024 р.).

434. Панасюк Т.П. Методичні підходи аналізу ефективності господарської діяльності підприємства. Актуальні проблеми економіки та управління. Збірник наукових праць молодих вчених, 2019. № 13. [URL://ela.kpi.ua/handle/123456789/29393](https://ela.kpi.ua/handle/123456789/29393) (дата звернення: 20.07.2024 р.).

435. Коршевніук Л.О. Системний аналіз: еволюція і перспективи подальшого розвитку. Системні дослідження та інформаційні технології, 2020. №2. С. 7-26. DOI: [URL://doi.org/10.20535/SRIT.2308-8893.2020.2.01](https://doi.org/10.20535/SRIT.2308-8893.2020.2.01). (дата звернення: 10.06.2024 р.).

436. Гудкова В.П. Теоретико-прикладні основи підвищення ефективності економічної діяльності підприємств на ринку транспортного обслуговування населення. Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту: Серія «Економіка і управління», 2013. № 25. С. 11–28.

437. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2012. 384 с.

438. Гончаров Ю.В., Лапчик Ю.Ю. Удосконалення стратегії розвитку підприємства. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну, 2014. № 1. С. 193–199. [URL://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknutd_2014_1_30](https://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknutd_2014_1_30) (дата звернення: 02.04.2024).

439. Осипенко С.М. Управління ефективністю логістичної діяльності підприємства на основі факторно-операційного підходу. Логістика: проблеми і рішення, 2013. №1 (44). С.85-89.

440. Руденко Г.Р. Оцінка ефективності логістичної діяльності на машинобудівних підприємствах на засаді таксономічного аналізу: інноваційний підхід. Проблеми науки, 2009. №9. С.40-43.

441. ДСТУ ISO 9000:2007. Системи управління якістю. Основні положення і словник термінів.

442. Industrial marketing and purchasing group. [URL://www.impgroup.org/](http://www.impgroup.org/) (дата звернення: 02.04.2024 р.).
443. P. Drucker. Management Challenges for the 21st Century. London. Routledge, 2007. 208 p.
444. Топалова І.А. Інноваційні логістичні підходи на товарних ринках: регіональний аспект. Information and Innovation Technologies in Economics and Administration. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Katowice School of Technology. Monograph 27. 2019. P. 155-161.
445. Топалова І.А. Інтегроване планування формування логістичних ланцюгів регіональних товарних ринків. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки, 2019. №3 (270). С. 186-193.
446. Кальченко А.Г. Логістика: підручник. К.: КНЕУ, 2004. 284 с.
447. Нікішина О.В., Тараканов М.Л. Теоретико-методичні засади логістичних «розривів» у ланцюгах товарних ринків. Економіка харчової промисловості, 2020. Т. 12. № 4. С. 3-16.
448. 19 Цілей сталого розвитку. [URL://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/](http://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/) (дата звернення: 10.04.2024 р.).
449. Ларіна Р.Р. Теоретико-методологічні основи формування регіональних логістичних систем: дис....д-ра екон. наук: 08.10.01. Харківська національна академія міського господарства. Х., 2006.
450. Коваленко С.І. Стратегічне управління розвитком транскордонних кластерних систем: єврорегіональний вимір. Монографія. Одеса: НУ «Одеська морська академія», 2019. 681 с.
451. Stadtler H. Supply Chain Management and Advanced Planning. Third Edition. Berlin: Springer, 2004. 512 p.
452. Supply Chain Operations Reference Model v 10.0. SCC, 2010. 856 p.
453. Lambert D.M. Supply Chain Management: Processes, Partnerships, Performance, 4th Edition. Ponte Vedra Beach, FL: Supply Chain Management Institute, 2014. 463 p.

454. Обізнані та поінформовані споживачі – це двигун економічних змін.
[URL://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2801949-obiznani-ta-poinformovani-spozivaci-ce-dvigun-ekonomichnih-zmin.html](http://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2801949-obiznani-ta-poinformovani-spozivaci-ce-dvigun-ekonomichnih-zmin.html) (дата звернення 05.07.2024 р.).
455. Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року [URL://ips.ligazakon.net/document/NT2410](http://ips.ligazakon.net/document/NT2410) (дата звернення 29.03.2024 р.).
456. Керівні принципи для захисту інтересів споживачів [URL://ips.ligazakon.net/document/MU85305](http://ips.ligazakon.net/document/MU85305) (дата звернення 29.03.2024 р.).
457. Закон України «Про захист прав споживачів».
[URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text) (дата звернення 29.03.2024 р.).
458. Колодинський С.Б. Реструктуризація регіонального господарського комплексу на інноваційних засадах: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2011. 378 с.
459. Лайко О.І. Інвестиційний потенціал регіону: використання та непродуктивний відтік капіталу: монографія. Одеса: ППРЕЕД НАНУ, 2009. 433 с.
460. Бутенко А.І., Сараєва І.М. Концептуальні засади ефективності інституціонального забезпечення підтримки промислового підприємництва. Одеса: ВМВ, 2008. 117 с.
461. Проблеми теорії та практики формування сучасних кластерних систем: монографія. За ред. С.К. Харічков, В.І. Захарченко та ін. Одеса: Інтерпрінт, 2014. 326 с.
462. Заблудська І.В., Ахромкін Є.М. Регіональні ресурси: теорія та практика використання: монографія. Луганськ: Ноулідж, 2010. 355 с.
463. Holsapple C.W., Singh M. The Knowledge Chain Model: Activities for Competitiveness, Handbook on Knowledge Management 2, Springer Science & Business Media B.V., 2005. P. 215-251.
464. Головченко О.М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки: монографія. Одеса: Букаєв В.В., 2008. 399 с.

465. Данилишин Б.М., Снігова О.Ю. Формування моделі економічного розвитку Донбасу в умовах становлення нової регіональної політики: монографія. Київ: Політехніка, 2019. 208 с.

466. Connie Moore. Bridge the Skills Abyss with Multidisciplinary Customer Experience and Operational Excellence Teams.

[URL://www.bonitasoft.com/news/connie-moore-bridge-skills-abyss](https://www.bonitasoft.com/news/connie-moore-bridge-skills-abyss) (дата звернення 29.07.2024 р.).

467. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів.
[URL://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vykylykiv](https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vykylykiv) (дата звернення 14.09.2023 р.).

468. Топалова І.А., Уманець Т.В., Шлафман Н.Л. та ін. Домінанти та імперативи адаптації управління бізнес-процесами в умовах цифрової трансформації. Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2024. 397 с.

469. Countries Benchmarking the Future of the Network Economy.
[URL://networkreadinessindex.org/countries/](https://networkreadinessindex.org/countries/) (дата звернення: 03.04.2024 р.).

470. Рейтинг ТОП-10 найбільш дорогих компаній світу.
[URL://internationalwealth.info/offshore-company-formation/top-10-samyh-dorogih-kompanij-mira/](https://internationalwealth.info/offshore-company-formation/top-10-samyh-dorogih-kompanij-mira/) (дата звернення 12.01.2023 р.).

471. Дослідження стану та потреб бізнесу за рік повномасштабної війни.
[URL://business.diiia.gov.ua/cases/iniciativi/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-za-rik-povnomasstabnoi-vijni](https://business.diiia.gov.ua/cases/iniciativi/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-za-rik-povnomasstabnoi-vijni) (дата звернення 16.10.2023 р.).

472. Світовий банк. Річний звіт за 2018 рік.
[URL://www.worldbank.org/uk/country/ukraine](https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine) (дата звернення: 26.07.2024 р.).

473. Закон України «Про Національну програму інформатизації».
[URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text) (дата звернення: 03.04.2024 р.).

474. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. [URL:show/386-2013-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text) (дата звернення: 03.04.2024 р.).

475. Краус Н.М., Краус К.М., Осецький В.Л. Шерингова економіка: інституціональний модус, універсумність і новелізація розвитку підприємництва на віртуальних цифрових платформах. Ефективна економіка,

2021. №4. URL://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/5.pdf (дата звернення 24.01.2023 р.).

476. Гриневич Л.В. Регіональні аспекти подолання дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил України: теорія та практика. Монографія. Одеса: Інтерпринт, 2017. 250 с.

477. Зміцнення потенціалу малого підприємництва у забезпеченні сталого розвитку Українського Причорномор'я: монографія. За ред. А.І. Бутенко. Одеса: Інтерпринт, 2014. 114 с.

478. Пілошенко В.Л., Адамов Б.І., Шкрабак І.В. Управління інноваційно-інвестиційним розвитком території: монографія. Донецьк: ВІК, 2007. 317 с.

479. Лігоненко Л.О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління. Актуальні проблеми економіки, 2008. № 10 (88). С. 207-215.

480. Кирсанов Д., Стешко Л. Результативність й ефективність діяльності підприємств: оцінювання та максимізація. Економіст, 2012. №7. С. 21-25.

481. Кравченко О.А., Бевзенко Х.С., Бут Є.М. Економічна концепція підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств. Економіка: реалія часу, 2015. №5(21). С. 69-76.

482. Топалова І.А. Формування ефективних логістичних ланцюгів на регіональних товарних ринках. Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» (19.11.2020 р., м. Одеса). Міжрег. Академія управління персоналом. Одеськ. ін-т. Інститут проблем ринку та ек.-екол. досліджень НАН України. Одеса: Лерадрук, 2020. С. 26-32.

483. Ефективність підприємницької діяльності суб'єктів господарювання в роздрібній торгівлі в умовах конкуренції. Актуальні проблеми та напрями розвитку потенціалу соціально-економічних систем в умовах конкуренції: монографія. За заг. ред. Л.Л. Калініченко. Х.: ФОП Панов А.М., Видав. ТОВ «В справі», 2017. 275 с.

484. Монастирський Г.Л. Теорія організації. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 288 с.
485. Sink D.S., Tuttle T.C. Planning and measurement of in your organisation of the future, Industrial Engineering and Management Press, Norcross, USA. 1989. 528 p.
486. Буркинський Б.В., Лайко О.І., Шлафман Н.Л. Стратегічні напрямки підвищення продуктивності підприємницької діяльності в Україні. Економічні інновації. Одеса, 2020. № 4 (77). С. 7-18.
487. Єрмакова О.А. Інструменти державної інноваційної політики України в контексті впровадження європейського досвіду. Механізм регулювання економіки, 2016. № 1. С. 85-96.
488. Череп А.В., Стрілець Є.М. Ефективність як економічна категорія. [URL://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727) (дата звернення: 08.04.2024 р.).
489. Підвищення соціально-економічної ефективності розвитку регіону: монографія. За ред. Р.Ф. Пустовійта. К.: УБС НБУ, 2015. 442 с.
490. Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи: кол. моногр. НАН України. Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с.
491. Топалова І.А. Шляхи підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання регіону в контексті їх ресурсного забезпечення. Бізнес-Інформ, 2022. №11. С. 133–141.
492. Рзаєв Г.І. Показники рентабельності як аналітичні ознаки прояву ризику за умов невизначеності. Вісник Хмельницького національного університету, 2017. № 5. С. 73 – 77.
493. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризику і перспективи: монографія. За ред. Л.Т. Шевчук. Львів: ІРД НАНУ, 2011. 256 с.
494. Kostenko R.V., Zakharchenko N.V., Topalova I.A., Zakharchenko O.V., Shatalova L.S. Diagnostics of Formedness of System of Values of Future Economists

in Professional Preparation Process. European Research Studies Journal, 2017. Volume XX, Issue 4A. Pp. 675-683.

495. Rostyslav V. Kostenko, Oleg V. Zakharchenko, Iryna A. Topalova, Natalia V. Zakharchenko and Olesya Balakhonova. The Innovative Technologies of Education in the Higher Economic Education of Ukraine. European Research Studies Journal. 2018. Volume XXI, Issue 1. Pp. 340-351.

496. Umanets T., Grinevich L., Topalova I., Darienko O., Shatalova L. Economical self-sufficiency of a territorial community as a system characteristic of its self-development. Academy of Strategic Management Journal, 2018. Volume 17. Issue 5.

497. Zakharchenko N.V., Horbachenco S.A., Hrinchenko R.V., Topalova I.A., Fialkovska A.A. Formation principles of the organizational and economic management mechanism of the regional enterprise's creative potential. Collection of scientific papers «Financial and credit activities: problems of theory and practice», 2021. №4 (39). С. 405-414.

498. Topalova I., Kassien O., Lozova T., Us H., Riepnova T., Kulakovska T. The impact of globalization processes on the technological development change AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. Papers published in the journal express the viewpoints of independent authors, 2023. Volume 13, Issue 1, Special Issue XXXIII. P. 23-28.

499. Topalova I., Lozova T., Riepnova T., Dashchenko N., Chudaieva I., Darushyn O. Business Process Management in Entrepreneurial Activity Based on a Platform Approach. Indian Journal of Information Sources and Services, 2024. Vol.14, No.2. pp.46-55.

500. Топалова І.А. Теоретико-методологічні основи управлінської моделі цифрової платформи в умовах рефлексивно-активного середовища взаємодії та координації бізнес-процесів. Економічні інновації. Одеса, 2024. Т. 26, 4(93). С. 166-174.

501. Захарченко В.І., Меркулов М.М., Топалова І.А. та ін. Теоретико-методологічні аспекти підвищення конкурентоспроможності прикордонного

регіону: кол. моногр. За ред. В.І. Захарченко та М.М. Меркулова. Одеса: Атлант, 2018. 243 с.

502. Захарченко Л.А., Топалова І.А., Захарченко Є.М. Людський потенціал як чинник успішного соціально-економічного розвитку України: монографія. Одеса: Лерадрук, 2019. 156 с.

503. Lysiuk V., Topalova I. Modern innovative and information technologies in the development of society. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Katowice School of Technology Monograph, 23. 2019. P. 173-180.

504. Merkulov M., Topalova I. Innovative investment climate of Ukrainian Black Sea region: state and safety-oriented development: multi-authored monograph. Edited by M.M. Merkulov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2019. 308 p.

505. Топалова І.А. Теоретичні засади розвитку ринкової логістики у регіональному вимірі. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 55 с.

506. Topalova I.A. Цифрова трансформація соціально-економічних систем (регіонів) України. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 36. Contemporary issues of digital economy and society. Publishing House of Katowice School of Technology, 2020. 272-281.

507. Нікішина О.В., Тараканов М.Л., Топалова І.А. та ін. Методологічні засади формування ефективної логістики товарних ринків: монографія. За ред. Б.В. Буркинського, Нікішиної О.В. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2020. С. 200.

508. Уманець Т.В., Шлафман Н.Л., Топалова І.А. та ін. Домінанти сталого розвитку регіонів України. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 620 с.

509. Топалова І.А., Маковецька О.В. Управління потенціалом ресурсного забезпечення регіону. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 44. ROLE OF SCIENCE AND EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT. Publishing House of Katowice School of Technology, 2021. 148-156.

510. Лисюк В.М., Тараканов М.Л., Топалова І.А. та ін. Організаційно-економічні механізми формування ефективної логістики товарних ринків. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2021. 264 с.

511. Уманець Т.В., Шлафман Н.Л., Топалова І.А. та ін. Трансформація теоретичних засад розвитку ринку інноваційних технологій. Одеса. ДУ ІРЕЕД НАНУ, 2021. 426 с.

512. Меркулов М.М., Захарченко В.І., Топалова І.А. та ін. Соціально-економічні та науково-технологічні аспекти безпекоорієнтованого розвитку прикордонного регіону: колективна монографія. За ред. М.М. Меркулова. Одеса-Ізмаїл: Фенікс, 2022. 220 с.

513. Уманець Т.В., Шлафман Н.Л., Топалова І.А. та ін. Адаптація управління бізнес-процесами в умовах цифровізації економіки: теоретичні засади. Одеса: ІРЕЕД НАНУ, 2022. 380 с.

514. Меркулов М.М., Топалова І.А., Захарченко В.І. та ін. Маркетинг інновацій у стійкому розвитку прикордонного регіону: кол. монографія. За ред. М.М. Меркулова; відп. ред. В.І. Захарченко. Одеса: Фенікс, 2023. 168 с.

515. Захарченко В.І., Топалова І.А. Основні аспекти сучасного процесу зіставлення кредитоспроможності регіонів. Науково-виробничий журнал: Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2017 р. № 3 (96). С. 8-14.

516. Zasharchenko V.I., Topalova I.A. Modern peculiarities of developing a technical task for competitiveness fastener products. Науковий журнал «Економіка: реалії часу», 2018. № 1 (35). С. 26-35.

517. Тараканов М.Л., Топалова І.А., Маковецька А.П. Складові товароруху плодоовочевої продукції: проблеми та інструменти їх усунення. Економічні інновації, 2018. № 66. С. 190-196.

518. Тараканов М.Л., Лисюк В.М., Топалова І.А., Лозова Т.П. Перспективні напрями та форми розвитку сіті-логістики в системі управління міським господарством. Економічні інновації, 2018. № 66. С. 197-205.

519. Топалова І.А. Комплексна оцінка інноваційної привабливості галузі промисловості в регіоні: методичний аспект. Вісник економічної науки України, 2019. № 1 (36). С. 137-142.

520. Тараканов М.Л., Топалова І.А., Буюклі-Таран Т.П. Інтеграційні логістичні механізми функціонування сировинного сектору ринку молока та молочних продуктів. Економічні інновації, 2019. № 73. С. 161-170.

521. Топалова І.А. Роль регіональної логістики на засадах економіки знань. Бізнес-Інформ, 2020. №5. С. 169-175.

522. Уманець Т.В., Топалова І.А. Формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення на регіональних товарних ринках на основі SCOR-моделі. Вісник економічної науки, 2020. №2 (39). С. 128-132.

523. Топалова І.А. Організаційно-економічний механізм формування ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків: концептуальний підхід. Вісник Хмельницького національного університету, 2020. № 3. С. 167-173.

524. Уманець Т.В., Топалова І.А. Архітектура процесу побудови ланцюга ресурсного забезпечення саморозвитку регіону: методичний аспект. Економічні інновації, 2020. № 76. С. 116-125.

525. Топалова І.А. Етапи побудови організаційно-економічного механізму формування ланцюгів ресурсного забезпечення саморозвитку регіону. Бізнес-Інформ, 2020. №7. 2020. С. 118-124.

526. Топалова І.А. Особливості формування логістичної інфраструктури регіональних товарних ринків. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки, 2020. №58. С. 22-31.

527. Топалова І.А. Методологія формування та планування ланцюгів ресурсного забезпечення регіональних товарних ринків. Держава та регіони, 2020. №5 (116).

528. Топалова І.А. Формування потенціалу ресурсного забезпечення економіки регіону: теоретичний аспект. Ефективна економіка, 2020. № 10.

529. Топалова І.А. Соціально-економічний розвиток регіонів: закономірності та створення умов для їх саморозвитку. Інфраструктура ринку, 2020. №49. С. 218-221.

530. Топалова І.А. Організаційні механізми формування ефективної логістики овочевого ринку України. Економічні інновації, 2020. № 4 (77). С. 150-170.

531. Топалова І.А., Маковецьва О.В. Адаптивний розвиток суб'єктів господарювання регіональної економічної системи в умовах цифровізації. Бізнес-Інформ, 2021. №4. С. 97-103.

532. Топалова І.А. Шляхи підвищення результативності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності регіону в контексті розвитку ринку інноваційних технологій. Економічні інновації, 2021. Т. 23. № 3 (80). С. 319-328.

533. Топалова І.А. Управління бізнес-процесами під впливом кіберфізичних систем на мезорівні. Економічні інновації, 2022. Т. 24. № 3 (84). С. 111-120.

534. Топалова І.А. Адаптивне управління бізнес-процесами на мезорівні з позиції формування рефлексивно-активного середовища. Причорноморські економічні студії, 2022. №78. С. 80-88.

535. Топалова І.А. Теоретичний базис саморозвитку соціально-економічної системи (регіону). Науковий збірник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 2022. №6. Т. 2. С. 224-230.

536. Захарченко В.І., Балахонова О.В., Топалова І.А. До питання систематизації моделей управління запасами в інтегрованих ланцюгах постачання. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент», 2023. №54. С. 4-12.

537. Топалова І.А. Теоретичні основи структурних змін ресурсного забезпечення підприємницького сектору. Економічні інновації, 2023. Т. 24, № 2 (87). С. 76-85.

538. Топалова І.А. Трансформація сучасних бізнес-процесів на основі запровадження цифрових платформ. Проблеми системного підходу в економіці, 2023. № 4(93). С. 39-45.

539. Топалова І.А. Функціонування складових рефлексивно-активного середовища та управління бізнес-процесами на базі цифрових платформ. Економічні інновації, 2023. Т. 24. № 4 (89). С. 104-112.

540. Umanets T., Topalova I. Peculiarities of innovation policy in the context of the formation of the system of technological entrepreneurship. Science and practice: innovative approach: Collection of scientific articles. Les Editions L'Originale, Paris, France. 2017. Pp. 24-30.

541. Topalova I.A. System analysis of the innovational security level of the industrial complex of the Odessa region. Business Economics, 2018. Issue 4 (2). Volume 53. Palgrave Macmillan Ltd., Pp. 453-475.

542. Umanets T., Topalova I. Assessment of the infrastructure and production potential of the region in the context technological entrepreneurship in Ukraine. Research and Innovation: Collection of scientific articles. Yunona Publishing, New York, USA. 2019. Pp. 73-79.

543. Topalova I.A. Methodological approaches on the selection of options for innovational development of regional industrial complex. Economics. Ecology. Socium, 2017. №1. Pp. 16-34.

544. Топалова І.А. Формування цілей регіонального маркетингу. XIII Всеукраїнська наук.-практ. конф. «Проблеми сучасного управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, культурні, ментальні аспекти» (м. Одеса, 23.11.2017 р.). Одеса: Лерадрук. 2017. С. 18-23.

545. Топалова І.А. Формування позитивного іміджу державно-приватного партнерства на регіональному рівні: теоретичний аспект. Міжвузівська науково-практична конференція до Дня Науки «Перспективні напрями вітчизняної науки» (м. Одеса, 17.05.2018 р.). Одеса: Лерадрук, 2018. С. 52-60.

546. Топалова І.А. Методичні аспекти розвитку регіональних соціо-економічних систем. XIV Міжнародна наук.-практ. конф. «Проблеми сучасного

управління: економічні, екологічні, політико-правові, історичні, культурні, ментальні аспекти» (21.11.2018 р., м. Одеса). Одеськ. ін-т. МАУП. Одеса: Лерадрук, 2018. С. 33-38.

547. Топалова І.А. Вплив міжрегіональної інтеграції на розвиток інноваційних процесів. Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. № 2. С. 132-135.

548. Лисюк В.М., Топалова І.А. Наука і суспільство – взаємна інтеграція. Наука як рушійна сила ефективного розвитку держави: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної наук.-практ. конф. до Дня науки (17.05.2019 р., м. Одеса). Одеса: Лерадрук, 2019. С. 238-247.

549. Топалова І.А. Маркетинг території як запорука формування ресурсно-товарної бази розвитку регіону. Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» (14.11.2019 р., м. Одеса). Одеса: Лерадрук, 2019. С. 31-42.

550. Топалова І.А. Регіональне та міжрегіональне співробітництво на засадах формування ланцюгів доданої вартості. Topical issues of the development of modern scienc. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. Publishing House «ACCENT». Sofia, Bulgaria, 2019. Pp. 614-620.

551. Топалова І.А. Взаємодія суб'єктів регіональної економічної системи на засадах цифровізації. Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті: зб. наук. праць за матеріалами Всеук. наук.-практ. конф. до Дня науки України та з нагоди 50-річчя Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (15.05.2020 р., м. Одеса). Одеса: Лерадрук, 2020. С. 109–115.

552. Топалова І.А. Особливості формування потенціалу ресурсного забезпечення регіону. Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті»: зб. наук. праць за матеріалами III Міжн. наук.-практ. конф. до Дня науки України, присвяченої 30-річчю незалежності України (14.05.2021 р., м. Одеса). Одеса: Лерадрук, 2021. С. 125-131.

553. Топалова І.А. Сутність бізнес-процесів суб'єктів господарювання регіональної економічної системи на засадах адаптивного розвитку. Освіта, економіка, управління: сучасний стан та інновації. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. № 6. С. 80-88.

554. Топалова І.А. Вплив інформаційно-комунікаційного середовища на управління бізнес-процесами на регіональному рівні. Зб. наук. праць за матеріалами 18 Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» (17.11.2022 р., м. Одеса). Одеса: Лерадрук, 2022. С. 30-35.

555. Топалова І.А. Виявлення структурних диспропорцій ресурсного забезпечення підприємницького сектору. Зб. наук. праць «Перспективні напрями розвитку наукової думки в ХХІ столітті» за матеріалами V Міжн. наук.-практ. конф. до Дня науки України з нагоди 25-річчя Одеського інституту МАУП (19.05.2023 р., м. Одеса). Одеса: Лерадрук, 2023. С. 233-241.

556. Топалова І.А. Сучасні основи регіонального маркетингу. Міжвузівська науково-практична конференція «25 років незалежності України: історія, сьогодення, стратегії майбутнього розвитку»: матеріалами міжвузівської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12.04. 2017 р.). Одеськ. ін.-т. МАУП. Одеса: Лерадрук, 2017. С. 36-40.

557. Лисюк В.М., Топалова І.А. Формування концепції глобальних ланцюгів вартості за логістичним принципом. Маркетинг: виклики та рішення». Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції: за ред. Литовченко І.Л. Ромата Є.В. Одеса: ОНЕУ, 2019. С. 31-33.

558. Уманець Т.В., Топалова І.А., Топалов С.В. Моніторинг економіко-екологічного потенціалу технологічного підприємництва в регіонах України. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 23-25.05.2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 436-437.

559. Топалова І.А. Результативність діяльності суб'єктів підприємницької діяльності регіону: проблеми та шляхи підвищення. Україна в світовому

економічному просторі: сучасні виклики та інноваційні рішення. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції. Залізний порт, 2021. С. 23-25.

560. Топалова І.А. Регіональні аспекти управління бізнес-процесами. Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, August 19, 2022. Tel Aviv, State of Israel: European Scientific Platform. Pp. 25-26.

561. Захарченко В.І., Топалова І.А. Розвиток антикризового механізму управління регіоном в умовах функціонування ВЕЗ. V Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний менеджмент економічних систем в координатах парадигми сталого розвитку», 18.09.2023 р. НУ «Одеська політехніка». Одеса. С. 59-60.

562. Топалова І.А. Формування ланцюгів доданої вартості на основі цифрових платформ. Грааль науки, 2023. № 32. С. 47-49.

563. Топалова І.А. Систематизація сфер застосування цифрових платформ та трансформаційних змін у сферах реального сектору економіки. Грааль науки, 2023. № 33. С. 46-49.

564. Топалова І.А. Теоретичні основи дослідження диспропорцій в економіці. Економіка, менеджмент і бізнес-адміністрування в системі транскордонного співробітництва: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 23.06.2023 р.). Черкаси: ПЗВО «Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова», 2023. Ч. I. С. 64-68.

565. Топалова І.А., Ширяєва Л.В. Державний фінансовий контроль в умовах трансформації національної економіки. IX Міжнародна науково-практична конференція «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи» (Одеса, 22-23.09.2023 р.). Одеса, 2023. С. 284-286.

566. Топалова І.А. Формування і розвиток ресурсного потенціалу соціально-економічної системи регіону: монографія. Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2024. 464 с.

567. Топалова І.А. Теоретико-методологічне обґрунтування формування управлінської моделі цифрової платформи. Здобутки економіки: перспективи та інновації, 2024. №10. С. 1-14.

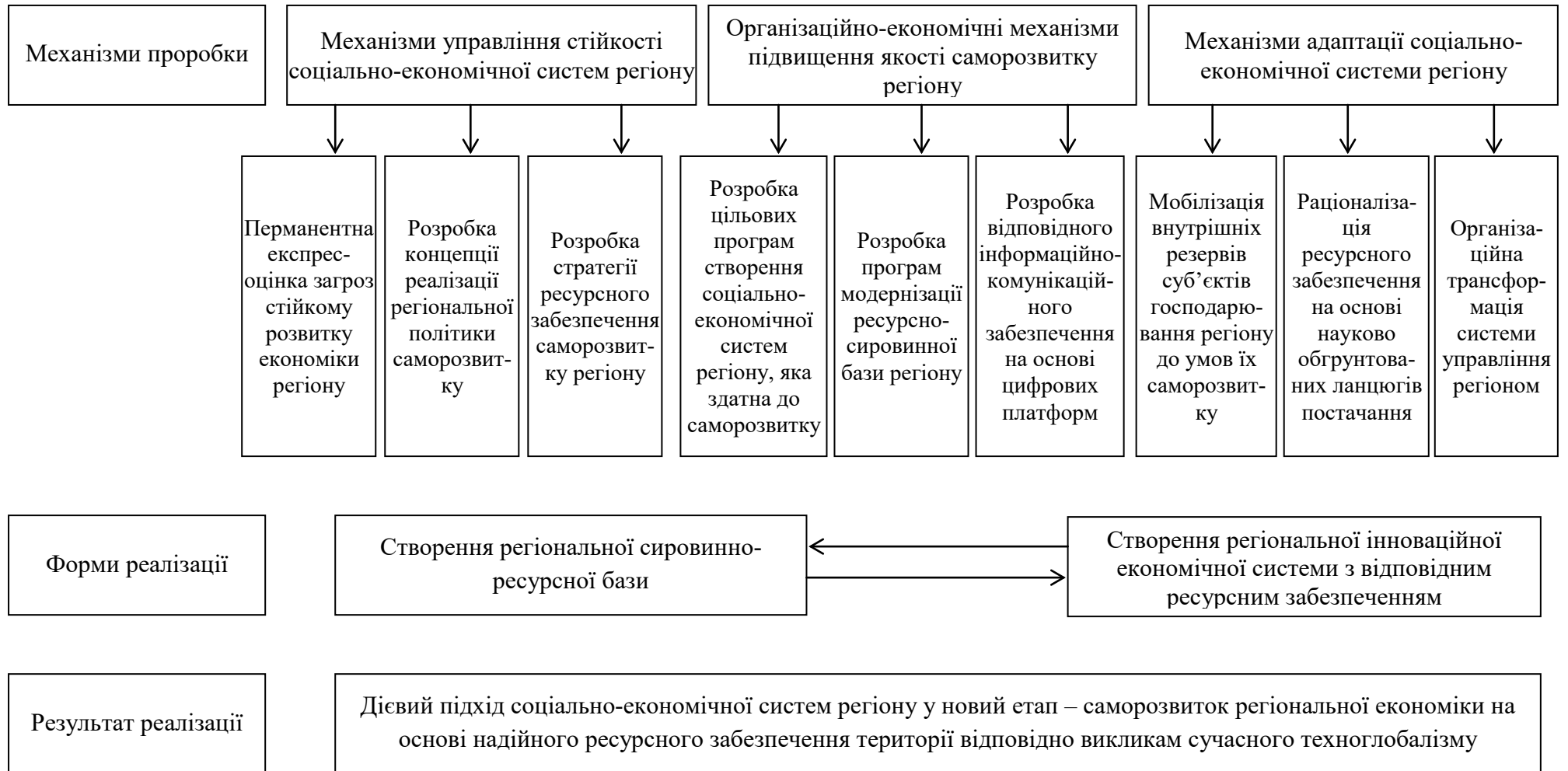
568. Цифрові сервіси для суб'єктів бізнес-процесів на базі цифрової платформи. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, ОНЕУ, 4-5.10.2024 р.). Одеса, 2024. С. 787-789.

ДОДАТКИ

Структурно–логічна схема дослідження (п. 1.1)

Валовий регіональний продукт з урахуванням перегляду даних платіжного балансу перегляду (2020-2021 рр.)*

Валовий регіональний продукт з урахуванням перегляду даних платіжного балансу	Валовий регіональний продукт (млн. грн.)		Індекси фактичного обсягу валового регіонального продукту у цінах попереднього року (%)		Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн.)		Частка регіонального валового продукту у загальному підсумку (%)		Індекси фактичного обсягу регіонального валового продукту у розрахунку на одну особу (у цінах до попереднього року, (%))	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Україна	4222026	5450849	96,2	103,4	101138	131734	100,0	100,0	96,9	104,4
Вінницька	135867	173531	94,7	105,6	88380	114218	3,2	3,2	95,7	106,9
Волинська	77404	92535	97,2	92,5	75193	90331	1,8	1,7	97,6	92,9
Дніпропетровська	398732	582363	93,0	102,6	126209	186697	9,4	10,7	93,9	103,9
Донецька	206309	283326	96,9	103,3	50124	69446	4,9	5,2	97,7	104,2
Житомирська	91365	113919	96,3	104,4	76017	95948	2,2	2,1	97,3	105,7
Закарпатська	62022	75626	93,8	101,9	49538	60632	1,5	1,4	94,1	102,3
Запорізька	167260	228906	95,7	104,5	99738	138521	4,0	4,2	96,8	106,0
Івано-Франківська	90398	119680	97,0	101,4	66245	88227	2,1	2,2	97,4	102,0
Київська	242406	291519	97,4	101,7	135817	162696	5,7	5,3	96,9	101,3
Кіровоградська	75208	99564	90,8	105,8	81166	109183	1,8	1,8	92,1	107,5
Луганська	43204	52135	98,2	101,0	20297	24684	1,0	1,0	98,9	101,8
Львівська	236254	296182	99,7	106,7	94317	119049	5,6	5,4	100,2	107,4
Миколаївська	96648	124162	91,2	108,7	86750	112864	2,3	2,3	92,2	110,1
Одеська	220242	271669	96,6	106,2	92823	115129	5,2	5,0	96,9	106,8
Полтавська	188424	266694	96,0	100,2	136608	195825	4,5	4,9	97,0	101,4
Рівненська	71901	88859	98,1	102,3	62485	77599	1,7	1,6	98,4	102,8
Сумська	80432	105254	98,0	99,1	75815	100760	1,9	1,9	99,2	100,6
Тернопільська	62661	81485	96,8	106,7	60565	79412	1,5	1,5	97,6	107,6
Харківська	257805	319796	96,6	101,1	97428	122227	6,1	5,9	97,3	102,3
Херсонська	68467	88182	95,6	103,6	66973	87378	1,6	1,6	96,6	105,0
Хмельницька	96380	119876	100,0	105,7	77153	96964	2,3	2,2	100,9	106,8
Черкаська	108822	131154	94,4	104,8	91817	112145	2,6	2,4	95,5	106,2
Чернівецька	45054	54582	95,3	103,1	50110	61088	1,1	1,0	95,7	103,7
Чернігівська	84068	113474	97,1	102,4	85435	117225	2,0	2,1	98,5	104,1
м. Київ	1014693	1276376	97,0	104,0	342247	431616	24,0	23,4	96,8	104,3

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Демографічна та соціальна політика за регіонами України, осіб у 2020-2021 pp. (умов. од)

Демографічна та соціальна політика	Найвне населення середня чисельність		Постійне населення середня чисельність		Робоча сила				Середній розмір домогосподарств, осіб		Кількість домогосподарств, тис.	
	2020	2021	2020	2021	2020		2021		2020	2021	2020	2021
					у віці 15-70 років	працездатного віку	у віці 15-70 років	працездатного віку				
Україна	41902416	41377845	41732779	41208208	17589,5	16917,8	17321,6	16666,8	-	-	-	-
Вінницька	1545416	1519319	1538331	1512234	710,7	688,1	698,1	675,4	2,46	2,46	621	214,6
Волинська	1031421	1024376	1028693	1021648	416,0	404,8	412,6	401,6	3,03	3,03	334	332,6
Дніпропетровська	3176648	3119260	3173339	3115951	1496,8	1457,9	1478,0	1435,4	2,36	2,36	1347,1	1334
Донецька	4131808	4079826	4118923	4066941	838,8	812,4	824,9	799,3	2,32	2,32	906,8	900,7
Житомирська	1208212	1187263	1208981	1188032	549,4	529,8	540,4	521,5	2,5	2,49	481,5	476,8
Закарпатська	1253791	1247302	1250958	1244469	551,4	533,0	544,1	528,0	3,49	3,49	353,2	351,8
Запорізька	1687401	1652489	1686612	1651700	791,7	759,7	780,7	751,9	2,45	2,44	696,4	688,4
Івано-Франківська	1368097	1356466	1365371	1353740	599,3	562,4	594,5	556,7	3	2,99	446,8	445
Київська	1781044	1791805	1775265	1786026	811,6	794,6	802,7	784,5	2,62	2,63	669,1	670,5
Кіровоградська	933109	911920	926694	905505	414,7	400,4	406,5	391,7	2,26	2,27	406,4	401,1
Луганська	2135913	2112121	2131316	2107524	339,4	325,1	331,5	317,8	2,28	2,3	342,6	343,7
Львівська	2512084	2487942	2493714	2469572	1123,8	1096,2	1114,4	1085,7	3,01	3,01	816,5	812,6
Миколаївська	1119862	1100107	1119147	1099392	537,1	518,4	526,0	509,7	2,55	2,54	433,4	429,4
Одеська	2377290	2359749	2366170	2348689	1067,1	1036,4	1056,2	1026,9	2,64	2,63	884,8	882,2
Полтавська	1386978	1361906	1379140	1354068	643,2	624,9	628,6	611,6	2,35	2,35	580,5	575
Рівненська	1152961	1145120	1151901	1144060	513,8	477,5	503,8	463,9	3,04	3,03	373,4	372,3
Сумська	1068247	1044612	1066055	1042420	507,7	484,4	493,9	475,6	2,42	2,42	433,8	428,1
Тернопільська	1038695	1026138	1035444	1022887	450,4	437,5	442,1	429,5	2,92	2,91	348,3	345,9
Харківська	2658461	2616398	2642825	2600762	1288,1	1242,3	1266,1	1223,5	2,42	2,42	1102,4	1088,7
Херсонська	1027913	1009153	1026481	1007721	490,1	481,7	480,8	472,9	2,58	2,58	394,3	390,5
Хмельницька	1254702	1236308	1251539	1233145	560,6	534,5	549,0	523,8	2,63	2,63	467,2	463,2
Черкаська	1192137	1169505	1188508	1165876	557,6	544,1	543,9	526,7	2,34	2,34	504,2	499
Чернівецька	901632	893511	898567	890446	413,3	364,8	406,0	361,6	2,89	2,89	305,4	303,9
Чернігівська	991294	968008	982752	959466	466,7	449,1	454,8	436,2	2,29	2,29	424,2	418,4
м. Київ	2967360	2957241	2926053	2915934	1450,2	1357,8	1442,0	1355,4	2,63	2,63	1111,1	1109,7

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Сукупні ресурси домогосподарств у 2020-2021 рр. (%)

Сукупні ресурси домогосподарств	Оплата праці		Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості		Доходи від продажу сільськогосподарської продукції		Доходи від власності (дивіденди від цінних паперів, відсотки по вкладам, доходи від здачі в найм нерухомості)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Україна	-	-	-	-	-	-	-	-
Вінницька	53,3	54	5,2	5,2	5,6	5,8	2,9	2,7
Волинська	45,7	54,4	2,9	2,8	3,1	3,4	0,5	0,7
Дніпропетровська	59	58,6	4,5	6,3	1,2	1	0,8	0,6
Донецька	59,4	58,6	2,8	4,5	1,8	3	0,9	0,5
Житомирська	54,5	54,8	2	3,8	2,5	3,8	1,1	1,7
Закарпатська	38	48,7	18,9	14,9	1,3	1,7	0	0
Запорізька	59,2	58,9	2,6	3,6	4,3	4,2	1,7	1,5
Івано-Франківська	47,5	48,3	10,7	11,4	1,1	1,6	0,3	0,4
Київська	65,8	67,6	2,4	4	1,7	0,9	1,1	0,7
Кіровоградська	55,1	52,2	6,1	7,2	2,3	5	3,6	4,9
Луганська	61,6	49,9	5,3	6,3	3,3	11,1	1,3	1,9
Львівська	61,7	68,2	4,8	5,3	1,5	1	0,5	0,3
Миколаївська	60,8	62	5,4	4,5	2,1	2,2	3,6	2,1
Одеська	66,4	66,9	7,1	6,1	2,3	2,4	0,6	1,6
Полтавська	50,1	51,4	7,9	4,5	3	3,7	2,3	2,8
Рівненська	64,8	66,9	4,5	4,1	2,8	2,3	0,1	0,1
Сумська	53,9	51,7	7,4	5,7	2,2	3,5	1,8	2,2
Тернопільська	48	51,9	3,2	5,9	2,6	4,2	1,7	1,7
Харківська	63,7	65,8	3,6	0,3	1,4	0,7	0,9	0,6
Херсонська	55,1	54,1	11,5	10,9	1,8	1,4	2,8	2,8
Хмельницька	53,5	57,6	3,4	7,2	5,4	3,3	2,2	2
Черкаська	60,1	53,4	3	3,4	2,8	6,7	1,9	2,3
Чернівецька	43,9	48,3	17	10	2,1	3,3	1	0,4
Чернігівська	48,4	52,6	5,4	5,1	3,6	1,6	2,3	1,5
м. Київ	69,9	70,9	7	6,8	0	-	0,2	0,6

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Кількість діючих підприємств у розрізі регіонів у 2020 році (умов. од.)

	Усього одиниць	великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства		з них мікропідприємства	
		одиниць	у % до загальної кількості діючих підприємств	одиниць	у % до загальної кількості діючих підприємств	одиниць	у % до загальної кількості діючих підприємств	одиниць	у % до загальної кількості діючих підприємств
Україна	373822	512	0,1	17602	4,7	355708	95,2	307871	82,4
Вінницька	9862	17	0,2	573	5,8	9272	94,0	7817	79,3
Волинська	6047	8	0,1	365	6,1	5674	93,8	4782	79,1
Дніпропетровська	30827	63	0,2	1437	4,7	29327	95,1	25423	82,5
Донецька	9473	27	0,3	572	6,0	8874	93,7	7637	80,6
Житомирська	7060	7	0,1	449	6,4	6604	93,5	5512	78,1
Закарпатська	6655	3	0,0	292	4,4	6360	95,6	5647	84,9
Запорізька	15368	22	0,1	654	4,3	14692	95,6	12878	83,8
Івано-Франківська	8124	8	0,1	362	4,5	7754	95,4	6809	83,8
Київська	20320	42	0,2	1028	5,1	19250	94,7	16321	80,3
Кіровоградська	8553	6	0,1	401	4,7	8146	95,2	7165	83,8
Луганська	3408	3	0,1	225	6,6	3180	93,3	2742	80,5
Львівська	20911	26	0,1	1062	5,1	19823	94,8	16808	80,4
Миколаївська	11482	8	0,1	396	3,4	11078	96,5	9935	86,5
Одеська	25465	20	0,1	926	3,6	24519	96,3	21429	84,2
Полтавська	11104	14	0,1	644	5,8	10446	94,1	9028	81,3
Рівненська	6021	6	0,1	363	6,0	5652	93,9	4808	79,9
Сумська	6096	7	0,1	412	6,8	5677	93,1	4803	78,8
Тернопільська	5135	6	0,1	307	6,0	4822	93,9	4048	78,8
Харківська	25144	18	0,1	1259	5,0	23867	94,9	20470	81,4
Херсонська	8116	3	0,0	306	3,8	7807	96,2	6888	84,9
Хмельницька	7654	12	0,2	430	5,6	7212	94,2	6153	80,4
Черкаська	9286	10	0,1	513	5,5	8763	94,4	7580	81,6
Чернівецька	4205	1	0,0	220	5,2	3984	94,8	3380	80,4
Чернігівська	6254	5	0,1	437	7,0	5812	92,9	4932	78,9
м. Київ	101252	170	0,2	3969	3,9	97113	95,9	84876	83,8

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Кількість підприємств на 10 тис. Осіб наявного населення та кількість зайнятих працівників на підприємствах за їх розмірами у 2020 році

	Усього підприємств на 10 тис. осіб одиниць	Усього зайнятих працівників тис. осіб	У тому числі							
			великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства/		з них мікропідприємства	
			кількість підприємств	кількість зайнятих працівників тис. осіб	кількість підприємств	кількість зайнятих працівників тис. осіб	кількість підприємств	кількість зайнятих працівників тис. осіб	кількість підприємств	кількість зайнятих працівників тис. осіб
Україна	90	6366,1	0	1574,6	5	3088,4	85	1703,1	74	721,7
Вінницька	64	173,1	0	26,8	4	94,0	60	52,3	51	19,5
Волинська	59	114,3	0	16,4	4	67,7	55	30,2	46	12,0
Дніпропетровська	98	665,7	0	253,5	5	271,8	93	140,4	80	60,9
Донецька	23	267,7	0	87,8	1	137,0	22	42,9	19	17,2
Житомирська	59	135,2	0	8,9	4	89,2	55	37,1	46	14,0
Закарпатська	53	91,4	0	к/с	2	к/с	51	27,0	45	11,5
Запорізька	92	268,6	0	70,9	4	128,9	88	68,8	77	30,4
Івано-Франківська	60	112,3	0	10,1	3	67,5	57	34,7	50	15,2
Київська	114	329,3	0	75,3	6	155,7	108	98,3	91	38,3
Кіровоградська	92	111,6	0	7,8	4	65,0	88	38,8	77	17,6
Луганська	16	75,2	0	к/с	1	к/с	15	16,6	13	7,0
Львівська	83	353,5	0	47,8	4	201,1	79	104,6	67	41,6
Миколаївська	103	132,1	0	23,5	4	63,5	99	45,1	89	21,7
Одеська	107	301,9	0	33,8	4	156,6	103	111,5	90	47,6
Полтавська	81	209,6	0	28,1	5	128,3	76	53,2	65	23,5
Рівненська	52	103,5	0	6,3	3	66,7	49	30,5	42	12,2
Сумська	58	122,5	0	10,8	4	81,0	54	30,7	45	11,7
Тернопільська	50	92,8	0	11,2	3	54,0	47	27,6	39	10,5
Харківська	95	395,7	0	37,1	5	238,3	90	120,3	77	49,9
Херсонська	79	92,6	0	к/с	3	к/с	76	35,5	67	15,5
Хмельницька	61	126,9	0	11,4	3	76,9	58	38,6	49	15,3
Черкаська	78	145,5	0	16,2	4	85,3	74	44,0	64	18,5
Чернівецька	47	60,4	0	к/с	3	к/с	44	20,2	38	7,9
Чернігівська	64	113,4	0	7,2	5	74,5	59	31,7	50	12,6
м. Київ	342	1771,3	1	766,6	13	582,2	328	422,5	286	189,6

*Джерело: складено на основі URL://www.ukrstat.gov.ua/

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за їх розмірами та регіонами у 2020 році

	Усього, млн. грн.	У тому числі							
		великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства		з них мікропідприємства	
		млн. грн.	у % до загального обсягу реалізованої продукції	млн. грн.	у % до загального обсягу реалізованої продукції	млн. грн.	у % до загального обсягу реалізованої продукції	млн. грн.	у % до загального обсягу реалізованої продукції
Україна	10049870,8	3626388,0	36,1	4359362,1	43,4	2064120,7	20,5	704885,6	7,0
Вінницька	201317,3	55890,6	27,8	90744,5	45,1	54682,2	27,1	16426,8	8,2
Волинська	178508,7	40921,7	22,9	103340,3	57,9	34246,7	19,2	10795,9	6,0
Дніпропетровська	1100314,4	637150,0	57,9	281888,1	25,6	181276,3	16,5	69468,3	6,3
Донецька	376767,3	248858,0	66,0	89620,9	23,8	38288,4	10,2	12263,0	3,3
Житомирська	119234,6	22349,5	18,8	61082,3	51,2	35802,8	30,0	11219,2	9,4
Закарпатська	64377,3	к/с	к/с	к/с	к/с	20322,2	31,6	7543,4	11,7
Запорізька	303267,4	148079,4	48,8	87792,8	29,0	67395,2	22,2	23982,4	7,9
Івано-Франківська	126580,9	44153,0	34,9	53386,6	42,2	29041,3	22,9	10480,5	8,3
Київська	579023,0	220469,6	38,1	231293,2	39,9	127260,2	22,0	36804,4	6,4
Кіровоградська	121685,7	13136,4	10,8	67536,8	55,5	41012,5	33,7	14531,0	11,9
Луганська	45795,1	к/с	к/с	к/с	к/с	14164,4	30,9	5135,9	11,2
Львівська	440679,9	103990,2	23,6	219547,8	49,8	117141,9	26,6	40200,3	9,1
Миколаївська	169257,4	58579,6	34,6	64681,1	38,2	45996,7	27,2	17215,8	10,2
Одеська	450205,0	138099,0	30,7	187616,5	41,7	124489,5	27,6	41073,7	9,1
Полтавська	304845,1	122308,6	40,1	123650,8	40,6	58885,7	19,3	21099,0	6,9
Рівненська	81691,9	10986,4	13,5	44634,2	54,6	26071,3	31,9	8449,3	10,3
Сумська	118614,8	18388,7	15,5	70417,0	59,4	29809,1	25,1	9770,1	8,2
Тернопільська	84653,5	13305,1	15,7	47796,9	56,5	23551,5	27,8	8088,7	9,6
Харківська	439280,4	73851,2	16,8	221094,5	50,3	144334,7	32,9	52009,2	11,8
Херсонська	82319,6	к/с	к/с	к/с	к/с	34384,3	41,8	10879,7	13,2
Хмельницька	126054,5	28124,6	22,3	66406,3	52,7	31523,6	25,0	11980,8	9,5
Черкаська	215070,4	57748,4	26,8	111802,6	52,0	45519,4	21,2	14712,4	6,8
Чернівецька	39498,6	к/с	к/с	к/с	к/с	14345,9	36,3	4771,7	12,1
Чернігівська	114549,6	17945,7	15,7	65967,0	57,6	30636,9	26,7	11108,3	9,7
м. Київ	4166278,3	1530220,5	36,7	1942119,8	46,6	693938,0	16,7	234875,8	5,6

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Обсяги роздрібного товарообігу підприємств за видам економічної діяльності КВЕД-2010 по регіонам (фрагмент) у 2021 році (тис. грн.)

Обсяги роздрібного товарообігу підприємств	Усього:	У тому числі										
		оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами	роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах	роздрібна торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	роздрібна торгівля пальним	роздрібна торгівля інформаційним і комунікаційним устаткуванням у спеціалізованих магазинах	роздрібна торгівля іншими товарами господарського призначення в спеціалізованих магазинах	роздрібна торгівля товарами культурного призначення та товарами для відпочинку в магазинах	роздрібна торгівля іншими товарами в спеціалізованих магазинах	роздрібна торгівля з лотків і на ринках	роздрібна торгівля поза магазинами
Україна	1044516480,2	79535249,7	964981230,5	521650055,7	12456683,9	128634442,0	66885160,9	6752770,8	4634816,7	219232229,5	28563,1	4706507,9
Вінницька	24991348,9	2599522,7	22391826,2	10353056,8	249620,6	4524359,0	1356471,7	106987,5	к/с	5649229,2	-	к/с
Волинська	16570123,2	766279,0	15803844,2	7614946,5	34373,6	2685092,1	1082978,6	к/с	к/с	4323698,4	-	30558,1
Дніпропетровська	102431576,9	5278725,1	97152851,8	58615286,5	1414773,1	8690188,7	7715066,9	566248,2	551458,7	19206384,6	-	393445,1
Донецька	28819144,7	1173745,6	27645399,1	15289846,2	к/с	2220654,3	3304119,4	к/с	к/с	5975356,9	-	68935,5
Житомирська	22162029,0	1402108,6	20759920,4	9807753,7	284667,4	4279669,0	1675040,9	к/с	к/с	4010961,3	-	41597,0
Закарпатська	19234550,0	1513750,2	17720799,8	7548746,6	69956,6	4575891,7	863109,4	к/с	к/с	4579015,0	-	54809,5
Запорізька	44126229,7	2451034,8	41675194,9	25260342,7	303423,4	4364808,0	2927486,3	29546,5	66886,1	8632786,9	-	89915,0
Івано-Франківська	20748103,9	973133,7	19774970,2	8354609,8	к/с	3901462,6	1393212,3	к/с	к/с	5649122,5	-	118109,7
Київська	95103621,3	12505961,4	82597659,9	53101763,4	427418,6	14266290,2	3801881,5	352407,4	к/с	10418707,8	к/с	154267,7
Кіровоградська	18615220,3	825930,9	17789289,4	10039616,6	к/с	3280872,8	1161079,4	к/с	к/с	3174564,0	-	92634,8
Луганська	7302646,6	к/с	к/с	4903399,4	к/с	523989,5	832656,9	-	к/с	995479,4	-	22979,5
Львівська	67023421,0	5678833,9	61344587,1	29143976,1	1308704,8	9685123,4	3576544,1	337519,9	313254,6	16804323,7	к/с	к/с
Миколаївська	22536859,5	1401535,4	21135324,1	11271717,2	64274,1	3559995,1	1421070,4	к/с	к/с	4728267,6	-	55664,5
Одеська	80329325,2	6760712,1	73568613,1	41338595,7	1855305,2	7705247,0	4396952,3	160538,3	424208,9	17547739,9	к/с	к/с
Полтавська	31166595,4	1786552,1	29380043,3	14820125,8	370273,9	6149871,2	1990279,7	58692,1	к/с	5796273,0	к/с	134487,9
Рівненська	16883075,4	588379,2	16294696,2	7246094,5	62941,2	3080098,7	1125864,6	111084,8	34824,6	4581385,8	-	52402,0
Сумська	16870407,0	507930,9	16362476,1	7668989,8	46841,1	3674113,8	1273201,2	64665,7	41630,4	3531871,0	-	61163,1
Тернопільська	12975866,3	643266,2	12332600,1	4950157,0	135262,9	2576221,3	764656,1	к/с	к/с	3408334,7	-	34152,2
Харківська	67946596,2	6329948,4	61616647,8	34571748,4	433882,1	7181865,1	4702774,2	462670,8	343018,3	13560415,3	-	360273,6
Херсонська	20658092,7	1640016,4	19018076,3	9666149,8	56171,2	3454005,5	1374294,0	к/с	83694,9	4294442,3	-	к/с
Хмельницька	19481579,9	2724376,5	16757203,4	6248113,6	37988,8	3541723,6	1354958,8	239900,6	65009,4	5217503,7	-	52004,9
Черкаська	21066039,1	744771,8	20321267,3	8988192,7	к/с	4636312,8	1686195,8	к/с	50741,5	4838917,6	-	67967,8
Чернівецька	10908008,5	630107,2	10277901,3	3917567,9	к/с	2520957,9	535558,3	к/с	к/с	3135417,1	-	28800,0
Чернігівська	17190256,6	к/с	к/с	10992134,4	52241,1	1199170,6	966989,1	76519,7	к/с	3588839,5	-	47372,8
м. Київ	239375762,9	20372172,6	219003590,3	119937124,6	4501570,0	16356458,1	15602719,0	2506906,5	2191602,8	55583192,3	-	2324017,0

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Капітальні інвестиції за джерелам фінансування за регіонам за 2020-2021 рр., тис. грн.

	Обсяг капітальних інвестицій за рахунок													
	коштів державного бюджету		коштів місцевих бюджетів		власних коштів підприємств та організацій		кредити банків та інших позик		коштів інвесторів – нерезидентів		коштів населення на будівництво житла		інших джерел фінансування	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Україна	36512490	48545454	43558332	44207802	279330400	362693035	27894481	26654067	1729174	779048	20590878	28576208	10220907	17346397
Вінницька	366171	1536432	868463	928804	7088638	9026541	368297	1133515	-	-	1036425	796974	263749	590828
Волинська	588615	1390124	853911	520240	3361283	4742327	4041131	201294	к/с	-	1011262	1038895	к/с	370364
Дніпропетровська	3865878	4396913	5078269	7053972	40975139	52476381	1779948	1156093	к/с	-	176175	213502	к/с	172910
Донецька	2951848	3358483	2448642	2225683	19311820	24125998	337777	262020	к/с	к/с	28636	53116	к/с	к/с
Житомирська	865029	1840811	1826747	1342071	4002916	4995672	645401	904716	-	к/с	231869	230580	115681	к/с
Закарпатська	177503	194493	580057	517015	2224571	2960874	35065	97939	к/с	-	886868	737388	к/с	618624
Запорізька	1707199	5140447	1361267	1168026	8045665	11590021	378283	240820	2986	к/с	64941	к/с	92224	82014
Івано-Франківська	441855	315531	972229	948788	2774903	5017565	104717	578307	к/с	-	879974	935664	к/с	612379
Київська	178596	569327	1537550	1719840	13153621	20656516	2925390	2538002	к/с	к/с	2121249	к/с	к/с	6505803
Кіровоградська	448790	1265510	517968	485447	4127863	3893313	458468	812168	-	-	65970	65455	18866	18485
Луганська	361434	369217	717037	424722	1522358	2399210	63708	76284	-	к/с	7974	11270	12922	к/с
Львівська	1526217	2747225	2011437	1894532	8449047	14599786	954892	1327041	71632	225899	2640162	2467716	567292	779706
Миколаївська	1722820	1281541	874349	399777	4607789	5654706	420405	612718	к/с	к/с	65640	к/с	к/с	135357
Одеська	976356	1270283	2552979	2746686	10933617	11149693	478501	543393	-	-	1768840	2719857	266728	423766
Полтавська	5396292	3604353	1883175	2136015	13243018	16971082	693994	421439	к/с	-	532301	584995	к/с	90355
Рівненська	1281079	591726	582876	529796	2247472	3718642	79893	115600	-	-	618917	618114	124478	502418
Сумська	1142143	896757	583071	638434	3771219	4822491	345201	662141	-	-	384640	389337	25731	55849
Тернопільська	255911	1066316	597367	652266	3323265	3581833	393213	949483	к/с	-	1289354	1983022	к/с	303671
Харківська	850556	861459	3984115	3574329	8894208	10489851	601632	1166896	-	-	1279043	1403458	1622300	1942629
Херсонська	286405	176455	916627	887382	2384155	3277975	191797	419049	-	-	120376	129614	34721	267471
Хмельницька	1942303	1137200	962685	824071	5010750	7077908	342943	670260	к/с	к/с	475125	к/с	к/с	743046
Черкаська	1552491	1977902	619687	583305	3941269	5718229	374693	666888	-	-	286394	342312	310294	301640
Чернівецька	153739	428725	394330	294553	1066438	1297623	55853	30052	к/с	к/с	636752	738957	к/с	к/с
Чернігівська	532427	1942773	928981	947899	4136417	5197423	288437	162856	-	-	174869	87988	14722	28200
м. Київ	6940833	10185451	9904513	10764149	100732959	127251375	11534842	10905093	827948	к/с	3807122	8655576	2200526	к/с

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Наявність культур зернових і зернобобових, олійних в підприємствах, які безпосередньо їх вирощують у 2020-2021 рр. (т)

	Культури зернові та зернобобові		У тому числі								Боби сої		Насіння ріпаку й кользи		Насіння соняшнику	
			пшениця		кукурудза на зерно		ячмінь		жито							
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Україна	15071606	19339684	5188180	6125434	8156488	11639641	1008537	947342	119848	123690	890674	1098293	81279	79568	3520692	4570881
Вінницька	1262683	1732761	373332	365649	812586	1306469	47591	46164	1174	359	55121	70325	4303	3119	260752	362399
Волинська	293240	395288	142008	163764	110394	202572	11655	10462	11699	6574	20619	41233	5447	1455	8619	10038
Дніпропетровська	719971	774239	477319	513059	145675	174451	72533	64624	1048	967	12759	13551	9216	4972	315885	442158
Донецька	432292	477370	341548	389616	24202	39214	41734	33123	4502	2602	1475	1333	185	430	119702	223815
Житомирська	553386	702737	108359	116813	385555	528947	13727	22307	14691	15976	41282	62548	4755	3535	70921	61713
Закарпатська	4076	25807	564	2597	3306	23043	к	к	-	-	26302	7758	к	-	512	-
Запорізька	803389	871129	571595	650354	64962	81870	107011	84182	674	2104	14464	21707	5342	3405	235151	359057
Івано-Франківська	106933	205713	42039	49079	55158	132306	к	к	-	-	47949	16337	1053	11819	9134	7907
Київська	1305416	1913977	226706	303362	985262	1499916	60032	48227	9810	23288	83474	115086	2403	1065	170020	179213
Кіровоградська	591693	987851	243713	338220	276259	560110	49931	64252	995	2262	17128	32648	3613	1547	269159	423539
Луганська	334017	355985	239788	275901	56896	48869	23077	19506	2248	1859	111	138	64	41	212794	290840
Львівська	183346	410613	76270	82469	82794	310164	16046	12392	3899	2269	45548	42072	5171	2276	2593	5946
Миколаївська	448978	580453	273898	392227	68639	94659	84074	61459	к	к	4667	3163	5457	9815	210170	302851
Одеська	430097	657095	218006	378190	89248	131965	80239	97514	143	1292	2373	3718	7188	13791	116505	259737
Полтавська	1119731	1236677	165986	194446	880064	973135	43810	39178	3732	8556	53548	71775	70	452	246105	314846
Рівненська	223125	274242	71926	74595	128470	186028	5814	4925	11170	7031	28971	35033	1525	194	14324	18191
Сумська	794777	692539	135060	168867	595135	476368	22351	18014	8227	6248	46484	40942	к	263	153887	149244
Тернопільська	738905	883216	298049	261054	336990	549838	76723	58518	2229	629	68331	75848	6560	6926	48241	62540
Харківська	982243	1113730	475538	575401	376369	415148	64215	75319	9141	925	15362	12747	3019	184	479618	542568
Херсонська	398814	438874	218191	242371	90251	116419	48511	52071	484	459	108481	126054	6254	8257	96983	118731
Хмельницька	746128	897841	145625	194303	520049	642342	54122	43457	1837	2450	88960	129387	1909	2500	135516	66725
Черкаська	684388	1308316	162751	202716	465732	1050646	40717	38769	1987	2049	26901	42294	1890	1379	145590	217862
Чернівецька	56755	68406	28133	19737	21666	44119	6192	3693	к	к	18390	21229	3005	1853	4951	4614
Чернігівська	1618552	1874601	127747	131575	1377376	1663258	19442	18938	29512	33210	30344	28862	1870	228	181334	104874
м. Київ	238671	460224	24029	39069	203450	387785	9389	6359	351	1791	31630	82505	722	62	12226	41473

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Надходження тварин сільськогосподарських живих на переробні підприємства у 2020-2021 рр. (т.)

	Загальне надходження тварин у живій масі		Із загального обсягу куплено тварин		«Довідка»: куплено тварин у перерахунку на забійну масу, т	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Україна	1778145,6	1826892,0	282653,4	265236,3	182808,9	169175,3
Вінницька	608512,2	609184,6	25891,1	30055,2	13091,4	15148,9
Волинська	97252,9	99083,2	8109,6	12956,3	5443,4	9423,3
Дніпропетровська	272887,5	314762,5	к	к	к	к
Донецька	63494,3	69580,6	к	к	к	к
Житомирська	к	к	к	к	к	к
Закарпатська	к	к	к	к	к	к
Запорізька	12657,3	9770,8	к	к	к	к
Івано-Франківська	24949,2	13223,5	23402,4	12067,9	17210,3	7134,2
Київська	67381,5	70891,0	38769,9	40991,7	25458,3	27936,8
Кіровоградська	9429,0	10817,3	9429,0	10817,3	5821,5	6771,0
Луганська	к	к	к	-	к	-
Львівська	112925,5	113990,2	39152,4	31302,1	26822,9	21661,4
Миколаївська	253,9	106,4	к	-	к	-
Одеська	к	к	к	к	к	к
Полтавська	58591,5	60056,5	47207,1	49426,8	31624,7	33843,0
Рівненська	к	к	к	к	к	к
Сумська	5169,2	6847,5	3600,2	3860,6	1876,6	1942,0
Тернопільська	25682,4	22225,8	25574,8	22225,8	15253,4	11347,2
Харківська	к	к	-	-	-	-
Херсонська	1330,0	1736,5	к	к	к	к
Хмельницька	8486,7	6076,6	к	к	к	к
Черкаська	349456,7	353336,9	5939,5	к	3634,1	к
Чернівецька	16125,3	16163,3	2492,3	3088,6	1642,8	2192,5
Чернігівська	5190,4	к	5190,4	к	2800,7	к
м. Київ	к	28975,8	к	к	к	к

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Обсяги та середні ціни культур зернових та зернобобових, реалізованих підприємствами у 2020-2021 рр. (грн. за т)

	Культури зернові та зернобобові - всього				З них пшениця			
	реалізовано		середні ціни реалізації		реалізовано		середні ціни реалізації	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Україна	42246466,1	41992983,5	4794,1	6296,1	15229999,5	15733418,9	5017,5	6433,6
Вінницька	2701774,6	2798321,5	4789,3	6326,0	885152,4	901643,1	5109,5	6483,1
Волинська	620588,6	661702,2	4768,2	6295,7	341285,6	289380,4	4903,5	6572,3
Дніпропетровська	1777207,4	1850648,5	4889,3	6444,8	1120138,7	1171740,4	5044,5	6441,5
Донецька	1003916,1	1015460,0	4888,7	6330,8	789058,1	832944,7	4980,1	6408,5
Житомирська	1507247,6	1274032,4	4633,9	6323,9	361423,3	319960,0	5102,8	6513,6
Закарпатська	91111,7	98663,1	4217,1	5758,5	13308,9	6983,2	4522,0	5677,8
Запорізька	1669349,6	1675708,6	4980,3	6475,6	1155673,1	1153955,5	5081,4	6504,7
Івано-Франківська	520621,2	383125,3	4552,5	5808,9	262814,6	85762,0	4710,5	5749,1
Київська	2869974,4	3066845,5	4693,8	6202,3	665319,0	657958,6	4975,3	6473,7
Кіровоградська	2142120,3	2237369,5	4802,6	6300,4	724766,6	934566,7	5288,3	6623,9
Луганська	839381,4	630984,5	4601,3	6480,6	654549,3	521948,3	4753,3	6595,0
Львівська	768701,7	753459,5	4845,8	5799,9	363597,4	306301,3	4976,2	5979,4
Миколаївська	1266692,1	1623867,8	4977,5	6388,6	700819,2	963493,7	5252,3	6534,2
Одеська	1039687,3	2005965,8	5034,8	6296,5	511384,8	1046939,5	5181,8	6433,6
Полтавська	3632953,9	2916091,9	4749,5	6604,5	618742,4	671973,7	4845,2	6502,7
Рівненська	603862,2	833052,7	4786,8	6035,6	205045,0	270036,1	4877,3	5859,8
Сумська	3380575,6	2572539,7	4769,2	6119,2	673828,1	538979,0	4899,3	6384,6
Тернопільська	1480535,2	1532468,8	4918,4	6242,4	577015,3	477320,4	4968,5	6206,4
Харківська	2671999,8	2225952,7	4841,9	6538,7	1651427,9	1479434,3	4942,6	6608,8
Херсонська	1332222,8	1375195,4	4996,4	6370,8	754908,1	839138,0	5133,9	6381,2
Хмельницька	2386841,6	2655937,9	4856,4	6170,9	760072,2	751460,0	5054,9	6283,4
Черкаська	2337284,3	2484307,2	5063,2	6831,7	514588,9	660653,2	5066,1	6307,3
Чернівецька	136971,9	109795,5	4346,7	5549,0	73989,4	65294,4	4420,2	5564,1
Чернігівська	4618093,0	4182425,7	4578,0	5963,3	609589,2	570511,8	4977,6	6327,9
м. Київ	846751,8	1029061,8	4477,1	5892,0	241502,0	215040,6	5039,6	6333,8

Примітка: без ПДВ, транспортних, експедиторських та накладних витрат

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Обсяг виробленої продукції за видами у 2020-2021 рр. (млн. грн.)

	Будівництва, усього		Будівлі		У тому числі				Інженерні споруди	
					житлові		нежитлові			
	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Україна	202080,8	258073,6	80625,6	102894,3	29083,6	39147,9	51542,0	63746,4	121455,2	155179,3
Вінницька	10776,6	15919,6	2552,2	2201,7	921,0	605,3	1631,2	1596,4	8224,4	13717,9
Волинська	2530,8	3273,5	1357,5	1737,1	321,5	695,0	1036,0	1042,1	1173,3	1536,4
Дніпропетровська	18064,8	21325,5	7105,3	8704,6	931,1	1335,2	6174,2	7369,4	10959,5	12620,9
Донецька	10137,4	11586,2	1717,1	2153,8	135,1	154,4	1582,0	1999,4	8420,3	9432,4
Житомирська	2144,5	2649,4	1214,7	1470,1	414,9	373,3	799,8	1096,8	929,8	1179,3
Закарпатська	1932,0	1751,9	636,6	809,7	141,4	114,9	495,2	694,8	1295,4	942,2
Запорізька	3136,1	3802,0	1476,5	1998,8	109,2	235,3	1367,3	1763,5	1659,6	1803,2
Івано-Франківська	3843,7	5063,3	1789,7	2257,1	753,6	868,6	1036,1	1388,5	2054,0	2806,2
Київська	12613,0	16896,9	4548,0	6471,2	1294,9	1579,2	3253,1	4892,0	8065,0	10425,7
Кіровоградська	1367,6	1269,1	645,9	871,6	88,3	103,4	557,6	768,2	721,7	397,5
Луганська	720,2	785,1	368,4	385,4	19,3	102,1	349,1	283,3	351,8	399,7
Львівська	14196,4	18608,3	6093,0	8906,7	2407,8	4051,6	3685,2	4855,1	8103,4	9701,6
Миколаївська	3359,7	4612,1	1600,4	1545,2	198,0	255,6	1402,4	1289,6	1759,3	3066,9
Одеська	28524,6	35693,3	4739,3	5736,1	2568,0	3281,5	2171,3	2454,6	23785,3	29957,2
Полтавська	8146,4	9425,4	3110,0	3318,0	730,4	630,4	2379,6	2687,6	5036,4	6107,4
Рівненська	3290,4	4516,3	1935,5	2560,8	406,5	381,0	1529,0	2179,8	1354,9	1955,5
Сумська	1706,7	2055,5	1289,7	1455,0	330,7	398,5	959,0	1056,5	417,0	600,5
Тернопільська	2590,3	4156,2	1823,4	2646,0	1159,7	1826,9	663,7	819,1	766,9	1510,2
Харківська	14492,9	20215,3	5787,6	8576,1	3120,9	4224,9	2666,7	4351,2	8705,3	11639,2
Херсонська	1306,1	1465,1	684,4	703,5	136,9	132,0	547,5	571,5	621,7	761,6
Хмельницька	6606,3	9442,0	1905,8	2236,5	697,8	745,2	1208,0	1491,3	4700,5	7205,5
Черкаська	2565,8	3675,5	1003,0	1101,1	378,4	432,2	624,6	668,9	1562,8	2574,4
Чернівецька	2176,2	1648,4	1626,5	1159,7	517,6	474,7	1108,9	685,0	549,7	488,7
Чернігівська	2440,2	2953,1	1295,7	1291,2	447,1	475,5	848,6	815,7	1144,5	1661,9
м. Київ	43412,1	55284,6	24319,4	32597,3	10853,5	15671,2	13465,9	16926,1	19092,7	22687,3

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами у 2020-2021 рр.

	Експорт						Імпорт						Сальдо		
	2020 тис. дол.	2021 тис. дол.	у % до 2019	у % до 2020	у % до загального обсягу		2020 тис. дол. США	2021 тис. дол. США	у % до 2019	У % до 2020	у % до загального обсягу		2020	2021	
Україна	49191824,5	68072328,8	98,3	138,4	100,0	100,0	54336136,7	2	72843126,6	89,4	134,1	100,0	100	-5144312,2	-4770797,8
Вінницька	1377760,0	1309318,9	94,7	95,0	2,8	1,9	554508,1		699069,1	87,8	126,1	1,0	1,0	823251,9	610249,8
Волинська	642901,2	832547,2	92,6	129,5	1,3	1,2	1315698,3		1814372,2	90,4	137,9	2,4	2,5	-672797,1	-981825,0
Дніпропетровська	7591621,9	12163791,9	96,0	160,2	15,4	17,9	4634191,3		5872329,9	83,9	126,7	8,5	8,1	2957430,6	6291462,0
Донецька	3935012,3	7037552,7	85,0	178,8	8,0	10,3	1445841,8		1892062,6	65,0	130,9	2,7	2,6	2489170,5	5145490,1
Житомирська	681049,3	771525,7	94,7	113,3	1,4	1,1	527356,2		689129,7	92,8	130,7	1,0	0,9	153693,1	82396,0
Закарпатська	1349544,5	1684845,9	90,6	124,9	2,7	2,5	1255371,3		1696864,0	85,3	135,2	2,3	2,3	94173,2	-12018,1
Запорізька	2923400,3	4740997,0	94,9	162,2	5,9	7,0	1221278,5		2046728,0	79,8	167,6	2,2	2,8	1702121,8	2694269,0
Івано-Франківська	757650,5	1165242,9	83,1	153,8	1,5	1,7	639291,3		995715,0	76,9	155,8	1,2	1,4	118359,2	169527,9
Київська	1967742,9	2550544,2	101,0	129,6	4,0	3,7	4178359,9		5593420,1	101,6	133,9	7,7	7,7	-2210617,0	-3042875,9
Кіровоградська	912658,7	1021478,6	129,1	111,9	1,9	1,5	232760,4		292310,3	93,1	125,6	0,4	0,4	679898,3	729168,3
Луганська	129599,2	167895,9	84,8	129,6	0,3	0,2	212257,3		264150,1	83,9	124,5	0,4	0,4	-82658,1	-96254,2
Львівська	2322937,5	2932483,9	105,5	126,2	4,7	4,3	3443377,1		4755331,2	111,5	138,1	6,3	6,5	-1120439,6	-1822847,3
Миколаївська	2248609,4	3457061,5	104,5	153,7	4,6	5,1	789864,3		1194023,0	79,9	151,2	1,5	1,6	1458745,1	2263038,5
Одеська	1360392,3	1697773,0	98,3	124,8	2,8	2,5	2183765,4		2311066,0	116,1	105,8	4,0	3,2	-823373,1	-613293,0
Полтавська	2317275,7	3189526,7	110,2	137,6	4,7	4,7	1172474,5		1879788,2	86,2	160,3	2,2	2,6	1144801,2	1309738,5
Рівненська	469433,9	703946,6	106,7	150,0	1,0	1,0	383000,9		576973,2	100,1	150,7	0,7	0,8	86433,0	126973,4
Сумська	974367,0	1060854,0	110,3	108,9	2,0	1,6	836050,2		857386,9	127,4	102,6	1,5	1,2	138316,8	203467,1
Тернопільська	448146,1	678878,0	103,2	151,5	0,9	1,0	405979,9		530318,9	90,2	130,6	0,7	0,7	42166,2	148559,1
Харківська	1471159,5	1801286,0	104,0	122,4	3,0	2,6	1797256,4		2401288,9	103,0	133,6	3,3	3,3	-326096,9	-600002,9
Херсонська	280667,8	412773,0	104,7	147,1	0,6	0,6	327013,7		267136,5	80,3	81,7	0,6	0,4	-46345,9	145636,5
Хмельницька	663414,6	918137,8	103,3	138,4	1,3	1,3	507284,2		628633,1	90,0	123,9	0,9	0,9	156130,4	289504,7
Черкаська	810696,9	884081,5	93,9	109,1	1,6	1,3	679489,8		1053856,8	142,3	155,1	1,3	1,4	131207,1	-169775,3
Чернівецька	168433,2	207308,8	78,8	123,1	0,3	0,3	170895,4		194529,3	81,9	113,8	0,3	0,3	-2462,2	12779,5
Чернігівська	890843,9	1189687,6	110,4	133,6	1,8	1,7	342040,3		483515,1	81,6	141,4	0,6	0,7	548803,6	706172,5
м. Київ	12427560,4	15331047,6	99,5	123,4	25,3	22,5	23929025,9		31038987,9	93,1	129,7	44,0	42,6	-11501465,5	-15707940,3

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Витрати на охорону навколишнього природного середовища у 2019-2020 рр. (тис. грн.)

	Усього		У тому числі					
			капітальні інвестиції				поточні витрати	
	усього		з них на капітальний ремонт					
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Україна	43735862,1	41332201,7	16255671,8	13239649,8	1463351,2	1691248,1	27480190,3	28092551,9
Вінницька	367594,8	400793,9	59826,7	182052,9	53677,3	2864,5	307768,1	218741,0
Волинська	322307,9	328115,3	36064,8	32643,1	4969,0	6539,1	286243,1	295472,2
Дніпропетровська	10878449,8	14245958,9	2564144,0	5103870,8	285841,1	306904,8	8314305,8	9142088,1
Донецька	4942052,5	5581495,7	2589085,9	3099240,9	324938,8	433480,1	2352966,6	2482254,8
Житомирська	188438,8	216262,6	6864,9	11871,3	1440,3	3978,8	181573,9	204391,3
Закарпатська	282544,2	283958,6	14051,2	24765,6	195,3	2984,8	268493,0	259193,0
Запорізька	3963101,5	3317777,0	1083530,8	902925,0	179199,4	194783,0	2879570,7	2414852,0
Івано-Франківська	882053,2	854291,1	248495,0	267585,4	34291,2	155883,7	633558,2	586705,7
Київська	7910729,6	1408231,4	6945708,4	285410,3	1324,9	7648,6	965021,2	1122821,1
Кіровоградська	261015,2	254414,1	77255,4	48486,4	66174,0	803,1	183759,8	205927,7
Луганська	469897,5	512719,4	17536,7	43472,6	15148,2	1420,2	452360,8	469246,8
Львівська	742121,3	771487,4	221270,4	165137,4	21016,9	53524,5	520850,9	606350,0
Миколаївська	1046956,7	977772,1	124167,6	331435,8	-	0,0	922789,1	646336,3
Одеська	462559,4	923031,5	67439,5	124768,3	29036,3	110697,2	395119,9	798263,2
Полтавська	1780825,7	1460922,2	295281,4	364417,7	262391,7	176723,7	1485544,3	1096504,5
Рівненська	566282,1	569711,8	36207,1	51226,9	5614,5	21908,6	530075,0	518484,9
Сумська	675284,8	713904,7	23393,4	85935,6	7589,0	16562,1	651891,4	627969,1
Тернопільська	45160,6	72604,4	25348,8	36200,6	4830,1	2239,9	19811,8	36403,8
Харківська	1708600,5	2041843,1	472800,0	706836,6	17036,1	11037,3	1235800,5	1335006,5
Херсонська	108070,0	192799,2	7357,7	11035,3	1299,3	172,3	100712,3	181763,9
Хмельницька	389811,2	380269,3	70875,9	60990,4	17164,0	9859,8	318935,3	319278,9
Черкаська	387649,4	303974,6	33085,9	42892,4	27227,4	4712,5	354563,5	261082,2
Чернівецька	152188,8	242608,9	30112,9	79942,4	8413,7	67582,2	122075,9	162666,5
Чернігівська	402211,9	440794,4	49732,4	49454,9	5489,6	1597,5	352479,5	391339,5
м. Київ	4799954,7	4836460,1	1156035,0	1127051,2	89043,1	97339,8	3643919,7	3709408,9

*Джерело: складено на основі [URL://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

Поводження з відходами по регіонах у 2019-2020 рр. (тис. т)

	Обсяг утилізованих відходів						Обсяг спалених відходів						Обсяг видалених відходів у спеціально відведені у місця та об'єкти					
	усього		у тому числі				усього		у тому числі				усього		у тому числі			
			I-III класів небезпеки		IV класу небезпеки				I-III класів небезпеки		IV класу небезпеки				I-III класів небезпеки		IV класу небезпеки	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Україна	108024,1	100524,6	252,1	228,2	107772,0	100296,4	1059,0	1008,0	10,6	10,6	1048,4	997,4	238997,2	275985,3	93,3	103,6	238903,9	275881,7
Вінницька	208,9	143,1	0,0	0,0	208,9	143,1	58,5	46,4	0,0	0,0	58,5	46,4	496,1	208,1	0,0	-	496,1	208,1
Волинська	35,9	35,1	0,1	0,1	35,8	35,0	17,1	14,7	0,0	0,0	17,1	14,7	300,2	242,3	-	-	300,2	242,3
Дніпропетровська	90474,5	87132,9	16,4	18,0	90458,1	87114,9	26,3	27,4	0,0	0,0	26,3	27,4	107315,8	177443,9	6,6	4,5	107309,2	177439,4
Донецька	5407,2	4663,9	84,5	70,7	5322,7	4593,2	3,2	2,1	0,0	0,0	3,2	2,1	18888,5	19059,1	19,1	33,4	18869,4	19025,7
Житомирська	53,3	33,4	1,0	0,9	52,3	32,5	57,2	30,1	0,0	0,0	57,2	30,1	205,4	224,3	0,1	0,1	205,3	224,2
Закарпатська	0,2	0,3	0,0	0,0	0,2	0,3	4,1	3,2	0,0	0,0	4,1	3,2	171,8	161,0	-	-	171,8	161,0
Запорізька	3788,4	3485,7	11,8	9,5	3776,6	3476,2	48,4	50,6	0,7	0,7	47,7	49,9	1299,6	1430,2	10,9	6,3	1288,7	1423,9
Івано-Франківська	870,2	525,3	3,6	0,0	866,6	525,3	130,9	50,0	-	-	130,9	50,0	1759,6	1164,2	-	-	1759,6	1164,2
Київська	9,7	18,2	0,0	0,0	9,7	18,2	20,7	21,9	1,0	1,5	19,7	20,4	1535,9	1677,7	0,0	0,8	1535,9	1676,9
Кіровоградська	1696,2	78,5	1,2	0,4	1695,0	78,1	60,3	52,9	0,3	0,2	60,0	52,7	35328,9	179,2	0,0	-	35328,9	179,2
Луганська	42,1	39,6	0,0	0,1	42,1	39,5	31,6	22,8	4,8	3,2	26,8	19,6	378,8	212,9	1,3	1,1	377,5	211,8
Львівська	327,7	403,2	0,2	0,1	327,5	403,1	40,0	116,6	0,0	0,0	40,0	116,6	1200,5	1945,3	-	0,0	1200,5	1945,3
Миколаївська	61,2	88,3	5,4	12,9	55,8	75,4	38,7	48,3	0,0	0,0	38,7	48,3	1932,4	2092,7	0,0	0,0	1932,4	2092,7
Одеська	2,3	1,7	0,0	0,0	2,3	1,7	49,5	48,9	3,3	3,4	46,2	45,5	534,5	591,1	-	0,0	534,5	591,1
Полтавська	3064,7	2055,5	16,1	5,4	3048,6	2050,1	40,9	57,3	0,4	0,4	40,5	56,9	64273,1 ²	64409,1	1,9	0,0	64271,2	64409,1
Рівненська	39,3	15,0	0,1	0,1	39,2	14,9	54,7	43,7	0,0	0,0	54,7	43,7	224,4	216,1	-	0,0	224,4	216,1
Сумська	156,9	139,5	87,1	90,1	69,8	49,4	22,5	38,9	0,0	0,0	22,5	38,9	511,6	533,5	52,0	56,0	459,6	477,5
Тернопільська	277,7	67,4	12,7	8,1	265,0	59,3	2,4	2,1	-	-	2,4	2,1	29,3	36,2	-	-	29,3	36,2
Харківська	194,2	247,1	6,2	5,2	188,0	241,9	79,4	82,0	0,0	0,0	79,4	82,0	957,7	942,2	1,0	0,4	956,7	941,8
Херсонська	28,2	24,0	3,4	4,7	24,8	19,3	25,5	0,6	0,0	0,0	25,5	0,6	63,6	49,1	0,1	0,1	63,5	49,0
Хмельницька	400,8	409,1	2,1	0,0	398,7	409,1	6,8	4,6	0,1	-	6,7	4,6	240,4	232,7	-	0,0	240,4	232,7
Черкаська	697,5	633,6	0,1	0,0	697,4	633,6	15,0	11,8	0,0	0,0	15,0	11,8	234,2	215,3	-	-	234,2	215,3
Чернівецька	117,1	82,6	0,0	0,0	117,1	82,6	10,4	10,1	-	-	10,4	10,1	219,3	191,2	-	-	219,3	191,2
Чернігівська	69,1	73,1	0,1	0,1	69,0	73,0	14,6	16,5	-	-	14,6	16,5	290,0	259,6	0,3	-	289,7	259,6
м. Київ	0,8	128,5	0,0	1,8	0,8	126,7	200,3	204,5	0,0	1,2	200,3	203,3	605,6	2268,3	-	0,9	605,6	2267,4

*Джерело: складено на основі URL://www.ukrstat.gov.ua/

Концепція (фрагмент) реалізації регіональної політики щодо саморозвитку
регіону (п. 1.3)

Проблеми, які потребують розв'язання. На сьогодні в Україні тривають реформи, якими передбачено, зокрема впровадження та застосування нового механізму взаємодії між державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також створення і максимальне наближення безпосередньо населення існуючих умов життєдіяльності до європейських стандартів.

Важливою проблемою є відсутність чіткого розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, непоодинокими є випадки дублювання повноважень.

Модель адміністрування регіональних соціально-економічних програм, що застосовується у нинішній системі соціально-економічного розвитку, потребує, синхронізації з процесом реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні та суттєвих змін, спрямованих насамперед на забезпечення саморозвитку регіонів.

Незважаючи на це, на базовому рівні залишаються недостатніми ресурсна спроможність і кадровий потенціал щодо виконання регіональними органами влади власних і делегованих повноважень у сфері підвищення соціально-економічної системи регіону до самоорганізації та саморозвитку.

Мета та основні завдання концепції. Метою концепції є визначення та впровадження ефективної моделі взаємодії між органами влади регіону та органами місцевого самоврядування для реалізації регіональної політики щодо саморозвитку території в контексті надання населенню належного рівня життєдіяльності, а також здійснення регіонального контролю за дотриманням вимог законодавства у зазначеній сфері.

Основним завданнями для досягнення мети концепції є:

а) створення регіонального органу виконавчої влади для реалізації регіональної політики саморозвитку регіону;

б) визначення шляхів співпраці регіонального органу виконавчої влади із місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань надання базових соціально-економічних послуг населенню, проведення соціальної роботи, здійснення моніторингу та оцінювання якості рівня життєдіяльності;

в) визначення оптимального розподілу повноважень:

- між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади з урахуванням принципів еволюційності та максимальної доступності населення до соціального захисту;

- між регіональним органом виконавчої та його територіальними органами з урахуванням необхідності забезпечення ними виконання функцій щодо здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки;

- визначення оптимального переліку функцій, необхідних для забезпечення на базовому рівні надання соціальних послуг населення в умовах саморозвитку.

Шляхи і способи розв'язання проблем. Створення регіонального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується КМУ через Міністерство економіки та Міністерство соціальної політики, і який реалізує регіональну політику у сфері соціального захисту населення і стійкого розвитку регіонального господарства, здійснення регіонального контролю за отриманням вимог законодавства забезпечується шляхом створення регіональної соціально-економічної сервісної служби.

З метою недопущення дублювання функцій, нерационального використання кадрових і фінансових ресурсів, а також для забезпечення безперервності та послідовності соціального захисту населення, стійкого економічного саморозвитку кількість територіальних органів на різних рівнях, виникає необхідність їх функціонального навантаження та

визначення строку завершення реформ територіальної організації влади та внесення відповідних змін до законодавства.

Очікувані результати. Планується отримати такі основні результати концепції:

- створення ефективної системи реалізації регіональної політики з питань саморозвитку соціально-економічної системи регіону;
- підвищення адресності надання різних видів допомоги і послуг для населення та випуску інноваційної продукції;
- утворення та розвиток високоякісних соціальних сервісів для населення і виробничих потужностей для підприємницького сектору регіону, в першу чергу, в оборонно-промисловому комплексі;
- забезпечення раннього виявлення вразливих ситуацій та їх профілактика;
- міжвідомча взаємодія у процесі саморозвитку соціально-економічної системи регіону;
- підвищення ефективності соціального захисту населення і точкової підтримки інноваційного підприємництва в регіоні;
- утворення і забезпечення функціонування системи навчання/підвищення кваліфікації працівників, які задіяні у реалізації даної концепції та відповідної регіональної політики.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів. Заходи щодо реалізації концепції фінансується за рахунок коштів регіонального бюджету, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Забезпечення трудовими ресурсами передбачених концепцією новоутворених регіональних органів виконавчої влади проводиться згідно із законодавством за рахунок оптимізації чисельності працівників структурних підрозділів територіальних органів виконавчої влади.

Обсяг матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації концепції, визначається під час розроблення відповідних завдань і

заходів та уточнюються щороку з урахуванням можливостей регіонального бюджету.

Здійснимо наочну інтерпретацію структури економічної парадигми при формуванні соціально-економічного розвитку регіону в умовах техноглобалізму (табл. В1).

Таблиця В.1

Структура економічної парадигми при формуванні соціально-економічного розвитку регіону в умовах техноглобалізму

Процес трансформації СЕСР*

Період дослідження	Період до здійснення реформ	Період трансформації вітчизняних регіонів	Стратегічно важливий (майбутній) стан українських регіонів
Еволюційне сформований рівень соціально-економічного розвитку національної економіки, науки, технологій	Деструктивні фактори розвитку, криза в системі управління, збільшення долі фізичної та морально застарілих технологій, скорочення рівня життя населення	Структура перебудова шляхом адаптації виробничих та управлінських процесів до еволюційного входження в глобальний економічний простір на основі відповідності сучасному етапу науково-технологічного прогресу	Побудова інформаційно-комунікаційного суспільства з урахуванням багатовекторної соціально орієнтованої економіки, яка відповідає стандартам ЄС
Кордони життєдіяльності людини відповідно об'єктивних умов	Наявність території економічного занепаду з перебільшенням порогів економічної та технологічної безпеки	Локалізація й нейтралізація загроз економічної та технологічної безпеки	Компенсація зростаючої напруги на людину шляхом підвищення ролі соціальних гарантій та відповідним рівнем якості оточуючого середовища
Ступень науково-технічної захищеності	Технологічне відставання від цивілізованих країн при значній увазі ОПК	Перманентне подолання технологічного відставання. Перехід до діагностики погроз економічної безпеки територій різни рівнів	Система національної та регіональної економічної безпеки та недопущення технологічного відставання. Комплексна діагностика стану сфер життєдіяльності.

Продовження табл. В1

			Адаптація до умов техноглобалізму
Науково-технологічний потенціал	Оборонно-промислова спрямованість використання досягнень науки та техніки, зниження ефективності науково-технічних розробок	Збереження передових напрямів досліджень, збереження кадрового потенціалу, створення бази для здійснення досліджень. Розширення можливостей регіональних органів влади здійснювати вплив на участь у соціально-економічному розвитку регіону	Можливість розвивати інноваційні напрями в дослідженнях по соціально-орієнтованим, екологічним та наукоємним напрямам
Стратегія розвитку регіону	Дослідження соціально-економічного зростання, розвиток науки і технологій шляхом зменшення власного споживання	Зменшення термінів реформ в досягненні результатів, які направлені на подолання технічного відставання на основі переходу до ефективної регіональної економіки з формуванням її саморозвитку від негативних факторів впливу	Інноваційно-технологічна складова розвитку регіональної економіки, технологічний прогрес народжує нові рівні техноглобалізму і економічного соціуму, що дає можливість підвищити економічну безпеку регіону
Механізм перетворення	Загальні економічні механізми, які відповідають обраній стратегії та рівню розвитку продуктивних сил та виробничих відносин	Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки на основі адресного стимулювання соціально-економічного розвитку регіону у цілому та регіонального потенціалу зокрема	Підтримка та розвиток системи стимулів та санкцій, які направлені на раціоналізацію темпів соціально-економічного розвитку при дотриманні стандартів екологізації
Рівень життєдіяльності в регіоні	Зрівняльний принцип оплати праці з жорсткими умовами стимулювання	Створення м'якого рівня життєдіяльності населення регіону	Відповідність рівню життєдіяльності у вітчизняному регіоні до рівня в ЄС

*Джерело: складено автором на основі^{1 2}

Структура ресурсного потенціалу регіону наведено на рис. В1.

¹ Актуальні питання інноваційного розвитку держави, регіонів, підприємств: кол. монографія. За ред. В.І. Захарченко. Луганськ: Ноулідж, 2014. 182 с.

² Захарченко В.І. Забезпечення ефективності нововведень в промисловості в умовах перехідної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец – 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом». Київ, 2001. 31 с.

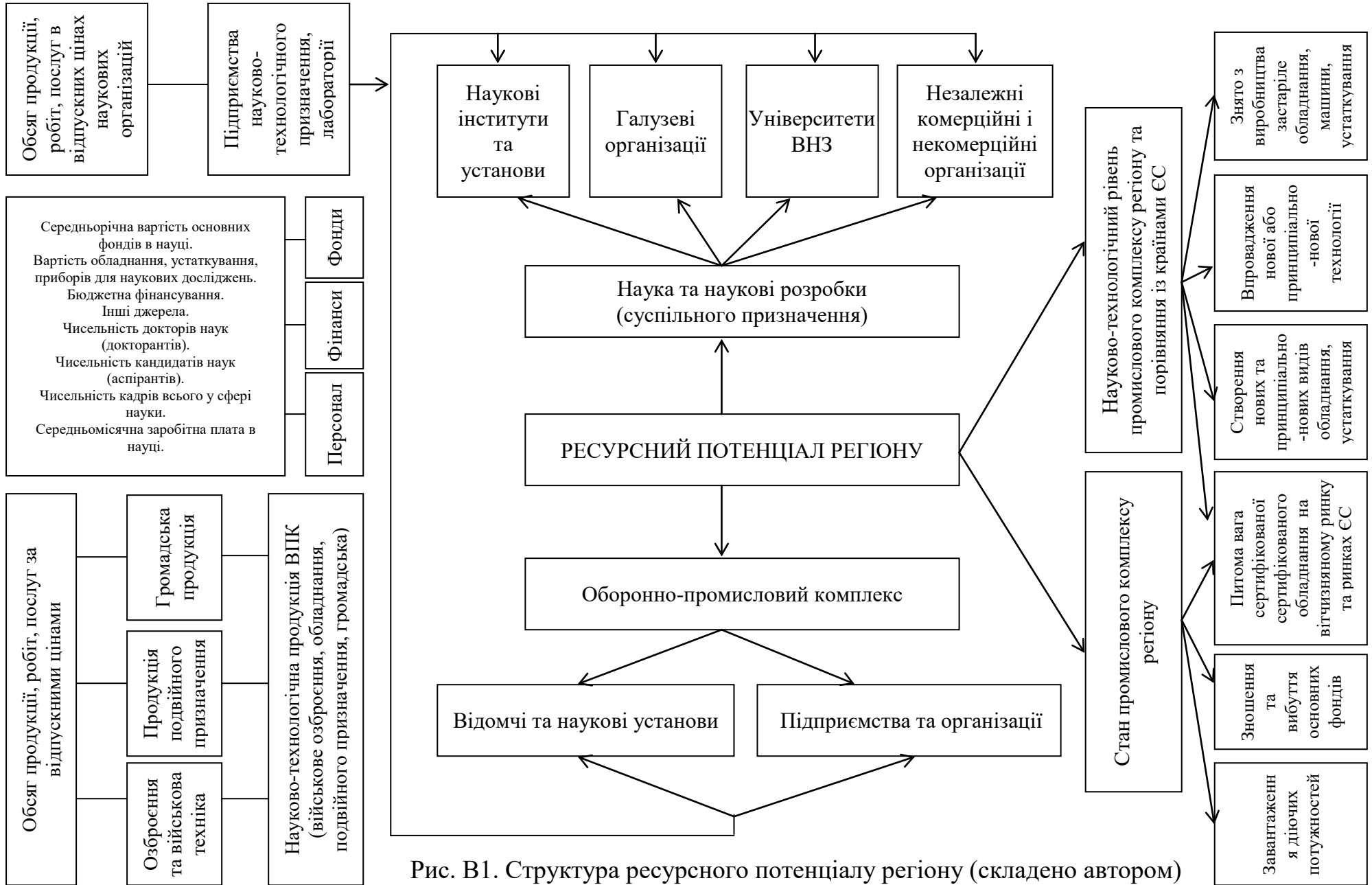

Рис. В1. Структура ресурсного потенціалу регіону (складено автором)

Державні та регіональні цільові програми (2019-2021 рр.)

Область Програми	Вінницька	Волинська	Дніпропетровська	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
1. ПРОГРАМИ З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ, ФІНАНСІВ ТА БЮДЖЕТУ																						
1.1. Програма захисту населення і територій області у разі загрози та виникнення надзвичайних (техногенних) ситуацій	+		+	+				+			+	+	+	+		+	+	+	+	+		+
1.2. Програма по вирішенню екологічних проблем та поліпшенню стану навколишнього природного середовища	+		+	+					+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+		
1.3. Програма підвищення енергоефективності, енергозбереження та зменшення споживання енергоресурсів області	+			+			+	+				+	+	+		+	+		+			+
1.4. Програма пільгового довготермінового	+			+		+				+	+	+						+	+	+	+	+

Область Програми	Вінницька	Волинська	Дніпропетровська	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
кредитування громадян, які потребують поліпшення житлових умов (програма «Власний дім»)																							
1.5. Програма інвестування житлового (молодіжного) будівництва	+		+				+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+		+	
1.6. Програма розвитку автомо-більних доріг (транспортного забезпечення)	+			+		+	+	+	+	+	+		+			+		+	+	+		+	
1.7. Програма інноваційного та науково-технологічного розвитку і захисту інтелектуальної власності, цифрової трансформації, Смарт-спеціалізація			+		+					+		+					+	+					
1.8. Програма розвитку малого та середнього підприємництва			+				+	+	+		+	+	+	+	+	+	+		+	+		+	
1.9. Програма розвитку міжнародного співробітництва, євроінтеграційних процесів, підвищення			+		+					+		+	+	+				+		+		+	

Область Програми	Вінницька	Волинська	Дніпропетровська	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
органами виконавчої влади																							
2.3. Антикорупційна програма			+								+			+		+	+		+				
2.4. Програма забезпечення виконання обласною державною адміністрацією повноважень адміністрацій								+	+			+							+				
3. ПРОГРАМИ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТА ВЕТЕРАНІВ																							
3.1. Програма соціального захисту населення області	+	+	+		+	+			+	+		+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	
3.2. Програма підтримки галузі охорони здоров'я	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+						+	+	+	+	+	+	+	
3.3. Програма з питань підтримки сім'ї, протидії торгівлі людьми та забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків (гендерна політика)		+	+			+		+			+	+	+	+			+	+	+	+		+	

Область Програми	Вінницька	Волинська	Дніпропетровська	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
3.4. Програма зайнятості населення та розвитку людського капіталу			+						+									+					+
4. ПРОГРАМИ З ПИТАНЬ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ, ІНВЕСТИЦІЙ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ																							
4.1. Програма розвитку місцевого самоврядування (територіальних громад, населених пунктів, фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів, створення Агенцій регіонального розвитку)	+		+				+	+	+		+	+	+	+		+	+		+	+			+
4.2. Стратегія розвитку області (план реалізації стратегії)											+	+	+	+				+	+	+			
4.3. Програма поводження з твердими побутовими відходами			+								+				+				+				
4.4. Програма «Питна вода»			+				+	+			+	+	+				+		+				

Область Програми																							
	Вінницька	Волинська	Дніпропетровська	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Кіровоградська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Полтавська	Рівненська	Сумська	Тернопільська	Харківська	Херсонська	Хмельницька	Черкаська	Чернівецька	Чернігівська	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
грунтів земель державної форми власності																							
6.3. Програма розвитку водного господарства (басейни р. Дніпро та Куяльницького лиману)	+						+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+			
6.4. Програма підтримки агро-промислового комплексу (сільського господарства)			+				+		+	+		+	+	+						+	+		+
6.5. Програми розвитку лісового, мисливського та рибного господарства							+	+	+			+	+	+		+		+	+	+			+

Джерело: узагальнено автором на основі^{3 4 5}

³ Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. [URL://www.minregion.gov.ua/about/funding/rezultaty-ocinky-efektyvnosti-byudzhetnyh-program-za-2020-rik/](https://www.minregion.gov.ua/about/funding/rezultaty-ocinky-efektyvnosti-byudzhetnyh-program-za-2020-rik/) (дата звернення: 10.04.2024 р.).

⁴ Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. [URL://mtu.gov.ua/](https://mtu.gov.ua/) (дата звернення: 10.04.2024 р.).

⁵ Результати оцінки ефективності бюджетних програм за 2020 рік. [URL://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/byudzhet-ta-zakupivli/byudzhet/arhiv/2020_rik/rezultati-ocinki-efektyvnosti-byudzhetnih-program-za-2020-rik](https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/byudzhet-ta-zakupivli/byudzhet/arhiv/2020_rik/rezultati-ocinki-efektyvnosti-byudzhetnih-program-za-2020-rik) (дата звернення: 10.04.2024 р.).

Формування регіональних програми соціально-економічного саморозвитку регіону на основі програмно-цільового підходу

Подальші дослідження у сфері регіонального розвитку, доцільно здійснювати з позиції аналізу державних та регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку вітчизняних регіонів. Оскільки, саме такі програми демонструють ті проблемні питання у розвитку регіонів, які необхідно вирішувати у першу чергу.

Регіональна програма уявляє собою комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які направлені на вирішення першочергових питань розвитку держави, галузей економіки та/або адміністративно-територіальних одиниць та реалізуються з використанням коштів Держбюджету України за умови строків виконання, визначених виконавців, ресурсного забезпечення та можливості залучення додаткових коштів⁶. Усі державно-цільові програми розподіляються на економічні, науково-технічні, соціальні, національно-культурного розвитку, охорони довкілля (табл. Д.1).

Регіональна цільова програма представляє собою комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які узгоджені за ресурсним забезпеченням та термінами виконання з відповідальними виконавцями та спрямовані на вирішення першочергових завдань соціально-економічного розвитку регіонів, деяких галузей економіки, інноваційної сфери, здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів і є частиною щорічної програми соціально-економічного розвитку України⁷.

Завданням регіональних цільових програм є визначення конкретних завдань та розробка заходів, які повинні бути виконанні у визначені терміни та задля досягнення цілей програми.

⁶ Закон України «Про державні цільові програми». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст. 352.
URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text.

⁷ Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання. Затверджено Наказом Міністерства економіки України від 04.12.2006 N 367.
URL://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0367665-06#Text.

Класифікація державних і регіональних цільових програм соціально-
економічного розвитку*

Види програм	Опис програми	Фактичний розподіл державно-цільових та регіональних програм за спрямованістю			
		2019		2020	
		Кількість, од.	Фінансування млрд. грн	Кількість, од.	Фінансування млрд. грн
Економічні	Розв'язання комплексних галузевих і міжгалузевих питань виробництва, питань підвищення ефективності виробництва та якісних його характеристик, питань ресурсозбереження, питань розвитку виробничої кооперації	4	40,75	3	98,40
Наукові	Виконання фундаментальних та прикладних досліджень у галузі природничих, суспільних і технічних наук	-	-	-	-
Науково-технічні	Розв'язання науково-технічних питань, створення новітніх технологій, засобів виробництва, наукоємної продукції та матеріалів	1	0,0602	1	0,143
Соціальні	Розв'язання питань безробіття, соціального захисту населення, розвитку охорони здоров'я, освіти, поліпшення умов праці	4	10,61	4	9,97
Національно-культурні	Розв'язання питань національно-культурного розвитку, національно-культурної спадщини, духовних та інтелектуальних потреб населення	-	-	-	-
Екологічні	Здійснення природоохоронних заходів, профілактика екологічних катастроф, ліквідація наслідків катастроф екологічного характеру	2	3,39	2	3,42
Оборонні	Розв'язання питань посилення обороноздатності держави	-	-	-	-
Правоохоронні	Розв'язання питань щодо правоохоронної діяльності, боротьби із злочинністю, державною безпекою	-	-	-	-
Розвідувальні	Розв'язання питань щодо посилення розвідувальної спроможності держави	-	-	-	-
Інші	-	1	0,96	-	-

* Джерело: складено автором на основі ^{8 9}

⁸ Стан виконання державних цільових програм у 2019 році. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2020. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. <URL://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>

Державні і регіональні цільові програми мають результативні показники, які кількісно та якісно дозволяють оцінити результати виконання програми (за етапами та в цілому). Дані показники підтверджуються визначеними формами державних статистичних спостережень та бухгалтерською звітністю, що дозволяє здійснити оцінку ефективності використання коштів державних та місцевих бюджетів на виконання відповідних програм, проаналізувати досягнуті результати та витрати на них. Дані таблиці Д.1, демонструють, що не усі види програм дотуються з бюджету та не усі мають свою реалізацію. При чому, кількість програм у 2019 р. була більшою, ніж у 2020 р. на 2 одиниці, хоча сума фінансування постійно збільшується.

Слід зауважити, що декілька видів програм взагалі залишаються поза увагою державних та регіональних органів влади, а саме - наукові, національно-культурні, оборонні, правоохоронні. Використання коштів, які передбачені на виконання державних і регіональних цільових програм надано у таблиці Д.2.

Таблиця Д.2

Використання коштів на виконання державних і регіональних цільових програм*

Джерело фінансування	Обсяги фінансування у 2019 р.			Обсяги фінансування у 2020 р.		
	План	Факт	Виконання планових показників, %	План	Факт	Виконання планових показників, %
Державний бюджет	46,9	44,6	95	110,7	76,9	69,5
Місцеві бюджети	5,3	6	113,2	8	5,8	72,5
Інші джерела	18,7	5,1	27,3	23,2	29,2	125,9

*Джерело: узагальнено автором на сонові [8; 9]

Досліджуючи ступень фінансування державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку з різних видів джерел,

⁹ Стан виконання державних цільових програм у 2020 році. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2021. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. URL://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami

встановлено, що фактичні обсяги фінансування значно занижені від планових. Так, у 2019 р. заплановано було 70,9 млрд. грн. на фінансування, а надійшло 55,7, що на 21,4% менш запланованого показника. У 2020 р. заплановано було 141,9 млрд. грн.

Розглянемо структуру фінансування державних і регіональних цільових програм (табл. Д.3).

Таблиця Д.3

Структура фінансування державних і регіональних цільових програм*

Назва програми	Структура фінансування											
	Державний бюджет				Місцевий бюджет				Інші джерела			
	2019		2020		2019		2020		2019		2020	
	План	Частка від загального обсягу фінансування (%)	План	Частка від загального обсягу фінансування (%)	План	Частка від загального обсягу фінансування (%)	План	Частка від загального обсягу фінансування (%)	План	Частка від загального обсягу фінансування (%)	План	Частка від загального обсягу фінансування (%)
Державна цільова економічна програма розвитку автомобільних доріг загального користування на 2018-2022 рр.	34,85	78,1	68,7	89,3	-	-	28,5	97,6	3,32	65,0	97,6	38,5
Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 р.	3,1	6,9	2,4	3,1	4,85	80,8	5,5	94,8	0,29	5,7	0,05	0,2
Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 р.	2,14	4,8	-	-	-	-	0,2	3,4	0,79	16,6	0,64	2,2
Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 р.	2,1	4,7	1,7	2,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Державна цільова програма розвитку аеропортів на період до 2023 р.	1,2	2,7	-	-	0,50	8,3	-	-	-	-	-	-
Державна цільова програма відновлення та розбудови миру у східних регіонах	-	-	-	-	-	-	-	-	0,02	0,4	-	-

Продовження табл. Д.3

України												
Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 р.	-	-	2,6	3,4	0,43	7,2	0,64	2,2	-	-	-	-
Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010-2019 р.	-	-	-	-	0,11	1,8	-	-	0,73	14,3	-	-
Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 рр.	-	-	-	-	0,10	1,6	0,062	1,1	-	-	0,001	0,003
Державна цільова програма радіаційного і соціального захисту населення м. Жовті Води на 2013-2022 рр.	-	-	-	-	0,006	0,1	0,004	0,1	-	-	-	-

*Джерело: систематизовано автором на основі [8; 9].

Таким чином, у реалізації державних і регіональних цільових програм приймають участь державний і місцевий бюджети та інші джерела фінансування. Деякі програми фінансувалися не стабільно, але це пов'язано із розподілом державних коштів. Тому, практично усі програми також фінансуються із місцевого бюджету та інших джерел. Прикладом останнього може слугувати «Державна цільова програма розвитку аеропортів на період до 2023 року», по якій фінансування з бюджету закінчилось у 2019 р. Дана програма у 2021 р. по Одеському міжнародному аеропорту здійснювала із місцевого бюджету та інших джерел (власні кошти підприємства, кошти інвесторів). Державні і регіональні цільові програми формуються у відповідних міністерствах та відомствах задля вирішення проблемних зон у соціально-економічній сфері.

Розглянемо структуру державних та регіональних замовників державних і регіональних цільових програм (табл. Д.4, рис. Д.1-Д.2).

Таблиця Д.4

Структура державних замовників та джерел фінансування державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку*

Державні замовники	Роки	Кількість програм/ фактично виконувалось	Загальний обсяг (млрд. грн.)		Державний бюджет (млрд. грн.)		Місцеві бюджети (млрд. грн.)		Залучення інших джерел (млрд. грн.)	
			План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Міністерство енергоефективності	2019	1	0,78	0,54	0,78	0,54	0,00	0,00	0,00	0,00
	2020	1	0,40	0,38	0,40	0,38	0,00	0,00	0,00	0,00
Міністерство інфраструктури	2019	3	48,29	40,20	33,65	36,03	0,06	0,11	14,57	4,05
	2020	2	117,37	98,01	96,92	69,48	0,047	0,00	19,99	28,53
МОН	2019	1	0,0605	0,0602	0,0605	0,0602	0,00	0,00	0,00	0,00
	2020	1	0,144	0,143	0,144	0,143	0,00	0,00	0,00	0,00
Мінкультури, молоді та спорту	2019	2	6,44	8,39	2,11	3,14	3,62	4,95	0,69	0,29
	2020	2	9,57	8,08	3,75	2,45	5,7	5,57	0,122	0,051
Міністерство соціальної політики	2019	1	2,39	2,11	2,39	2,11	0,00	0,00	0,00	0,00
	2020	1	2,83	1,67	2,83	1,67	0,00	0,00	0,00	0,00
Міністерство ветеранів	2019	1	0,113	0,109	0,102	0,109	0,009	0,00	0,001	0,00
	2020	1	0,51	0,1	0,20	0,21	0,31	0,00	0,001	0,00
Міністерство регіонального розвитку	2019	1/0	1,15	-	* 0,32	-*	0,00	0,00	0,83	-*
	2020	1/0	1,16	-*	0,33	-*	0,00	0,00	0,83	-*
Міністерство екології та енергетики	2019	2/1**	6,05	3,37	2,64	2,14	1,17	0,43	2,23	0,79
	2020	1/0	0,04	-*	0,04	-*	0,00	0,00	0,00	0,00
ДКА	2019	1/0	0,04	-*	0,04	-*	0,00	0,00	0,00	0,00
	2020	1/0	0,04	-*	0,04	-*	0,00	0,00	0,00	0,00
Дніпропетровська ОДА	2019	1	0,02	0,01	0,02	0,008	0,00	0,006	0,00	0,00
	2020	1	0,017	0,011	0,0017	0,006	0,00	0,005	0,00	0,00
Міноборони	2019	1/0	2,74	-*	2,74	-*	0,00	0,00	0,00	0,00
	2020	1/0	2,7	-*	2,70	-*	0,00	0,00	0,00	0,00
Міністерство довкілля	2019	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2020	1	6,26	3,41	2,82	2,58	1,35	0,18	2,09	0,65
Міністерство реінтеграції	2019	1	2,88	0,96	2,02	0,44	0,425	0,50	0,429	0,01
	2020	1/1**	0,84	-	0,50	-	0,15	-	0,19	-
Усього	2019	16/12	70,9	55,7	46,9	44,5	5,3	6	18,7	5,1
	2020	15/10	141,9	111,9	110,7	76,9	8,0	5,8	23,2	29,2

Примітки: * - не фінансувались, ** звіт не подано

*Джерело: складено автором на основі [8; 9]

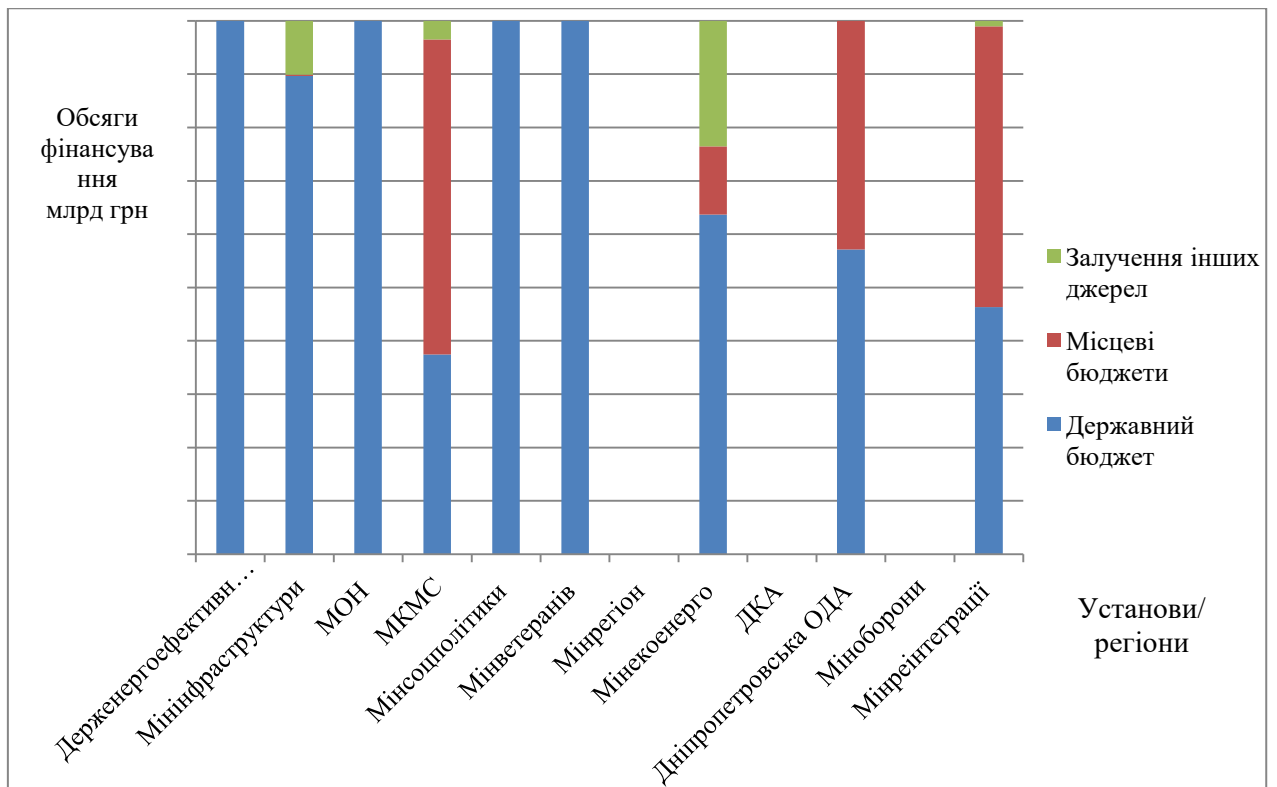

Рис. Д.1. Фінансування програм соціально-економічного розвитку у 2019 р.
(складено автором на основі [8])

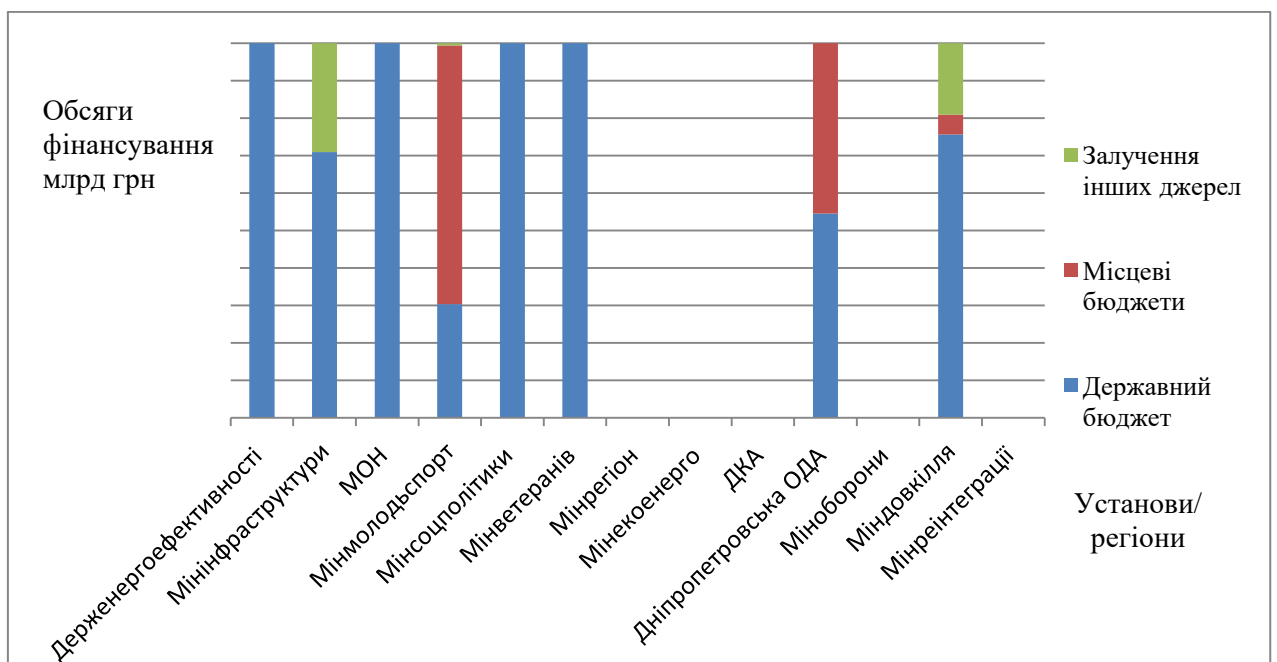

Рис. Д.2. Фінансування програм соціально-економічного розвитку у 2020 р.
(складено автором на основі [9])

Найбільша кількість державних і регіональних цільових програм у 2019 р. відноситься до Міністерства інфраструктури – 3 та Міністерства культури,

молоді та спорту – 2. Фінансування по інфраструктурним проектам здійснювалось з державного бюджету та із залученням інших джерел, що говорить, про впровадження державно-приватного партнерства та концесійних договорів у цих проектах (залучаються гроші підприємницького сектору).

Програми Мінкультури фінансуються переважно з місцевих бюджетів, тобто побудова та реконструкція об'єктів культурного та спортивного призначення здійснюється за рахунок регіональних та місцевих бюджетів на місцях. У 2020 р. кількість програм по Міністерству інфраструктури знизилось на 1. Однак, специфіка фінансування залишається той же. Міністерство молоді та спорту реалізує ті ж 2 програми, як і у 2019 р., але фінансування на низ значно знизилось. Так, у 2019 р. загальний обсяг фінансування склав 8,39 млрд. грн., а у 2020 р. – 8,08 млрд. грн. До списку державних замовників у 2020 р. додалось ще Міністерство довілля, яке реалізує одну державну цільову програму. Міністерство розвитку громад та територій України на меті мало реалізацію однієї програми із запланованим фінансуванням, однак у 2019 р. та 2020 р. вона фактично не виконувалась та не фінансувалась. Міністерство енергетики та захисту довілля України у 2019 р. мало таку ж саму ситуацію. Однак, у 2020 р., додалась ще одна програма, на реалізацію якої виділено значні кошти з державного та місцевого бюджетів, а також було залучено і інші джерела. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України виконує одну програму, фінансування якої у 2019 р. не здійснювалось, а у 2020 р. склало 0,96 млрд. грн.

При створенні, реалізації та оцінці даних програмних документів (державних та регіональних цільових програм) було виявлено ряд проблемних питань щодо ефективності даних програм. Ефективність даних програм здійснюється за допомогою «Методики оцінки ефективності реалізації державних та регіональних цільових програм», яка затверджується

відповідним Міністерством та під відповідну програму^{10 11 12}.

Під ефективністю, у методиках розуміється:

- досягнення цільових показників;
- використання бюджету програмного документу;
- прийнятої моделі використання коштів відповідно тим цілям, які окреслювались у програмі;
- порівняння показників витрат коштів із запланованими шляхом оцінки ступеня реалізації проміжних та кінцевих цілей програми та аналізу звітів про витрати з державного та місцевого бюджетів на реалізацію програми;
- використання індикаторних показників ефективності та результативності: фінансування програмних заходів, співфінансування, економічного ефекту від реалізації завдань та заходів, ефекту від реалізації програми, економічного виконання програми.

Також, при оцінці ефективності реалізації державних та регіональних цільових програм використовують такі групи показників, як:

- показники витрат - визначають обсяги та структуру ресурсів та коштів, які забезпечують виконання програми та характеризують структуру її витрат;
- показники продукту - кількість користувачів товарами (роботами, послугами), виробленими в процесі виконання програми, які використовуються для оцінки досягнення її цілей;
- показники ефективності - це співвідношення кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до їх вартості (витрати ресурсів на одиницю показника продукту);

¹⁰ Про затвердження Методики оцінки ефективності реалізації регіональних природоохоронних та державних (загальнодержавних) цільових екологічних програм. <URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2146-12#Text> (дата звернення: 10.04.2024 р.).

¹¹ Методика оцінки ефективності виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки. URL://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2021/metodika/metodi.pdf (дата звернення: 10.04.2024 р.).

¹² Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм. <URL://ips.ligazakon.net/document/ME100608> (дата звернення: 10.04.2024 р.).

- показники якості - відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) і оцінюють їх за результатами досягнення ними мети та завдань^{13 14 15 16 17 18}.

Згідно стану виконання державних цільових програм у 2019 р. та 2020 р. [8, 9, 16] встановлено комплекс системних недоліків виконання державних та регіональних цільових програм, а саме:

1. Державні та регіональні цільові програми нажалі не стали дієвим та ефективним інструментом розв'язання гострих проблем розвитку держави та регіонів. Дані програмні документи носять виключно характер формального документу з декларацією про наміри.

2. В рамках планування та використання коштів державного та місцевого бюджетів не дотримується принцип пріоритетності вирішення проблеми, тобто питання досягнення програмних цілей не є основним завданням.

3. Прогнозні обсяги коштів програми, у тому числі коштів державного та місцевого бюджетів, не узгоджуються з реальними можливостями їх фінансування.

4. Всупереч вимогам п. 29 Порядку майже всі державні та регіональні програми не містять методики оцінки ефективності їх виконання, що повинно бути розроблено державним замовником з урахуванням специфіки програм та її кінцевих результатів [18].

5. Формальний підхід з боку державних замовників до виконання вимог чинного законодавства у сфері розроблення та виконання державних та регіональних цільових програм.

¹³ Закон України «Про державні цільові програми». Відомості Верховної Ради. 2004. №25. 352 с.

¹⁴ Про затвердження Методики оцінки ефективності реалізації регіональних природоохоронних та державних (загальнодержавних) цільових екологічних програм. Наказ міністерства екології та природних ресурсів України від 15.10.2012 № 491.

¹⁵ Результати оцінки ефективності бюджетних програм за 2020 рік. Міністерство розвитку громад та територій України. <URL://www.minregion.gov.ua/about/funding/rezultaty-ocinku-efektyvnosti-byudzhetnyh-program-za-2020-rik/>

¹⁶ Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. <URL://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

¹⁷ Все про програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: важливо для об'єднаних громад. <URL://decentralization.gov.ua/news/3906>. Дата звернення 09.09.2021 р.

¹⁸ Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 і від 18 липня 2007 р. № 950. Постанова КМУ від 21 квітня 2021 р. № 377.

6. Незадовільне звітування державних замовників (недотримання строків подання, інформація подається не в повному обсязі та не за всіма виконавцями).

7. Відсутність контролю з боку громадськості (п. 40 Порядку - державний замовник організує розміщення на своєму веб-сайті інформації про хід виконання програми¹⁹).

Стан виконання програм та питання оцінки результативності розробки та впровадження державних і регіональних цільових програм залишаються недостатньо вивченими. Розрахунок кількісних та якісних показників, у т.ч. інтегральних досі самостійно розраховують замовники чи координатори даних програм, що не доводить об'єктивність їх оцінки, оскільки вона є досить складним явищем і потребує комплексної оцінки та моніторингу.

Подальші наукові розробки щодо ефективності виконання державних та регіональних цільових програм доцільно здійснити з позиції програмно-цільового підходу. Даний підхід будується на основі створення умов для реалізації поставлених цілей, тобто здійснюється постановка цілей на реалізацію яких добираються засоби, виконавці для їх досягнення та у кінці отримання відповідного результату. Вирішення державних та регіональних питань (наприклад, ресурсне забезпечення регіону на основі саморозвитку) на основі програмно-цільового підходу дозволяє регіональним органам влади відстежувати хід реалізації програмних дій та надає можливість впливати на цей процес та його наслідки, тобто вносити корективи у цільові програми в залежності від впливів зовнішніх факторів, що і робити даний метод більш адаптованим до впливів оточуючого середовища. Програмно-цільовий підхід дозволяє здійснювати управлінські дії щодо регіонального розвитку на основі таких принципів, як: співробітництва; паритетності; відкритості; координації; сталого розвитку; раціонального розміщення виробництва;

¹⁹ Методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання. Наказ Міністерства економіки України, №367 від 04.12.2006 р. [URL:portal.rada.gov.ua](http://portal.rada.gov.ua).

територіального розподілу праці; раціонального природокористування (безвідходності).

Автором запропоновано схему механізму регіонального розвитку з позиції програмно-цільового на рис. Д.3. Даний рисунок демонструє саме дієвість програмно-цільового підходу, який націлено на складові елементи програм та формування програмних дій для подолання проблемних зон у розвитку регіону. Це безумовно формується з позиції системно-комплексного підходу, оскільки крім програмних дій необхідним є пошук та акумуляція фінансових потоків та виконавців для їх реалізації.

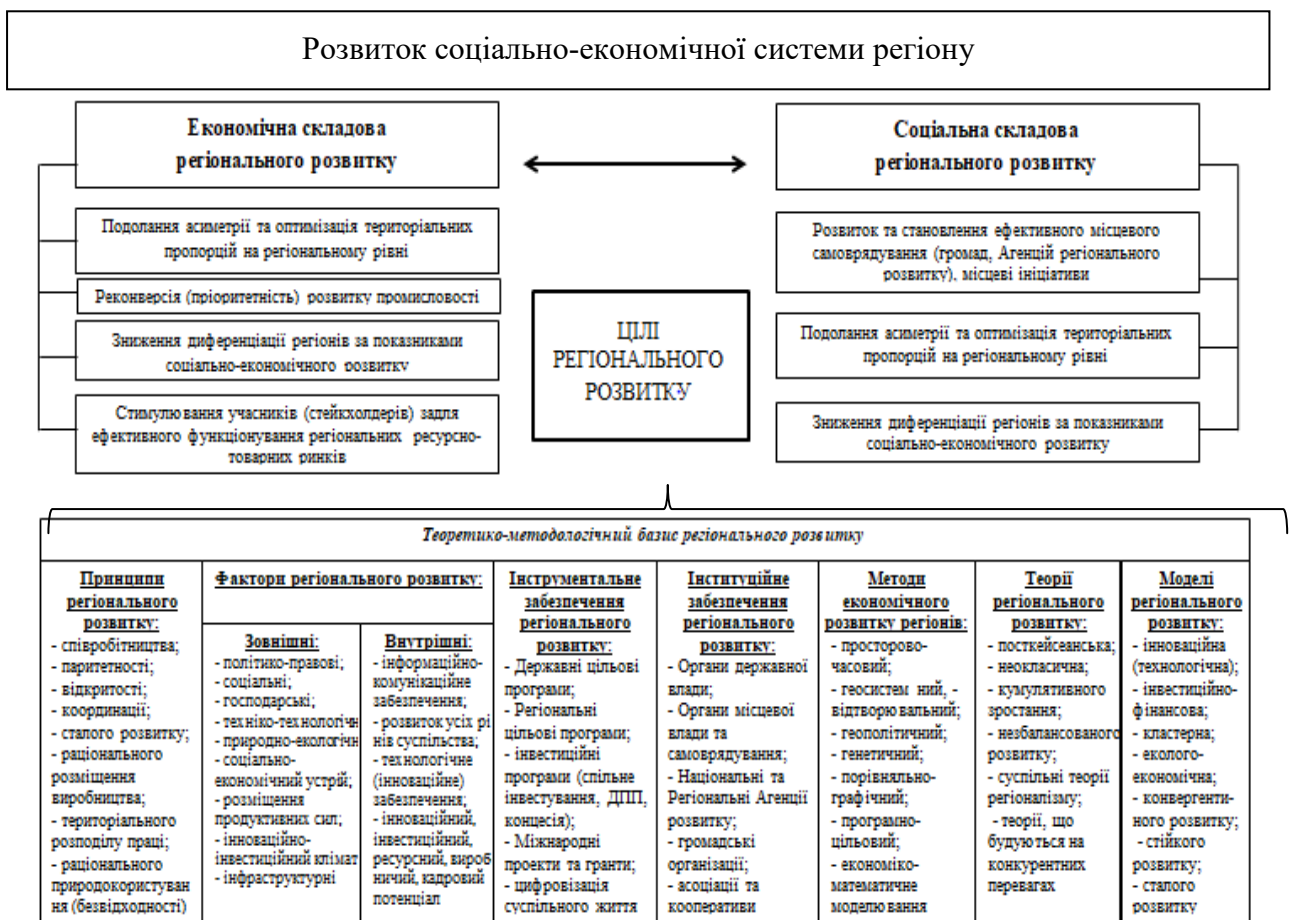

Рис. Д.3. Схема побудови механізму розвитку соціально-економічної систем регіону на основі програмно-цільового підходу (розробка автора)

Вищенаведена схема містить дві складові регіонального розвитку - економічну та соціальну, які визначають пріоритетні напрями (цілі) для подальшого стійкого регіонального розвитку. Пріоритетні напрями,

реалізуються за рахунок теоретико-методологічного базису (принципи, фактори, інструменти, методи, теорії, моделі та інституційне забезпечення).

При оцінці ефективності реалізації державних та регіональних цільових програм соціально-економічної системи регіону необхідним є визначення етапів, за якими формується система виміру їх ефективності, а саме:

Етап 1 – розпізнавання категорії «Оцінка ефективності реалізації державних та регіональних цільових програм». Передбачає визначення передумов необхідності дослідження процесу оцінки ефективності реалізації державних та регіональних цільових програм. Реалізацію завдань даного етапу доцільно здійснювати за такими напрямками, як: джерела, причини, наслідки.

Етап 2 – вибір інструментарію побудови схеми механізму регіонального розвитку з позиції програмно-цільового підходу. На даному етапі визначаються основні інструменти, принципи, фактори, методи, теорії, моделі та інституційне забезпечення. Впровадження усіх або декількох складових обумовлюється необхідністю формування ефективних взаємозв'язків усіх учасників регіональної системи з позиції адаптації до зовнішніх впливів. При цьому, вивчаються процеси самозабезпечення та саморозвитку регіону ресурсно-товарною базою, а також існуючі або потенційні можливості регіону для забезпечення загальнонаціонального розвитку.

Етап 3 – визначення системоутворюючих складових схеми механізму регіонального розвитку з позиції програмно-цільового підходу. Реалізація даного етапу забезпечує формування ресурсно-товарної бази регіону на основі розробки методичних підходів до оцінки ефективності реалізації державних та регіональних програм соціально-економічного розвитку, розробки структурної моделі мотивації учасників регіональної системи.

Методики оцінки потенціалу регіонального логістичного забезпечення та ефективності функціонування логістичних ланцюгів на регіональному рівні базуються на розрахунку узагальненого інтегрального індексу рівня

потенціалу регіонального логістичного забезпечення товарних ринків або ефективності функціонування логістичних ланцюгів на регіональному рівні, групових та часткових інтегральних індексів, що характеризують його певні аспекти.

Етап 4 – діагностування рівня ефективності реалізації державних та регіональних цільових програм. Дана діагностика здійснюється на основі методичного забезпечення, запропонованого у межах третього етапу, та дозволяє виявити виробничо-ресурсно-інфраструктурні особливості регіону з погляду самозабезпечення та саморозвитку.

На даному етапі під діагностикою розуміємо процес оцінки та аналізу об'єкту дослідження на основі обґрунтованої інформаційної бази показників щодо формування ефективного впровадження реалізації державних та регіональних цільових програм.

Метою даного етапу є отримання загальної оцінки потенційних можливостей регіонів при формуванні регіональних програм. Крім того, можливим стає розробка мотиваційних чинників (мотивів та стимулів) для всіх учасників регіонального процесу (суб'єктів господарювання, регіональних органів влади, інвесторів, тощо).

Етап 5 – управління ефективним впровадженням державних та регіональних цільових програм. На даному етапі розробляються управлінські заходи підвищення ефективності державних та регіональних цільових програм, які є складовою стратегії саморозвитку регіону (створення та відновлення ресурсів, інфраструктури, оптимізації товароруку).

Отже, при формування та впровадженні державних та регіональних цільових програм для переходу до саморозвитку важливими постають питання визначення найбільш пріоритетних напрямів регіонального розвитку. Визначені напрями рекомендовано впроваджувати з позиції використання програмно-цільового підходу, що у свою чергу, створює можливості для регіональної та міжрегіональної взаємодії задля самозабезпечення та саморозвитку регіонів.

Для більшої ефективності виконання державних та регіональних цільових програм необхідно дотримуватись таких вимог: імперативний характер програмних документів, негайна потреба вирішення соціально-економічних питань, актуальність програм, підбір кваліфікованих спеціалістів, систематичний контроль та визначення пріоритетності завдань, досягнення ефективності від реалізації, отримання економічного ефекту від впровадження програмних дій, посилити відповідальність виконавців, залучити бізнес та науку у процес формування програмних документів, дотримання інтересів та специфікації даної області, залучення сторонніх організацій та осіб для обговорення проектних дій, формування ресурсної бази регіону.

Стратегія (фрагмент) (п. 5.1)
реформування системи регіональної ресурсно-сировинної бази

1. Мета стратегії. Проведення структурних економічних реформ, вирішення завдання прискорення соціально-економічного розвитку вітчизняних регіонів, у тому числі забезпечення переходу до ресурсозберігаючої соціально-інклюзивної регіональної економіки, є неможливим без ефективного функціонування її ресурсно-сировинної бази.

Метою прийняття стратегії є розв'язання таких першочергових проблем:

- відсутність запасів матеріальних цінностей регіональної ресурсно-сировинної бази (РРСБ) в обсягах, які передбачені рішенням КМУ і, як наслідок, неспроможність забезпечення виконання встановлених на законодавчому рівні призначень регіонального резерву;
- невідповідність нормативно-правової бази, що регулює засади функціонування РРСБ відповідно сучасним реаліям;
- недоступність обсягів фінансування для накопичення запасів РРСБ;
- невідповідність номенклатури ресурсів РРСБ стратегічним потребам регіону для здійснення заходів, передбачених законодавством;
- неефективне управління запасами ресурсів РРСБ;
- неспроможність своєчасного оновлення ресурсів РРСБ;
- наявність у РРСБ запасів ресурсів із простроченим строком придатності;
- складна та довготривала процедура розбронювання ресурсів РРСБ;
- високий рівень зношеності складських приміщень, холодильних камер та резервуарів для зберігання нафтопродуктів на підприємствах системи РРСБ, обмеженість фінансових ресурсів для підтримки їх у належному стані, своєчасного проведення заміни обладнання, впровадження енергозберігаючих технологій.

Водночас повномасштабна військова агресія РФ проти України визначила нагальні потреби держави у запасах ресурсів РРСБ, у тому числі норм накопичення таких цінностей.

2. Опис проблем, які обумовили прийняття стратегії, нормативно-правових актів, що діють у відповідних сферах. Діючи засади формування РРСБ, в тому числі мобілізаційної, порядок її формування та використання ґрунтуються на застарілих принципах без застосування визначеної стратегії розвитку та не враховують сучасних змін у ситуації, в яких перебуває вітчизняний регіон.

Загалом аналіз стану запасів РРСБ свідчить про сталу тенденцію до поступового їх зменшення і відповідно зниження здатності до використання за призначенням, визначеним Законом України «Про державний матеріальний резерв».

РРСБ не виконує запланованих результативних показників регіональних бюджетних програм через ряд упущень і недоліків організаційного, нормативно-правового та фінансового характеру, які перешкоджають своєчасному і повному виконанню регіональних бюджетних програм.

3. Аналіз поточного стану справ, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем. Аналіз питань, які виникають у повсякденній діяльності системи РРСБ, свідчать про наявність системних проблем.

Особливо гострим є питання фінансування операцій з ресурсами. Протягом 30 років функціонування системи резерву здійснюються переважно за рахунок коштів спеціального фонду державного бюджету, тобто за рахунок надходження від реалізації запасів самого державного резерву. При цьому частина цього джерела також використовується для вирішення питання відшкодування вартості зберігання ресурсів.

Відсутність фінансових ресурсів для відшкодування витрат за відповідальне зберігання запасів РРСБ для підприємств регіону значно ускладнює їх фінансовий стан.

Вирішення поточних питань надання державної підтримки видам економічної діяльності регіонального господарства з метою стабілізації регіональної економіки шляхом відпуску запасів з РРСБ без організації відповідного поповнення її запасів послаблює спроможність РРСБ забезпечувати виконання встановлених на законодавчому рівні призначень і фактично унеможлиблює її участь у заходах, спрямованих на стабілізацію регіональної економіки у подальшому.

Загострює проблемність ситуації негативний вплив на формування запасів РРСБ існуюча практика дублювання функцій органів виконавчої влади в частині створення запасів ресурсів. Номенклатура запасів РРСБ може містити ряд позицій, запаси за якими також створюються іншими органами виконавчої влади. Тобто фінансування витрат, пов'язаних із необхідністю створення та утримання запасів у РРСБ для надання підтримки окремим видам підприємницької діяльності в регіоні сприяє розповсюдженню регіональних фінансових ресурсів та послабленню спроможності у наданні дієвої допомоги.

Таким чином, у сучасних умовах складної зовнішньоекономічної ситуації питання обґрунтування встановлення критеріїв формування номенклатури та розрахунку рівнів накопичення запасів у РРСБ відповідно до сучасних стратегічних потреб вітчизняних регіонів з урахуванням фінансових спроможностей набуває додаткової гостроти та вимагає зважених, науково обґрунтованих підходів.

Вивчення міжнародного досвіду свідчить про те, що інші країни створюють стратегічні резерви ресурсів як інструмент страхування від можливих ризиків ресурсних обмежень різного характеру – військових, техногенних, ринкових тощо. Запаси ресурсів підтримуються у більшості розвинутих економік світу. Значні обсяги ресурсів створені та утримуються в США, країнах ЄС, Китаї. При цьому практика свідчить, що значні обсяги ресурсів можуть собі дозволити лише сильні, економічно спроможні країни.

РРСБ завжди є важливим компонентом регіональної економічної безпеки. РРСБ в сукупності з іншими складовими створює економічний та оборонний

потенціал держави, насамперед впливає на стабільність та добробут регіонів, впевненість населення у соціальній захищеності.

4. Стратегічні цілі та показники їх досягнення. Головною ціллю стратегії є визначення та реалізація основних напрямів регіональної політики в сфері ресурсів, спрямованих на реформування існуючої системи РРСБ, а також забезпечення створення умов для її сталого розвитку, створення достатнього рівня запасів РРСБ, забезпечення належного зберігання, своєчасного освіження та оперативного відпуску за потребою.

Розв'язання визначених проблем планується забезпечити шляхом реалізації таких проблем планується забезпечити шляхом реалізації таких стратегічних цілей, як:

- на базі державних установ, закладів та організацій створення державних підприємств (для забезпечення їх самоокупності) необхідно модернізувати складські потужності підприємств регіону, що будуть задіяні в забезпеченні функціонування ефективної системи РРСБ. Також слід запровадити в регіоні спрощену систему відпуску в період надзвичайного та військового стану лікарських засобів, імунобіологічних препаратів (вакцин), медичних виробів та допоміжних засобів до них, високовартісного медичного обладнання;

- відокремлення мобілізаційного ресурсу від РРСБ та здійснення його формування у межах ресурсів, що створюються органами виконавчої влади регіону в межах затверджених мобілізаційних завдань;

- уникнення практики створення запасів ресурсів іншими регіональними органами у складі РРСБ та надання переваги створенню спеціальних резервів цими регіональними органами під час формування таких запасів;

- внесення змін до законодавства в частині формування оновленої номенклатури ресурсів регіонального резерву, яка забезпечуватиме можливість швидкого реагування регіону у кризових ситуаціях і відповідатиме потребам населення і регіональної економіки.

Показниками досягнення стратегічних цілей є:

- розроблення номенклатури ресурсів регіонального резерву, яка забезпечуватиме можливість швидкого реагування регіону в кризових ситуаціях і відповідатиме потребам населення і регіональної економіки;

- уникнення практики створення запасів ресурсів різними регіональними органами у складі регіонального резерву та надання переваги спеціальним резервам під час формування таких запасів, відокремлення мобілізаційного резерву від регіонального резерву та здійснення його формування у межах відомчих резервів органами виконавчої алоди в межах затверджених мобілізаційних завдань;

- запровадження нових підходів до зберігання ресурсів регіонального резерву;

- запровадження нових підходів до процедури оновлення ресурсів регіонального резерву;

- діджиталізація систем звітності про наявність запасів ресурсів регіонального резерву, їх рух та облік;

- забезпечення зберігачами якісного та кількісного зберігання ресурсів регіонального резерву відповідно до вимог нормативно-правових актів.

5. Завдання, які спрямовані на досягнення поставлених цілей. Ураховуючи складність проблем у сфері регіонального резерву і безальтернативну необхідність здійснення реформування системи РРСБ, стратегія реалізуватиметься шляхом виконання таких завдань:

- прийняття Закону України «Про регіональні резерви»;

- визначення порядку формування, перегляду та оперативної актуалізації номенклатури ресурсів РРСБ;

- визначення критеріїв для включення до відповідного переліку національних виробників, експортерів та імпортерів, з якими можуть укладатися договори резервування;

- розроблення та затвердження порядку формування, розміщення та провадження операцій з запасами РРСБ, а також типові форми договорів резервування;

- розроблення та затвердження порядку здійснення реалізації запасів РРСБ;

- переведення всіх суб'єктів господарювання, що забезпечують зберігання запасів РРСБ, на електронний документообіг.

6. Порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування. Моніторинг процесу впровадження реформ та оцінка результативності реформи та оцінка результативності реалізації цієї стратегії включає широку підготовку узагальненого аналітичного звіту про стан досягнення стратегічних цілей та оцінку результативності реалізації цієї стратегії.

Моніторинг реалізації цієї стратегії проводиться щокварталу шляхом узагальнення інформації про результати здійснення заходів, визначених планом заходів з реалізації цієї стратегії.

Оцінка результативності реалізації цієї стратегії, а також оцінка стану досягнення стратегічних цілей проводяться щороку. Відповідний звіт готує економічний підрозділ облдержадміністрації на осевої моніторингу виконання плану заходів з реалізації цієї стратегії і передбачає проведення зазначених оцінок.

У разі потреби за результатами річного звіту можуть бути сформовані пропозиції щодо актуалізації цієї стратегії та плану заходів з її реалізації.

Звіти про результативність стратегії оприлюднюються на офіційному веб-сайті облдержадміністрації.

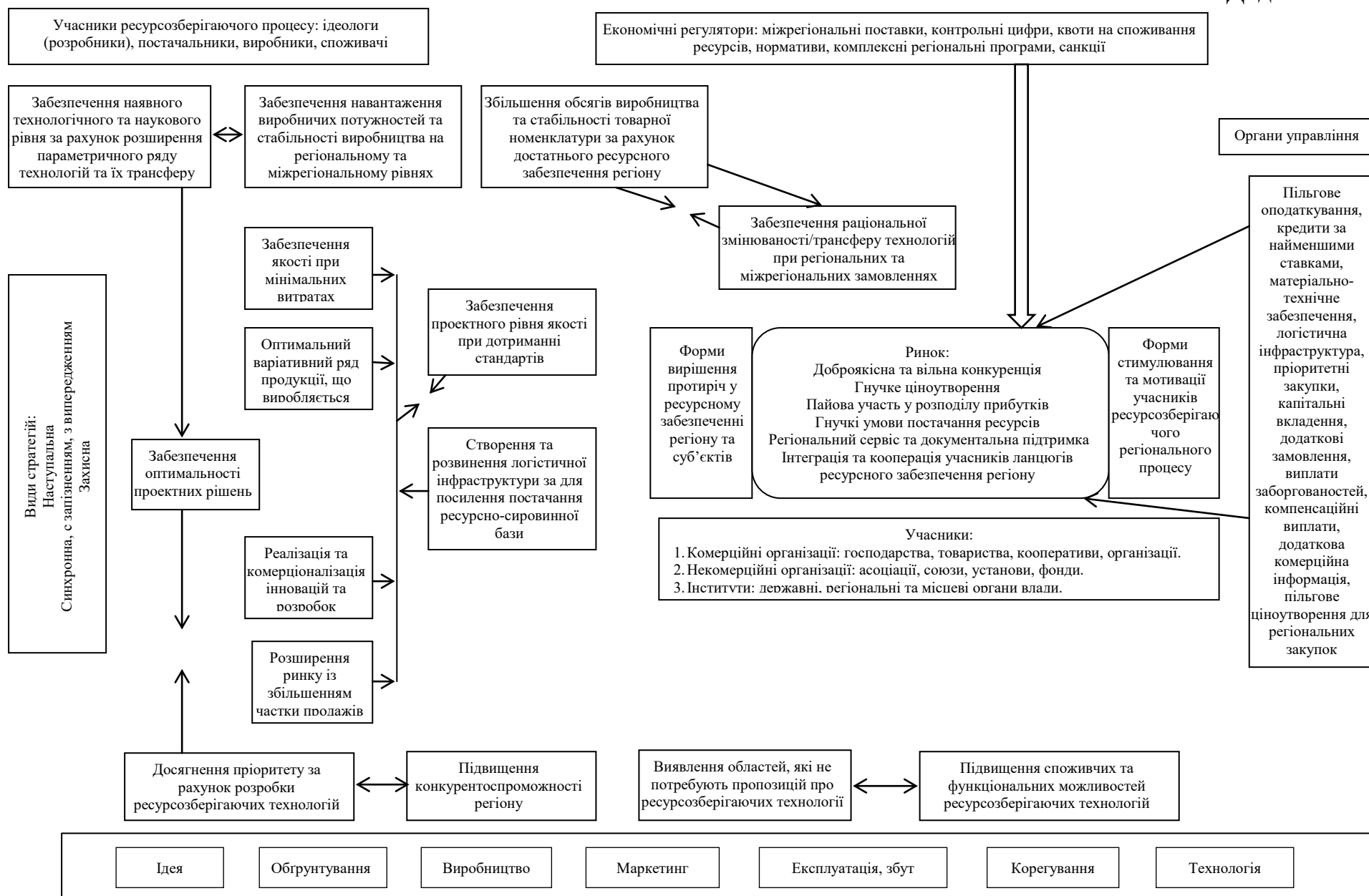

Рис. Ж1. Концептуальна схема відтворювального процесу у СЕС регіону на засадах соціально-етичної концепції маркетингу

Анкета для проходження опитування на тему «Перепони та бар'єри на шляху здійснення бізнес-процесів соціально-економічної систем регіону в умовах цифрової трансформації»

Питання	Варіанти відповідей	Бальна оцінка
Блок 1. Які особливості у законодавчо-інституціональній базі ви вважаєте перепонами?		
	- відсутність регулювання Інтернету речей, регулювання хмарних обчислень	
	- відсутні (недосконалі) стимули розвитку цифрової освіти	
	- відсутність кваліфікаційних вимог цифрових навичок для населення	
	- відсутність законодавчого визначення цифрових прав (та донесення даної інформації до населення)	
	- наявність фінансових ризиків, пов'язаних із діяльністю на цифрових платформах	
	- затвердження Індустрії 4.0 на державному рівні	
	- відсутність стратегії цифрової трансформації конкретних секторів економіки	
	- низький рівень участі державних установ і реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства (Цифрова агенда України)	
	- невідповідність профільного законодавства глобальним викликам та можливостям (розроблені законопроекти не мають свого впровадження у життя)	
	- неузгодженість національних, регіональних, обласних, галузевих стратегій та програм розвитку цифровим можливостям	
Блок 2. Зазначте слабкі місця у організаційних заходах щодо впровадження цифрових змін		
	- відсутність стратегічних дій щодо запровадження цифрових платформ	
	- відсутність розвиненої інфраструктури для IoT та розумних міст	
	- не підключення (не проведення, відсутність) Інтернету у багатьох населених пунктів (закладах, установах)	
	- відсутність переліку цифрових професій	
	- низький рівень цифрових навичок представників інституцій (державних службовців, медиків, вчителів, спеціалістів на «місцях»)	
	- розвиток цифрових навичок в освіті повільне у порівнянні з ринком праці	
	- фрагментарне використання потенціалу інструментів цифровізації у державних інституціях (соціальний захист, освіта, захист довкілля, медицина – e-health)	
	- відсутність (не розробка) дорожніх карт цифровізації, Індустрії 4.0	
	- наявність ресурсоємного паперового документообігу при переході до цифрових бізнес-процесів	
	- не зв'язані між собою питання цифровізації та кібербезпеки, захисту персональних даних (слабке виконання стратегії кібербезпеки)	
	- відсутність синхронізації цифрових норм України із європейським простором	
Блок 3. Вважаєте лі ви такі особливості технічно-інфраструктурного забезпечення процесу цифровізації перешкодами?		
	- невелика швидкість Інтернету у порівнянні з європейськими країнами	

- розповсюдження широкосмугового доступу до Інтернету на 50-60 %	
- обмеження фіксованого підключення широкосмугового доступу до Інтернету зі швидкістю понад 100 Мбіт/с (лише 12% населення)	
- розрізненість державних реєстрів, державних класифікаторів та довідників (135 державних реєстрів у власності більш ніж 40 органів влади)	
- вільний доступ не до усіх дата-сетів (державних реєстрів наборів даних), які нормативно визначені відкритими	
- доступ до державних он-лайн послуг близько 5%	
- низький рівень цифрової компоненти щодо обслуговування споживачів та розгляду скарг від них	
- неповність оцифрована процедура отримання дозволів та довідок для представників бізнесу	
- статистична звітність частково оцифрована	
- інформаційно-комунікаційні сервіси митниці не стандартизовані та не об'єднані в єдину систему (немає прозорості)	
- глобальні інформаційно-цифрові коридори практично оминають Україну	
- низький рівень інноваційної діяльності у сфері hardware (програмування, цифрові схемотехніки, сенсорних та вимірювальних технологій)	
- низький рівень покриття території цифровими інфраструктурами (відсутність таких окремих інфраструктур, як: Інтернет речей, електронна ідентифікація та довіра)	
- низький рівень автоматизації та цифровізації державних послуг через слабку мотивацію урядових установ	
Блок 4. Фінансові важелі впливу на цифрову трансформацію	
- висока ціна підключення фіксованого широкосмугового доступу до Інтернету у сільській місцевості (практично у 2 рази)	
- інтеграція цифрових рішень запроваджується без підвищення цифрових компетенцій	
- видатки на адміністрування соціальної сфери (понад 13 млрд./рік)	
- обсяг інвестицій науково-дослідних робіт складає не більш 0,5% від ВВП	
- Україна обмежено інтегрована в міжнародні ланцюги інновацій	
- вартість утримання одного державного реєстру обходиться країні у 21 млн. грн.	
Блок 5. Екосистемі перешкоди розвитку цифрових трендів	
- слабка державна політика щодо стимулів та заохочень розвитку цифрової та інноваційної економіки	
- не достатньо розвинений ринок інвестиційного капіталу	
- застаріла система освіти, методик викладання, відсутність фокусу на STEM-освіту, soft skills та підприємницькі навички	
- недосконалі моделі трансферу технологій та закріплення знань та умінь	
- дефіцит висококваліфікованих кадрів для повноцінного розвитку цифрової трансформації	

Примітка: оцінка за 10 бальною шкалою, де 1 – самий негативний результат, 10 – самий найкращий.

Джерело: розроблено автором на основі ^{20 21 22}

²⁰ Стан та перспективи розвитку державних електронних інформаційних ресурсів. URL://tapas.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Report_SEIR_UKR.pdf (дата звернення 02.10.2023 р.).

²¹ Поточні бар'єри для розвитку цифрової економіки

²² Україна 2030E – Країна з розвинутою цифровою економікою» <URL://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення 02.10.2023 р.).

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ